

X-111-1/85

07001

BRANKO PANOV
Asistent na Filozofski fakultet
vo Skopje

TEOFILAKT OHRIDSKI
KAKO IZVOR ZA SREDNOVEKOVNATA
ISTORIJA NA MAKEDONSKIOT
NAROD

-Doktorska disertacija-

SKOPJE 1965

S O D R Ž I N A

U v o d	1
Glava prva: T e o f i l a k t O h r i d s k i k a - k o i s t o r i s k i i z v o r	4
I. Biografski beleški za Teofilakt Ohridski ...	4
II. Izdanija na pismata	28
III. Osvrt na literaturata	32
Glava vтора: A g r a r n i t e o d n o s i v o M a - k e d o n i j a v o k r a j o t n a X I ve p o č e t o k o t n a X I I v e k s p o r e d p i s m a t a n a T e o f i l a k t O h r i d - s k i	47
I. Opštinskoto zemjovladenie i slobodnoto sel- sko naselenie	47
II. Feudalnoto zemjovladenie i zavisnoto nasele- nie	58
1. Krupnoto crkovno-manastirsko zemjovladenie	58
2. Krupnoto svetovno zemjovladenie	68
3. Struktura na feudalното zemjovladenie	73
4. Kategorii na zavisno naselenie	79
5. Razvitok i suština na imunitetot	95
6. Razvitok na stopanstvoto	110
7. Feudalnata renta	121
a) Otrabotna renta	122
b) Naturalna renta	129
v) Parična renta	140
Glava tretа: P o l i t i č k i t e p r i l i k i v o M a k e d o n i j a v o k r a j o t n a X I ve p o č e t o k o t n a X I I v e k s p o - r e d p i s m a t a n a T e o f i l a k t O h r i d s k i	168
I. Vizantiskata voeno-administrativna i crkovna uprava vo Makedonija	168

1.Voeno-administrativna uprava	168
2.Crkovna uprava	195
II.Ulogata na Teofilakt Ohridski vo grciziranjeto na Ohridskata crkva i asimiliranjeto na makedonskiot narod	213
III.Kolonizatorskata politika na imperatorot Aleksej I Komnen	236
IV.Normanskite, krstonosnite i srpskite navleguvanja i zavladuvanja vo Makedonija i nivniot odraz vrz os- loboditelното dviženje na makedonskiot narod	241
Z a K l u č o k	278
Z a b e l e š k i z a p r v a g l a v a	301
Z a b e l e č k i z a v t o r a g l a v a	319
Z a b e l e č k i z a t r e t a g l a v a	360
I z v o r i i l i t e r a t u r a	393
I.Izvori	394
II.Literatura	395
S p i s o k n a s k r a t e n i c i	406

U V O D

Potrebata za spesijalno izučuvanje na Teofilakt Ohridski kako istoriski izvor za istorijata na makedonskiot narod vo vreme na vizantiskoto gospodstvo, se naloži od poveќе pričini.

Kako edna od glavnite pričini e taa što vestite koi se so-držat vo Teofilaktovata prepiska, koja ќе stane predmet na naše-to isleduvanje, se dosta nejasni, tendenciozni, ispolneti so frazi i sl. Poradi seto toa treba povnimatelno i opstojno da se anali-ziraat izvornite podatoci od Teofilakt ako sakame da ja svatime vistinskata položba na makedonskiot narod vo vreme vizantiskoto gospodstvo, konkretno vo vreme vladeenjeto na imperatorot Alek-sej Komnen (1081-1118), koga Teofilakt ja ispolnuval dolžnasta arhiepiskop na Ohridskata arhiepiskopija. Vo vrska so polzuvanje-to na izvorite podatoci od Teofilakt, ќе treba da se ima vo pred-vid sekogaš i klasnata pripadnost na avtorot na pismata, zošto samo taka ќе može da se svati smisolot na golem broj izrazi.

Druga pričina koja ne natara da gi podložime podatocite od Teofilakt na spesijalno izučuvanje e taa što golem broj istra-žuvači, počnuvajki ušte od 60-te godini na XIX vek, površno ja osvetlile političkata, crkovnata i socijalno-ekonomskata istori-ja na Makedonija vo razgleduvaniot period, koga gi zatemelile svoje naučni rezultati vrz izvornite podatoci od Teofilaktova-ta prepiska.

Kako treća i glavna pričina e taa što dosegašnite istražu-vači ne našle za potrebno da ja izučuvaat istorijata na makedonskiot narod vo vreme vizantiskoto gospodstvo oddelno od taa na bugarskiot. Trgnuvajki od toa deka vo razgleduvaniot period ne posteole etnički, politički i kulturni razliki meѓu naselenie-to na Bugarija i Makedonija, golemiot broj istražuvači, koi ja izučuvale istorijata na Vizantija i na zavladeanite od nea bal-kanski narodi, ne pravele razgraničuvanje meѓu bugarskiot i ma-kedonskiot narod, tuku ednostavno ja usvoile terminologijata "Bugarija" i "bugarski narod". Vo toj smisol Teofilaktovite iz-

potoa za hronologijata na pismata i sl. Toa e potrebno zaradi toa što nivnoto osvetluvanje ke pomogne da gi pojasno prikažime nasam nastanite koi se slučile vo ova vreme vo Makedonija, tyku da gi ra- rešime golemiot broj problemi, od koi zavisi osvetluvanjeto na so- cijalno-ekonomskata, političkata i crkovna istorija na Makedonija vo razgleduvaniot period.

Vtora zadača na rabotata e da se iskoristat do maksimum izvor- nite podatoci od Teofilakt za da se dađe odgovor na mnogu nerašeni ili ušte nepostaveni prašanja od agrarnata istorija na Makedonija. Tuka nie ke gi nabroime samo ključnite ~~kni~~ prašanja koi ke bidat predmet na posebno isleduvanje: Do kolkava stepen dostignal razvi- tokot na feudalizmot vo Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek; dali seušte postoele vo ovoj period slobodni selski opšt- ni; kakvi razmeri dostignal razvitokot na krupnoto crkovno-manasti- sko i svetovno feudalno zemjovlađenje; kako izgledala strukturata na feudalnoto zemjovlađenje; kakvi kategorii na feudalno-zavisno naselenie postoele; kakov bil razvitokot i suštinata na imunitetot; kakov bil razvitokot na feudalnoto stopanstvo; dali bile na lice trite vida feudalna renta i sl. Mnogu od ovie prašanja vo posledn- vreme se rešavani od strana na sovjetskite i bugarski naučnici, meg- ğutoa seušte nemože da se kaže deka se razrešeni.

Kako tretta zadača na rabotata e da dađe odgovor na mnogu ne- rešeni prašanja od političkata istorija na Makedonija. Tuka spaĝat vo prv red prašanja koi se povrzani so osvetluvanjeto na vizanti- skata voeno-administrativa uprava vo Makedonija vo vreme vladeen- ja na Aleksej Komnen; potoa prašanja od crkovnata uprava, osobeno toa prašanje koe se odnesuva za zavisnosta ili nezavisnosta na Ohridskata arhiepiskopija od Carigradskata patriaršija. So posebno vnimanie treba da se osvetli ulogata na Teofilakt vo grciziranje- to na Ohridskata crkva i asimiliranjeto na makedonskiot narod, bi- dejki ovaa problematika e dosta pogrešno osvetlena od strana na crkovnite isleduvači. Osobeno vnimanie treba da se posveti na iz- vorite od Teofilakt koi zboruvaat za kolonizatorskata politika

na imperatorot Aleksej Komnen. Na toa prašanje dosega ne mu e posveteno skoro nikakvo vnanie. Posebno vnanie treba da im se posveti na izvorite, koi zboruvaat za raznite nastani što ja pretvorile Makedonija vo teatar na voeni sudruvanja megu Vizantinci od edna i Normani, krstonosci, Srbi i dr. od druga strana. Vo vrska so normanskite, krstonoshite i srpski navleguvanja i zavladuvanja vo Makedonija ke treba da se povrze i aktivizacijata na klasnata i osloboditelната borba na makedonskiot narod protiv vizantiskata feudalna i državna vlast. Osobeno vnanie ke treba da im se posveti na tie izvori, koi zboruvaat za suštinata i raspostranetosta na bogomilskoto dviženje, a isto i na pavlikianskoto. Na ovoj nači ke se svati dali vo vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje postoea klasna i odloboditelna borba, što ja pružel makedonskiot narod protiv vizantiskoto feudalno i političko-duhovno gospodstvo, i ako postoea kakvi razmeri dostignala.

Ne se nosime so mislata deka predlaganata rabota, koja se bazira predimno na izvornite podatoci od Teofilakt, ke gi pokaže na videlo site momenti, karakteristični za istoriskiот razvitok na makedonskiот narod vo vreme vizantiskoto gospodstvo, odnosno vo krajot na XI i početokot na XII vek. Toa e iluzorno da se tvrdi zošto Teofilakt vo svojata prepiska gi dava rabotite vo Makedonija od gledište na svojata klasna pripadnost, a osven toa za mnogu raboti toj izbegnuval da zboruva, zošto nesakal da dava mnogu mesto na svoje pisma na narodnite stradanja i formite na otpor, što gi upotrebuval makedonskiот narod za da go otrli vizantiskoto gospodstvo. No, i pokraj seto ova Teofilakt bil prinuden da zboruva i za raboti koi bile upravuvani lično protiv nego, protiv crkvata i vizantiskata država voopšto. Iaku takvite svedenija od Teofilakt se nejasni i kratki, sepak tie sporedeni so drugite sovremeni izvori ovozmožuvaat da go osvetlime barem donekade i taka mračniот i nedovolno osvetlen period od istorijata na makedonskiот narod.

Ja čustvuvame potrebata i na ova mesto ja iskažeme našata

osebena blagodarnost kon profesorot od Filozofskiot fakultet vo Skopje d-r Stjepan Antoljak, koj kako mentor ne žaleše trud i vreme, tuku postojano ne vodeše vo povekegodišnata rabota i učestvu- vaše aktivno vo razrešuvanje na ključni problemi koi se tretiraat vo rabotata. Čustvuvame srdečna blagodarnost i kon prof. Ljuben Lape, koj kako upravitel na Seminarot za istorija ni oвозмоži da go mikrofilmuvame i fotokopirame Minjevoto izdanie na Teofilaktovite pisma i negovite žitija. Blagodarnost dolžime i na profesorite od istiot fakultet: Tomo Tomoski, d-r Mihailo Petruševski, doc. d-r Petar Ilievski, kako i na asistentite Elena Macan, Jani Filovski i kustosot na Arheološkiot muzej na SHM Apostol Keramitčiev, koi isto taka ni pružea sestrana stručna pomoš vo tekot na izrabotuvanje na rabotata.

Glava prva

TEOFILAKT OHRIDSKI KAKO ISTORISKI IZVOR

I. Biografski beleški za Teofilakt Ohridski

Biografijata na Teofilakt Ohridski do dan današen ne e osvetlena vo naukata. Zaradi oskudnite izvorni podatoci, kako postarite isleđuvači: Golubinski, Vasilevski, Krumbacher, Uspenski, Šalandon, Cuhlev, Snegarov, mitropolit Simeon, Zlatarski, Kanalatos(1), a i ponovite: Beržavin, Nikolaev, Katičić, Gotie(2) i drugi, glavno, kako će vidime, biografijata na Teofilakt ja rasvetluvale po oskudnite podatoci od negovite dela. Bidejki ovie podatoci se mnogu nejasni, a od druga strana i vremenski neopredeleni, na naučnici-te ne im ostanuvale ništo drugo, tuku služejki se i od podatoci-te na drugite sovremeni izvori, da ja razjasnuvaat biografijata na Teofilakt po pat na pretpostavki. Ottuka, mnogu prilozii što se dađeni za životot i dejnosta na Teofilakt se na pretpostevki zasnovani, zaradi što, možeme slobodno da kažeme, doka ne samo predarhiepijskopskata karijera na Teofilakt e neosvetlena vo naukata, tuku, što e поваžno za nas, i negovata arhiepijskopska dejnost vo Makedonija. Zatoa go smetame za potrebno i od naša strana da si go dađeme svoeto mislenje po nekoj nerazrešeni prašanja od biografijata na Teofilakt Ohridski.

Teofilakt Ohridski, čie prezime pred da dojde za arhiepijskoj vo Ohrid, izgleda, bilo Hefestos (ὁ Ἡφαιστος), koe vo najnovu vreme za prv pat go utvrdil francuskiot naučnik Gotie(3), po narodnost bil Grk. Negovoto rodno mesto, kako što doznavame od negovata korespondencija(4) i od eden spisok na arhiepijskopite(5), bil gradot Evrip koj se naogal na ostrovot Evbeja (Negropont). Godinata na negovoto rađanje, a i na negovata smrt, zaradi nemanje na sigurni podatoci, ne e poznata vo naukata. Toa od svoja strana pak go otežnelo i razjasnuvanjeto na prašanjeto za predarhiepijskopskata

dejnost na Teofilakt. Po odnos na datata na raganjeto na Teofilakt nitropolit Simeon trguvajki od pretpostavkata deka Teofilakt najverojatno umrel vo krajot od prvata decenija na XII vek, se iskažal deka toj bil roden vo tretata ili četvrtata decenija na XI vek(6). Kon ova gledište se približil i Katičić. Posledniot opredeluvajki se deka Teofilakt bil rakopoložen za arhiepiskop vo 1090-1091 g. i ~~trguva~~ ~~x~~ trguvajki od faktot deka opredelenata vozrast ~~muškar~~ za ovoj čin bila 35 godini, zaključil deka Teofilakt se rodil najkasno 1055 godina, a koja data predstavuvala edno sigurno terminus ante quem za negovoto raganje. Bidejki Teofilakt rabotel, ~~se~~ smeta toj, mnogu godini vo Carigrad, kade se zdoibil so ime na naučnik i orator, togaš toj treba da bil rakopoložen za arhiepiskop malku godini po opredeleniot minimum (poveće od 35 g. a koe vreme e identično so toa koe go opredelil i Simeon(7)).

Vakvoto gledište na ovie naučnici može da se pri fati kako ispravno, makar da nekoj od navedenite nivni argumenti se sosema pogrešni. Taka, tvrdenjeto na Simeon deka Teofilakt umrel najverojatno vo krajot na prvata decenija od XII vek, nemože da se pri fati, bidejki kako utvrdil Gotić(8)? Teofilakt umrel podocna, vo 1126 godina, a koja data, kako će vidime ponatamu vo našata rabota, po ~~opraznat~~ ~~la~~ ^{oprema} prepiskata na Teofilakt. Katičić pak ne e prav koga pretpoložuva deka Teofilakt bil rakopoložen za arhiepiskop vo 1090-1091 g., bidejki, kako će vidime podolu, taa svoja karijera Teofilakt ja započnal ušte vo početokot na vladeenjeto na imperatorot Aleksej I Komnen(1081-1118 g.). I pokraj vakvite stavovi, nie go osvojuvame fiksiranoto vreme na ovie naučnici po odnos datata na raganjeto na Teofilakt, zaradi slednava pričina. Vo svojata korespodencija Teofilakt istaknuva deka toj bil učenic na Mihailo Psel(9). Koga se znae deka Psel umrel vo 1076 ili 1077 g.(10), a i toa deka pred da stane Teofilakt arhiepiskop bil djakon vo Carigradskata velika crkva "Sv. Sofija"(11), togaš vreme to koga se rodil Teofilakt treba da se bara vo krajot od tretata ili vo četvrtata decenija od XI vek.

Po poteklo Teofilakt bil od vidno semejstvo(12), koe⁸ bilo vo te-
 sni vrski so razni vlijetelni ličnosti na vizantiskiot voeno-
 administrativen aparat(13). So osnovno obrazovanje, spored Simeon,
 Teofilakt se zabil vo Atina, bidejki taa bila najbliska do Evrip,
 a potoa go prodolžil obrazovanieto vo Carigrad(14), kade se kori-
 stel od znanijata na Mihailo Psel,⁽¹⁵⁾ koj vo toa vreme učitelstvuval
 vo Carigrad i bil priznaen za vrhovnik(ἡγούμενος) na filozofi-
 te(16). Kako učitel na filozofskata škola Psel svoje učenci
 majsterski gi voveduval vo oblata na filozofijata i retorikata.
 Koga se znae deka filozofijata vo antičnosta i vo srednite veko-
 vi bila nauka nad naukite i gi obfaćala site sovremeni nauki(16),
 togaš možeme polesno da svatime od kade se zabil Teofilakt so
 ogromni poznavanja od poveće naučni oblasti. Bidejki Psel samiot
 zboruval deka toj so svoje učenci gi čital elinskie i verskie
 knigi od Orfej, Zorast, Parmenid, Empidokle, Platon, Aristotel i
 drugi(17), stanuva sesema jasno od kade doadjaale do izraz tie
 i vo korespodencijata na Teofilakt. Toa se gleda od poveće pi-
 sma na Teofilakt, kade toj gi citira i preraskažuva nekoj od
 ovie filozofi(18). Deka Teofilakt najmnogu za svoje poznanija
 od filozofijata mu dolžel na Psel, se gleda i od negovoto pismo
 isprateno do Kamitoropol, kade što veli deka "i po smrtt^a...će mu
 ja oddavam dolženata blagodarnost...na nenadnatiot po ubavo
 zboruvanje triblaženiot ipertim Psel. Bidejki^{so} mnogu nešto sum
 se polzuval od muzata na toj čovek"(19). Od školata na Psel^{izlegle} po-
 veće vidni filozofi i teolozi. Takov bil na primer naslednikot
 na Psel, učitelot na site filozofi, koj go nosel nazivot "ipat
 na filozofite" Jovan Ital(20). Teofilakt, isto taka, od Pselovata^{izleguvajki}
 škola so solidni poznavanja od filozofijata, retorikata, muzika-
 ta, literaturata, medicinata i drugi nauki, započnal so svoje spo-
 sobnosti brgu da si probiva pat kon visoka karijera.

Svojata karijera Teofilakt ja započnal kako djakon na Ca-
 rigradskata velika crkva "Sv. Sofija"(21). Tuka toj, vo zvanjeto

na djakon, dolgi godini bleskal se svojata oratorska propoved, zaradi što često pati go zamestoval i carigradski patriarh(22). Na e poznato vo Haukata od koe vreme ja započnal Teofilakt svojata djakonska karijera i do koga traela taa. Mitropolit Simeon se opital da dokaže deka takvata svoja karijera Teofilakt ja ispolnuval vo vreme na patriarhot Nikolaj Gramatik(1084-1111). Trguvajući od trite Teofilaktovi pisma: 4-to i 13-to po Fineti, adresirani "do patriarhot", i 3-to po Meursija, adresirano "do patriarhot Nikolaj", se izjasnil deka i trite ovie pisma se pišuvani od Teofilakt do patriarhot Nikolaj Gramatik, vo svojstvo na ohridski arhiepiskop. Bidejki Teofilakt vo ovie pisma se odnesuval "kako kon duhoven tatko" sprema patriarhot Nikolaj Gramatik, toa na Simeon mu posluželo kako dokaz deka vo vreme na ovoj patriarhot toj ja ispolnuval djakonskata dolžnost vo Velikata carigradska crkva Sv. Sofija(23). Takviot stav na mitropolit trpi kritika. Na toa ukažal i Radoslav Katičić koga istaknal deka ovie Teofilaktovi pisma, što gi navel Simeon, stvarno izrazuvaaat počit i oddanost no ne može od niv da se zakluči deka patriarhot Nikolaj Gramatik go rakopoložil za djakon na Teofilakt, bidejki izrazite za počit i slično se oratorski frazi i imale za cel da go dovedat vo situacija da bide poblag(24). Od druga strana pak i ovoj naučnik ne e prav koga veli deka djakonskata dolžnost Teofilakt ja ispolnuval do 1090 g.(25). Nie od svoja strana smetame deka djakonskata dolžnost Teofilakt ja ispolnuval ~~xxxx~~ pred da dojde na vlast vo Vizantija Aleksej I Komnen, ušte vo vremenoto na vladdeenjeto na Mihailo VII Duka(1071-1078), a i negoviot naslednik Nikifor Votaniat(1078-1081). Na mislenje sme deka djakonskata dolžnost Teofilakt ja imal dobiano ušte koga bil živ Mihailo Psel, so čija što pomoć može bi toj ja napravil svojata bleskava karijera vo Carigrad. Samo taka mežeme da go svatime Teofilakt koga toj sakal da ^{se}revanšira za taa usluga na vnukot na Psel(26).

što posledniot ne bil živ), koga toj ja ispolmival veče arhiepiskopskata dolžnost(26). Koga se znae deka Psel umrel, kako što vidovme pogore, nakade vo 1076 ili 1077 g., togaš možeme da zastaneme na gledište deka djakonskata kariera Teofilakt ja započnal ušte pred smrtta na Psel.

Bleskavite propovedi na Teofilakt vo Velikata crkva Sv. Sofija, kako i širokite mu poznavanja od oblata na filozofijata i retorikata, dovelo do toa da toj ~~maxim~~ se indigne visoko medju učeniet svet na Vizantija i postane, kako što toj samiot spomenuva vo svojata korespondencija "vrhovnik na retorite"(27), odnosno majstor(magister) na retorite vo Carigrad(28). Razvivajki široka aktivnost medju svoje učenici, poslednite dobile mnogu znaenja od retorikata. Za takvata aktivnost na Teofilakt nie doznavamo od negovoto pismo, isprateno do Romeja Teofilakt, koga toj ja zavzemal veče arhiepiskopskata stolica vo Ohrid. Ovoj adresant bil učenik na Teofilakt, pa zatoa posledniot vaka se obrnal do nego: "No ti ne računaš, ako i da sme te nagostile NEKOGAŠ i naranile so RETORIKA, kako što moževme... se odnesuvaš so prenebregnuvanje kon tie, KOI SE BILE EDNO VREME TVOI UČITELI"(29). Aktivnata učitelaska dejnost na Teofilakt vo Carigrad ušte se sogleduva i od 49-to po Meursija pismo, isprateno do Jovan Atalijat na kogo što toj mu napišal: "Mislam, deka mi dolžiš blagodarnosti, svetli moj o Gospode sine, zatoa što, koga beše ušte mlad, jas te posvetiv vo božiite prelasti na muzite, te spasiv i othraniv. Toj dolg i ti samiot ne možeš da go odrečeš, inaku će dokažeš, deka si tug na muzite. Bidejki, vpročem, go priznavaš toj dolg, otplati mi se..."(30).

Spomnuvanjeto od Teofilakt deka tie svoi učenici toj gi učel "edno vreme", ušte ednaš ni ja potvrđuva našata teza deka predarhiepiskopskata dejnost na Teofilakt se odvivala do početakot od vlaščenjeto na Aleksej I Komnen, bidejki gorespominatite učenici na Teofilakt, gi imale dobieno voeno-administrativnite i drugi dolžnosti vo vreme na ovoj imperator.

Vo svojata predarhiepiskopska dejnost Teofilakt se aktiviziral i na pisatelaskoto pole. Spored Katičič Teofilakt togaš gi napišal negovite obimni objasnenija na svetoto pismo, a osven toa šostavil i redica retorski dela koi seušte ne se izdadeni(31). Ne bi se složile se mislenjeto na ovoj avtor deka Teofilakt kako arhiepiskop nemal vreme i neophodni pomagala ~~na~~ da razviva pisatelaska aktivnost(32), bidejki skoro seta negova korespodencija, koja ja vodil kako arhiepiskop, pokažuva deka toj održuval aktivni vraki se poveke ličnosti od kulturniot život na Vizantija, diskutiral se niv za raznite filozofi i nivnite pravci, za "tolkuvanieto na slovoto"(33), a osven toa im isprašal razni knigi(34). Osven toa Teofilakt kako arhiepiskop cela edna godina sostavuvail "elegični pesni"(35). Koga na seto toa se dodade deka Teofilakt vo svojstvo na arhiepiskop gi napišal žitieto na Kliment Ohridski, žitieto na Tiveriopolskite mačenici, a, kako će videme podolu, i vospitatelniot traktat *Παιδεία Βασιλική*, a i mnogu drugi dela(36) i sebe togaš se narekol deka e "nešto vo naukata"(37), togaš se pravo možeme da go otvrlime pogrešnote gledište na Katičič. Posledniot, medjutoa, e prav koga istaknuva deka Teofilakt kako djakon i majstor na retorite razvil plodonosna pisatelaska dejnost. Toa gledište nie možeme da go potkrepime od pismoto na Teofilakt što go ispratil do episkopot na Kerkira, koga istaknuva deka porano(po se izgleda misli za vreme na Psel) i "nas ne uče za Elisejaskoto pole, koga bevme pelenčinja vo naukata, kako gi učivme i nie tie, koi gi povivavme so pelenite na naukata"(38). Togaš, spored podatocite od pismoto na Teofilakt, isprateno do Ofemah, toj vodil "bezgrižen i bezploden život", t.e., kako veli ponatamu vo pismoto, "so knigi samo se zanimavavme i so upravuvanjeto na starite narodi"(39).

Poradi svojata široka naobrazba, govornički sposobnosti i pisateljska aktivnost Teofilakt si obezbedil mesto i vo krugot na carskite semejstva. Toj stanal vospitatel na Konstantin, sinot na imperatorot Mihailo VII Duka. Za ova Teofilakt naspomnuva vo svoeto delo "~~za~~ "Carskote vospitanie" (παιδεία βασιλική - *paideia basiliki*). Vo naukata seušte se vodi polemika po odnos na vremenoto koga go vospituval Teofilakt na Konstantin, potoa koga go napišal gorespomnatoto delo, dali pred da stane arhiepiskop ili vo svojstvo na arhiepiskop. Take, edni od naučnicite: Vasilevski, Šalandon, Šnegarov, mitropolit Simeon, Zlatarski, Katičić, Gotie (40) i drugi, se opredelile deka Teofilakt bil vospitatel na Konstantin do krajot na 80-te godini od XI vek i deka kako đjakon i majstor na retorite go napišal deloto "~~za~~ "Carskote vospitanie" i toa nekađe tamu vo 1088-1090 godina, koga Konstantin bil na 14-16 godišna voзраст, bidejki istiot bil rođen okolu 1074 g. Drugi pak od naučnicite: Uspenski i Cuhlev (41) zastanale na suprotno gledište. Tie smetaat deka deloto "~~za~~ "Carskote vospitanie" Teofilakt go napišal vo svojstvo na arhiepiskop.

Nie od svoja strana sme na mislenje deka označenata data od Vasilevski deka Teofilakt go napišal spomnatoto delo vo 1088 ili 1089 g. treba da se prihati kako ubedлива. Međjutoa, ne se slagame so nego, a i ^{so} negovite podrživači, deka deloto go napišal Teofilakt ne vo čin na arhiepiskop, tuku na učitel na Konstantin. Na toj način nie gi potkrepuvame mislenjata na Uspenski i Cuhlev deka Teofilakt go napišal ova delo vo svojstvo na ohridski arhiepiskop, koga istiot vremen^o boravel vo Carigrad. Našeto opredeluvanje deka Teofilakt kako bivš vospitatel ^{na Konstantin} bil pokanet od negovata majka Marija da go napiše vospitatelniot tražtat, koj može da go napišal vo Ohrid, bidejki toj go znael od pomal Konstantin, a i go pratel negoviot razvitok koga doagal vo Carigrad, pa možel od blizu da go posmatra. ~~na~~ ^{na} oven ~~na~~

toa⁶¹ i vo postojana korespondencija so negovata majka, zaradi što ~~toj~~ možel da gi vnese vo deloto odlikite za sđno mlado momče: viteški odliki, vjavanje na konj i sl., nie go potkrepuvame i od podatocite od edno pismo na Teofilakt, isprateno do šurata na imperatorot Jovan Duka, a kai podatoci naučnicite ne gi iskoristile za razjasnuvanje na problematikata okolu spomnatoto delo. Trguvajki od faktot deka pismoto e napišano najkasno vo 1092-1093 g., a za koe ~~nie~~ ^{ve} navedene podatoci podolu vo našata rabota, a i od podatocite na pismoto ^{kade} ~~kade~~ Teofilakt spomenuva deka "edno vreme" bil "vrhovnik" na "hor od retor" (42), se doadja do zaključok deka toa "edno vreme" ne može da bilo dve tri godini pred 1092-1093 g., tuku porano. Vrz osnov na toa Teofilakt bil "vrhovnik" na retorite vo Carigrad mogu porano od 1088 godina, pa sprema toa i deloto "Sa⁶² carskoto vospitanie", koe bilo napišano pri krajot na 80-te godini, smetame deka e napišano od Teofilakt, koga isti ot bil veќе na čelo na ohridskiot arhiepiskopski tron. Ottuka, možeme poubedljivo da smetame deka Teofilakt aktivno go vospituval i učel na Konstantin do početokot ođ osmeta decenija na XI vek.

Oseven Konstantin Teofilakt vospituval i drugi členovi od carskite semejstva. Taka, od 71-to po Meursija pismo, doznava deka negov "vospitanik" bil i upravitelot na Vardariotite Konstantin Duka, koj bil sin na Mihailo protostator (43), a koj bil brat na imperatoricata Irina, ženata na Aleksej I Komnen (44).

Preku vospituvanjeto na sinovite na členovi od carski semejstva, a i na drugi visoki državnici, Teofilakt postepeno počnal da se aktivizira i na političkoto pole. Zatoa, može bi toj blizok kontakt, što go imal Teofilakt so vodečkite lica na vizantiskata država, dovelo do toa da toj se zdobiva so doverba i ~~saučestvuva~~ aktivno vo raznite nastani kai se od-

vivale vo krugot na vizantiskiot dvor ili nadvor od nego. Toa vsušnost go potvrđuvaat negovite pisma, adresirani do razni ličnosti od carski rod, potea vojskovođači, crkovni velikodostojnici, državni činovnici i drugi, koi gi isprakal Teofilakt vo svojstvo na ohridski arhiepiskop. Slobodnoto obraćanje do niv, koi bile često pati izloženi od nego na silna kritika, kako i davanjeto napatstvija kako ~~ta~~ da pomagaat "za blagoto na romeskata vlast", poradi što Teofilakt stanal "součesnik vo opštite blaga" (45), jasno potvrđuva deka pred da stane ušte ohridski arhiepiskop Teofilakt održuval bliski kontakti so poveke od ovie ličnosti.

Deka Teofilakt, vo vreme na svojata učiteljsko-vospituvacka dejnost vo krugot na carskite semejstva, go interesirale i drugi poedinosti osven vospituvanjeto na decata, se gleda od podatecite na 47-to po Meursija pismo, isprateno do negoviot nekogašen učenik Mihailo Pantehni, koj kako lekar ~~xxxxxxxx~~ pomina¹ na služba vo carskite dvorci. Poznavajki gi site intrigi na dvoret Teofilakt so ova pismo go podučuva Pantehni kako bi trebalo da se odnesuva za da ne nastrada "nezaslužno". "Ne se voznemiruvaj, mu veli toj, no bidi postojan. Koga se postavuvaš, kolku što ^{se} može, bidi krajno potčinan. Odnosuvaj se kon site so blagost, zboruvaj kratko i poučitelno i se griži priležno i usredno za bolnite koi ti se povereni. I, ako jas ^{umcam} da svatam i da izvlekuvam verni zaključoci, Bog ќе te proslavi" (46).

Bidejki bil blizok na carskiot dvor Teofilakt možel odbližu da gi nasetuva dinastičkite prevrati koi začestile vo vizantiskata država. Zatoa, toj znael se i možel, poradi svoje široko poznavanje na rabotite da igra kamilionska uloga ~~xxx~~ vo nastanite koi togaš se odigrivale vo državata. Da dojdeme do takva konstatacija ne naveduvaat vestite od prepiskati na Teofilakt koi svedočat deka toj održuval bliski kontakti i so členovi na svaleni carski semejstva od vlasta, a i so tie

što bile na vlast. Taka, za Teofilakt bil blagočestiv "rodot na Dukovci" (47), koj mu pravel mnoga dobrini (48). Od druga stro- na za nego bil imperatorot Aleksej I Komnen "predobriot car" (49). Vo drugo edno pismo Teofilakt se izrazuva deka smrtta na Isak Komnen, bratot na imeratorot, "povele od sekoj drug" bil dolžen da ja oplakuva bidejki nikoj ne opital takva dobrina kako toj (50).

Bliski ot odnos koj go imal Teofilakt kako arhiepiskop so predstavitelite na dinastijata Komneni, ne tera da zavzeme me sprotiven stav od ovoj na mitropolit Simeon, deka arhiepiskopskata dožnost na Teofilakt mu bila naložena "kako kazna" bidejki "ne bil sakan vo Carigrad" (51). Ovoj avtor pričinite za takvoto postapuvanje na Komnenite sprema Teofilakt gi bera vo toa što toj se koristel osobeno mnogu so blagoraspoloženieto na rodot Dukovci, a osobeno na bivšata imperaterica Marija, ženata na Mihailo VII Duka, koja ne bila dobro gledana od Aleksej I Komnen. Posledniot za Simeon bil eden od "tirani- te", koji gi spomenuva Teofilakt vo 47-to po Meursija pismo (52). Podocna, vakvoto pogrešno gledište na Simeon, napolno go pri- fatil i Nikolaev koga se iskazal deka Teofilakt padnal vo nemilost pred imperatorot Aleksej I Komnen bidejki bil "eden od bliskite privrženici na svalenata dinastija na Dukovcite, vospituvadž na Konstantin IX, koj što trebaše da caruva na mesto "tiraninot" Aleksej-čij izraz e na Teofilakt" (53). Zlatarski pak bez da gi otfrli iskazuvanjata na Simeon, zasta- nal na gledište deka vo takva nemilost padnal Teofilakt po 1093 g., koga koreno se promenile odnosite na Aleksej sprema Marija, no ne i pred toa koga Teofilakt go falel imperatorot. Toj smeta deka pred 1093 g., koga stanalo i naznačuvanjeto na Teofilakt za arhiepiskop, "edvam li...može da se smeta"

deka stanalo toa po kazna, zošto drugi bile pričinite koi gi rakovodile i imperatorot i patriarhot da mu go poverat ovoj zadatok; "tie i dvajcata, veli Zlatarski, vo nego gledale edna od najobrazovanite na vremeto ličnosti, najsposoben upravitel, koj ke ja uredi pogrčenata ~~zta~~ velte Ohridska arhiepiskopija, i da postavi zdravi osnovi" na elinizatorskata politika na Vizanti-ja sprema potšinetite balkanski narodi(54).

Takvoto mislenje na Zlatarski ima osnova da se primi so izvesni korekcii. Ne bi se složile so nego koga istaknuva deka po 1093 godina Teofilakt igral opozicionerska uloga sprema vlasta na Komnenite. Naprotiv, kako što istaknevme pogore, i pokasno arhiepiskopot Teofilakt ostanal oddan sprema Komnenite, bidejki podatocite koi zboruvaat za golemata zaguba za arhiepiskopot, koga umrel Isak Komnen, se odnesuvaat za vreme od vtorata decenija na XII vek(55).

Nam ni se čini deka Rački najdobro ja sogledal pričinata koja go rakovodela imperatorot Aleksej da go potvrdi izborot na Teofilakt za ohridski arhiepiskop. Spored ovoj naučnik Teofilakt bidejki bil "doverliv na carigradskiot dvor" i prijatel na golem broj dvorski funkcioneri, napravilo da toj postane, koga se odlučuvalo "osebno prikladen za toj (arhiepiskopskiot-b. m.) zadatok"(56).

Iaku nemame podatoci od koi bi se videlo dali Teofilakt vo svojata predarhiepiskopska dejnost aktivno go pomagal doaganjeto na vlast vo Vizantija na dinastijata Komneni, sepak, nekoj podatoci od pismata, a i edna vest od Ana Komnena, ni pomognuvaat da se iskažeme deka toj zel učestvo na stranata na Aleksej, vo borbata na posledniot ~~imperijski~~ vo presemanjeto na vlasta vo Vizantija. Take, priznanieto na Teofilakt deka Aleksej kako imperator bil "grižliv...car, koj što, za da gi plaši odblizu neprijatelите, go ostava čudniot Carigrad i tie carski

dvorci i uživanjata drugi koi se svrzani so niv, gi trpi polskite nezgodi, se izlaga na studovi i goreštini,a vo isto vreme po carski i veličanstveno i upravuva zemjite, koi bi gi posetil, koga nareduva se drugo, a osobeno crkovnite raboti"(57) *ne naveduva da zastaneme na tauvo gledište.* Vo drugo edno pismo na Teofilakt nie isto taka gledame deka i toj se raduva koga sorabotnicite na imperatorot Aleksej odnesuvale pobedi protiv neprijatelite na Vizantija, zoštoz preku niv "dejstvuval državniot...car"(58). Koga na seto toa se dodadat i vestite kade Teofilakt se oortuva kako ispolnitel na naredbite od imperatorot, koga nastojual i ljugeto od crkovnata i od svetovnata vlast vo Makedonija se dvižat po posoki koi gi opredelil Aleksej(59), a istovremeno da gi ispolnuvaat negovite naredbi(60), a i vesta od Ana deka arhiepiskopot go izvestil imperatorot za otcepuvanje^{to} na Jovan Komnen(61), togaš ~~xxxxxxxx~~ s poubedljivo možeme da istakneme deka Teofilakt i pred da stane ohridski arhiepiskop go pomagal Aleksej I da ja zeme vlasta vo Vizantija.

Zemajki ja vlasta vo Vizantija vo 4 april 1081 godina Aleksej I Komnen državata ja našol vo besmrtna agonija(62). Državnata kasa bila isprazneta od prethodniot imperator Niki-for Votaniat(1078-1081)(63). Osven toa od zapad Normanite se gotvele da gi usvojat balkanskite vladenija na Vizantija, a drugite granični vladenija pak gi napagale Pečenezi, Kumani, Turci i drugi. Seto toa go nateralo noviot imperator da ja temelno preuredi odbranata na državata za borba protiv vnatrešnite i nadvorešnite neprijатели.

Vo "varvarskata zemja"(64) Makedonija(65) poziciite na Vizantija gi navaril Aleksej I Komnen isto taka oslabneti. Makedonskiot narod nastojual na sekoj način da go otrli vizantiskoto gospodstvo. Vo Ohrid i drugite gradovi i sela na Makedonija naselenieto pealo "nekakva borbena i pobedonosna

pesna"(66). Položbata bila "prizrak na vojna"(67), poradi što Vizantijsite bile isplašeni(68). ~~stanku~~

Imperatorot Aleksej I Komnen moral ovde da gi zajakne što e možno pobrgu svoje poziciji bidejki i Normanite na čelo se agresivniot Robert Gviskard brzale da gi napadnat što pobrg balkanskite provincii na Vizantija. Poradi site ovie pričini, na mislenje sme, imperatorot nastojaval da stavi načelo na Ohridskata arhiepiskopija takov ~~žensk~~ "duhoven čovek", za kogo što "duri i svetovno e duhovno", t.e. ~~se vo seš e Bog~~ "se vo seš e Bog"(69) Toj čovek trebal/ da dejstvuvata taka da pastvoto gi obrati očite kon nego(70), a potoa od kako ke uspee da se nametne nad nego, ~~so~~ "pomošnikot Bog" da go natera da gi trpi bez otpor svoje gospodari(71). Takov čovek imperatorot našol vo liceto na Teofilakt, koj svoje ogromni poznavanja od poveke naučni oblasti, trebal/ da gi upotrebi taka da preku Ohridska crkva go skroti narodot vo Makedonija.

Vremeto koga Teofilakt ja započnal svojata arhiepiskopska karijera do den denešen ne e so sigurni izvorni podatoci opredelenoxod strana na naučnicite. Od druga strana pak nerešeno ostanalo i prašanjeto koga prekratila arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt. Dosegašnite rezultati na naučnicite, koji se dadeni za razrešuvanjeto na vremeto od koga došel Teofilakt vo Ohrid i do koga ostanal na čelo na arhiepiskopskata stolica se bazirani vo glavnino na oskuđnite izvorni podatoci na delata od Teofilakt, a i neкои vesti od Ana Komnena. Bidejki se dadeni vo istoriografijata mnogu različni gledišta ~~na~~ za razrešuvanjeto na prašanjeto na vremenski od koga ~~na koga~~ ^{započnala da} se odviva- ~~na~~ arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt, nie ke se opitame da gi razdelame naučnicite na poveke grupi, odnosno na ~~sat~~ tri: Vo prvata grupa gi postavivme tie isleduvači koji se opredelile deka Teofilaktovata arhiepiskopska dejnost ~~ix~~ započnala od početokot ili od krajot na ~~prvata~~ ^{sedmata} decenija na XI vek, ~~na koga~~

Takvo gledište zastapile: Drinov(72), Krumbacher(73), Gelcer(74) i drugi(75). Vtorata grupa naučnici ja sočinuvaat tie koi se opredelile deka Teofilakt došol vo Ohrid vo samiot početok od vlaščenjeto na Aleksej I Komnen ili pak od sredinata na 80-te godini na XI vek. Takvi se: Golubinski(76), Rački(77), Ireček(78), Uspenski(79), Čuhlev(80), Snegarov(81), Nikolaev(82) i dr. I na krajot tretata grupa naučnici, koja ja sočinuvaat: Vasilevski(83), Šalandon(84), mitropolit Simeon(85), Zlatarski(86), Kanakatos(87), Katić⁽⁸⁸⁾, Gotić(89) i drugi, se izjasnile deka arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt započnala od 1088-1089 g. ili od početokot na devetata decenija na XI vek.

Vo literaturata, kako što gledame, postoji edno golemo neslaganje po odnos datata koga Teofilakt došol na čelo na Ohridskata arhiepiskopija. Zatoa se naložuva da i nie dademe svoj prilog vo rasvetluvanjeto na ova prašanje.

Prifateno to mislenje od strana na pogolem broj naučnici deka ne treba da se bara datumot na naznačuvanjeto na Teofilakt za arhiepiskop pred vlaščenjeto na imperatorot Aleksej Komnen go prifaćame za ispravno poradi slednive pričini:

1. Ušte vo XIX vek Vasilevski jasno utvrdil deka adresantite na Teofilaktovite pisma bile vo mnozinstvo ličnosti od dinastijata Komneni: bratot na Aleksej, negovite zetovi, a i drugi rodnini(90).

2. Od podatocite što ni gi ostavil Kedren se doznava deka vo letoto 1078 god. bil vo Ohrid seušte arhiepiskop Jovan Lampin, koj odbil da go pomogne proglasuvanjeto za nov imperator na Vizantijska uzurpatorot Nikifor Vasiliki, dukata na Drač(91). Od isti ot izvor se doznava isto taka deka istoto leto, dodeka bil Vasiliki vo Ohrid, umrel arhiepiskopot Lampin, a na negovo mesto imperatorot Nikifor Votaniat go postavil Jovan Ain, igumeno ot na Ariciskiot manastir(92). Ovie vesti, na koi ukažale i

78

Snegarov, Zlatarski i Gotie(93) jasno pokažuvaat deka ne treba da se bara početokot na arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt vo predkomnenskata epoha. Spored toa, mislenjeto na naučnicite od prva ta grupa go smetame za pogrešno.

Što se odnesuva do mislenjata na naučnicite od vtorata, odnosno tretata grupa, smetame deka e poprifatljivo gledišteto na tie koi se izjasnile deka Teofilakt postanal arhiepiskop pred 1084 g. Toa go smetame poradi sledното:

1. Kako istaknavme i pogore, soopštenieto od pismoto na Teofila broj 2 po Fineti (a koe e izdaden o i od Lamiya pod br. 4), ispraten do šurata na imperatorot Aleksej Komnen Jovan Duka najkasno vo 1093 g. (94), deka "edno vreme" bil "vrhovnik" na "hor od retori" (95) ubedljivo svedoči deka Teofilakt došol za arhiepiskop na Ohridskata arhiepiskopija mnogu porano od 1088-1089, 1090, 1091 i 1092 godina.

2. Vo 11-to po Fineti pismo Teofilakt izvestuva deka vo vreme na preminot i zadržuvanjeto na "Frankite", odnosno krstonoscite od Prviot krstonosen pohod vo 1096 i 1097 g. site vo Makedonija bile zasegnati od mnogu lošotii: "No, veli ponatamu Teofilakt, bidejki se naviknavme veke na pakostite na Frankite i gi nosime lošotii: POLESNO OTKOLKU PORANO (zašto vremeto e dobar učitel na se), napati sme gospodari na sebe si..." (96).

Ova soopštenie od Teofilakt ne naveduva da se iskažeme deka toj bil svidetel i na normanskoto zavladvanje na pogolem del od teritorijata na Makedonija vo prvata polovina na 80-te godini od XI vek.

3. Svedenijata od 9-to po Lamiya pismo, isprateno do kesarot Nikifor Melesin, isto taka ne teraat da pretpoložime deka Teofilakt bil arhiepiskop na Ohridskata crkva ušte vo početokot na 80-te godini. Vo nego Teofilakt pišuva: "Ispraten vo našata varvarska zemja kako osloboditel bog, ti si uteha... na site... i kula na tvrđina protiv neprijatelot..." (97). So ogled na faktot deka Nikifor Melesin učestvuvail vo borbite protiv Boemund vo odbranata na Parisa i zaedno so imperatorot doprinele Vizantincite da odnesat pobeda vo 1084 g. (98), može da se zastane na gledište deka

Teofilakt vo gorespomnatoto pismo nablegnuva baš na ovie pobedi na Melesin.

4.Vo 27-to po Meursija pismo Teofilakt ne izvestuva deka kako arhiepiskop gledal kako se plačkale "materijalnite predmeti na crkvite"(99).Ova soopštenie od Teofilakt e identično so toa od Ana Komnena,koja veli deka oplačkuvanjeto na crkvite bilo izvršeno po naredba na nejziniot tatko-imperatorot Aleksej I.Ovoj čin go izvršil ovoj imperator so cel da se zdoie so pari koi mu bile potrebni za potkupuvanje neprijatelите na normanite:germanskiot imperator Henrih IV i kapuanskiot knez Jordan,kako bi tie gi napadnale normanskite vladenija vo Italija i so toa go naterat vođačot na Normanite Robert Gviskard se vrati vo Italija,t.e. se otkaže od zavladvuvanjeto na Balkanot.Opravduvajki go takviot gest na tatko : Ana pišuva:"Toj(imperatorot Aleksej Komnen)imal potreba od sojuznici,no(da nabavi sojuznici)bilo nevozmožno bez pari,a (pari)nemalo,bidejki carskite skrovnici bile dotamu opustošeni od prethodniot imperator Nikifor Votaniat bez sekakva potreba,što i vratite ne im se zatvarale,no bile besprečno otvoreni za sekogo,koj sakal da pomine niz niv:vo skrovnice neimale ništo".Ponatamu izvestuva Ana,Aleksej za da se zdoie so pari,se obrnal za pomoš kon svojot brat Isak Komnen i svojata majka,koi mu gi dale svoje skapocenosti za da gi pretvorat vo pari.Nivniot primer go sledele site prijatelі na Komnenite,a koga na krajot i toa ne pomognalo imperatorot gi ograbil sveštenite sadovi na crkvite i gi pretvoril vo pari(100).Toa stanalo neposredno po porazot na Vizantincite od strana na Normanite kaj Draš vo 1082 g.(101).Toaš Aleksej Komnen parite od oplačkanite predmeti na crkvite gi upotrebil za potkupuvanje na Henrih IV.Na posledniot toj mu ~~isprati~~ ispratil 144 iljadi zlatni dinari i drugi skapocenosti,a mu obekal ušte 216 iljadi ako gi napadne vladenijata na Robert Gviskard vo Apulija.Navisti-na poradi opasnošta od Henrih IV Robert Gviskard go napuštיל balkanskoto boište koga go ostavil Boemund da gi prodolži borbite so Vizantija.Megutoa,Aleksej I letoto 1083 g. pak bil porazen pri Janina(102).

Kako što gledame od Ana podatocite zboruvaat deka crkvite bile oplačkani od Aleksej vo 1082 g.,pa sprema toa bidejki i podatocite od gorenavedenoto Teofilaktovo pismo xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

zboruvaat za istoto, smetame deka i ovie elementi go potkrepuvaat našeto gledište deka arhiepiskopskata dožnost Teofilakt ja započnal ušte vo 1081 ili ^{vo} početokot na 1082 godi.

Vo naukata, isto taka, se vodi do den denešen polemika i pri razrešuvanjeto na prašanjeto koj go rakopoložil Teofilakt za arhiepiskop. Vo odnos na toa ~~se~~ ima iskristilizirano dve sprotni gledišta.

1. Dek a Teofilakt bil rakopoložen od episkopite na Ohridskata arhiepiskopija i

2. Dek a vo toj čin Teofilakt bil rakopoložen od strana na carigradskiot patriarh. Privrženicite na ova gledište od druga strana pak ne se složile koj od patriarsite go rakopoložil ~~na~~ Teofilakt; dali toa bil patriarhot Evstratij Garida (1081-1084) ili Nikolaj Gramatik (1084-1111).

Prvoto gledište go predložil ušte vo XIX vek Vasilevski, koga se opredelil deka po poganjeto na Samuilovoto carstvo pod vlasta na Vizantija aftokefalnosta na crkvata ne bila otfrlena, nakar da nastanale izvesni promeni vo nea. Taka, Ohridskata crkva od rang na patriaršija bila svalena vo rang na arhiepiskopija; naznačuvanjeto na ohridskite arhiepiskopi go izvrševal imperatorot. No, se pak, smeta Vasilevski, rakopolaganjeto na arhiepiskopite si ostanalo po starite običaj. Arhiepiskopot se rakopolagal ne od carigradskiot patriarh, tuku od episkopite na Ohridskata arhiepiskopija (103). Vakovoto gledište napolno go smetale za ispravno i naučnicite: Snegarov (104), Litavrin (105) i Katičik (106). Da se opredelat taka vlijaele izvornite podatoci od Nil Dokospatr, koj vo napišanoto delo 1143 g. "Red na patriaršiskite prestoli", pokraj drugoto dal i vesti za rakopolaganjeto na ohridskite arhiepiskopi. Vo ova delo Nil istaknal deka ohridskata i kiparskata crkva bile aftokefalni i ne bile potčineti na golemite prestoli, no se voделе samostojno. Osven toa arhiepiskopite iaku bile naznačuvani od imperatorot tie bile rakopolagani od sinodot

Sprotivno gledište zastopil Uspenski(108),koga se izjasnila deka Teofilakt bil rakopoložen vo čin na arhiepiskop od strana na carigradskiot patriarh.Ova gledište go usvoile i dopolnile: mitropolit Simeon(109),Zlatarski(110),Deržavin(111) i drugi.Svoeto opredeluvanje ovie naučnici go bazirale osven na podatocite od Teofilaktovite pisma,i na vrz goopštenieto od Kodin,koj istaknal deka ohridskite arhiepiskopi bile izbirani i rakopolagani kako i carigradskite patriarsi.Poslednite se izbirale na toj način što na imperatorot carigradskite ili sosedni arhierei mu gi predstavuvale iminjata na tri duhovni lica,edno od koe se izbiralo od strana na imperatorot.Ako slučajno izbranoto lice nemalo arhierejski čin,togaš toa bilo rakopolagano od arhiereite na Carigradskata crkva(112).Mitropolit ~~Simeon~~ Simeon isto tako smeta deka ~~Teofilakt~~ ohridskiot arhiepiskop se smetal za člen na Carigradskata crkva(113).

Vakvoto gledište na ovie naučnici go smetame i nie deka ~~za~~ polispravno.Napolno se slagame so mislenjeto na Simeon deka ohridskiot arhiepiskop se smetal za člen na carigradskata crkva,zešto od prepiskata na Teofilakt doznavame deka posledniot go napuštal Ohrid i vremenó boravel vo Carigrad(114).Toa pak pokazuje deka toj učestvuvail na sobranijata na Carigradskata patriaršija.Od 13-to po Fineti pismo doznavame duri deka Teofilaktovata arhiepiskopska dejnost bila vo tesni vraki so direktivite na carigradskiot patriarh.Vo ova pismo Teofilakt ne izvestuva deka toj vo Makedonija dejstvuval po sovetite na patriarhot,zešto "sladkiot....(negov-b.m.)jazik" pomognal da ostane postojan i tvrd vo branjenjeto na interesite na Vizantijska tuka,koga tie bile vo mnogu loša i opasna položba(115).Znači,od ovie iskazuvanja na Teofilakt nie možeme po ubedljivo da se iskazeme deka ~~Teofilakt~~ toj bil posveten vo arhiepiskopski čin od strana na carigradskiot ^{patriarh} arhiepiskop.

Bidejki se opredelivame deka posvetuvanjeto na Teofilakt

vo čin na arhiepiskop go izvršil carigradskiot patriarh, če treba da go odredimo našeto misljenje i po prašanjeto koj od carigradskite patriarsi go rakopoložil na Teofilakt za arhiepiskop na Ohridskata arhiepiskopija, zošto, kako što istaknavne i pogo-re, po ova prašanje naučnicite nemaat edinstveno gledište.

Na Samoto naše opredeluvanje deka Teofilakt došol na čelo na Ohridskata arhiepiskopija vo 1081 ili poč. na 1082 g., a ~~ne~~ osven toa i deka negovoto rakopolaganje go izvršil carigradskiot patriarh, vsušnost pokažuva deka go prifačame kako ispravno gledišteto na Uspenski deka rakopolaganjeto na Teofilakt za ohridski arhiepiskop go izvršil patriarhot Evstratij Garida(116).

Naznačen od imperatorot Aleksej Komnen, a posveten vo čin na arhiepiskop, ^{od patriarhot} Teofilakt go napuštil carigradskiot "bezgrižen i bezploden život", kade se zanimal "samo so knigi i...i so upravuvanjeto na starite narodi" i zaminal vo Makedonija kade što "rabotite" bile "priznak na vojna"(117). Nemu mu bilo postaveno za zadatok i od imperatorot i od patriarhot ~~da~~ vo ova "varvarska zemja"(118) da nastojuva preku crkvata, t.e. "so pomošta na neka^{ky} gorni sili" se otrgnat sardlivite "varvari"- "žabite" da taguvaat za nivnoto slavno minato i se sprečat da pe-at borbeni i pobedonosni pesni(119). Ovie pogrđni izrazi na Grkot Teofilakt, koi gi iskažal za smetka na Makedoncite, ušte vo počatokot na svojata arhiepiskopska dejnost, so ništo nemožat da gi opravdat naučnicite: Snegarov, Iširkov, Simeon, Kanalatos i Katičič(120), koga smetaat deka Teofilakt gi zaštituval nacionalnite čustva na "bugarskiot", odnosno "slovenskiot" narod vo Makedonija. Nam ni e čudno samo toa, kako možel i sovremeniot hrvatski naučnik Radoslav Katičič da zastane na idealistički pozicii i da tvrdi deka "neprijatelските izrazi, so retorika i hiperboli, imale za povod da ja istaknat opšttestvenata i obra-

zovateljnata razlika pomegu opšto kultiviraniot greganin na Konstantinopol od edna strana i na provincijalisite od druga a ne nacionalnata protivopoložnost pomegu Grci i Sloveni"(121); zošto Franjo Rački ušte vo XIX vek sosesma jasno i pravilno ukažal deka * "Teofilakt beše odličan grčki patriot i na ohridskata stolica"(122).

Vo drugite glavi od našata rabota nie poostojno ke go rasvetlime karakterot na dejnosta na Teofilakt vo Makedonija.

Kako arhiepiskop vo Ohrid Teofilakt osobeno mnogu imal vozmožnost da se istakne na kniževnoto pole(123).Zastanuvajki na čelo na ohridskata crkva pred Teofilakt stoel zadatok da ja prodolži greizatorskata politika na svojata država za asimiliranjeto na makedonskiot,bugarakiot i dr. slovenski narodi. Za ostvaruvanje na ovoj zadatok učeniot arhiepiskop nastojval episkopskite stolici vo poodelnite eparhii na Ohridskata arhiepiskopija gi zavzemal takvi ljuže,se razbira Grci,кои vešte bile poznati vo Carigrad,zošto vo niv trebale da najde dobri i verani sorabotnici.Spored Teofilakt episkopot trebal da bide"čovak dobro prigotven...vo duhovnite i svetovni raboti"(124).Barajki takvi pomošnici Teofilakt mislel deka preku prepiska se niv polesno ke ja ostvori postavenata cel,pred se greiziranjeto na makedonskiot narod.Ottuka,davajki im instrukcii na raznite episkopi,a duri i na upravnicite od svetovnata vlast,kako bi trebalo da dejstvuvaat za da go sočuvat vizantiskoto gospodstvo vo Makedonija,Teofilakt napišal golem broj pisma,od koi se sočuvani okolu 130.Ovie ~~xxxxx~~ pisma ne se važni samo kako istoriski dokumenti za razgleduanata epoha,tuku i kako literaturno-filozofski trudovi,zošto vo niv vo golem obim došle do izraz i naučnite rezultati na Teofilakt od oblata na filozofijata i literaturata.Preku isprakanjeto na pismata Teofilakt go podigal moralot na Vizantiskite

upravnici (duhovni i svetovni) pred se koi služale vo Ma-
 kedonija, "zošto taa pustinja," vo koja ^{živele bila} ~~ne mogla da se živi~~
 dobra da rani samo zmii i skorpii, i poradi zlobata na lugeto
 ne može ^{la} ništo dobro da rodi, ili ako primi ^{la} od nadvor nešto ~~xxx~~
 taa go izmenuva ^{la} i go pravi ^{la} slična na sebe (125). Zatoa, tie luge
 od vizantiskata vlast, koi se plačale deka stanale sosema varva-
 ri, koga živele megu Makedoncite, trebalo da dobijat moralna
 potkrepa od crkvata. Teofilakt se trudel toa da go postigne ^{preku} ute-
 šnite pisma od edna strana a od druga preku ispraćanjeto na
 razni knigi (126). Kako arhiepiskop Teofilakt napisal ⁱ dve žiti-
 ja: edno ~~za~~ za Tiveriopolskite mačenici, a drugo ~~za~~ za Kliment
 Ohridski, vo koi što na vizantiski način ~~ni~~ go izvrtil slavnoto
 minato na makedonskiot narod. Napisal, isto tako, i golem broj
 drugi trudovi (127), koi ne se od osobena važnost za istorijata
 na Makedonija. Očtu, preku svojata crkovno-kniževna aktivnost
 Teofilakt ostanal i po svojata smrt da služi kako primer za
 mnogu duhovnici, koi upravuvali so crkovniot život na Ohridska-
 ta arhiepiskopija, zošto vo pokasnešnite vekovi mnogu raskopisni
 evangelijske imale **Предисловіе ѿ еѡфѡлакта архіе- (128).
 пѣскопа Охридскаго.**

Vo naukata, kako istaknavme, seušte ne e poznato koga pre-
 kratila arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt. Bidejki od osve-
 tluvanjeto na ova problematika zavisi i potočното opredeluvan-
 nje na hronologijata na Teofilaktovite pisma, se naložuva da
 odgovorime na dve prašanja: koga umrel Teofilakt? i dali arhi-
 episkopskata karijera na Teofilakt se prekratila vo krajot od
 negoviot život ili pred toa?

Ušte vo 70-te godini na XIX vek Golubinski zastanal na
 gledište deka datata koga umrel Teofilakt e isto tako neizve-
 stna, kako i taa goga bil postaven za arhiepiskop. No, sepak toj
 pretpoložil deka toj umrel najverojatno 1207 ili naskoro po
 taa godina (129). Po nego Vasilevski iskazal mislenje deka posle

vнимatelno izučevanje na prašanjeto za hronologijata na Teofilaktovite pisma, a osobeno tie pisma kade, spored Dikanž, se zborelo za pohodot na Boemund na Vizantijska vo 1107 i 1108 g., ~~pokažuva deka~~ ^{no i} poslednata godina e posledna točna data na prepiskata na Teofilakt, zošto dvete pisma od Teofilakt isprateni do episkopot na Kerkira vo sekoj slučaj bile ~~papi~~ ^{napisani} po 1108 g. (130). ~~Spore~~ ^{Sporetično} ~~navedeni~~ ^{gledište} prifatil i Uspenski. Spored posledniot Teofilaktovata prepiska go obfakala periodot od 1084-1108 g. No, toj sepa smeta deka Teofilakt ja napuštil ohridskata arhiepiskopska stolica po 1108 g. (131). Šalandon pak prifatil mislenje deka Teofilakt umrel okolu 1108 g. Vakvoto opredeluvanje go zaklučil na osnova na toa što toj smetel deka pismata na Teofilakt ne zboruvaat za vreme podalečno od gerespomenata godina (132). Snegarov zavzel malku poinakov stav. Spored nego Teofilakt go napuštil Ohrid ne po svoja volja, tuku poradi neprijatelските odnosi megu nego i ohridanite i toa najverojatno vo 1107-1108 g. (133) Mitropolit Simeon ne se složil ni se mislenjeto na Golubinski, nitu pak se gledištata na Vasilevski i Uspenski i Snegarov. Toj pretpoložil (a koja pretpostavka samiot ja smeta za ne dovolno argumentirana) deka Teofilakt se vratil vo 1107/8 g. od Solun vo Ohrid, kade i prekratil negoviot život (134). Na slično gledište zastanal i Zlatarski. Toj datirajki eden del od pismata, vrz osnova na nivnata soдржина, došol do zaklučok deka niedno od izvestenite dosega pisma ne bilo napisano pokasno od 1108 g. Zatoa toa go nateralo da pretpoloži deka Teofilakt umrel vo Ohrid i toj grad ne go napuštil po vraćanjeto od episkopskiot sobor vo Prespa. Spored ovoj naučnik Teofilakt umrel vo 1109 g. (135). Vakvoto gledište na Zlatarski napolno go primile kako točno Ksena - ~~nalatos~~ (136) i Nikolaev (137).

Za razlika od mislenjata na gore navedenite naučnici, koji zastanale na gledište deka Teofilakt umrel vo 1108 ili naskoro

po ovaš godina, Krumbaher se iskajal deka Teofilakt umrel vo 1128 g. (138). Iaku svoeto gledište Krumbaher ne go argumentiral nie ~~na~~ smetame deka toj po se doblizil do datata koga umrel Teofilakt, zošto, kako ke vidime, vo najново vreme francuskiot naučnik Gotie došel do podatoci, koji go naterale da tvrdi deka Teofilakt umrel vo 1126 godina. Utvrđuvajki deka prezimeto na Teofilakt Ohridski bilo Hefestos, toj došel do rezultatati deka ima napišano od nego edna pesna vo 1125/6 g. i deka ne treba da se sumnja vo datata i autentičnost. *ΕΤΕΡΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΑΚΤΟΥ*
ΣΧΛΣ (133) κυρτου Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας γραφέντες κατὰ τὸ
 Ottuka, smeta Gotie, ako Teofilakt bil ušte arhiepiskop vo ova vreme, ke treba povtorno da se vidat predlaganite datumi, bez kakov i da e ozbilan dokaz, za trite drugi arhiepiskopi od istata stolica: Leon Mung, Mihailo Maksim i Evstatij, koji se vmetnati pomegu nego i Jovan Komnen koj učestvuvail na sinodot od 1143. Leon Mung figurira deka stoel na čelo na Arhiepiskopijata od 1108-1120, a koe, istaknuva Gotie, e obično izvrtuvanje na faktite i ne zaslužuva nikakva ~~naizgled~~ doverba. Istoto važi i za negoviot sledbenik Mihailo Maksim, označen da bil arhiepiskop od 1120-1131. Ne se znae isto taka i točniot datum na zavzemanjeto na ohridskata arhiepiskopska stolica i od Jovan Komnen.

Vo otsastvo na točni podatoci prerano e, veli Gotie, da se zaključuva za krajot na karierata na Teofilakt. Dali toj dal ostavka? Dali e mrtev kako arhiepiskop? Koga e umreš? Iaku ovie prašanja gi smeta Gotie deka ostanuveat i za natamu bez odgovor, se pak e na mislenje deka ke treba vo idnina da se računa na datumot sodržan vo natpisot na pesnata koja ja izdal Merkati (149).

Vo istoriografijata, kako što gledame, e napraveno značitelno pomeruvanje na datumot za smrtta na Teofilakt od strana na Gotie. Zatoa se naložuva i nie da zavzememe svoj stav po ovaš problematika.

Trgnavajki od podatocite na 12-to po Meursija pismo, kade Teofilakt soopštuva deka bratrot na imperatorot Aleksej sevastokratorot Isak Komnen umrel (141), a i od vestite od Ana Komnena deka 1111 g. za vreme ~~xxxx~~ održuvanjeto na soborot na koj bile osuđeni bogomilite koi gi predvodil Vasilij, prisastvuval i Isak (142), se doaga do zaključok deka Teofilakt scušte bil vo ova vreme na čelo na Ohridskata arhiepiskopija. Ottuka, so pravo možeme da ga oborime preovlađenoto do sega gledište vo literaturata deka Teofilaktovata arhiepiskopska karijera traela do 1107, 1108 ili 1109 g. Znači, so sigurnost možeme da tvrdime deka Teofilakt ja vršel svojata arhiepiskopska dolžnost do 1111 g. Na mislenje sme deka arhiepiskopskata karijera na Teofilakt prodolžila i vo slednite godini poradi slednite argumenti: Od 18-to po Fineti pismo, a i od 10-to po Lamija, se naučuvame deka za vreme na arhiepiskopuvanjeto na Teofilakt vo Ohrid, ~~na~~ episkopite vo Serdika i Devol izvršile obrakanje na Ermenci vo pravoslavna vera (143). Bidejki od Ana doznavame deka takvite akcii imperatorot Aleksej gi prezal po 1111 g. (144), a koe nešto se gleda i od gramotata od 1115 g. (145), togaš i od ovie podatoci se zaključuva deka Teofilakt bil arhiepiskop vo Ohrid i po 1111 g. Pretstavkata na Krumbacher deka Teofilakt umrel 1118 g., a i taa na Gotie deka umrel 1126 g., sasega, poradi nedostatok na sigurni izvorni podatoci nemože ni da se otfrli ni pri fati. Otvorena stostanuvša i prašanjeta kade umrel Teofilakt ~~i~~ dali go prekratil negoviot život vo čin na arhiepiskop?

Opređeluvajki se deka Teofilaktovata arhiepiskopska karijera prodolžila i po 1111 godina, nie vsušnost vršime korekcija i vo krajniot datum na datiranjeto na Teofilaktovite pisma. Znači, spored našite rezultati, pismata na Teofilakt obfakaat period od 1081/2 do samiot kraj od vlašćenjeto na Aleksej Komnen.

mata Zlatarski go objasnjuje na slednjov način: "Otprevin imalo eden codex-rakopisen zbornik od site pisma, koj se čuval vo arhivata na Ohridskata arhiepiskopija. Od toj ~~codex~~ razni lica prepisovale i izvadovale takvi pisma, koj ili prosto gi sakale da gi imaat i čitaat, ili pak im bile potrebni za drugi celi, na primer kako obrasci za oratorski pisma i t.n. Taa naša pretpostavka, veli Zlatarski, najoja potkrepa vo toa, što vo oddelnite sbirki se povtoruvaa edni i isti (pisma-b.m.)" (151).

Koga se ima vo predvid deka i drugi Teofilaktovi trudovi se dojdani do izdavačite preku prepisi, kako što e slučajet so kitieto na Kliment Ohridski (152), togaš se toa pravi da ja smetame pretpostavkata na Zlatarski za dosta ubedлива. Takvoto gledište donekade se potvrđuva i od faktot što postojat poveќе rakopisi na Teofilaktovite pisma: Vatikanski (153), Atonski (154) i Budimpeštanski (155). Od poslednite dva rakopisi seušte ne se izvršeni izdanija na Teofilaktovite pisma.

Po Minje eden del od pismata na Teofilakt gi izdal Uspenski koga pri toa se služel od Minjevoto izdanie i Vatikanskite rakopisi. Toj vsušnost vršel sravnuvanje na izdadenite pisma od Minje so Vatikanskite rakopisi, zašto smetal deka pri prepočatuvanjeto na pismata od prvite izdavači se napraveni grečki poradi nedobro pročituvanje na nekoj zborovi (156). Sravnuvajki gi pismata izdadeni od Minje so Vatikanskite rakopisi, Uspenski predložil popravki na tekstot na neki pisma, so što mu dal na tekstot na nekoj pisma poinakov smislo (157). Zatoa Uspenski se smeta vo istoriografijata deka bil prv od naučnicite koj kritički se opital da gi izučuva izvornite podatoci od korespondencijata na Teofilakt (158). Uspenski sravnuvajki gi izdadenite pisma od Minje i negovite prethodnici so Vatikanskite rakopisi, izvršil golemi uslugi vrz razjasnuvanjeto na nekoj iminja, kako na pr. imeto τῆ Νεσφᾶν toj go pročitao kako τῶν Νεσφᾶν, pa bidejki i

kaj Ana Komnena liceto Danišmend se narečeva *Teofilakt* i
Teofilakt togaš se izjasnuva i imeto Danišmend(159).

Treba da istakneme, isto tako, deka Uspenski izbraniot del
 Teofilaktovi pisma gi publikoval na ruski jazik, so što napravil
 Teofilaktov istorijski izvor da bide dostapen do pogolem broj
 na istražuvači.

Pokasno, za razlika od Uspenski koj izdal del od Teofilaktovite
 pisma i toa ne celosni, po predlog na Zlatarski, na bugarski
 jazik gi izdal site pisma na Teofilakt, po Minjevoto izdanie, mit-
 ropolit Simeon(160). So prevodot na Teofilaktovite pisma od mit-
 ropolit Simeon se oвозможило da teškiot ispolnet so retorika
 Teofilaktov tekst da postane po dostapen za istražuvačite koi
 se zanimavale so izučuvanjeto na istorijata na balkanskite naro-
 di, posebno, i na Vizantiskata imperija, voopšto(161). I Simeon, ka-
 ko pred nego Uspenski, iskazal mislenje deka "načotija za izuču-
 vanjeto i razbيرانjeto na Teofilaktovite pisma proizleguva od
 greškite, pišuvanjeto na zborovite i punktoacijata na tekstot, -
 greški, napraveni od prvite prepisuvači i izdavači na pismata, a
 može bi, i od pečatarite. Tie greški osobeno mnogu go otežnuvaat
 razbيرانjeto na tekstot, zatoa čitatelot treba da gi čita(pisma-
 ta-b.m.)so vñimanie, za da gi sogleda, i ako e veomžno, da gi
 popravi, za da ne go razbere pogrešno tekstot i dostigne do
 smisla, sprotivana na toa, koe što sakal da go kaže Teofilakt. Na-
 pati se srećavaat i zborovi taka krivo napišani i izopaćeni, što
 pri site usilbi da gi popravi čovek ne može, nitu pak pravilnoto
 pišuvanje da go najde, nitu pak da gi razbere. Poradi toa treba
 da se postara da ja fati smislata na tekstot, koga ke zeme vo pre-
 dvid toa, koe što e pišuvano vo prethodnoto i toa što sleduva.
 Vo izdaniето na Minjekov ima tuk-tamu popraveni zborovi. Za nekoj
 mesta i jas dadov mnenie, kako da se popravat nekoj zborovi i
 kakva punktoacija da se postavi, za da se razbere podobro tekstot
 Pretpolagam deka moite popravki bea potrebni"(162).

Deka gore iskazanoto mislenje na mitropolit Simeon bilo namesto i deka predloženite popravki ~~na~~ na neкои mesta od pismata na Teofilakt bile potrebni, pokažuvaat i iskazite na pokasnite istražuvači, koi, ne samo što gi prifatile vo poveketo slučaja popravkite na pismata od Simeon, tuku, neкои duri ja prodolžile ovaа работа, davjki prā toа i svoi novi rezultati.

Vo prv red toа go napravila Belgijankata Lerua-Molingen. No, na šal taa izvršila popravki samo na dve pisma i ne go izvršila dadenoto obećanje deka ќе go napravi toа i na drugite pisma(163). Kako Simeon taka i taa smetala deka Minje prilicno prepečatuvanjeto na pismata napravil greški. Napravenite greški od prepisuvačite i izdavačite na pismata, Lerua-Molingen smetala deka ќе se ispravat po pat na pojasnuvanje na tekstot(164). Što se odnesuva do popravkite od Simeon, Lerua-Molingen makar da so neкои ne se složila, zastanala na gledište deka mitropolitot napravil cenmi popravki na tekstot na Teofilaktovite pisma. Po odnost, ~~pak~~ pak, na prevodot na pismata na bugarski jazik, taa se iskazala deka Simeon razbirajki go dosta dobro jazikot na Teofilakt, gi prevel pismata dosta dobro, so što negoviot "prevod ќе bide od голема polza za vizantologite"(165).

Vo ponovo vreme devet Teofilaktovi pisma izdal na bugarski jazik, kon koi go priklučil i grčkiot tekst, za uporeduvanje, i Vsevolod Nikolaev(166). Toj, vsušnost, ~~izdal~~ izdal 7 pisma po prevodot na Simeon, a drugite dve gi izdal taka što vo predvid gi sel i popravките od Lerua-Molingen i mitropolit Simeon. Nikolaev, inaku, ne se složil so tie izdavači i istražuvači na Teofilaktovite pisma, koi smetale deka greškite vo Minjevoto izdanie bile nagrižuvački(167). Naprotiv, toj smetal deka poveketo greški, nabeležaod preveduvačite i proučuvačite na Teofilaktovite pisma "inaat čisto filološka stojnost i značenje i vo krasen slučaj ne se rešavački za celiot ispolzuван materijal na Teofilaktovite pisma",

zašto "greškite i nesogledovanjata možak da bi dat popraveni po čisto filološki pat, vo zavisnost od kompetentnosti ~~na~~ i kvali-
~~ficacijata na prevoduvačot~~ (168) ^{so toavoto glediste na Nikolaj} Nie napolno se slagame, po-
 radi sledново: Sravnivanjeto na Teofilaktovite pisma, izdadeni od Minje, so bu dimpeštanskiot rakopis, što go izvršil sovetskiot nau-
 čnik Litavrin, pokažuva deka ne se od ^{golem} ~~velik~~ razmer greškite vo Minjevoto izdanie, zašto, so isključok na razjasnuvanjetâ na imeto Nikolaj Bakurian, vo ispratenite od Teofilakt pisma "Do Bakurian", a i neкои izrazi od socijalno-ekonomskata istorija (169), vo kniga-
 ta na ~~izvorniku~~ Litavrin ne se naogaat takvi ukažuvanja, poradi koi bi go smetale tekstot kaj Minje dosta pogrešen. Naprotiv, i Li-
 tavrin se koristel najmnogu po Minjevoto izdanie, a što znači deka i ovoj naučnik ne go smetal tekstot kaj Minje tolku povreden za da na istiot ne mu se veruva. Ottuka, na mislenje sme deka greškite napraveni od prvite prepisuvači na pismata od Teofilakt, a pokasno od izdavačite i preveduvačite, ne se od tekov razmer za da go sme-
 tane tekstot kaj Minje ~~izvorniku~~ somnitelen. Zatoa, do edno novo izdanie na Teofilaktovite pisma, dodeka ne dojde, Minjevoto izdanie, zedno so bugarskiot prevod na pismata, ~~na~~ osnova na istoto izdanie što go napravil Simeon, ke služast i za natamu od kade is-
 tražuvačite ke gi koristat izvornite podatci na Teofilaktovite pisma.

Nie isto taka ke se koristime od Minjevoto izdanie, a ke gi zename vo predvid i popravkite izvršeni od Uspenski, mitropolit Simeon, Lerua-Molingen i Litavrin.

III. Osvrt na literaturata

Na izvornite podatoci od pismata na Teofilakt obratil vnimanie ušte vo 60-te godini na XIX vek Ar. B-dana. Toj gi iskori-
 stil dvete pisma od Teofilakt, ispratani do Mihailo Halkedonski i dukata na Sophe Tarantopol, za da dokaže deka vo toj period Ohridsk
 ta ariepiskopija bila nezavisna od Carigradskata patriaršija i dek

ohridskite arhiepiskopi ne bile posvetuvani od carigradskiot patriarh, tuku od strana na episkopite na arhiepiskopijata (170).

Vakvoto gledište na B-dana e ne ispravno, zašto, kako istaknav me i pogore od našata rabota, ohridskiot arhiepiskop osven toa što bil posvetuvan od carigradskiot patriarh, bil isto taka i ispolnitel na postavenite zadači od nego.

Prv od naučnicite koj obratil vnimanie na Teofilaktovite pisma, izdadeni od Minje, i iskažal mislenje deka se tie dragocen izvor za proučuvanje istorijata na Ohridskata arhiepiskopija, "koja bila pokriena so dlabok mrak na neizvesnost", bil Golubinski (171). Iaku negovoto iskažuvanje bilo samo eden povik kon golemoto značenje na pismata za proučuvanje na crkvnite priliki vo Ohridskata arhiepiskopija, sepak, po nego, drugite isleduvači bile prinudeni da se iskažuvaa deka povikot od Golubinski bil prv^P ukazatel na osobenata važnost na pismata-kako istoriski izvori. Na toj način, veli Vasilevski, pismata od Teofilakt "bile воведени во кругот на istoriskoto isleduvanje" (172).

Edna godina po publikuvanjeto deloto na Golubinski, vo 1872 g. Vasilevski vo svoeto kapitalno delo "Vizantiја i Pečenџgi" isto taka obratil vnimanie na važnosta na Teofilaktovite pisma. Ostavajki go nivnoto proučuvanje "do drug slučaj", toj ukažal deka tie se dosta interesni za opredeluvanje vnatrešnata pološba na "Bugarija" (173) za vreme na vizantiskoto vladeenje a i deka vo neкои pisma se zboruva za navleguvanjeto na Boemund vo Vizantiја (174).

Istata 1872 godina pismata od Teofilakt dobile publicitet i kaj hrvatskite istoričari. Franjo Rački vo Zagreb, pred členovite na Akademijata, na sednicata na Filološko-istoriskiot ođdel, ja pročitai svojata studija: "Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI vieku", vo koja, može slobodno da se kaže, mu dal prv do togaš najgolemo i zasluženno mesto na Teofilakt kako na najvažen izvor za proučuvanje istorijata na Maked-

donija. Slednata 1873^{i 1874} g. Rački go publikoval svoeto delo vo RAD JAZU(175).

Vo ova delo, bi rekile slobodno, pismata od Teofilakt dobile golem prostor, za prv pat, ne samo vo jugoslovenskata istoriografija, tu ku voopšto, vo svetskata istoriografija. Zatoa, sosema e vo pravo Jovan Radonić, koga veli, deka "za prilikite vo Makedonija Rački naročno ja iscrpil korespondencijata na učeniot ohridski arhiepiskop Teofilakt" i deka toj "bil megu našite istoričari prviot koj obratil osobeno vnanie na toj važen materijal deka kuyajki i vo ova prilika deka bil neumoren vo pribiranjeto i proučuvanjeto na istoriskoto gradivo"(176).

Vz osnova na izvornite podatoci od pismata, Rački uspeal sosema pravilno da ni go dađe karakterot na dejnosta na arhiepiskopot Teofilakt vo Makedonija, koga istaknal deka toj, sedejki vo Ohrid, gi zaštituval preku Ohridskata arhiepiskopija interesi te na Vizantija pred se vo nemirnata Makedonija. Osven toa Rački zavzel pravilen stav i po odnos na ličnostite, so koji se dopišuval Teofilakt, koga istaknal deka tie bile upravnici na poodelni oblasti; deka bile samovolni upravnici, i deka zedno so drugite ljude od voeno-administrativnata i orkovna vlast, bezmilostno go eksploatirale narodot vo Makedonija. Rački duri iskažal gledište deka upravnicite vo Makedonija se digale protiv orkovnata i državna vlast. Toa iskažuvanje, isto taka, go smetame za ispravno bidejki se potvrđuva od pismata na Teofilakt. Megutoa, ne se slagame so Rački koga istaknuva deka podatocite od pismoto na Teofilakt, isprateno na Pantehni, zboruvaat za vostanie vo Ohridsko, koe bilo vo vrška so odmetništvo to na eden od takvite upravnici, zašto, kako me vidime po^{mu}na vo našata rabota, ovoj otpor na makedonskiot narod bil upraven protiv vakvite upravnici, odnosno protiv vizantiskata država, i bil povrzan so razdvijuvanjeto na Bođin vo Makedonija. Drugo nešto, koe, isto taka, ne

prifatljivo kaj ovoj avtor e toa što toj makedonskiot narod go tretira kako bugarski, a Makedonija kako Bugarija. No, i pokraj toa Rački seušte važi vo jugoslovenskata historiografija kako naučnik koj najmnogu gi iskoristil Teofilaktovite pisma kako istorijski izvori, a osven toa i mnogu negovi stavovi se poispravni, ođkolku na primer tie na sovremeniot hrvatski naučnik Radoslav Katičik, koj, kako ke videme, sosema pogrešno ni ja osvetlil dejnosta na Teofilakt vo Ohrid.

Konstantin Ireček vo deloto "Istoria na bulgarije", izdado no 1875 g. na češki jazik, a potoa 1876 na germanski, 1878 na ruski i 1886 na bugarski jazik (177), isto taka, koristejki se od rezultatite na Rački, obrnal malo vnimanie na izvornite podatoci od pismata na Teofilakt. Toj ukažal na bezakonskite merki što gi prevzemale vizantiskite voeno-administrativni lica vo Makedonija, i otporot što go predizvikalo toa od strana na naselenieto. Kako / Rački i toj zastanal na gledište, deka za vreme na Teofilakt "izbuvnale bezredija vo Ohrid" i deka "vostanici-te se ukrepile vo planinite zapadno od Ohridskoto ezero" (178).

Pogolemo vnimanie na eden pogolem del od pismata na Teofilakt obrnal ruskiot vizantolog Uspenski. Vo deloto-disertacija: "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva", izdadenno vo Odesa 1879 god., podvlekol deka "na Teofilakt ne mu bilo dadeno mestoto što mu pripağalo megu izvorite za bugarskata istorija" iaku tie sođržake dragocen materijal za "razrešuvanjeto na sostojbata vo Bugarija pod vizantisko gospodstvo" (179). Zatoa Uspenski iaku pismata od Teofilakt gi iskoristel ne celosno, a osven toa i ne gi dovolno kritički proučil vestite vo niv, toj, sepak, doprinel mnogu za razjasnuvanje na položbata vo Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek. Toj pravilno zaključil, koga istaknal, deka teritorijata na Makedonija vo ovoj period napolno vlegla vo opštiot sistem na upravuvanjeto

na Imperijata i deka vo nea vo toj period ne moželo da stane
 & zbor deka imalo privilegii, isključoci i mestna avtonomija, zošt
 ta se upravuvala na tie osnovi kako i ostanatite oblasti na
 Vizantija. Uspenski, isto taka, pravilno gi inkoristil pismata,
 koga se iskažal deka poradi silnata eksploatacija na naselenie-
 to vo Makedonija, vo poslednata oživnelo i stanalo masovno bogo-
 milskoto движенје i deka vo Ohridsko došlo do silno narodno дви-
 ženje. Osven toa Uspenski mnogu doprinel i vo utvrđuvanjeto na
 početnata data koga Teofilakt došel za arhiepiskop vo Ohrid; po-
 toa dal, makar dovolno ne razraboteni, odgovori i na poveќе pra-
 šanja od socijalno-ekonomskata istorija na Makedonija. Dal, isto
 taka, i mnogu pravilni izjasnuvanja na neкои ličnosti i izrazi
 od Teofilaktovite pisma, koi, podocna, kako priemlivi, bile usvoe-
 ni od istražuvačite. Ottuka, iaku Uspenski ne gi iskoristil site
 možni izvorni podatoci na pismata, iaku na mnogu prašanja ne dal
 pravilni odgovori, kako na primer popprašanjeto za oddelnosta na
 makedonskiot od bugarskiot narod; potoa po prašanjeto na krajni-
 ot datum od dejnosta i životot na Teofilakt, a i mnogu drugi, toj
 sepak, mu dal po Rački, zasluženno mesto na Teofilakt kako ²pvokle-
 sen izvor za istorijata na Makedonija, posebno, i na Vizantiskata
 imperija, voopšto. Zatoa, sosema pravilno misli Vasilevski koga
 veli deka „za krajno naše sožaluvanje, kon brojot na učenite koi
 ne uspeale da se spravati so sevgarakijata, parikijata, desetinite
 i so razni podrobnosti na vizantiskiот danočen i finansiiski
 sistem nie sme dolžni da go uvrstime i g. Uspenski, makar što
 toj posvetil na materijalot najgolemo vnimanie, zanimavajki se
 so nego pospeciјalno. Zaslugata na g. Uspenski, veli ponatamu Vasi-
 levski, se состоi vo toa, što toj mnogu jasno go svatil i verno
 go ocenil dostoinstvoto i važnosta na materijalot, što se naoѓal
 vo negovi race; negovata greška se состоi vo toa što toj ne se
 oddal na site teškotii, koi pretstoele da gi prebrodi pri pol-

zuvanjeto na toj materijal".No,sepak,Vasilevski priznava deka za Uspenski ostanuva zaslugata "što toj go butnal napred osobe-no važniot iavor za proučuvanje vnatrešnata položba na Vizanti-ja i posebno na Bugarija vo krajot na XI vek i ~~napravil~~ napra-vil prv obid kon negovoto kritičko izučuvanje"(180).

Po Uspenski,istata 1879 godina,pismata na Teofilakt Ohri-ski bile oceneti ~~pozitivno~~ od Vasilevski.Toj,kako što vidovme,na-pišal neobična recenzija na deloto za "Obrazovanie vtorogo bol-garskogo carstva" od Uspenski i dal ne samo kritički osvrt na ova delo,tuku gi iskoristil pismata vo edna pogolema mera(za razlika od poranešniot svoj trud "Vizanti^a i Pečen^{gi}").Vo re-cenzijata Vasilevski se osvrnal i na datiranjeto na pismata,ka-ko i na vremeto koga došol Teofilakt za arhiepiskop vo Ohrid i do koga ostanal na čelo na Ohridskata arhiepiskopija.Neslagajki se so datiranjeto od Uspenski,toj dal kako što vidovme,pogrešen datum za početokot na arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt,a i negovata korespodencija.No,sepak,vo ovoj trud Vasilevski dal dragocen prilog za razjasnuvanjeto na mnogu ličnosti od pisma-ta na Teofilakt,so što zaedno so Uspenski se uvrstil vo redot na najdobrite poznavачi na Teofilaktovite trudovi.

Vo početokot na našiot vek(1908 g.) del od pismata na Teofilakt bile proučeni i obraboteni od Cuhlev.Toj vrz osnova na Teofilaktovite pisma ja obrabotil vo glavno položbata vo Ohridskata arhiepiskopija za vreme Teofilakt i napišal edna statija za dejnosta na Teofilakt vo "Periodičesko spisanie",br. LXIX,1908,strana 161-199.Istata statija pokasno(1910 g.)ja pri-klučil vo svoeto golemo delo:"Istori^a na b^zlgarskata crkva",I,Sofi^a,1910,od kade i nie se koristime.Iaku vo ova delo ~~ima~~ na Cuhlev ima dosta pozitivni rezultati za razjasnuvanjeto na crkovnite priliki vo Ohridskata arhiepiskopija,i toa,kako i toa od Rački,ne dobilo zaluženo mesto vo istoriografijata.Mo-

žebi pričinata za toa se krie vo toa, kako što misli Dinkov, što Cuhleveto delo ne bilo dostatočno naučno obraboteno (181).

Za objasnuvanje položbata na Ohridskata crkva vo krajot na XI i početokot na XII vek, voglavno vrz izvornite podatoci od pismata na Teofilakt, se poslužil i Ivan Snegarov. Vo deloto "Istorijska Ohridskata arhiepiskopijska (otz osnivaneto i do zavladuvaneto na Balkanski poluoostrovz otz turcite)", I, Sofi 9, 1924, toj od- delil golemo mesto za dejnosta na Teofilakt vo Ohrid. Za Kal, Snegarov sesema pogrešno gi razbral vestite od Teofilaktovata pre- piska koga istaknal deka Teofilakt branejki ja nezavisnosta na Ohridskata arhiepiskopija od Carigradskata patriaršija vsušnost go zaštituval neiziniot bugarski narodnosni karakter. Toj pogre- šno ja svatil dejnosta na Teofilakt, koga istaknal deka toj mno- gu napravil za da go zakrepne vo narodot bugarskoto soznanie, ze- što se čustvuval arhiepiskop na "bugarskiot narod". Osven toa Snegarov greši koga veli deka vo vreme na Teofilakt "bugarskite" iminja na lica i ličnosti, se upotrebuvali slobodno od narodot i deka Teofilakt ne prečel da se vrši bogoslužbata na kirilo-metod- iot jazyk i da se raspostranuva slovenskata pismenost. No, i pokraj takviot pogrešen stav, Snegarov mnogu doprinel da se sva- ti crkovnoto ustrojstvo vo Makedonija za vreme na vladosenjeto na Komnenite.

Vo 1931 godina mitropolitot Simeon, kako istaknavme, gi iz- dal na bugarski jazyk Teofilaktovite pisma, po Minjcovoto izda- nie. Simeon osven toa što mnogu doprinel da se razjasni tekstot na Teofilaktovite pisma, negovata zaslug a ne bi bila pokažena, ako ne se istaknat i negovite isleduvački rezultati. Na primer, negoviot biografski prilog za Teofilakt sođrži dosta pozitivni rezultati, od koi nekoi i nie primivme. Megutoa, ovoj naučnik e neprifatliv koga tvrdi deka Teofilakt se borel za interesite na Ohridskata crkva, smetajki ja kako bugarska institucija, a ne gr- čka. Potoa, Simeon greši koga veli deka žna ohridani nemale pra- vo koga se borele protiv Teofilakt, zašto toj gi zaštituval od

birnicite. Od tie pričini, izgleda što ne go svatil Simeon karakterot na dejnosta na Teofilakt vo Makedonija, ovoj naučnik se opredelil deka Teofilakt bil ispraten od Carigrad vo Ohrid po kazna, i što nemožel da dađe odgovor na prašanjeto: kakva bila prosvetitelakata dejnost na Teofilakt? Simeon, isto taka, se obidel da rasvetli neкои nastani vo Makedonija, koi se slučile za vreme Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vo Ohrid. Taka, toj se opredelil deka vestite od pismoto na Teofilakt do Pantehni ne zboruvaat za vostanie vo Ohridsko, tuku naprotiv za vtoroto Normaneko navleguvanje (1107 i 1108 g.) vo ovie oblasti. Vakvoto gledište vsušnost toj go zatamelil vzz oanova rezultataite od Vasilevski. Iaku takov stav prifatil po nego i Zlatarski, a i neкои drugi naučnici. Nie go smetame ovaa gledište za pogrešno, / za što ke dađeme obrazloženie vo tretata glava od našata rabota. Treba da istakneme i toa deka obidot na Simeon da datira pogolem del od pismata ne e uspešen za mnogu pisma, bidejki toj pogrešno ja datiral arhiepiskopskata karijera na Teofilakt deka započnala od 1092 i traela neкаде do krajot od prvata decenija na XII vek. Isto taka Simeon go usvoil pogrešното gledište vo istoriografijata deka ~~na~~ upotreba ta od Teofilakt na izrazite "Bugari" za "makedonskite bugari" potvrđovalo deka vo Makedonija živeala bugarska narodnost.

Vo golema mera izvornite podatoci od Teofilakt gi iskoristil i Zlatarski. Vo napišante dve dela: "Namesnici-upraviteli na B~~l~~gari~~a~~ prez caruvaneto na Aleksi~~o~~ I Komnin~~o~~". Byzantinoslavica, IV, 1932, str: 139-152; 371-398 i "Istori~~a~~ na b~~l~~garskata d~~ž~~žava prez srednite vekove, II, Sofi~~a~~, 1934, se obidel da reši dosta prašanja od istorijata na "Bugarija". No, toj vo glavno gi iskoristil pismata za osvetluvanje političkata istorija. Se obidel da dokaže deka vo administrativen pogled teritorijata na Samuilovoto carstvo ostanala nedeliva celost, poradi što sosema pogrešno gi okarakteriziral neкои adresanti na Teofilakt kako upraviteli na temata "Bugarija". Zlatarski pogrešno utvrdil, is

taka, deka buntovnikot vo Mokra i Bagora bil Boemund. Osven toa ovoj naučnik od osnova greši koga veli deka za vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vo Ohrid, bogomilskoto dvizenje ne bilo raspostraneto vo Makedonija. Inaku, Zlatarski e prav koga istaknuva deka Teofilakt odigral ogromna uloga vo greiziranje-to na Ohridskata arhiepiskopija i uništ^tuvanje-to na slovenskata pismenost.

Vo 1937 godina istoriskata nauka se zdočila so ušte едно delo raboteno vrz izvornite podatoci od pismata na Teofilakt. Toa e deloto na D.A. Xanalatos, Beiträge zur Wirtschafts- und Socialgeschichte Makedoniens im Mittelalter, hauptsächlich auf Grund der Briefe des Erzbischofs Theophylaktos von Achrida. München, 1937. Vo ova delo-disertacija, koe se состоi od 87 stranici, Xanalatos se obidel da rasvetli neкои problemi od stopanskata i od opštestvenata istorija na Makedonija vo XI i XII vek. Za žal na mnogu prašanja toj ne uspeal da dađe zadovolitelni odgovori poradi toa što ne ja razbral suštinata na feudalizmot. Take na primer Xanalatos ne uspeal da gi objasni site vidovi dancⁱ i zadolženija koi mu bile naloženi na makedonskoto selako i gradsko naselenie, biđeјki ne ja razbral suštinata na feudal-nata renta. Od slični pričini toj ne možel da vidi vo liceto na Teofilakt krupen feudalni gospodar, koj nastojaval na sekoј na-čin da gi zgolemuva svoje prihodi za сметka na zavisното nase-lenie. Osven toa, ~~toј~~ trgnuvaјki od nacionalistički pozicii se obidel da go prikaže Teofilakt kako zaštitnik na siromasite, i koj ne se borel za ukinuvanje na slovenskata pismenost vo Ma-ke-donija. ~~Toј,~~ isto tako, go usvoil pogrešното datiranje na pis-mata od Simeon i Zlatarski i ne go zel pod vnananie datiranje-to, koe go predložil Uspenski. Vo svojot trud, kako što naveduva i avtorot, nemožel da gi ispolzuva site podatoci od pismata, pa zatoa Teofilaktovite pisma ostanale i zanatamu neđovolno is-polzuвани izvori.

Po II-ta svetaka vojna pismata na Teofilakt započnale da se koristaat od pogolem ~~ixxxx~~ broj istražuvači. Bugarskite i sovetiski istoričari se opitale da ja razjasnat, potpirajki se na izvernite podatoci od pismata, onaa strana od istorijata na balkanskite narodi, koja pred niv ili ne bila zasegnavana ili pogrešno tretirana. Tie se opitale da gi osvetlat socijalno-ekonomakite odnosi vo XI i XII vek vo Makedonija i Bugarija.

Prv obid na toa pole izvršil Deržavin. Vo deloto "Istori^{ja} Bolgari^{je}", I. Moskva-Leningrad, 1946, toj se iskašal deka pismata na Teofilakt predstavuvaat cenet istoriski izvor. Spored Deržavin, Teofilakt vo svoje pisma prekrasno gi okarakteriziral odnosite na gospodarečkite klasi na vizantiskoto opštество kon "bugarskiot narod". Deržavin, ponatamu, istaknal deka pismata go istaknuvaat na videlo političkoto i ekonomsko eksploatiranje na potčinetiot narod vo XI i XII vek; raznite nasilstva na vizantiskite činovnici. Borбата na Teofilakt protiv nenasiťnite danoćni činovnici, Deržavin pravilno ja razbral, koga istaknal deka taa došla od branjeneto, pred se, na lićnite interesi (imotni) na Teofilakt. Osven toa Deržavin pravilno istaknal koga se iskašal deka višetoe grćko duhovenstvo vo "Bugarija" ne izostanuvalo ponazađ vo eksploatiranjeto na narodot od toa koe go pravele carskite činovnici. Pravilni se iskašuvanjata na Deržavin i po odnos na avtonomijata na Ohridskata arhiepiskopija, koga se opredelil deka za vreme na Teofilakt arhiepiskopijata bila pretvorena vo grćka institucija i deka istata bila potčinenata na carigradskiot patriarh. Potoa, sesema e ispravno gledišteto na Deržavin za golemata uloga što ja odigral Teofilakt vo ućinuvanjeto na slovenskata pismenost i eliniziranjeto na potčinetite balkanski narodi. Toa što ne uspeal pravilno da go reši ovoj naućnik e prašanjeto za posebnosta na makedonskiot narod. I toj podlegnal na starite šemi deka vo Makedonija živeal bugarski narod. Razbirlivo e, isto taka, deka poradi tesniot

prostor Deržavin ne možel da im posveti vnanje i na drugite podatoci od Teofilaktovite pisma, koi se od golema važnost za razreševanje na golem broj nerešeni prašanja od istorijata na balkanskite narodi, a i na Vizantijska.

Po Deržavin, bugarskiot istoričar Vsevolod Nikolaev, vo svoeto delo: "Feodalni otnošenija v pokorenata ot Vizantijska Bzlgarija otrazeni v pismata na Teofilakt Ohridski, arhiepiskop bzlgarski" im obrnal specijalno vnanje na Teofilaktovite pisma. Bi-dejki celta na ovoj naučnik mu bila da gi objasni feudalnite odnosi vo Bugarija, odnosno Makedonija na osnova podatocite na prepiskata na Teofilakt, odgovorite što gi dal na nerazrešenite prašanja od biografijata na Teofilakt, potoa od administrativno i crkovno ureduvanje, bile zasnovani na rezultatite od mitropolit Simeon i Zlatarski, poradi što i tie trpaat kritika. Taka na primer toj go usvoil pogrešnoto gledište od Simeon deka arhiepiskopskata dolžnost na Teofilakt vo Ohrid mu bila naložena kako kazna za toa što bil vo bliski vrski so rodot na Dukovcete. Osven toa vo negovoto delo se srećavaat kontradiktorni zaključoci i po odnos na datata koga ja prevzel arhiepiskopskata dolžnost. Taka na strana 30 veli deka Teofilakt možebi ja ja započnal svojata arhiepiskopska dejnost pred 1090 g., a koja teza ja zastapuva i vo drugoto negovo delo: "Edin feudalni institut ot XI vek v našite zemi s specialno prednaznačenje. Nastiat na Grigorij Bakuriani (Pakurian) - sredijete na vizantijski prozelitiz na među plovdivskite armeno-pavlikiani. Izvesti na IBI, 1-2, str. 109-110, 178. Od druga strana pak vo deloto "Feodalni otnošenija...", na str. 37 i 48, go prifatil pogrešniot stav na Zlatarski. Osven toa Nikolaev paga vo greški i po mnogu prašanja što gi objasnil od crkovnata i političkata istorija na Bugarija i Makedonija. Na primer toj go prifatil pogrešnoto gledište na Zlatarski deka nekoj od adresantite na Teofilakt bile upraviteli na pogolemiot del od teritorijata na Samuilo-

voto carstvo. Čelta na Nikolaev, kako što pokažuva i zagkvioto na negovoto delo, bila da gi prikaže, na osnova podatocite od pismata, feudalnite odnosi vo Bugarija, osobeno Makedonija vo XI i XII vek. Toj uspeal da obori mnogu pogrešni gledišta od Hanalatos, koga mnogu raboti gi objasnil od poinakvi poziciji. Na primer za razlika od ~~K~~analatos, toj pravilno go okarakteriziral Teofilakt kako predstavnik na klasata krupni zejosepstvenici, koj raspolagal so celi sela i golem broj feudalno zavismo naselenie. Dosta ubedljivo Nikolaev ni go rasvetlil i rastežot na crkveno-manstirskoto zemjovladienie. Dal isto taka pozitivni rezultati i vo sogleduvanjeto na danočniot sistem. Megutoa, Nikolev ne uspeal pravilno da gi osvetli feudalnite odnosi. Toj ne uspeal da ²⁰da stepentot na razvítokot na feudalizmot vo vremeto na Teofilakt. Na primer negovoto gledište e od osnova pogrešno koga tvrdi deka za vreme na Teofilakt iaku postoea ⁸seute feudalna razdrobenost taa ne bila taka jasno izrazena kako za vreme Samuilovata epoha. Od druga strana toj preteral koga se iskažal deka podatocite od Teofilaktovite pisma zboruvaat ~~xxxx~~ deka vo Teofilaktovo vreme velte ne postoele slobodno selanstvo, tuku samo zakreposteno. Isto taka ne navleguvajki vo suštinata na imunitetot toj pogrešno zaključil deka Teofilakt imal golema politička i sudska vlast. Ne uspeal da ni ~~gi~~ prikaže, isto taka, i feudalnata renta vo edna pojasna svetlina. Zatoa mnogu postavki na Nikolaev od pokasnite naučnici bile nadminati *i oboruni*.

Sovetskiot naučnik G.G. Litavrin vo svoje tri truda: "Malogova i politika Vizantii v Bolgarii v 1018-1185 gg. VVr, X (1956), str. 81-110"; "Krestjanstvo Zapadno i Hgozapadno Bolgarii v XI-XII vv. UZIS, XIV (1956), str. 276-250"; "Bolgari i Vizantia v XI-XII vv. Moskva, 1960, isto taka gi iskoristil vo golema mera pokraj drugite i izvornite podatci od Teofilaktovite pisma. Istite mu poslužile vo razrešuvanjeto na mnogu prašanja od socijalno-ekonomskata i politička istorija na Makedonija i Bugarija

vo XI i XII vek. Za razlika na primer od Nikolaev, Litavrin~~na~~, na vrz osnova vestite od Teofilakt, dokazal deka vo krajot na XI i početakot na XII vek seušte vo Makedonija postoele slobodni sel-ski opštini; toj pravilno go iskoristil Teofilakt i za osvetlu-vanje feudalnite odnosi vo Makedonija i Bugarija; na osnova na sovremenite izvori, osobeno na tie od Teofilaktovata prepiska, Litavrin mnogu ispravno ni go dal rastežot na crkovno-manastir-skoto i svetovno krupno zemjovlađenje; gi dal isto taka katego-riite na feudalno-zavisnoto naselenie; iskoristil podatoci i za rasvetluvanje razvitokot na imunitetot i feudalnata renta. Osven toa mnogu se koristel od Teofilakt i vo razrešuvanjeto na mnogu problemi od političkata istorija na Makedonija i Bugarija. Taka, Teofilakt mu poslužil kako osnoven izvor za osvetluvanje na administrativnoto i crkovno ureduvanje; za osvetluvanje na romei-zatorskata politika na Vizantijska prema narodite na ovie zemji; ja dal ulogata na crkvata i Teofilakt vo sproveduvanjeto na delo na ta politika. Posebno vnanie obrnal Litavrin na pismata i za objasnuvanje na mnogu prašanja od danočniet sitem; gi dal raz-nite vidovi danoci i zadolženija. Potoa obrnal vnanie na ves-tite od Teofilakt i za objasnuvanje na nekoj prašanja od borbata na narodot vo Makedonija protiv Vizantijska; zaključil na primer deka bogomilskoto dvigženje vo Makedonija za vreme na Teofilakt bilo dosta živo i masovno; potoa ~~stak~~ zastanal na pravilno glediš-te koga istaknal deka vestite od pismoto na Teofilakt do Panteh-ni ne zboruvaa za razdvigžuvanjeto na Boemund vo Mokra i Bagora, tuku za Srbite. Po odnos na toa dali za vreme na Teofilakt imalo vostanie vo Ohridsko, toj istaknal deka možebi do toa ne došlo, no deka imalo seriozno dvigženje vo koe aktivno učestvo zelee i bogo-nilite.

Opšto zemeni so svoje trudi Litavrin doprinesol mnogu

za pravilnoto koristenje na izvornite podatoci od pismata na Teofilakt, bidejki izvⁿⁱ izrazi i krivo napišani zborovi, sporedu-
vajki go tekstot kaj Minje so Budimpeštanskiot rukopis, uspeal
po pravilno da gi osvetli. No, i pokraj sestrannoto iskoristuvanje
na Teofilktovite pisma, koi vo svoeto mnozinstvo ~~ix~~ se svidetel
za pratenje istorijata na Makedonija i makedonskiot narod, ~~ed~~ s
Litavrin, ~~posledniot~~ ne našol za shodno deka i vo ovoj period
treba da se proušuva istorijata na Makedonija oddelno od taa
na Bugarija. Iaku se iskašal deka toj problem treba podlaboko i
konplekano da se isleduva, sepak, ne se oslobodil od pogrešното
gledište na negovite prethodnici-isleduvači, deka vo ovoj period
ne postoele etnički, kulturni i politički razliki megu naseleni-
eto na Bugarija i Makedonija. Osven toa mnogu podatoci od Teofi-
lakt ostanale ne iskoristeni od Litavrin edno poradi toa što
toj ne se zanimaval so špecijalno izučuvanje na Teofilakt kako
istoriski izvor, drugo što mnogu prašanja od istorijata na Makedo-
nija vo razgleduvaniot period ili ne gi, imal za cel da gi prouči
ili pak beglo gi zasegnal. Ottuka, Teofilakt kako istoriski izvor
ostanal i zanatamur nedovolno iskoristen.

Vo povoenata jugoslovenska istoriografija na Teofilakt
kako istoriski izvor ne mu e obrnato skoro nikakvo vnimanie. So-
sema kratki rezultati na osnova izvornite podatoci od Teofilakt
se dađeni samo vo "Istorija naroda Jugoslavije", I. Tuka, beglo se
iskoristeni pismata samo za osvetluvanje na danočniet sistem vo
Makedonija; potoa za porastot na crkovnoto krupno zemjovlađenje
i za ulogata na Teofilakt vo ukinuvanjeto na slovenskata pisme-
nost i griziziranjeto na Ohridakata arhiepiskopija.

I pokraj vakvite pravilni iskašuvanja vo "Istorija naro-
da Jugoslavije", hrvatskiot naučnik Radoslav Katičik vo deloto,
"Βιογραφία καὶ περί Θεοφύλακτου κρηκεπισκόπου Ἀχρίδος", se obidel
da tvrdi, trgnuvajki od nacionalističkite pogledi na grčkite is-
toričari, deka Teofilakt ne ja uništuvail slovenskata pismenost

i deka grčkiot i slovenskiot jazik se upotrebuvale i vo liturgijata i vo pismata na Ohridskata arhiepiskopija. Ovoj naučnik napolno gi podržuva tie naučnici koji smetale deka Teofilakt ne pokaževal neprijateljstvo sprema tužata nacionalnost i deka toj inat sekogaš simpatii sprema pastvoto. Vakvite stavovi na ovoj naučnik ne možat da se opravdat ~~niti~~ so priznanieto deka toj ne ja proučil arhiepiskopskata dejnost na Teofilakt vo Ohrid, zošto ova tema bile predmet na postudiozno i posebno izučuvanje.

Vo posledno vreme, na osnova i na vestite od Teofilaktovite pisma, francuskiot naučnik Gotie, kako istaknavme, se obidel vo svoje dve dela: "Essai sur la date d' intronisation de Théophylacte d' Achrida (1088/1089); et l' épiscopat de Théophylacte Néphistes archevêque de Bulgarie", da ja rasvetli hronologijata na arhiepiskopskata karijera na Teofilakt vo Makedonija. Vo toj smislo toj dal nešto novo vo utvrđuvanjeto na krajniot datum od životot na Teofilakt, koga, kako što vidávme, na osnova na odna pesna od Teofilakt zaključil deka toj umrel 1126 g.

Vo gorniov osvrt na literaturata nie gi navedovme vo glavno považnite dela, hronološki kako tie izleguvale, bez da davame poobstoen sud za istite. Toa, posledното, že go napravime, priključuvajki gi naedno i rezultatite od drugite naučnici, vo drugite delovi od našata rabota.

Glava vtorá

AGRARNITE ODNOSI VO MAKEDONIJA VO KRAJOT NA XI ~~XXX~~
 i POČETOKOT NA XII VEK SPORED PISMATA NA TEOFILAKT OHRIDSKI

I. Opštinskoto zemjovlađenje i slobodnoto
 selsko naselenie

Podatocite od Teofilaktovata korespodencija se osobeno dragocenni izvori za pratenje razvitokot na feudalniot proces vo Makedonija vo periodot na vizantiskoto vlašćenje, konkretno za vreme vlašćenjeto na imperatorot Aleksej I Komnen. Teofilakt e svedok za taa epoha vo koja krupnoto zemjovlađenje zasileno gi rušelo i progoltuvalo tie selski opštini, koi seušte ja nemale izgubano svojata sloboda. Bidejki dosegašnite proučuvачi nemaat identični gledišta po prašanjeto dali postoele vo ovoj period slobodni selski opštini vo Makedonija, se naložava i nie, na osnova vestite od Teofilakt, frlme izvesna svetlina vo razrešuvanje to na ovaá problematika.

Koga se zboruva za postoenjeto ili nepostoenjeto na slobodni selski opštini vo edna zemja vo epohaz koga feudalizмот stanal vo nea gospodarečki sistem, potrebno e sekogaš da se zemaat vo predvid istoriskite uslovi pod koi se razvival procesot na feudalizacijata. Osven toa treba da se izbegnuva da se pravaat obobštēni zaklučoci za stepentot na feudalizacijata za site oblasti na edna zemja. Bez da se proučuva procesot na feudalizacijata vo Makedonija od ovie pozicii, mnogu od dosegašnite proučuvачi otišle do takvi krajnosti, da tvrdāt deka procesot na feudalizacijata vo Makedonija po tempo bil ist kako toj vo Bugarija, pa đuri i vo Vizantija. Na primer Nikolaev se opital da tvrdi deka feudalizмот vo vremeto na Teofilakt, kako vo Makedonija, taka i vo Bugarija, bil "vo poln razcvet, đuri moše da se kaže, deka nastapuvaa znaci na opaganje, a koe odgovara na zasiluvanjeto na monarhiškiot institut za smetka na feudalnata razdrobenost, ... osobe-

na karakterna pojava vo epohata na silnata Komnenska dinastija"(162). Osven toa za Nikolaev karakteren beleg za feudalizmot vo vreme na Teofilakt bil toj što togaš "feudalnata razdrobenost, se ušte suštествuva, no taa veke ne ne bila taka osetno izrazena, kako na primar prez Petrovata i Samuilovata epoha"(163). Obopštuvajki go i ocenuvajki go pogrešno procesot na feudalizacijata vo Bugarija i Makedonija, ovoj naučnik, isto taka, zastanal na pogrešni poziciji koga istaknal deka vo vreme na Teofilakt ne postoele poveke slobodni selski opštini i slobodno selanstvo(164).

Za razlika od Nikolaev, Kanalatos, iaku ne navlegol vo suštinata na feudalizmot, došol do po pravilni zaključoci, koga istaknal deka vo XI-XII vek vo Makedonija seušte postoele golem broj slobodno selsko naselenie(165).

Slično gledište ima i Litavrin. Trguvajki od vestite na Teofilakt i druga bogata dokumentacija, ovoj naučnik došol do zaključok deka feudalnite odnosi vo ovaa epoha bile gospodarečki vo Makedonija. No, za razlika od Nikolaev, toj zastanal na gledište deka vo Makedonija vo XI-XII vek postoele seušte slobodni selski opštini, nasproti na opštinite koi se naogale pod nastojništvo na feudalcite(166).

Kon slično gledište, isto taka, zastanala vo ponovo vreme i Cankova-Petkova, koja koristejki bogata dokumentacija, smeta, deka feudalniot proces vo bugarskite zemji (vo koi ja smeta i Makedonija) prez XI-XII vek ušte ne bil završen(167).

Podatocite od Teofilaktovite pisma, kako ke vidime, pokažuvaat deka mislenjata na Litavrin i Cankova se na mesto postaveni. Zašto Teofilakt zboruva za едно vreme koga se vodela žestoka borba megu predstavitelite na feudalnata klasa, bilo da tie bile svetovni ili duhovni lica, za prigrabuvanje imotite na slobodnite selski opštini vo Makedonija, od една strana, a od druga prigrabuvanje na slobodnite opštinnici i nivnoto pretvoruvanje pod nivna zavisnost. Seto ova od svoja strana, pak, sosema jasno potvrđuva deka

feudalniet poredok ušte vodet borba za vospostavuvanje i tazu kada ne bi gospodarečki.

Kako se rušele ostatocite na slobodnata selska opština vo Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek, pismata od Teofilakt ne zapoznavaat so poveke momenti.

Za da go prosledime pojasno procesot na razložuvanjeto na slobodnite selski opštini vo Teofilaktovo vreme, potrebno e da gi istakneme, makar na kratko, istoriskite uslovi pod koji se razvival feudalizmot vo Makedonija.

Razvitokot na feudalizmot vo Makedonija odel mnogu neravnomeno vo nejzinite oblasti. Do pağanjeto na Makedonija pod vizantiska vlast, procesot na feudalizacijata vo Makedonija tečel pobavno, za razlika, na primer, od Bugarija²(1000). Za vreme, pak, na vizantiskoto vladееnje slikata bila obratna. Vo Makedonija sega procesot na razvitokot na feudalnite odnosi i formiranjeto na klasata na feudalno-zavisnoto selanstvo protekel se pobrze tempo, otkolku što bilo slučaj vo Bugarija⁸(1000). Za toa e pričina i toa što Makedonija od vtorata polovina na XI vek bila napolno vklopena vo upravniot sistem na Vizantija⁹(1000), poradi što vizantiskiot feudalizam izvršil silni vlijanija na procesot na feudalizacijata vo Makedonija. Ottuka, i procesot na razložuvanjeto na slobodnite selski opštini vo Makedonija, za poodelni periodi od nejzinata istorija, bil poinakov od toj vo Bugarija, Srbija i drugite balkanski zemji.

Poradi slabo razvijenite feudalni odnosi vo Makedonija za vreme na Samuilovoto carstvo, vo nea slobodnite selski opštini igrale aktivna uloga. Taka, za uspešnite vojni koji gi vodet Samuil protiv močnata Vizantiska imperija, golema zasluga imale i slobodnite opštini, koji zelee masovno učestvo vo vojskata na Samilo¹⁰(1000). Se razbira deka golem broj od ovie slobodni selski opštini ostanale da postojat vo Makedonija i vo epohata na vizantiskoto ropstvo, koga, osobeno od krajot na XI vek, bile izločeni na silno razložuvanje i progoltuvanje od krupnite zejsopestvenici. Pogrešno e da

se zaključuje deka slobodnite selski opštini vo Makedonija nestanale ušte vo početakot na vizantiskoto vladееnje. Zašto, koga se znae deka so golema pot i krv vizantiskiот imperator Vasilij II ja potčinil Makedonija⁽¹⁴¹⁾ i deka vo nea, potea, bil primoran da ostavi izvesni institucii od Samuilovata država, togaš ne e čudno deka ostanale i golem broj selski opštini, koi bile jaki temelj vo državata na Samuil. Nivniот proces na iščeznuvanje odel dosta sporo, poradi ⁷kompaktnosta na opštincite. Toa osobeno se gleda od masovnite vостanija na makedonskiот narod vo 1040-1041 i 1072-1073 g. Tie vостanija ne samo što bile narodno-osloboditelni, tuku bile i antifeudalni. Masovnoto priјduvanje na selanstvoto kon vостanice zboruva deka tie se digale i protiv narušuvanje-to kompetenciite na opštinskoto samoupravuvanje. Slobodnata selska opština kako kolektiv bila posposobna da se sproтивustavuva otkola⁴ opštinata koja bila pod gospodstvo na feudalен gospodar⁽¹⁴²⁾. Deka opštinskite formi na upravuvanje bile seušte na snaga, pokažuva i faktot što izborot na vođač na vостanice stanovalo na sobiri, kade naselenieto se iskažovalo za ili protiv. Tipičen primer za toa e izborot na Petar Deljan za vođač na vостanieto, a odstranuvanje-to na Tihomir⁽¹⁴³⁾.

Vo krajot na XI vek za slična kompaktnost zboruva i Teofilakt. Na primer toј ne izvestuva deka imalo organizirano napuštanje na domovite od selkoto naselenie i odmetnuvanje vo šumite⁽¹⁴⁴⁾. Osven toa Teofilakt ne izvestuva i za takva pojava koga slobodno selo koe otpočetakot potpadnalo pod patronat, a potea pod parikija na Teofilakt, samo ja izbralo arhiepiskopijata za svoj gospodar⁽¹⁴⁵⁾. Vakvo rešenje, spored Litavrin, bile doneseno na opšte sobranie na členovite na opštinata⁽¹⁴⁶⁾. Ottuka, podatocite od ova Teofilakto-vo pismo, jasno svedoчат deka slobodni selski opštini seušte postoele vo Makedonija prez ovoj period i deka feudalnite upotrebu- vane različni metodi za nivnoto progoltuvanje. Podatokot za patro- natni odnosi, od svoja strana, pak, pokažuva deka patronatot bil

čakor napred na feudalecot kon zagospodarovanje so opštinskata ^mzejena sopstvenost, od edna strana, a od druga i seta vlast nad selanite. Vo toj smisel Frejdenberg sosema e prav koga istaknuva deka Teofilakt stanuvajki patron nad gorespomenatoto selo očigledno pribral i nekoi od pravata na seloto. "Na toj način, veli ponatam Frejdenberg, patronatniti prava na feudalecot nad ^{seto}seloto dokaruvale do toa da toj gi usvoi selските zemji so takva posledovatelnost, što pridobivanjetox na zemjenite imoti vo seloto, porano ili podocna ovozmožile da se ustanovi negovata gospodarska vlast nad seto selo. Takov karakter pridobila vo Vizantija edna od formite za sozdavanjeto na feudalnata zavisnost, koga selanite ne gi prekinuvale vrskite so opštinata" (¹⁷~~12~~). Vakviot proces na priposobuvanje go uočile i klasicite na marksizmot koga se izjasnile za "prirodnata životosposobnost" i "skoro zadivitelna prispособlivost" na opštinskiot poredok (¹⁸~~13~~). Ottuka, Každan zastanal, isto taka, na sosema pravilni poziciji koga utvrdil deka "opštinskiot odnosi se začuvalex neravnomeno vo raznite delovi na Vizantijska ta imperija" (¹⁹~~20~~). Trguvajki od gledišteto na klasicite na marksizmot deka "opštinata gi predavala svoje polinja na oddelni lica samo da se ispolzuvaat tie kako pašnaci i livadi, ne ne za kakva druga cel" (²⁰~~21~~), toj se izjasnil, na osnova na raspoložlivit podatoci, deka "negledajki na toa što vo XI-XII vek vo reonot na Solun postoeł, kako što nie gledame, razdelba na opštinski imoti, tie se začuvale tuka duri i vo XIV vek. Obično toa bile zemji, koi ležele megu vladenijata na dva zemjosopstvenici. Vo nekoi slučai na sosedite im se dozvoluvalo da gi ispolzuvaat opštite (ničii) zemji". Na sosedite, veli Každan, im se zabranuvalo postrogo da ne gi zafakaat tie zemji. Vo opšta sopstvenost na selanite se našale vo XIV vek takvi imoti, kako mesta pogodni za lovenje na ribi" (²¹~~22~~). Osven toa Každan duri smeta deka opštinata začuvala značitelna sudska samostojnost i vo XIII-XIV vek (²²~~23~~).

Vo krajot na XI i početokot na XII vek, vo epohata na zasile-
 niot proces na feudalizacija na Makedonija, na vrz osnova na neкои
 podatoci od pismata na Teofilakt Ohridski, možeme da utvrdime de-
 ka opštinata, kako sednica na slobodni selani, se povele nestanu-
 vala, poradi silnite vnatrešni i nadvorešni udari. Od vnatrešna
 strana ovie udari idele od samoto razložuvanje vnatre vo samata
 opština, koga vo nea dosegala do izraz se povele privatnata sopstve-
 nost. Taka, izvestuvajki go Teofilakt panipersevastot Vrienij, se-
 tet na imperatorot, deka birnikot gi zaplašuvail selanite od opšti-
 nata, koja pominala pod patronat na arhiepiskopijata, oti ke in-
 naloži danoci pogolemi od nivnite sili, ako "ja izberat za vla-
 detel pak arhiepiskopijata", naveduva deka toj ne gi predaival na
 crkvata "zamožnite od seloto", odnosno deka odbil da gi opiše
 "site spored nivnata sostojba", zaplašuvajki deka pri opišuvanjeto
 na "danokosposobnosta na sekogo" ke posakal "crkvata da plaka
 za prviot kako za sedmiot" (204). Kako što gledame ovie podatoci
 zboruvaaat sosema jasno deka vnatre vo opštinata postoeala izra-
 zita diferenciacija megu členovite: edni so pogolemi parceli i
 privilegii, a drugi pak so poslabi. No, ne treba da se svati deka
 razvitokot na privatnata sopstvenost vo ne drata na opštinata
 značelo i uništuvanje na opštinskiot poredok kako takov (205), na-
 protiv, kako što se iskazale klasicite na marksizmot "opštinata-
 marka, otkazuvajki se od pravata ^{na} ~~pr~~ periodično raspredelenite
 nivi i livadi megu oddelnite svoi členovi, ne otstapuvale ni od
 edno od svojeite trajni prava na tie zemji. A tie prava bile osobe-
 no značajni" (206). Kolku ^{pa} ~~bi~~ bile tie prava na opštinata vo Makedoni-
 ja za vreme na Teofilakt, se gleda od faktot što duri i samite
 danočni činovnici ne smeale direktno da se mešat vo pravata na
 členovite na opštinata, tuku barale razni načini i patišta za
 deluvanje. Taka, spored soopštenijata na Teofilakt, eden od danoč-
 ni činovnici se koristel od vlijanieto na parikot na arhiepisko-
 pijata Lazar, koj trebalo da gi "sovetuva neкои od šitelite na

seloto", koe arhiepiskopijata go dobila vo razmena so državata za ostapeni svoi planinski mesta, "da se buntuvaat", kako bi se izmenila "izdadenata vo polza na crkvata carska naredba za seloto;,"²⁶ (287). Od ovie podatoci na pismoto ušte еднаш se potvrduva deka členovite na gorespomnata^{ta} opština trebale na svoi sobranija lično da se opredelat dali da ostanat pod vlasta na arhiepiskopijata, ili pak pominat pod drug gospodar. Teofilakt duri soopštava deka na Lazar mu obekal birnikot da "zavlađee se" od seloto, ako uspee da go otrgne od arhiepiskopijata²⁷ (288). Znači, tuka Teofilakt jasno svedoči deka opštinata vo ovoj period se ušte bila jaka vo Makedonija, deka nejzinite členovi raspolagale so goleni prava, koga se izjasnuvale sami dali da preminat pod patronat ili pod zavisnost na onoj ili ovoj gospodar. Zatoa, možeme da se iskažeme deka vnatrešniot faktor, koj vlijael na razlokuvanjeto na selskite opštini vo Makedonija prez razgleduvanie ot period, bil po baven, za razlika od nadvorešniot, koj, kako že vidime, pozasileno gi rušel pravata na slobodnite opštini.

Kako nadvorešen faktor koj vlijael na iščeznuvanjeto na slobodnite selski opštini vo Makedonija od krajot na XI vek, bile postojanite vojni koji gi vodela Vizantija vo Makedonija ili vo drugite delovi na Imperijata, so Normani, Pečenezi, Kumani, Turci, Srbi i krstenošcite od I krstenošen pohod. Za spravuvanje so ovie zavojuvači, Vizantija gi terala nejzinite provincii da "davaat opredelen broj vojnici"²⁸ (289). Megutoa, Teofilakt ne izvestuva deka pri sobiranjeto na pešadija od Makedonija, tuka vizantiskata administracija ne se držela do normite, tuku naprotiv, naselenieto se odzemale vo neograničen broj vo vojskata. Taka, izvestuvajki go Teofilakt za sobiranjeto^{to} na vojnici od Ohridsko eden od svoje zastapnici, go pišuva i ova: "Ohridsko, pansevaste, naš zastapniku, že izčezne od Bugarija po brgu, otkolku što očekuva čovek, ako tvojata sesilna raka ne se pogriži za nego... Neka, vpročem, tvojata milestiva i grižлива vlast se smili po prašanje.

to za naborot na pešadijata i neka se namali. Zašto sobranite od tuka za pešadijata kako nema da napravat mnogu javno da se smali seta oblast... Sobranite za pešadija stigat, za da bideme nie sosema smačkani... (ako) se zgolemi naborot" (29).

Ovie podatoci svedočať deka sposobnite za rabota, pred se selanite, ne samo što se odzemale od Makedonija vo opredelen broj, tuku naprotiv tie se regrutirale vo neograničen broj, poradi što i samiot Teofilakt, golemiot zaštitnik na vizantijskite interesi vo Makedonija, bil primoren otvoreno da se izjasni deka preteranoto odzemanje na naselenieto vo pešadijata ja ogoluvale Ohridskata oblast.

Osven Vizantijscite i drugite zavojuvači na Makedonija, so svoje plačkaški i istrebitelni pohodi, vlijaale da se smaluva slobodnoto selsko naselenie, a što ovozmožuvale polešno da se usvojuvaat od strana na feudalците imotite od slobodnite selski opštini. Taka na primer, od Vilhem Tirski doznavame deka krstonoscite vo 1096 g. uništile едно celo selište vo Pelagonija, "napolneto samo so eretici (bogomili)" (30). Koga na seto ova se dodađe i faktot deka Vizantijska preku koloniziranje na tužo naselenie vo Makedonija (31), isto taka, nastojuvale da gi razbiva kompaktnite slobodni selski opštini, togaš se pravo možeme da kažeme deka nadvoredniot faktor vlijael pozabrzano da se smaluvaat slobodnite selski opštini vo Makedonija. Zašto, kako ne izvestuva Teofilakt, poradi vojnite i slično vo Makedonija imalo golem broj vdovici i siračinja (32), ~~živinari~~ na zaginati selani. Imotite na ovie selani, dokolku ne ostavile za naslednici voзрастni sinovi ili rodnini, koi bi gi obrabotuvale i gi izvršuvale danočnite obvraki, tie se odzemale od strana na sosednite krupni zemjoposvetvenici, ili pak od drēvata (33). So cel da gi dobijat feudalците takvite imoti, kako doznavame od Teofilakt, odele kon toa da gi "ubivaat sirače i vdovica" i na toj način "se da se

ograbi i zanese, zašto nemalo koj da gi izbavi i spasi"(34). Za kolenje i uništovanje na Makedoncite od strana na vizantiskite voeno-administrativni vlasti, vo koji treba da se baraat i golem broj proniari, spomenuva Teofilakt i vo pismoto kee go ispratil do Semnonskiot episkop(35). Od druga strana pak od prepiskata na Teofilakt se doznava deka i toj, kako krupen feudalac, bil obvi-nuvan deka držel nezakonsko usvoeni opštinski imoti(36). Od doku-mentite, pak, na manastiret Bogorodica Milostiva kaj Strumica se doznava deka i strumičkiot episkop se opital da usvoi imoti od slobodni opštinnici(37).

Od krajot na XI vek opštinata vo Makedonija, kako vādovme od izvestuvanjāta na Teofilakt, živeala pod mnogu teški uslovi, bi-dejki bila izložena na silno vnatrešno i nadvorešno razložuvan-je. Megutoa, ova razložovanje i uništovanje na slobodnite selski opštini vo Makedonija nasekade ne bilo so isto tempo, zašto dosta takvi opštini ostanale da živeat pod ovaa ili onaa forma i vo naredniot vek. Vo vrska so toa interesno e da ja spomeneme pole-mikata koja se vodi okolu postoenjeto ili ne postoenjeto vo ovoj period vo Vizantiskata imperija na opštinata i nezavisnite sela-ni megu Svozenos i Ostrogorski. So Svozenos ne se slaga Ostrogor-ski deka vo krajot na XI vek opštinata na nezavisni selani osta-nala živa(38). Ostrogorski smeta deka vo krajot na XI vek za op-ština na nezavisni selani nemoželo da stane i zbor, zašto veke ja nemalo(39). Zemaјki gi vo predvid različnite istoriski uslovi pod koj se razvival feudalizmot vo oddelnite vladenija na Vizan-tija, na mislenje sme deka Ostrogorski ne e vo pravo, zašto, kako što istaknavme, poradi neravnomernosta vo razvitokot na feudaliz-mot vo Makedonija, vo ovaa zemja opštinata ostanala živa i vo XII vek. Inaku se složuvame so Ostrogorski deka vo ovoj period klasata na nezavisното selanstvo se poveke nestanuva, t.e. odu-mirala(40). Vizantija iaku od krajot na XI vek pominala vo faza-ta na razvien feudalizam(41), toa ne značelo deka i vo provinci-jata Makedonija razvitokot na fedalizmot togaš dostignal takvo

nivo. Naprotiv, tek od ovoj period se razvila tuka žestoka borba megu predstavitelite na krupnoto zemjovlađenje za priključivanje kon nivnite stopanstva imotite od slobodnite opštinnici. Od togaš slobodnite selski opštini, koi bile osobeno silni i mnogubrojni do početokot od XI vek, bile izloženi na silno razloživanje i vovlekuvanje vo feudalna zavisnost(42). Spored Litavrin, vo ovoj period opštinata vo Makedonija se sočuvala, makar da istata podpadnala pod feudalna zavisnost. Spored nego, opštinsko ostanalo seloto, koe podpadnalo pod vlasta na Ohridakata arhiepiskopija(43) biđeški takvo rešenje donele členovite na opšto sobranie(44). Vo ovoj period, smeta Litavrin, selaninet-opštinnik slobodno seušte raspolagal se svoje imoti, koi imal go pravoto da gi otuži, prodade, podari ili taksi. No, za ottuživanje na nepodelenite opštinski imoti bila potrebna neophodna soglasnost od site členovi; što znači na imotite opštinata go sočuvala seto pravo na vrhovna ~~zavisnost~~ sopstvenost(45). Sjuzjumov i Každan smetaat deka vo ovoj period opštinata i vo Makedonija imala struktura slična na vizantiskata, a koja vo XI-XII vek bila sesema bliska do zapadnoevropskata sosedska opština-marka(46). Spored analizata na Fridrih Engels vakvata opština-marka go prodolžovala svoeto postoenje, pa makar i da bila podpadnata pod vlasta na gospodsko nastojništvo(47). Ottuka, Frejdenberg e prav koga istaknuva deka pod mnogu slični metodi se ^{razloživale} opštinite vo Vizantija. Spored nego opasnosta za opštinite idela od silite, koi se naogale vo nejkina blizina i se stremale tuka da zavladeat; toa bilo krupnoto crkveno-manastirko i svetovno zemjovlađenje(48). Metodite na negovoto proniknuvanje vo seloto bile različni. Na primer eden metod bil koga sosedite na opštinskata zemja-feudalite dejstvuvale od tvrđinite, odnosno zamocite. Na osnova na vestite od Teofilakt, ušte vo 80-te godini od XIX vek utvrdil Uspenski, deka ^{25. 11. 1901} grad, zošto po nekogas značel i (castrum) "ne označavala sekogas tvrđina, zamok"(49). Uspenski, spored nas, e sesema vo pravo koga istaknuva deka megu takvite feudalci treba da se baraat i pre-

golemo kolišestvo žoltici(55),potoa deka po gorite mu tečelo mleko,a po ulicite mu se trkalelo sirenje(56).No, ne bil samo feudalesot Teofilakt,a i drugite viši duhovniki,koi vo imeto na Ohridskata crkva prigrabuvale ili dobivale imoti i celi sela na slobodni opštinnici.Naprotiv,Teofilakt ne izvestuva deka takvi gi imalo vo golem broj i od svetovnite arhonti(57).Kako rastelo nivnoto krupno zemjovladenie,nie,na osnova drugite vesti od Teofilktovata prepiska,¹⁶ se obideme da frlime izvesna svetlina vo delot što sleduva.

II.FEUDALNOTO ZEMJOVLADENIE I ZAVISNOTO NASELENIE

1.KRUPNOTO CRKOVNO-MANASTIRSKO ZEMJOVLADENIE

Vo vreme vladenjeto na Aleksej Komnen,vo Makedonija krupnata voeno-zemjovladetelska aristokracija gi dobila sitevozmožni uslovi da gi zakrepi svoje pozicii preku zavzemanje na visoki voeni i administrativni dolžnosti(58).Ova seto pak značelo deka krupnotocrkovno-manastirsko zemjovladenie,čii pozicii bile zatvrđeni ušte od vremenoto na Vasilij II,dobilo vo liceto na svetovnite feudalci opasni konkurenti vo borbata za osvojuvanjeto na opštinskite zemji.Kako nastelo i se oformuvale krupnote crkovno-manastirsko zemjovladenie vo krajot na XI i početokot na XII vek,podatocite od pismata na Teofilakt kt ne zapoznavat so poveke načini.

Ušte vo početokot na vizantiskoto vladenje crkvite i manastirite vo Makedonija ~~zaprime~~ dobile od imperatorot Vasilij II dokumenti za slobodno vladenje so izvesten broj imoti i rabotno naselenie.Na toj način vizantiski ot imperator uspeal da go pridobie na svoja strana višeto makedonsko sveštenstvo i da go upotrebi kako orudie za polesno vospostavuvanje je na svojata vlast nad makedonski ot narod.

Takvata svoja politika Vizantija ja prodolžila i vo vreme vladenjeto na Komnenite.Izmeni samo nastanale vo edno;Na me-

stoto na Makedoncite, načelo na crkvite i manstirite zastanale Grci. Vsušnost, grčkoto sveštenstvo za počnalo da gi zavzema rako-
vodnite mesta vo makedonskite crkvi i manastiri ušte po smrtta
na Vasilij II, no, sega vo vremeneto na arhiepiskopuvanjeto na Teo-
filakt vo toa se dostignalo kulminacija. Vo ova epoha crkvata i
manastirov bile povikani ne samo da gi spasuvaat vizantiskite
pozicii vo Makedonija, koi bile razluleni od vnatrešni i nadvor-
ešni neprijатели(59), tuku i da go branat feudalniot poredok, a
i go vospostavuvaat tamu, kade ne bil ušte gospodarečki. Za takva-
ta uloga na Ohridskata arhiepiskopija Teofilakt ne investuva vo
pismoto do patriarhot koga istaknuva deka od sveštenstvoto "se
sakalo...povekte, otkolku od drugite" da dejstvuvaa so pomošta na
Gospod i molitvite se ispravat greškite, koi gi izvršil "po ne-
znanie" makedonskiot narod(60). Ottuka, imperatorot Aleksej Komnen
ne izostanail po nazad, a da ne ovozmoži i prez negovo vreme crkvi
te i manastirite vo Makedonija, kako feudalni institucii, gi zgo-
lemat svoje krupni zemjovladienija.

Od Teofilakt se doznava deka imperatorot Aleksej se grižel
"osebno za crkovnite raboti" vo Makedonija. Koga istata ja pose-
tuval, toj nastojuvail da gi zadovoli crkovnite luѓe so "mnogu
nešta"(61). Pred se toa zadovoluvanje se sostoele vo podaruvanje
na imoti. Za toa Teofilakt ne investuva vo 8-to po Lamijsko pismo,
kade istaknuva deka "bogovečniot i silen car i, ...svetoven bog"
podaril "na crkvata" imoti vo trajna sopstvenost(62). Vo istoto
pismo Teofilakt naveduva deka ovie podaroci vsušnost imperato-
rot gi dal na "božkite maži", odnosno na sveštenicite(63). Seto
ova, pak, pokažuva deka vo imeto na crkvata so ostapenite vladeni-
ja raspolagale sveštenicite. Vo prv red episkopite bile tie, koi
se čustvuvali sebe za polni gospodari na crkovnite stopanstva
vo nivnite eparhii(64). Duri, kako doznavamo od Teofilakt, tie ode-
le do tamu, što nezkonako i samovlastno go sudele narodo(65). De-
ka imperatorot Aleksej Komnen podaruvail na oddelnite episkopi

na Ohridskata arhiepiskopija imoti i rabotno naselenie, se gleda i od 16-to po Iamija pismo. Tuka Teofilakt naveduva deka Aleksej, "svetiot naš državni gospodar i car^{gi} otstapil so sigilija" na episkopot na Devol zaedno so imotite tie luge "koi živele okolu crkvata"(66). Osven toa Teofilakt ne izvestuva deka Aleksej i preku razmena i' ovozmožil na Ohridskata crkva da dobie ~~na~~ za ostapeni planinski mesta celo edno selo(67).

Ovie podatoci od pismata na Teofilakt, kako što gledame, jasno svedočaat deka eden od načinite, koi ovozmožile da se zajakne i razvije krupnoto crkovno zemjovlađenje vo Makedonija od krajot na XI vek, bil toj koga samiot imperator Aleksej podaruvail na crkvite, odnosno sveštenicite se^mjeni vladenija. Vrz osnova na toa nie možeme slobodno da ja oborime pograšnata teza na Ksanalatos, koga toj, na osnova na pismata na Teofilakt, zaključil deka imperatorot Aleksej I imal "antierkoven" kurs sprema porastot na krupnoto crkovno zemjovlađenje, odnosno deka vodil politika na nagraduvanje na svoje privrženici za smetka na crkvata(68). Osven Ksanalatos, vakvo pogrešno gledište prifatil i Simeon(69). Pogrešno e objasneto ova prašenje i vo 3 "Istorija naroda Jugoslavije", kade se veli deka državata odzemala od arhiepiskopot celi sela za gi dodeli na nekoi od svetovnite feudalci(70).

Vo razrešuvanje to na ova problematika sosema na prav pat zastanal Litavrin, koj istaknal deka "pismata na Teofilakt svedočaat ne za opaganje, tuku za brzo rastenje na crkovnoto zemjovlađenje"(71). Polémizirajki so Ksanalatos, Litavrin sosema praino³ gi razbral vestite od Teofilakt, koga sex iskažal deka na Teofilakt, odnosno na crkvata i' se odzemale ili opišuvale tie sela i imoti, za koi se utvrdilo, po izvršenata revizija, deka arhiepiskopijata gi vladeala nezakonsko, odnosno tie koi gi zagrabil³ la od opštincite(72).

Zagrabuvanje to na celi sela ili podelni imoti od strana na crkvata, odnosno od nejzinite organi, bilo po pat na patronat,

ili na sila, nie go smetame za vtor način po koj rastelo crkovno-
to krupno zemjovladienie. Na objasnuvanje na ova problematika,
pismata na Teofilakt sohržat dovolno podatoci.

Od vestite na Teofilakt se sogleduva deka eden od izvorite
od kade gi zgolemuvala crkvata svoje imoti bila opštinata, koja
zasnovuvajki patronatni odnosi so crkvata, nastojovala ne samo
da go izbegne brzoto nejzino razlošuvanje, koe poradi zasilenata
feudalizacija vo Makedonija od krajot na XI vek, stamuvale se
poneizbežno, ⁽⁷³⁾ tuku i da go izbegne i bezkontroliraniot grabež na
nejzinite členovi od strane na državnite danočni činovnici, zaš-
to crkvata se koristela so izvesten imunitet ⁽⁷⁴⁾. Tuka treba da
gi bareme pričinite zošto selanite od podelnite opštini se
odlučuvale, kako ne izvestuva Teofilakt, dobrovolno da ja "izbe-
rat za svoj vladetel arhiepiskopijata" ⁽⁷⁵⁾. Iaku opštinite preku
patronatot se vključuvale kako celosni edinici vo ramkite na
feudalnite vladenijsa na crkvata, ~~napravto~~ ne značelo deka se
ovoj akt ne se otišlo čekor napred kon razbivanjeto na tie opš-
tini. Vo toj smislo Každan e napolno prav koga istaknuva deka
poradi različnite formi na vizantiski ot patronat, selanite ~~tu~~ št
preminale pod patronat na cvetoven ili duhoven feudalec ~~gi~~ gi
očekuvale takva sudbina što se tekot na vremeto tie postamuvale
postepeno lično zavisni od svojot patronen gospodar ⁽⁷⁶⁾. Što
ova pak značelo deka pod formata na patronat feudalnite gošpo-
dari dobivale pogolema slobodija za da gi polesnot razbivaat
opštinite i na toj način gi zavladeat ^{IV} ~~inotita~~ i rabotnata
snaga ~~na opštinite~~. No, i pokraj takvite ~~metodi~~ ^{praktiki} na dejstvuvanje,
se koi se služel, kako doznavame od Teofilakt, osobeno crkvata,
državata se trudela da ne gi izgubi na ovoj način svoje dovče-
račni sestranni danokoplačači. Preku danokootkupnici na odelni
oblasti ⁽⁷⁷⁾, a i mnogubrojnite danočni činovnici, državata uspe-
juvala i za vreme na Teofilkt, da se odzemat nezakonsko prisvo-
enite opštinski ili drugi zemji od svetovnite ili duhovnite feu

dalci, ili pak istite otkako^{se} izmeruvale i zapisivale vo danočnite spisoci se davale da gi polzuvaat pak tie, a čest bil slučajot da se ostapuvaat na drugi. Od prepiskata na Teofilakt se doznava deka višeto duhovenstvo, a i samiot arhiepiskop bile pogoduвани od revizijata na danokoplakačite, koja ja sproveduvala državata preku svoje organi na vlast vo Makedonija. Toa e i razbirливо zašto duhovenstvo to vo imeto na crkvata imalo zagrabeno, odnosno na razni načini prisvoeno mnogu ne zapisani vo danočnite knigi, taka narečeni "izlišni" zemji (78). Na primer samiot Teofilakt bil obvinuvan deka toj im gi prisvojuval na ohrišnite "nivite i lozjata", primenuvajki pri toa razni metodi: gi mašel duševno, gi osuđeval kako eretici, mnogušenci, prestapnici na brakovi i sl. Na toj način ne samo na ohrišnite, a kk i na "mnosina" drugi luđe od Makedonija im se odzemale imotite biđeжки podležale na "crkov na kazna" (79). Za slični grabeži bil obvinen i episkopot na Serdika (80) i Strumica (81). Za takvite grabeži lugeto duri odele da se žalat vo Carigrad (82). Osobeno do ušite na carot došla borбата koja ja vodele parikot Lazar i "mnosina" kako nego protiv "tiranijata na arhiepiskopot" Teofilakt (83). Poradi seto ova imperatorot Aleksej Komnen moral poostro da reagira. Osven toa što naredil da se vratat odzemenite po nezakonski pat zemji od strana na triadiškiot (serdiški) (84) i strumiškiot episkop (85), toj im dal pravo na danočnite činovnici da go podložat na rasleduvanje i obiskiranje i arhiepiskopot Teofilakt, iaku toj se bunel i branel "deka od mnoguspomenuvanata zemja" ne držel ništo poveke od "državnite zemji" (86). Megutoa, danočnite činovnici, koi po svojata strogost vo izmeruvanjeto na zemjata Teofilakt gi narekol "nasilnici na vistinata" (87), pronašle golem broj državni, t.e opštinski zemji, koi Teofilakt vo imeto na crkvata gi koristel (88). Takvite zemji, kako što ne izvestuva Teofilakt, "od staro vreme"

imalo ušte ^{koj} gi vladela crkvata bez da tie bidat vneseni vo "danočniet spisok"(89). Zatoa vo vremeto na Aleksej takvite imoti na crkvata bile zapisuvani vo danočnite spisokovi, kako što bilo slučaj so opštinata koja pominala "dobrovolno" pod patronat na arhiepiskopijata(90), ili pak bile odzamani i davani na drug da gi vladee(91). Teofilakt za da gi zadrži takvite "nemapišani" zemji nastojaval ili preku državnite danočni činovnici(92) ili preku bliski na imperatorot luže(93) da se ostavat na crkvata, koga pri toa ke plakala za niv *oznovniot pozemjen danok - svezgol* (94). Na ovoj način Teofilakt uspeal da zadrži dosta od spornite zemji, koga istite pri toa se izmeruvale "so skokovite na bolvite"(95).

Gornive podatoci od pismata na Teofilakt, kako što se gleda, pokažuvaat deka crkvata i preku patronatot, a i preku na sila odzemanite imoti od naselenieto na Makedonija, na eden ili drug način uspevala da go zgolemuva svoeto krupno zemjovladenie. Ottuka i ovie podatoci od Teofilakt, koi ne uspeal pravilno da gi razbere Manalatos, ne zboruvaat za smaluvanje na crkovniet fond na zemja, koj crkvata go imala dobieno po zakonski pat, a što znači deka isto taka imperatorot ne voдел nekoj naročen kurs protiv crkovnieto zemjovladenie, koj se odlikuval od toj sprema svetovnite feudalci. Naprotiv, politikata na Aleksej bila ista i sprema svetovnieto i sprema crkovno-manastirskoto zemjovladenie. Toj nastojaval, isprakački vo Makedonijax "strogi nadgleduvači na rabotite"(96), da ^d nezakonsko prisvoenite zemji bilo od svetovnite bilo od duhovnite feudalci, ednostavno preku nivnieto odzemanje i davanje na drugi, ili preku nivnieto vključuvanje vo danočnite spisokovi, se dobijat poveќе izvori za zgolemuvanje na državnite danoci koi, so raspostranuvanjeto na vlasta vo "ala Azija na Turcite-Seldžuci, bile osetno smaleni(97). Izvestuvanjeto od Teofilakt deka državnite činovnici preku revizijata smetale deka ke doprinesat "pečalba" za državната kasa(98), jasno go potvrđuva toa. Od druga strana vesta od Teofilakt deka osven od crkvata ke

bile odzemeni ne zapišane zemlji vo danočnite spisoci i od "sitate arhonti"(99),isto taka potvrđuva deka politikata na Aleksej bila identična kako sprema crkovnoto taka i sprema svetovnoto feudalno zemjovladanie.

Deka krupnoto crkovno zemjovladanie vo vreme na Teofilakt bilo zgolemeno,a ne smaneno,se gleda od sporeduvanjeto koe go izvršila Cankova za vladanieto na Ohridskata arhiepiskopija na rabotno naselenie(klirici i parici) vo vreme na Vasilij II i vo krajot na XI vek.Vo vremenoto na Vasilij II Ohridskata arhiepiskopija raspolagala samo so 40 klirici i 30 parici,a pak vo krajot na XI vek taa vladeala so celi sela(100).Takvi bile selata:Mogila(101),Crkvi(102),potoa arhiepiskopijata vladeala so mesta vo Ohrid(103),Vardar(104),pa so planinski mesta koi gi razmenuvala za sela(105)i od koi dobivala golemi prihodi,bidejki ovde pasale golem broj siten i eder dobitok(106).Poradi setox toa može da se otfrli kako tendenciozna i netočna vesta od Teofilakt,koga istaknuva,vo pismoto isprateno do episkopot na Kerkira,deka toj "ne tašel...za prihodi,so koišto arhiepiskopijata edno vreme beše silna"(107),zašto toa se demantira od drugi podatoci od prepiskata na Teofilakt,kade e navedeno deka na arhiepiskopot po ulicite mu se trikalalo sirenjeto ~~xpa~~ a po gorite mu tečelo mleko(108),koi podatoci iaku se iskažani vo vid na kleveta,sepak ja davat pojasno položbata za bogatsvata so koi raspolagala arhiepiskopijata,odnosno Teofilakt koj vo najgolemi broj gi koristel za lični celi(109).Teofilakt i vo 70-to po Meursija pismo se plači do eden od svoje Eštapnici deka malo ostanalo vo Ohrid na crkvata(110).Znači i tuka toj dejstvuval taka da ovoj zaštitnik se zazeme za nego,koga bi izdejstvuval ili da se ograničat danočite na crkvata,ili pak da ne ~~se~~ se odzemat od nea nekoj od spornite vladanija.Ottuka,Litavrin sosema pravilno go okarakteriziral Teofilakt,koga istaknal deka toj "bil dosta izvrtliv i praktičen feudalec,koj nestoko gi zaštituval svoje prava i se pri-

drževal na zakonite, samo koga namu mu bilo zgodno"(111). ~~Manastir~~
 Fakt^{ite} deka Teofilakt raspolagal ^{so} mnog^o ~~syzratu~~ kulti(112); deka na
 pazaro^t bil smetan za bogataš(113); deka sekoj den broel žoliti-
 ci(114); potoa deka negovite potčineti episkopi mu ispraktale
 konji(115); deka arhiepiskopot raspolagal so kula, kade gi zatva-
 ral tie koi se digale protiv nego i državata(116), jasno zboru-
 vaat deka Teofilakt bil prestavnik na krupnoto zemjovladenie.
 Bidejki od prepiskata na Teofilakt se gleda deka i episkopite
 po nivnite eparhii ne izostanuvale, a da ne se pretvorat i tie
 vo krupni zemjosopstvenici, togaš može da se zaklučix deka krup-
 noto crkovno zemjovladenie bilo od krajot na XI vek vo brz po-
 rast.

X
X Xv

Vo vreme vladeenijeto na Aleksej Komnen, kako istaknavme,
 manstirskoto krupno zemjovladenie bilo isto taka vo postojan
 porast. Togaš vo Makedonija ne samo što se zgolemil brojot na
 vizantiskite i makedonskite manstiri^a, tuku se zgolemile i niv-
 nite zemjeni vladeni^aja(117). Kaj Teofilakt oskučni se vestite
 za manstirskoto zemjovladenie. Toj samo ne izvesti^ava za eden
 kaluger od Kičevskata enorija koj sakal da izgradi manstir^a, koga
 pritoa bil snabden so dokument od patriarhot. Megutoa, Teofilakt
 ne dozvolil da dojde do izgrađuvanjeto na ovoj manstir. Toj otve-
 reno go napadnal patriarhot za mešenje vo ar^athonomnite prava na
 Ohridskata arhiepiskopija(118). ~~Manastir~~ Od ovaa soopštenie na arhie-
 piskopot ne treba da se vadi zaklučok deka makedonskite manstiri
 bile nasekade eliminirani da izrasnat i vo ovoj period kako du-
 hovni i stepanski centri. Naprotiv, kako utvrdil sosema pravilno
 Litavrin, iaku vo ovoj period rastešot na vladeni^ajata na vizant-
 skite manstiri bil pogolem od toj na makedonskite ili bugarski
 te, sepak i neкои od stepanstvata na poslednite ne izostanale a
 da ne se pretvorat vo vistinski krupni zemjovladeni^aja(119).

Izvesna svetlost p^adatocite od Teofilakt fri^aat i na insti

tutot haristikija. Suštinata na haristikijata se sostoela vo toa što manstirite zaedno so nivnite stopanstva pominuvale pod uprava na svetovni lica(120). Ostrogorski smeta deka sistemot haristikija zel oseben nav vo vreme na Aleksej Komnen koga preku nego trebalo da se ovozmoži nerentabilnite mnastirski inoti da stanat ekonomski pojaki stopanstva. Spored ovoj naučnik takvite inoti gi razdavale porano samo crkovnite vlasti, dođeka pak sega, od krajot na XI vek niv, gi razdaval i imperatorot(121).

Iaku haristikariite ne se imale nikakvi javnopravni funkcii, bidejki za razlika od pronijarite, zemjite mnastirski tie gi dobivale kako zasluga(122), sepak, preku ovoj sistem svetovното zemjovladenie vo Makedonija izvojuvuvale izvesna pobeda vo borbata so krupnoto crkveno-mnastirsko zemjovladenie. Vo toj smislo Frejdenberg e prav koga smeta deka svetovnite feudalei raspolagajki so vooružena svita često pati bilo pričina toa da pod nivna zaštita pominuvaat ekonomsko i političko poslabite sejozopstvenici(123). Ovoj naučnik, isto taka, e prav koga istaknuva deka crkovniot kler ne nasekade daval otpor na premnuvanjeto na manstirite pod haristikariite(124). Za toa nie ne ~~spominava~~ go navedeme slučajot so eden djakon, koj nemožel Teofilakt da go prisvoi za klirot na crkvata vo Ohrid. Vsušnost položbata bila vakva: Ovoj djakon pripagal na manstir koj pominual pod haristikija na svetoven feudalec, pa ottuka nego nemožel da go premesti Teofilakt bez dozvola na haristikiarot i igumenot. Bidejki Teofilakt ne sakal da se suprostavuva i bez soglasnosti na mnastirskata uprava go zede ovoj djakon za potrbite na crkvata, seto ova zboruva deka ovoj ierarh nemal protivni kurs, od toj na imperatorot, koga neкои manstiri pominuvale pod upravata na svetovni gospodari(125). ~~Što~~

Obično vo literaturata se zema deka sistemot haristikija predizvikuvale suprostavuvanje kaj duhovenstvoto(126). Vakvoto tolkuvanje navistina se potvrđuva od toa Teofilaktovo pismo v

koe se naveduwa deka sveštenicite od Polog bile iskoristuvani od svetovni lica i za grubi i ponižuvački raboti(127).Imperatorot Aleksej Komnen,koj nastojuval na sekakvi načini da ja zakrepne svojata vlast,go iskoristil sistemot haristikija za taa cel.Toj započnal da se rasporeduwa samovlastno so golem broj manstiri vo imparijata.Isplašen od takvata praksa,aleksandriskiot patriarh Jovan se obidel dase suprostavi na toa negovite manastiri gi dobijat nekoi od haristikiarite.Za taa cel toj upatil ostar protest do imparatorot,bidejki toj smetal deka manastirite ke bile ograbeni od lica bliski do imparatorot,koišto pod formata da ja podobrat nivnata materijalna položba,ili da gi zaštitat manstirite od posegnuwanjata na praktorite pridobivale golem del od manstirskite prihodi,so što vsušnost stanuvale neograničeni vladeteli na samite manstiri(128).

Vo Makedonija imparatorot razdaval golem del od manastirite na svetovni lica-haristikarii i poradi toa što preku niv smetal deka ke bide zaveden pogolem red vo manstirite,t.e. se drži vo pokornost toa naselenie,koe živeelo vo ramkite ili nadvor od ramkite na manastirskite stopanstva.Za ovoj naš stav nie ke gi spomeneme tie podatoci od Teofilakt,koi zboruvaat deka za eden manastir vo Ser arhiepiskopot nemožel da najde čovek na kogo bi mu go poveril upravuvanjeto na manastiroto.Toa dali ne zboruva za toa deka takvite manstiri imparatorot ne gi daval pod uprava na svetovni lica,koi bi se spravile so "anarhijata" vo manstiroto,za koja Teofilakt se izrazil deka neznael kako da ja ograniči(129).Svetovnite feudalci vo toj smisol bile pojaki,raspomagale so vooruženi slugi i sl. pa mozele da primenuvaat sila(130).

Ottuka,može da se zakluči deka golem del od makedonskite manastiri,koi raspomagale so golemi površini zemja,poradi nedostatok vo ovoj period na vreme seušte na jak aparat za prinuda za spravuvanje so otpotot na selanstvoto(131),bile prinudeni da otstapuvaat dosta od svojot zemjen fond na svetovnite feudalci,koi raspomagale so vooruženi odredi,so koi polesno gi držele vo pokornost selanite(132).Dokolku pak došlo preku sistemot haristikija do izvesno ograničuvanje na manstirskoto zemjovladenie(132),toa gi zasegnalo poslabo ekonomskite manstiri,a ne i krupnite,šii pozicii bile jaki i ne potkleknuvale vo borbata so svetovnite feudalci.

2. Krupnoto svetovno zemjovladenie

Od krajot na XI vek vo Makedonija se pozasileno rastelo i se oformuvale svetovnoto zemjovladenie. Vestite od Teofilakt ne se dovolni za da gi sogledame site načini i patišta koi ovozmo- žile da poraste krupnoto svetovno zemjovladenie. Poradi toa ne- koi naši zaključoci ne ke bide me vo sestojba poargumentirano da gi iskažeme.

Ne bi pogrešile ako se iskažeme deka svetovno krupno zemjo- vladenie ne izostanalo ponazađ od crkovno-manstirskoto, a da ne se zgolemi po pat na ostepuvanje zemji od strana na imperatorot kako pronija (133). Pronijata vo vreme na vladdeenjeto na Komneni- te dobila voen karakter. Preku širokoto koristenje na sistemot pronija za voeni celi, Komnenite uspeale da ja zajaknata voenata mošt na Vizantija za ne dolg period, bidejki samata ustanova na proniite vodela kon toa da se zajakne moštta na feudalците, a što vodelo i kon nivnoto dezintegriranje (134).

Vo Makedonija vo vreme vladdeenjeto na Aleksej Komnen bile dobieni vo vid na pronija golem del od zemjenite površini po Vardar i Struma (135). Za toa se dobiva izvesna potvrda od 55-to po Meursija pismo, kađe se istaknuva deka rekata Vardar nemože- la lesno da se pomine bidejki nemalo most na nea poradi "prokle- tite ~~rečnici carijci~~" (136). Koga na toa se priklučat i vestite od Tinarion deka po Vardar se izveduvale voeni vežbi i odelo na lov (137), togaš se pravo može da se kaže deka golem del od ~~rečnici~~ ~~tecarini~~ bile pod kontrola na pronijci-feudalcii.

Za razdavanje celi sela kako pronija na svetovni lica od straha na imperatorot Aleksej Teofilakt spomenuva i vo 20-to po Lamijsko pismo, koga naveduva deka "seloto, koešto od staro vre- me go vladeeše crkvata, bez da plaća za nego, beše odzemenno od carot i otkineto od crkvata... za da go podari, komu što saka" (138).

Ovie podatoci se odnesuvaat za seloto Mogila(139),koe do nezakonskoto prisvojuvanje od Teofilakt,bilo slobodno selo koe plakalo danoci na državata(140).Podatocite od ova pismo ne gi objasnile dovolno nitu Ksanalatos nitu Vasilevski i Každan. Prviot se iskažal deka odzemeneneto selo od crkvata trebalo da se dađe kako podarek za državna služba(141).Isto taka nedovolno se izjasnil i Vasilevski koga istaknal deka preku ovoj način vizantijskite imperatori gi nagraduvala svetovnite uprav- niki se crkovni,odnosno se zemji na manstirite(142).Každan, pak,smeta, deka vo "dađeniot slučaj"^{prirodno} ne moželo da stane i zbor za pronija",i pri seto toa što imal pravo imperatorot da kofi- skuva zemji,a koe ne predizvikalo somnenie kraj Teofilakt(143). Nam ni se čini deka Litavrin po e na prav pat koga ovie Teo- filaktovi podatoci gi razbral vo toj smisel što ova slobodno selo koe go zagrabil Teofilakt mu bilo odzemeneno,bidejki istiot go vladeal po nezakonski pat,od strana na ~~xxxx~~ Jovan Duka,koj, kako i drugite viši činovnici,go imal i toa pravo vo imeto na imperatorot da dava zemji vo uslovna sopstvenost na luže,koi pritoa bile dolžni da ispolnuvaat voena služba;što znači gore- spomnatoto selo se odzelo od crkvata za da se dađe kako proni- ja(144).Deka stavot na Litavrin e ispraven,nie ke gi navedeme i podatocite od 17-to po Meursija pismo,kade stoi deka Jovan Duka imal i takvi prava da osuđuva potčineti lica i da donesu- va rešenje za toa(145),a što znači od negovata volja zaviselo dali edni zemji ke biđat odzemeni od eden i dađeni na drug ili pak ne;

Osven preku sistemot pronija,Teofilakt ne izvestuva de- ka postoele i drugi načini po koi svetovnite feudalci gi zgole- muvale svoje zemjeni fondovi.Taka,od 20-to po Iamija pismo se doznava deka osven od crkvata se konfiskuvale od strana na dr- žavnite organi i nezakonsko prisvoeni zemji i od "site arhon- ti"(146).Ova od svoja strana,pak,znači deka i svetovnite feu-

dalci imale prisvoeno po nezakonski pat zemji od razoreni opštini. Tie raspolagajki so vooružena pratnja prosto nasila gi priključevale selskote imoti kon nivnata feudalna sopstvenost. Utvrđuvajki se vo svoje feudalni zamoci tie gi ubivale zakonskote naslednici na sosednite zemji(147), ili pak gi nateruvale da pominat pod nivna zaštita, odnosno vlast(148). Vo toa prednačile osobeno vizantiskote upravníci koi koristejki se od dolžnostite što gi izvrševale sprema državata, se ^{nafrluvale} kon nezastiteniet makedonski narod vo oblastite što gi upravuvale, go ograbuvale, poradi što Teofilakt bil prinuđen da napiše vo edno od svoje pisma deka takvite upravníci predizvikale bezakonnost, bišejki "site stanaa kožoderi" ~~(148)~~ poradi što ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ "se pokria so unišuvanje"(149)

Od ovie iskazuvanja na Teofilakt ne se gleda ništo drugo osven toa deka vizantiskote voeno-administrativni upravníci vo Makedonija se poveke se pretvoruvale vo krupni zemjopstvenici. Zatoa od prepiskata na Teofilakt se sogleduva ~~xxxxxxxxxxxx~~ toj moment od razvitokot na feudalizmot vo Makedonija koga došlo do sudruvanje megu krupnoto svetovno zemjovladenie šd edna ~~xxxxxx~~ i krupnoto crkveno-manastirsko zemjovladenie od druga strana. Borbata megu niv bila za prigrabuvanje na novi zemji, a i zadržuvanje na starite, koi gi zgrabile po nezakonski pat. Ova borba dovela do toa ša centralnata vlast se poveke otstapuva od centralističkoto upravuvanje vo Makedonija. Toa osobeno jasno se sogleduva od pismoto na Teofilakt do patriarhot, kade arhiepiskopot naveduva deka oddelnite upravníci vo Makedonija dostignale do tamu što ne se plašele mnogu od imperatorot, tuku naprotiv uspevale so izmama da go otrgnuvaat "kako ^{nekoja} reka" od nivnite oblasti(150). Ottuka, seto ova pokažuva deka krupnoto svetovno zemjovladenie gi imalo site uslovi za razvitok. Spored vestite od Teofilakt nekoj od svetovnite upravníci dostignale da se smetaat za golemi bogataši, bišejki raspolagale so "bogatsvo" od "iljadi talanti"(151). Na drugo mesto Teofilakt se izjasnuva deka toj

vo sosedstvo imal krupni bogataši(152).Takvite često pati go pridruževale arhiepiskopot zaedno so drugite viši sveštenici(153).Toa bile feudalci koi poseduvale golemi površini na nivi, lozja i slično vo Ohrid i Ohridsko.Krupen feudalec,koj kriel parici,Teofilakt go spomenuva deka bil Vlahernit(154).Pariket Lazar,koj gi teral selanite da se buntuvaat protiv "tiranijata na arhiepiskopot",isto taka,dobil obećanje za nekakva zemjena nagrada(155).Ova,pak,ne naveduva da se iskažeme deka vo Makedonija,i pokraj prilivot na Vizanticite vo stopanstvoto,imalo i golem broj domašni feudalci,koi na eden ili drug način si gi začuvuvale svoje imoti ili pak se zdobivale i so novi.

Za makedonski feudalci Teofilakt ne izvestuva vo pismoto do Vidinskiot episkop,koga istaknuva deka negovite "kastrini"(καστρινίους)...se deca sprema našite kastrini Bugari(Βουλγαρίους καστρινίους);;(koi se-b.m.) prostaci Mokrenci(Μοκρενίους Μουρούς)"(156).

Ovie "kastrini" na Ohrid i Vidin,što gi spomenuva Teofilakt,različni preveduvači i istražuvači na Teofilaktovite pisma gi objasnile mnogu različno.Taka,Minje,izdavačot na Teofilaktovite pisma,gi smetal deka tie predstavuvale žitelji na tie gradovi koi bile pomali od Carigrad.⁽¹⁵⁷⁾Na isto gledište zastanal i Simeon koga gi prevol kako "građani" na Ohrid, odnosno Vidin(158).Prevodot od Simeon,pak,kako točen go primile Zlataraki i Nikolaev(159).

Poopredeleni tolkuvanja na izrazot "kastrini" dale ruskite,odnosno sovetските naučnici. Taka,Vasilevski se izjasnil deka καστρινίους treba da se prevede "zamkovae",bidejki toa bile feudalci koi izgrađuvale po svoje posedi tvrđini,slično kako što gradele i ricarite od Zapadna Evropa(160).So vakviot prevod od Vasilevski se složil i Uspenski,dodavajki samo toa deka vo zamocite ne živeele garnizoni,tuka arhontite,dinatite,t.e.

vizantiskite vlasteli so nijnata svita(161).Takvoto gledište napolno go prifatil Frejdenberg(162).Levčenko istotaka smeta deka Teofilaktoviot izraz "kastrini" ~~se~~ gi označeval voenite proniari(163).Vo osvetluvanjeto na izrazot "kastrini" svoje mislenje izkažal i Litavrin.Spored nego zborot "kastrini"^{ja} označeva,isto taka,mestnata zemjovladetelska aristokracija,so koja se sudruval Teofilakt.Toj ne se slaga so naučnicite,koi smetaat deka toa bile obični žitelji na Ohrid.Go otfrlil i gledišteto na ovie istraživači,koi se izkažale deka pod "kastrini" trebalo da se gledaat zanaatčiste ili malite tgovci na gradot.Toa što Teofilakt spomenuva deka kastrinite živeele vo Ohrid ili Vidin,Litavrin go tolkuva vaka:provinciskite feudalci živeele često i po gradovite,kade imale svoi kuki.Nekoi od niv duri izvesno vreme živeele i vo Carigrad(164).

Nie,isto taka,smetame deka pod "kastrini" na Ohrid treba da se razberat vo golem broj i makedonskite feudalci.Na mislenje sme deka i vestite od Teofilakt koi zboruvaat deka vo vid na "crkovna kama" arhiepiskopot im gi konfiskoval lozjata i nivite na mnogu luže vo Ohrid i vo drugite oblasti na Makedonija(165),isto taka zboruvaat deka imalo Makedonci koi držele i pogolemi površini zeji vo svoi race.Spomnuvanjeto od Teofilakt deka mnogu od tie luže odele da se žalat duri vo Carigra(166),potvrđuva deka tie luže ne bile od tie poobičnite.Naprotiv,toa bile sopstvenici na zemja koi kako i vizantiskite feudalci se obložuvale so danoci(167).Spomnuvanjeto od Teofilakt deka toj bil igračka na "dva jca Bugari"(168),isto taka potvrđva deka postoeala i makedonska pokrupna zemjovladetelska aristokracija.Ottuka,ne se slagame so Nikolaev Koga veli deka "mirkite prvenci" koi go pridružuvale Teofilakt koga vleguval v crkvata,bile prestavnici na zanaatčiskite cehove(169);~~zasto~~ Naprotiv,smetame deka toa bile makedonskite i vizantiski feu-

dalci, koji poseduvali feudalni stepanstva vo pobliskata okolina na Ohrid. Vo liceto na makedonskite feudalci, nie treba da gi gledame provizantisko nastroenite lica, koji za da gi zadržat svoje privilegii i imoti se stavuvale na stranata na porobitelot. Zatoa, Teofilakt i pokraj sevozmožnite intrigi i poplaki da gi prestavi makedonskite feudalci kako neprijatelji ("domašni neprijatelji") ne naogal potkrepa vo liceto na imperatorot, ~~koj~~ ⁽¹⁷⁰⁾ vo borbata protiv niv. Imperatorot ja krepal stranata na ovie feudalci zaštoⁱ preku niv nastojaval da go održava vizantiskoto gospodstvo vo Makedonija (171). No, ne znači toa deka nemalo i prestaviteli od makedonskata zemjovladeska aristokracija, koji ne go sakale osloboduvanjeto na Makedonija od Vizantija. Naprotiv, takvite gi imalo. Niv treba da gi barame megu tie koji peele "pobedonosna pesna" i tažele za slavnoto minato (172). Među tie koji im go predale na Normanite Ohrid (173), bi trebalo isto taka da se baraat i prestavitelite na feudalната klasa, koji, vsušnost, i porano za vreme na vostanijata na makedonskiot narod protiv Vizantija, gi predvodžvale vostonicite.

Kako što gledame, bi moželo da se zakluči, deka pismata od Teofilakt svedočat za toa deka od krajot na XI vek svetovnoto zemjovladienie bilo vo postojan porast. Rastele posediti osobeno na tie feudalci, koji poseduvali vlast, a toa bile vo golem broj ~~biće~~ luge pronijari. Iaku ne se isto tempo, od Teofilakt se doznavo, isto taka, deka rastele ili se zadržuvale imotite na prestavitelite na makedonskata svetovna zemjovladelaska aristokracija.

3. Struktura na feudalното zemjovladienie

Edna od karakterističnite osobenosti na feudalno opštestveno-ekonomskiот poredok spored Lenin "se sostoeło vo toa, što seta zemja na dađena edinica na zemjeno stopanstvo, t.e. na

dađeno zemjovlađenie, se razdeluvala na gospodarska i selska" (174). Takvata pojava bila karakteristična ~~za makedonsku~~, spored Angelov, za strukturata na feudalnoto zemjovlađenie vo Makedonija do pađanjeto i' pod turska vlast (175).

Pismata od Teofilakt ne ni ja davaat vo pojasna svetlost strukturata na feudalnoto zemjovlađenie vo Makedonija prez XI-XII vek. Zatoa našite iskažuvanja ne ke možeme dovolno da gi argumentirame.

Koga zboruvame za opštinskoto zemjovlađenie i slobodnoto naselenie, nie istaknavme deka strukturata na makedonskata selska opština vo XI-XII vek bila slična na vizantiskata, ~~aka~~ koja bila bliska do zapadnoevropskata sosedska opština-marka. Istaknavme isto taka deka vo ovoj period selaninot-opštinič seušte slobodno raspolagal so svoje imoti, t.e. imal pravo da gi prodade, podari, otuži. Od druga strana napomnavme deka za otužuvanje na nepodelenite opštinski zemji bila potrebna opšta soglasnost na site členovi na opštinata. Navedovme, istotaka, deka spored Engels, vakvata opština-marka go prodolžila svoje postoenje i pod gospodstvoto na feudalците. Go istaknavme negovoto gledište deka vo srednite vekovi vo procesot na feudalizacijata se odelo kon toa da ne se ekspropriira naredot od zemjata, tuku da se apropiira. Dokažavme, isto taka, deka podatocite od Teofilakto vata prepiska napolno gi potvrđuvaat takvite stavovi na Engels.

Vo ovoj del od našata rabota, nie si postavivme za cel, dokolku dopuštuvaa vestite od Teofilakt, ja razgledame strukturata na feudalnoto zemjovlađenie vo Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek, t.e. da gi vidime promenite koi nastanale vo strukturata na opštinata koga taa se vključila pod vlasta na krupnite zemjospstvenici.

Vključuvanjeto na opštinite pod vlasta na svetovnite ili duhovnite feudalci po pat na patronat, podarok od imperatorot, ili na sila, ne značelo i toa deka selanite bile naednaš lišu-

vani od svoje stasi(imoti).Naprotiv istite prodolžuvale da gi vladeat svoje stasi.Od takvite imoti se obrazovala taka narečena selska zemja,koja ušte se vikala i terra indominicata.Potvrda za toa se dobiva od 16-to po Lamija Teofilaktovo pismo,od koe se gleda deka podarenite zemji od strana na imperatorot na Devolskiot episkop,prodolžuvale da gi vladeat i gi predavat vo nasledstvo bivšite opštinnici(176).Takov bil slučajot i so tie selani koi pominale pod vlasta na arhiepiskopijata po pat na zasnovuvanje patronatni odnosi(177).~~Ima~~Seloto Crkvi spagalo,spored Cankeva,isto taka vo terra indominicata(178).Takvata selska zemja ne spagala vo ličniot domen na feudalniot gospodar,makar što posledniot ja imal vrhovnata vlast nad istata.Vrhovnata feudalna sopstevnost nad terra indominicata se sostoele vo toa što feudalniot gospodar imal pravo da zema od selanite feudalna renta,da gi obremenuva so danoci i angarii(179).Na ovoj način selanite,t.e. paricite koi držele terra indominicata prodolžuvale da gi ispolnuvaat danočnite obvrski(osnovni) sprema državata,d~~e~~deka ostanatite davački i angarii gi podmiruvale sprema feudalnite gospodari(180).

Pokraj "selskata zemja" postela i "gospodarska zemja"(terra dominicata).Takvata zemja spagala vo ličnite vladenija na feudalcite.Od nagnite prihodi se koristele lično feudalcite,koga ja davale pod arenda ili ja obrabotuvale so naemnici(181).Takvi zemji bile:stopanstvoto vo seloto Mogila,što go imala crkvata,odnosno Teofilakt(182),zemjite na koi se naogale vodenicite na Teofilakt(183),pa na predstavitelite na makedonskata feudalna klasa(184).Takva bila,isto taka,zemjata na koja bile sagrađeni mnogosp~~ratni~~te kući i kulata na Teofilakt(185),potoa raznite ribnjaci(186),planinskite posedi kade pasela mnogubrojната sitna i edra stoka na arhiepiskopot,od koja dobival големо количество сирenje i млеко(187).Vo terra dominicata spagale големиот број ниви i лозја

i na predstavitelite na makedonskata feudalna klasa, koi gi prisvojuval Teofilakt (188).

Iaku se ovie podatoci od Teofilakt oskuđni, tie sepek ni svedeaat deka nastanale znaaitelni promeni vo strukturata na selските opštini koga tie potpadnale pod zavisnost na feudalcite. Tie promeni se gledaat vo toa što vo ramkite na opštinite se javile dve vladenija: ednoto na selanite drugoto na feudalcot. Razmahot na goleminata na tie vladenija bil različen. Imalo sela kade terra indominicata bila pogolema od terra dominicata, a i obratno koga "gospodarskata zemja" obfaktala pogolemi površini od teritorijata na seloto. Ottuka, spomenatite od Teofilakt "gospodarski vladenija" (ἐσπορικὰ κτήματα) (189), neznačelo i toa deka celosno pripaѓale vo "gospodarskata zemja" na feudalcite. Goleminata na ličnite vladenija na Teofilakt ni potvrđuva deka "gospodarskata zemja" bila vo postojan porast. Taa rastela na poveќе naćini:

Eđen od takvite naćini bil toj koga feudalniot gospodar preku zasnovuvanje na patronatni odnosi so nekoja opština, gi priklučuval vo ramkite na svoje lićni poseđi nerazdelenite opštinski zemji: livadite, planinite, ezerata, rekite i sl. Izgleda na takov naćin Teofilakt gi zagrabil tie planinski mesta, koi gi razmenil so državata za edno selo, koe mu bilo potrebno poradi koristenjeto rabotnata snaga na paricite (190).

Osven preku patronatot feudalcite zgrabuvale opštinski zemji i so sila. Toa pred se bile "nićii" zemji koi ostanale bez stopani poradi stalnite vojni i sl. (191). Za niv se upotrebuval terminot κλέσμα. Privremeno niv gi koristele site selani od opštinata, a čest bil slućajot da gi koristi i nekoj od sosednite feudalcii. Po izvršenata revizija takvite zemji obićeno gi ođzemala državata i gi prodavala ili podaruvala na novi gospodari (192). Po ovoj naćin, znaći, imalo prelivanje od zemjeniot fond na terra indominicata vo toj na terra dominicata.

Postoel i takov naćin na zgolemuвање lićniot fond na "gos-

podarskata zemja" koga feudalците nasila gi odzemale imotite na selanite ili positnite feudalci. Od prepiskata na Teofilakt se gleda дека под форма на crkovna kazna ~~trijadski~~ triadiškiot episkop gi prisvoil ličnite vladenija na eden bugarski kaluger (193). Isto taka i Teofilakt prisvojuval od ohrigani i od drugi žitelji na Makedonija nivi i lozja, koga pritoca gi osuduval kako eretici, mnoguženci, prestapnici na brak i sl. Na ovoj način mnozina od niv ostamuvale pogoli od rak (194).

Čest bil slučajot dobrovolno da ja predavaat selanite svojata zemja na feudalците poradi glad, visoki danoci i sl. Teofilakt soopštava na едно место дека imalo slučaj деца od slabi roditeli dobrovolno da preminuvaat pod vlasta na pojaki gospodari (195). Osven toa spomnuvanjeto od nego дека imalo mnozina koi prosele zalog leb (196), isto taka potvrđuva дека i tie na eden ili drug način bile lišeni od svoje stasi.

Teofilakt ne izvestuva, isto taka, дека i preku ubivanje na zakonskite naslednici na oddelnite imoti ~~(XXX)~~ od strana na feudalците rastela "gospodarskata zemja" (197).

Vrz osnova na gorenavedenite podatoci od Teofilaktovata korespodencija, bi moželo da se zakluči дека od karjet na XI vek, se sasilil stremežot na krupnite svetovni i duhovni zemjopostvenici vo Makedonija da si ja nagolemat svojata lična zemjena sopstvenost. Osobeno tie frlaat svetlina za narasnuvanjeto na "gospodarskata zemja" na Ohridskata arhiepiskopija, so čii prihodi, kako istaknuva i samiot Teofilakt, se koristel toj najmnogu (198). Teritorijalnite vladenija na arhiepiskopijata, koi se sostoele od selkaki i gospodarski fondovi zemja, se prostirale skoro niz seta Makedonija. Najmnogu gi imalo vo Ohridskata oblast (199), a osobeno vo i okolu Ohrid, kade Teofilakt bil "golem i silen" i kade se se vršelo spored negoviot silen zbor (200). Arhiepiskopot upravuval i so imoti vo Pelagonija, vo Devol, Voden,

Polog, vo Povardarietò i dr.(201). Nekoi od tie imoti na arhiepiskopot Ìe isprepletuvale so imotite na drugite feudalci, na koi toj često se žali vo pismata(202). Imalo drugi koi bile lična sopstvenost na Teofilakt i koi ne bile smešeni so vladenijata na drugite sopstvenici. Takvo bilo seloto koe arhiepiskopot go dobil od državata vo razmena za planinskite mesta(203). Od pismata na Teofilakt se gleda, isto taka, deka slična bila i strukturata na svetovното zemjovladenie. Nivnite gospodarski i selski zemji(koi bile pod nivna zavisnost) se prostirale ne samo okolu gradovite, po selata, tuku i vo različni oblasti(204). Teofilakt ne izvestuva deka vladenijata na nekoi arhonti obfakale celi sela(205). Golem del od površinite na tie vladenija spašale vo "gospodarskata zemja" na feudalcite. Takvi zemji bile po se izgleda i tie na Pakurian, na koi rabotele negovi lični slugi(206). Sigurno takvi bile i brodčinjata-splavovite so koi se preminuval Vardar, odnosno mestata kade bile tie postaveni(207). Od druga strana vodenicite, livadite, lozjata i sl. na svetovnite zemjospstvenici, isto taka, ne se naopale samo vo granicite na edno selo, ili okolu eden grad, tuku bile raštrleni niz повеќе sela ili ðuri čak i po oddelni oblasti. Ìm Takvite vladenija feudalcite gi koristele ne pod isti uslovi. Nivnite prava, se razbira, bile pogolemi na "gospodarskata zemja", od koja tie gi dobivale skoro site prihodi. Ottuka, kako se gleda od Teofilaktovite pisma, krupnite sopstvenici se stremile da gi izednačat svoje prava i vrz ostanatite zemji. Kaj niv se javile takvi želbi da od ðomenot na nivnite zemjovladenija se повеќе ja ostranat kontrolata na državata, koja se sproveduvala preku nejzinite državni organi. Toa pak značelo deka i selanite gi očekuvala takva sudbina, da tie postepeno gi izgubat svoje prava: na sopstvenost, sloboda i sl. Ova pak bilo rezultat od narastuvanjeto i oformuvanjeto na krupното zemjovladenie, koe zajaknuvajki se ekonomski se stremelo i na drugi relaciji da se osamostali. No, toa bil podolg proces, koj vlečel koreni od pred

Teofilaktovoto doaganje vo Makedonija, a prodolžil i po nego. Stremežot na feudalците vo Vizantija za političko osamostaluvanje započnal da doaga do izraz tek od krajot na XII, koga centralnata vlast bila osteno oslabnata (208).

Vo vreme na Aleksej Komnen vizantijskata država dobila nov polet. Potpirajki se na krupnite feudalc i od provinciite, Aleksej Komnen, koj bil i sam prestavnik na višeto maleazijsko plemstvo, uspeal da sozdađe nova državna i vojnička orga nizacija. Osobeno vo toa uspeal preku iskoristuvanjeto na sistemot pronija za voeni celi (209). Zazdravuvajki ja vojničkata mošt na svojata država, Aleksej I uspeal da ja spasi državata da ne bide zavladata od nadvorešni neprijатели. Na takvite uspesi, meѓutoa, imperatorot go činile dosta skapo. Lišuvajki se državata od golem del državnen fond zemja, koj bil ostapen vo vid na pronija i sl., značelo i toa deka golem broj od državnite danocoplakači stanat sopstvenost na novite feudalni gospodari, a što doveduvale do ograničuvanje prihodite na državata. Zatoa državata nastojuvale da otstapuva ograničen broj zavisno naselenie na feudalците (210). Priredno e deka feudalците nastojuvale da gi snabduvaat svoje stepanstva so pogolem broj selani. Na osnova vestite od Teofilakt nie vidovme deka krupnoto zemjovlađenje rastelo oven po zakonski i po nezakonski pat. Ottuka, i rabotnata snaga bila zgolemuvana od strana na svetovnite i duhovni zemjospstvenici i po nezakonski pat. Ne kinki povtoruvajki gi podatocite od Teofilakt, bi istaknale samo toa deka načinite po koj doagale feudalците do rabotna snaga po zakonski i nezakonski pat, bile isti, kako i tie za narastuvanjeto na nivnata zemjena sopstvenost. Biđeјki selanite bile vključuvani pod različni načini vo zavisnost od feudalni gospodari, ~~zavisnostta~~ nastoele i poveќе kategorii na zavisno naselenie

4. Kategorii na zavisno naselenie

Izverniot materijal od Teofilaktovata prepiska dava mož-

nost da se sogledat i nekoj od kategoriite na feudalno zavisnoto naselenie.

Osnovnata kategorija na zavisno naselnie, koja ni ja odboležil Teofilakt, bila paricite (παροικιοι) (211). Niv Teofilakt obično gi spomenuva kako ~~naš~~ "našite parici" (212), ili "parici na orkvata" (213), paricite na Vlahernit (214), paricite dobieni vo razmena za otstapeni planinski mesta od državata (215) i t.n. Zavisnosta na paricite od strana na feudalcite preveduvačite i istražuvačite na Teofilaktovite pisma, najrazlično ja ~~prevedu~~ objasnile.

Mitropolit Simeon, na primer, izrazot παροικιοι go prevel različno vo oddelnite Teofilaktovi pisma. Nekade go prevel kako "krepostnici" (216), a nekade kako "parici" (217). Izopšto toj ne pravil razlika megu parici i krepostnici, koga istaknal deka "Lazar bil parik-krepostnik-na ohridskata crkva" (218). Zlatarski ne navleguvajki vo suštinata na feudalizmot, zavisnite selani, što gi spomenuva Teofilakt, gi prevel so "parici" (219). Nikolaev, pak, zastanuvajki na pogrešni poziciji, deka vo vremeto na Teofilakt seto selanstvo vo Makedonija bilo zakreposteno, kako i Simeon ne pravil razgraničuvanje megu paricite, tuku ednostavno tie za nego bile vo ovoj period zakreposteni selani, t.e. krepostnici (220).

Na pravilni poziciji, spored ~~naš~~, zastanale tie naučnici, koji smetale deka vo XI-XII vek kako vo Makedonija, taka i vo Bugarija i vo Vizantija, procesot na zakrepostuvanje na zavisnoto naselenie bil ~~šest~~ zasilen, no do masovno zakrepostuvanje na naselenieto deka došlo duri vo XIII vek. Taka, Gankova-Petkova vrz osnova na vestite od "Strategikonot" na Kekavnen došla do rezultati deka "kon vtorata polovina na XI vek ima oddelni slučai na zakrepostuvanje. Megutoa tie slučai se seušte redki i poedinačni" (221). Vakvo gledište, skoro, prišatile i sovetските naučnici: Každan, Frejdenberg i Ljativrin. Každan smeta deka "paricite vo X-XI seušte ne stanale krepostnici, prikovani za zemjata, -tie pritežavale sloboda na preminuvanje" (222). Frejdenberg neisključuvajki go faktot deka vo XI-XII vek procesot na zakrepostuvanje bil

zasilen(223), smeta deka "Vizantijska do XIII vek ne znaela za krepostniška zavisnost"(224). Spored Litavrin vrzuvanje to na selanstvo za zemjata na feudalците, postepeno vodelo i kon lična zavisnost od niv. Vo periodot od XI-XII vek, smeta toj, izvorite zboruvaat deka seušte ličnata zavisnost na selanite se naoğala vo stadijum na oformuvanje, no deka taa se zasiluvala od desetiletie kon desetiletie, a na što se dejstvuvalo formiranje na imunitetot na feudalnoto zemjovlađenje. Vrz osnova na slovenskite akti od krajot na XII do početokot na XIII vek, toj misli deka može da se zboruva za idna krepostniška zavisnost(225).

So ogled na toa što položbata na zavisnoto naselenie vo Makedonija bila slična so taa na glavната masa zavisno naselenie vo Imperijata(226), toa znači deka terminot pariki se upotrebuval, t.e. gi označuvail selanite voopšto, bez razlika dali tie živeele na državni ili na feudalni zemji(227). Ova gledište može da go potkrepiše so podatocite od Teofilakt, koji zboruvaat deka crkvata dobila "selo do Ohrid... vo zamena za planinskite mesta, za da i služaat negovite parici"(228). Znači Teofilakt terminot "parici" go upotrebił tuka za selanite od državnite zemji, koji pominuvački pod zavisnost na Ohridskata crkva prodolžile da se narečuvaat pak pod toj naziv. Deka državata kako parici gi podaruvale selani na crkvata, se gleda i od pismoto na Teofilakt isprateno do Vrienijski, zetot na carot, kade se veli deka na crkvata i bile podareni *παροικιοι* (229). Ovie *παροικιοι* imeon gi smeta deka bile krepostnici na crkvata(230). A dali se takviže da odgovorime na ova prašanje ne treba da ogovorime i na prašanjeto: dali podarenite selani od imperatorot na feudalците stamuvale vednaš lično zavisni, t.e. krepostnici?

Vrz osnova na gramotite od Vasilij II, so koji toj im otstapil na višite duhovnici od Ohridskata arhiepiskopija opredelen broj parici i klirici(231), Lišev se iskažal deka toa značelo što sekoj episkop "raspolagal so opredelen broj dejstvitelno zakreposteni selani...Tie selani se bile smetani za sopstvenost na

feudalecot zaedno so zemjite, koi gi obrabotuvale, t.e. tie stvarno se bile zakreposteni kon tie zemji i ne se mozele da gi napuštaat"(232).

Vakvoto iskažuvanje na Lišev, kako što gledame se podudara so toa od Simeon. Nie ne se slagame so vakvoto gledište poradi slednovo: Pogore ukažavne deka Cankova, Každan, Frejdenberg i Litavrin, sosema pravilno se izjasnile deka zakrepostavenjeto na selanite bil podolg proces. Zatoa ne bi se složile so Lišev i Simeon, deka podarenite selani od imperatorot na feudalците stamuvale, vednaš, krepostnici. Osipova iskažala mislenje deka institutot *Земновосем* po sebe bil čekor kon zakrepostuvanje koga pritoa selanite vo opredelen broj so nivnite domovi i zemji se zapišuvale za feudalците(233). Takvoto gledište na ovaa naučnička, nie go smetame za ispravno. Vo potkrepa na toj naš stav ke navedeme neкои podatoci od Teofilaktovata prepiska. Vo 41-to po Meursija pismo, Teofilakt veli deka otstapenite selani od imperatorot na crkvata stanalo po sakanje na samite selani od seloto koe samo ja izbralo "za svoj vladetel arhiepiskopijata"(234). Tuka stamuva zbor za selani koi po pat na zasnovuvanje patronatni odnosi so krupnoto crkveno zemjovladenie pominuvale pod negovo gospodstvo. Vo takvi slučai se doağalo do toa da selanite postepeno stanat lično zavisni, t.e. toa poroduvalo tendenciija kon zakrepostuvanje i polno potčinuvanje na poluzavisnoto selanstvo(235). Što znači, gorespomnatite selani ne bile vednaš pretvoreni od crkvata vo krepostnici, kako što pogrešno mislat Simeon i Nikolaev, tuku naprotiv, niv tek gi obfalkal proces na zakrepostuvanje. Dekaa ne bile zakreposteni vednaš ovie selani se gleda od istoto pismo, kade se naveduva deka Teofilakt vođel gestoka borba so državnite činovnici, koi nastojuvale da go otrgnat seloto od gospodstvo na crkvata(236). Vo ostvaruvanjeto na ovie celi, državnite činivnici ja koristele pomošta od parikot Lazar, koj, isto taka, se objavil protiv svojot gospodar

Teofilakt, t.e. sakal da se otkubi od "jarenot na parikijata" (237)

Ovie podatoci, kako što gledame, jasno pokažuvaat deka ovie parici na crkvata seuste ne bile podpadnati pod stroga lična zavisnost od nivniot feudalni gospodar (vo konkretni slučaj od Teofilakt), zošto posledniot seuste nemal takva vlast za da može da ~~ix~~ gi liši selanite od nivnata lična sloboda; Teofilakt znači nemal poln imunitet nad ovie ~~xxxx~~ selani. Samo taka može da se odgovori na prašanjeto zošto ovie selani seuste imale sloboda na dvizenje od едно место na drugo, t.e. ~~xxxx~~ mozele da go napuštat Teofilakt i preminat pod vlasta na drug gospodar (238). Deka podarenite parici na feudalcite od strana na imperatorot ne stamuvale odma krepostnici, se gleda i od pismoto na Teofilakt *isprateno do Jovan Komnen.* Taka Teofilakt, isto taka, istaknuva deka episkopot na Devol, koj imal "otstapeni luže" so sigilija od imperatorot, nemal takva vlast za da može nesmetano da se raspoređuva so ličnata sloboda na ovie parici. Nad poslednite državata seuste imala golemi prava. Državnite činovnici ~~ix~~ gi obremenuvale so razni davački, poradi što tie se odmetnale vo šumata i gi napuštale svoje baštini, koi mu bile povereni da gi vladee episkopot na Devol. Zatoa Teofilakt ^{go molel} ~~dukata~~ na ovie oblasti da izdaše sigilija so koja bi se oslobodile od epirii ovie parici, napomnuvajki deka so toa bi se vratile izbeganite parici od šumata (239). Znači, i ovie podatoci jasno pokažuvaat deka episkopot na Devol gi nemal zakreposteno ovie parici, biđejki poslednite ne ja imale izgubeno svojata lična sloboda. Vo prilog na toa možat da se dodadat i vestite od Teofilakt za raspopeniот kaluger, koj arhiepiskopot go zatvoril, a potoa moral da go pušti, zošto nemalo nikoj od sudite pred kogo da go obvini. Ovoj sveštenik bil krepan od državniот danočen činovnik "Iasit i negovite luže", nakar da istiот bil optužen od Teofilakt deka "e opšte ^{treno} i ~~ob~~ ^{av}no zlo". (240) Odragnuvanjeto na ovoj sveštenik od vlasta na Teofilakt pokažuva

deka i toj, kako što bil slučajot so pariket Lazar, mošel i se otrgnal od vlasta na Teofilakt, a koe znači deka poslešniot go nemal lišeno od negovata lična sloboda, t.e. go nemal zakreposteno. Voopšto od pismata na Teofilakt nie ne dobivame prestava dek vo krajot na XI i početokot na XII vek feudalno-zavisnite selani bile pretvoreni vo krepstnici. Može bi nekoj od feudalците uspela i vo ovoj period da zakrepostat po nekoj luže, no toa ne bila opšta pojava, kako što pogrešno misli Nikolaev, koga istaknuva deka "krepstnicite prez vreme na Teofilakt Ohridski se bile edinstvenata proizvodna klasa vo crkovnite vladenijsa"(241), zošto procesot na zakrepostuvanje vo Makedonija bil seušte vo početna faza.

Ottuka, paricite bile tie selani-opštnici, koi iaku bile podpadnati pod vlasta na feudalni gospodari, ne gi raskinuvale vrskite so svoje imoti (stasi), makar da gi izgubile pravata za sopstvenost (242). Zatoa bidejki paricite najčesto pominuvale imovinsko neodnakvi vo feudalna zavisnost, tie se označuvale so različni nazivi: monozevgarati (so eden čift volovi), dizevgarati (so dva čifta rabotni volovi), voidati (so eden vol), aktimoni (bez raboten dobitok) (243) i t.n. Za monozevgaratni parici Teofilakt spomenuva vo svoje pisma, koga istaknuva deka takvite plakale danok eden sevgar (244). Ovoj danok bil osnovna ediničica so koja se izmeruvala danočnata sposobnost na zavisnite selani. Poslednite imale eden sevgar zemja, koja ja obrabotuvale so eden čift volovi (245). Drugite vidovi parici Teofilakt ne gi spomenuva. Meѓutoa spomnuvanjeto od nego deka danočnite činovnici po imovinskata sostojba ~~na~~ ^{ja terale} paricite ~~na~~ ^{za} crkvata da plakaat različni danooci, odnosno "za prviot kako za sedmiot" (246), pokažuva deka i gorespomenatite kategorii ne gi opfaćale site raznoobraznosti na imotnata položba na selanite (247). Raznolikosta vo kategorii- te na zavisnoto selanstvo doaѓalo i ottamu, što tie bile najrazlično vključeni pod vlasta na feudalците. Ottuka, spored Litavrin,

terminot "parik" gi označeval vo izvorite zavisnite selani na naslednje vladarje na feudalce,selanite od selata,koi gi razdala centralna vlast kako podarok na feudalce,ili kako pronijs.Vo toj slučaj takvite selani-parici ostajale na svojih imotih i ponatam,ne so taa razlika što tie imoti gi imale vo svoja zavisnost feudalce(248).

Za razlika od ovih parici koi ne bile oddelene od svoje delovne zemlje koga pomenuje pod vladarja na feudalce,kaj Teofilakt sretnemo i takvi "preselnici"-parici(249),koi kako bezimotni se vključevale pod gospodstvo na feudalce.Takvite parici ne bile,vključevani vo danočne knjige na država.Niv Teofilakt,na primer,im daval po malcu dobitok(250),a po se izgleda i zemlja od terra dominikata,i na toj način go zadovoljuval svoje stopanstvo so rabotna snaga.Takvite parici,vo toj slučaj,se označevale so terminot "proskatineni"(προσκατίνενοι)(251).
~~"proskatineni"~~ Terminot προσκατίνενοι go upotrebil Teofilakt i za tie parici koi gi vladal Devolski episkop,odnosno tie koi se razbegale vo šumata,a pred toa živjele "okolu crkvata"(252).Spominujejo od Teofilakt deka tie selani gi ostavile pri ottegljuvanju vo šumata "baštinite"(παρρύνν)(253),pokažuva deka tie parici se označevale kako "proskatineni" po njihove tatkovci i dedovci,koi bile pred niv preselene na imotite na Devolska crkva kako bezimotni,ili pak kako luge koi živjele na zemlja oddelna od opštinata(254).Izgleda parici-proskatineni stajale i tie "preselnici" na koi Teofilakt im dal dobitok i slično,zošto državnite danočni činovnici započnale i od niv da sobiraat danok,iaku arhiepiskop se bune i veled deka tie luge "ne koristat ništo državno" poradi što i carot duri nemal pravo da naredi da tie "plašat danok"(255).Ovie selani,znači,po izvršenata revizija od danočne činovnici,se utvrdilo deka ~~tie~~ se prevorile vo vladeteli na sopstveni domovi,odnosno stopanstva i deka raspolagale so minimum imotni prava(256).Vo toa

tie uspevale po isteknuvanjeto na izvesen rok na vreme; nekade
 trebalo, na primer, da pominata 15 godini, nekade 30, a imalo slu-
 čai da po 50 godini priselnice se zdobijajo so sopstveno sto-
 panstvo(257). Megutea, vakvite prava na ovie selani ne bile seko-
 gaš trajni. Feudalec ot, borejki se za priznavanje na svojata sop-
 stvenost, često pati se povikoval na svoje prava na tie selani,
 odnosno inoti, koga na niv doagale nivnite dedovci ili tatkovci
 kako bezimotni. Zatoa takvite parici-proskateni seko gaš strahu-
 vale za svoje novodobieni prava, koga tie pominuvali pod vlasta
 na novi feudalni gospodari(258). Nam ni se čini dosta verovatno,
 deka i parikot Lazar, za koj Teofilakt ne izvestuva deka bil "pa-
 rik na crkvata" i sakal da ^{se} otrgne od "jaremot na parikijata" bil
 parik-proskaten, zošto nego Teofilakt go prestavuva deka bil
 "pogol od gol rak" i deka od požarot, za koj bil obvinet Teofi-
 lakt, deka toj go pometnal, nemalo ništo "što da izgubi"(259). Teo-
 filakt, isto taka, izvestuva deka Lazar trebalo da dobie nekoj
 zemji od seloto, koe se borele državnite činovnici da go otrgnat
 od crkvata, bišejki isti ot gi sovetuval selanite se bunt da se
 otrgnat od vlasta na arhiepiskopjata(260). Ovoj podatok zboruva
 deka i na takov način bezimotnite selani možele da stanat "pro-
 skateni"-parici, t.e. da postanat sopstvenici na oddelni zemji.
 Ovie podatoci od Teofilakt, go naterale na Nikolaev da pretpolo-
 ži deka Lazar ne bil običen "kreposten selanec" na crkvata, tuku
 bil "parok", potčinet sveštenik, koj go otrflil sveštenski ob-
 leklo(261). Vakvoto gledište nemože da se pri fati, bišejki, kako ši
 vidovne pogore, i običnite bezimotni preselnici se pretvoruvale
 vo "proskateni"-vladeteli na zemja. Od druga strana, pak, od
 drugi sovremeni izvori se doznava deka imalo slučaj kalugeri da
 se plašat da ne bi dat tretirani kako parici, koj nemale svoi zem-
 ji, koga se smenuval feudalni ot gospodar(262). Toa, kako što gleda-
 me, potvrđuva deka Lazar nemože da se tretira deka bil raspopen
 sveštenik.

Na terminot "otročina" obrnala vnanje i Cankova. Taa istaknala deka ovoj termin se svrzuval so terminot "otrok" koj označeval kategorija na zavisno naselenie vo šrednovekovna Bugarija. Megutoa, ova naučnička sosema pogrešno go razbrala izvorniot materijal od prepis kata na Teofilakt, koga se izjasnila deka danokot "otročina" se zema od kliricite, t.e. od selanite na Teofilakt (267). Zastanuvajki na poziciji deka spomenatite od Teofilakt $\xi\rho\epsilon\tau\varsigma$, t.e. $\xi\rho\acute{\epsilon}\omega\nu$ (268) bile "klirici" na Teofilakt, taa se iskažala deka podatokot od Teofilakt za otročinata ja sudril so izvesni teškotii.

Glavnata pričina da se sudri Cankova so "teškotii" koga go razjasnuvala terminot "otročina", bila taa što taa izednačila sveštenicite i kliricite po svojata pravno-imotna položba. Toa e sosema pogrešno mislenje. Nemože da se izednačuvaat tie termini, bidejki vo nekoj slučaj sveštenicite bile prestavnici na nižeto, ^a ⁱ srednoto feuda no zemjovlađenje (270). Zatoa nemožeme da se složime so geldišteto deka spomenatite sveštenici od Polog, na, koi im bilo odzeman o "otročina" deka bile zavisni luđe-klirici. Naprotiv, nie sme na mislenje deka tie imale pogolemi ili pomali zemjenix vladenija na koi rabote le i otroci. Za niv sveštenicite trebalo da plakaat osven "otročina" i "aerikon" ($\chi\epsilon\rho\iota\kappa\acute{\iota}\nu$), t.e. sudska globa (271).

Deka osven episkopite i sveštenicite mozele da bidat vladeteli na feudalni stopanstva, pokažuvaat i tie podatoci od Teofilakt koi zboruvaat deka i oddelni kalugeri bile sopstvenici na manstirski imoti okolu svoje manstiri. Teofilakt vo pismoto do episkopot na Triadica naveduva deka posledniot nebitrebalo da gi čepka bogatstva ta na kalugerot, koj od negova strana dobil crkovna kazna, zabranuvajki mu so toa da izvršuva sveštenički dolžnosti. Vo pismoto mu napiša deka treba da go ostavi "starecot da ja ispušti vo svojot manstir svojata duša, koja edvam se drži na ustnite mu, I AKU I DA IMA PRIHODI, TOJ DA SE POLZUVA I RASPOREDUVA SO NIV, zošto toj ke dađe za niv smetka na opštiot sudija, kako i nie na koi što e povereno da se rasporeduvame so crkovnite prihodi..." (272). Ottuka, iskažuvanieto od Teofilakt deka sveštenicite od Polog bile terani da izvršuvaat mrsni raboti, t.e. se izeenaxčuvale so "prostiotz narod" (273), neznači i toa deka tie bile sekogaš zavisni luđe.

Znači, vrz osnova na ovie podatoci od Teofilakt, bi moželo da se zakluči deka sveštenicite od Polog imale svoj samostojni stepanstva(274)k, koi gi obrabotuvale osven so rabotna snaga od svoite semejstva i so taa od otrocite. Poslednite vo pogolem slučaj ~~vršile obrabotku~~ se zadolžuvale da izvršuvaa otrabotna renta. Što znači nivniot trud do maksimum se iskoristuvail od nivnite gospodari. Osven kako zemjodelci, otrocite se koristale od nivnite gospodari i kako zanaetčii(275). Litavrin e napolno prav koga istaknuva deka otrocite vršejki sluginska služba na gospodarite, napolno se dobližuvale po svojata položba do robovite, zošto, istaknuva toj, terminot "rob" i sluga" bil sšatveten na terminot "otrok"(276).

Za robovi i slugi Teofilakt spomenuva vo svojata prepiska. Taka, vo pismoto do Vidinskiot episkop toj veli deka državnite danočni činovnici vo Makedonija "od pet deca go odveduvaa ednote vo ropstvo, kako edno od dobičinjata, od koe se zema edno na pet ili na deset"(277). Isto taka, i vo pismoto do Adrijan, brat na imperatorot, Teofilakt spomenuva deka "siračinja...lišeni od slabi roditeli" dobile "mesto tatkačovek...silen" za gospodar(278). Za "privaten i blizek sluga", t.e. za čovek "koj se griži za guskite" na svetoven feudalec(279) Teofilakt spomenuva vo 7-to po Meursija pismo. Osven toa Teofilakt napišal posebna stihotvorba za eden izbegani rob, ^{vo koja} ~~istaknuva~~ deka toj ke bide vraten so vrzani race zošto "gospodarot vladee so site patišta na tvoeto begstvo"(280).

Ovie podatoci od Teofilakt, kako što gledame, jasno zboruvaa deka i robovite sočinuvale edna kategorija zaviasno naselenie. Robovite se regrutirale od strana na feudalnite gospodari najčesto, kako vidovme od Teofilakt, od deca na razoreni opštinnici. Takvite deca imale dva izbora: ili preku prosenje "zalak leb" da go prodolžat svojot život(281), ili, kako što vidovme, da premnuvaat dobrovolno pod vlasta na feudalcite, kako obični slugi. Čest

bil slučajot, kako što se gleda od soopštenijata na Teofilakt, našla da se odveduvaat lugeto vo ropstvo od strana na danočnite činovnici. Poradi obremenosta od danoci, imalo slučaji, isto taka, roditelice sami da gi prodavaat svoje deca kako robovi. Taka, od edna novela na Aleksej Komnen se naučuvame deka neкои roditeli poradi glad gi prodavale svoje deca (282). Vo toj smislo Brauning e prav koga istaknuva deka vo XI-XII vek poradi brziot rastež na krupnoto zemjovlađenje, a i teškite danoci, se vlijale silno na razložuvanjeto na i raspaganjeto na slobodnata selska opština vo Makedonija, a što dovelo da izvorite na robovi se zgolemat vo samite nedra na Vizantiskata imperija (283). Osven preku ovie metodi naselenieto vo Makedonija bilo doveduvano vo ropaka položba i preku kaznuvanje za učestvo vo narodno-osloboditelni vostanija. Taka, za vreme ugušuvanjeto na vostanijata na makedonskiot narod vo 40-te i 70-te godini od XI vek bile odvedeni masa Makedonci vo ropstvo (284).

Po svojot status robovite od XI-XII vek ne bile slični na tie od klasičnata robovlastelska epoha. Naprotiv, tie od osnova se razlikuvale od statusot na antičnite robovi, zošto tie postepeno se zdobivale so inoti koi gi dobivale da gi obrabotuvaat na feudalските zemjovlađenija, a zaedno so toa i so izvesni prava (285). Zatoa iaku ostanale izvesni izživeani formi na eksploatacija na ropkiot trud i vo ovaa epoha od istorijata na Vizantija, nemože da se kaže deka robstvoto igralo nekoja suštествena uloga vo proizvodstvoto. Izživeanite ostatoci od stariot robovlastelski period ostanale niz siot život na Imperijata, smeta sosoma ispravno Lipšic, samo zatoa, što vizantiskata država se rodila vo uslovite na ne dokraj sprovedeniot revolucioneren prevrat vo III v., a isto taka i zaradi toa, što Vizantija, negledajki na "varvarizacijata", ne bila ni zavladata od "varvarite", ni skršena od niv" (286). Pismata od Teofilakt potvrđuvaat deka golem del od naselenieto na Makedonija se odvedovalo vo ropstvo od strana na vizantiskite voeno-administrativni vlasti. Vizantijskite preste na Makedonците

gledale kako na "robôvi-varvari"(287).Zatoa vizantiskata provinciska vlast vo Makedonija,ne sretnuvala skoro nikakvi prepreki od strana na centralnata vlast,vo odveduvanjeto na naselenieto vo ropstvo.Vo toj smisel Brauning e isto taka vo pravo koga veli deka po potčinuvanjeto na Samuilovata država od strana na Vizantija,ropstvoto vo Makedonija stanelo se počesta pojava(288).Vo vreme na Vladeenijeto na Vizantija načinite po koi se odveduvala makedonskoto naselenie vo ropstvo bile ^{skoro}videntični so tie koi gi upotrebuvala Turcite,koga gi zavladeale balkanske te zemji.Postoele samo izvesni razliki vo imenuvanjeto na luge te,koi ja izgubile ličnata sloboda.Vo Teofilaktovo vreme,a i potoa,otrocite bile tie koi ~~gi~~ ja potponuvale ostanata bez rabotna snaga "gospodarska zemja" na feudalците(289),~~istovremeno~~ So turskoto zavladuvanje na Makedonija rabotite se izmenile samo vo toa što na mesto otrocite sega ortakčijite bile tie koi se "ozmjuvale" od zemjite koi ostanale bez rabotna snaga(290).Mutafčieva e prava,koga vrz osnova na izvorite,zaključila deka opšttestveno-ekonomskiot razvitok na zavladenite ~~na~~ zemji od Turcite go nadminal robskiot institut,poradi što ortakčiskata eksploatacija skoro se pokažala kako dosta nezgodna.Ortakčijite "imale običaj" da ja zanemaruvaat svojata rabota,da go uništavaat inventarot,da ne se grižat za stokata;so eden zbor tie nezaineresirano se odnesuvale vo zemjodelskoto proizvodstvo.Osven toa tie pravele opiti da se ženat so raetski ženi,a,isto taka,imahe slučai preku otkupuvanje da se otrgnat od ortakčijstvoto.Ot tie pričini feudalците ovomogućile da se asimilira ortakčiskata institucija,koga odele kon toa da "ozemjenite rob vi" ~~gi~~ po status gi približat kon ostanatoto zavisno naselenie(~~290~~ 291).

Vestite od Teofilakt zboruvaat za slična položba.Terminot

"otročina", kako što vidovme, zboruva deka otrocite bile vključeni vo proizvodstvo kako zemjodelski ili drugi rabotnici. Velime kako drugi rabotnici poradi toa što robovite često pati bile i luge zanaetčii. Takov bil, na primer, izbeganiot rob, za koj Teofilakt napišal stihotvorenje (292). Deka robovite bile vključeni vo stopanstvata na feudalците kako lični slugi, nie isto taka spomnavme, koga gi navedovme podatocite od 7-to po Meursija Teofilaktovo pismo. Seto ova, kako što gledame, svedoči deka i vo vreme vladeenijeto na Komnenite robot po svojot status se dobližoval do ostanatoto zavisno naselenie. Vo toj pogled Každan e sosema prav, koga veli deka "procesot na feudalizacijata kon XI vek dostignal takvi uspesi, koga primenata na ropškiot trud vo selskoto stopanstvo prestanalo sebe da se opravduva: od toa vreme nie slušame ili za ispolzuvanje na robovite vo smisla na domašni slugi, ili pak za otpuštuvanje na robovi" (293). Za prviot slučaj ~~niz~~ se naoga potvrda vo gorespomenatoto (7 po Meursija) Teofilaktovo pismo. Potvrda za вториот, pak, slučaj se dobiva od novelata na Aleksej Komnenijev od 1095 g. Istata ja dal kako odgovor na baranjeto na solunskiот mitropolit Teodul. Pокraj drugoto vo nea se veli deka site robovi, koi ke dokažale deka proizleguvale od slobodni roditeli, a bile zemeni vo ropstvo poradi glad i sl., bi trebalo da bidat oslobodeni, a istovremeno možele da sklučuvaat zakonit crkoven brak (~~εὐνομία~~) (294). Teofilakt isto taka potvrduva deka robovite imale svoi семејstva (295). Site ovie podatoci, znači, zboruvaa deka od krajot na XI vek, koga vo Makedonija krupното zemjovlađenje osetno se zgolemilo, institucijata na robovskata eksploatacija ne samo što bila izživeana, tuku se poveke se zamenuvala so feudalnata. Ova pak znači deka robovite se poveke se izednačuvale vo feudalното stopanstvo so položбата na drugite kategorii feudalno-zavisno naselenie. Vo ovoj period robovite se poveke gi potpunuvalе feudalните stopanstva, зошто, iz-

vestuvanje to od Teofilakt deka Ohridskata oblast se ogolila poradi odzemanje to na selanstvo to vo vizantiskata vojaka(296), jasno pokažuva deka i robovski ot trud bil neophoden. Često pati robovite ja potpolnuvale i vooruženata svita na feudalcite. Ne bi pogrešile, ako kažeme, deka lišnite slugi što gi imal Pakurijan, a, koi, spored Teofilakt se grčele za negovite guski i sl. (297) često pati ja sočinuvala i vooruženata pratnja na ovoj feudalac (298).

Oddelna kategorija feudalno-zavisno naselenie bile i zanactiite. Iaku od prepiskata na Teofilakt ne se dobiva pojasna svetlina za niv, toa ne znači deka opširnite vladenija na Teofilakt bile lišeni ~~zavisnosti~~ od zavisni zanactii (299). Naprotiv, raskošnite i mnoguspratni kući na Teofilakt (300), potoa spomenatite od nego srpovi (301), kazani (302), sigurno e deka gi izrabotuvale luge-zanactii. Osven toa vođenice na Teofilakt, a i na drugite sigurno se rakovodele od zanactii-vođeničari (303). Sušenite i vo leb ispečeni ribi što gi ispraćal do svoje prijeteli Teofilakt, isto taka, bile loveni, t.e. opremuvani od luge-zanactii (304). Spomenatite od Teofilakt brođinje-splavovi na Vardar (305), bile izrabotuvani isto od zanactii. Crkvata što trebalo da ja podigne eden makedonski sveštenik vo Kičevskata enoria (306), a i mnogute drugi crkvi i manastiri, koi se gradele vo ovoj period, gi gradile, isto taka, golem broj majstori-sidari. Isto taka ~~manastir~~ imalo i golem broj takvi specijalisti koi se bavele so izrabotuvanje na freski (307). Site ovie podatoci, znači, jasno zboruvaat deka kako crkovno-manastirskite, taka i svetovnite feudalni stopanstva vo ovoj period imale pod svoja zavisnost i zanactii od oddelni vidovi zanacti. Vrz osnova na sovremeni izvori Frejdenberg utvrdil, duri, deka krupnoto manstirsko zemjovladienie go koristilo vo golema mera trudot na kalugeri-zanactii (308). Ottuka, ne bi zgrešile ako prepoložime deka i Teofilakt ~~imao~~ pod ~~sebe~~ vo svoje vladenija koristel trud od kalugeri i ~~zakoni~~ zanactii.

viterite na Devolskata crkva. Paricite, spored Teofilakt, bile vo poveketo slučai pogoli od "rečen rak", nemale što da izgubat koga feudalnite gospodari se spravuvale so niv(318). Tie tolku bile izbedneti, što bile vo sestojba da dadat na feudalecot samo "po edna glava česnok"(319).

Ottuka, bi moželo da se zakluči, deka nesamo megu oddelnite kategorii na zavisno naselenie postoeš izvesni pravni i imotni razliki, tuku takvi gi imalo i megu zavisnite luđe od ista kategorija.

5. Razvitok i suština na imunitetot

Vo XI-XII vek osven konsolidiranjeto na krupnoto zemjovladenie vo Makedonija, formiranjeto na feudalната zavisnost i vospostavuvanjeto na ličnata zavisnost, započnal da se razviva i imunitetot(320). Pod imunitet marksističko-leninističkata istoriska nauka podrazbira zbir na sudski, administrativni i finansiski privilegii na feudalecot(321).

Pismata na Teofilakt sodržat poveke materijal za finansiskite privilegii, što gi dobivale svetovnite ili duhovnite feudalc i vo Makedonija od strana na vizantiskata država. Za sudsko-administrativni privilegii Teofilakt skoro ne spomnuva deka im otstapuvala državata na feudalcite. No, toa ~~xxxxxxxx~~ ne im prečelo na predstavitelite na feudalната klasa da prisvojuvaat od državata samovolno i administrativno-sudski privilegii(prava). Vo toj pogled Každan e prav koga veli deka "razvitokot na feudalniot sistem na proizvodstvo doveduvalo, kako vo drugite ~~xxxxix~~ srednovekovni zemji, taka i vo Vizantija, kon uzurpacija od strana na feudalcite na sudstvoto"(322).

Finansiskite i administrativno-sudskite privilegii koi gi dobivale feudalcite vo Makedonija od strana na državata, ili pak često pati i sami gi prisvojuvale, vo Teofilaktovata prepiska se označeni so terminot "ekskusija"($\xi\kappa\upsilon\sigma\upsilon\sigma\epsilon\iota\varsigma$)(323). Suština-ta na ekskusijata vo naukata seušte ne e izjasnata. Edni od naučnicite se opredelile deka vizantiskata ekskusija bila slič-

upravuval "zemjite, koi bi gi posetil, koga ureduval se drugo, a osebno crkovernite raboti". Vo vreme na tie obikolki imperatorot vodil so sebe sekogaš luge od svojot centraliziran voeno-administrativen aparat(330). Od drugi Teofilaktovi pisma, se gleda isto taka, deka feudalците vo Makedonija imale potreba od silnata vlast "na državniot car" vo borbata so klasnite i državni neprijatelji(331). Zatoa, i svetovnite(332) i duhovnite(333) feudalcii bile dolžni da gi ispolnuvaat naredbite na imperatorot, koi gi sproveduval preku svoje drzavni organi.

Koga na ovie podatoci od Teofilakt se nadovrzat i našite iskažuvanja za sisteme proniija i haristikija, koi isto pomognale da se zacvrsti centralnata vlast na Vizantija za vreme na Komnenite, togaš polesno e da se iskaže mislenje deka imunitetot ne stanal popoln za feudalците vo Makedonija, odnosno Vizantija, poradi potrebata vo ovoj period od istorijata na Vizantija, od pojaka državna centralizirana vlast. Ottuka, razvitokot na imunitetot vo Makedonija za vreme vizantiskoto vladееnje, suštinski ne se razlikoval od toj na Zapad. Faktot deka se Komnenite na vlast vo Imperijata došla krupnata provinciska aristokracija, jasno svedoči deka feudalnite institucii stamuvale se poživotni za organe od centralnata vlast, a da ne zboruvame za tie od provinciskata. Znači sakala ili nesakala vizantiskata država go pomagala feudaliziranjeto na svojot državni aparat. Toa, od svoja strana ovozmožilo brzo da se razvije krupnoto zemjovladenie, da se zasili procesot na oformuvanjeto na feudalnata sopstvenost, a so toa da preminat, odnosno se koristat izvesni privilegii na državata za lični celi. Koristejki državni privilegii, provinciskite državni organi vo Makedonija uspeale postepeno da se pretvorat vo krupni zemjospstvenici(334). Toa značelo, pak, deka nared so krupnoto crkovno-manstirsko zemjovladenie, koe za otstapeni zemji i zavisno naselenie od strana na državata se koristelo so izvestni imunitetni privilegii, i svteovnite krupni zemjospstvenici započnale se poosetno da ja ostr-

nuvaat državata od svoje vladanija. Spored izvestuvanjetu na Teofilakt svetovnite feudalci tolku se zdo bile so vlast, odnosno so imunitetni privilegii, što bile vo sestojba da go ostranot od nivy nite $\delta\epsilon\upsilon\pi\omicron\tau\iota\kappa\acute{\alpha}$ $\kappa\tau\acute{\upsilon}\mu\alpha\tau\alpha$ arhiepiskopot da go sobira kananikonot (335). Od druga strana predstavitelite na vizantiskata svetovna vlast, a vo isto vreme i na svetovnoto zemjovladanie, iaku stamale od krajot na XI vek se po samovlastni (336), toa ne značelo deka vlast na centralnata uprava vo Makedonija bila skratena. Naprotiv, toa vo vreme na Aleksej Komnen tolku se zajaknala, što bila vo sestojba da amenuva neposlušni upravnici vo Makedonija (337), da odzema imoti od svetovni i crkovni vlasti (338), a istovremeno preku ispritanje na "postrogi nadgleduvači na rabotata" da gi sobira uspešno, vo vid na centralizirana renta, državnite danoci (339). Vo ovoj period centralnata vlast seušte se stremala da ne ja ispušti od svoja kontrola opštinata, koja bila baza na vizantiski ot finansiški državni režim (340). Preku institutot "aritmios" državata si go začuvala pravoto da go kontrolira brojot na paricite vo vladanijata na toj ili onoj feudalac, koga odvišnite gi konfiskuvale (341). Na toj način, otstapenite vonredni široki imunitetni prava na feudalците nad opredelena kategorija selani, državata pazela da ne se primenat i nad drugito feudalno-zavisno naselenie (342). Taka, rentata na selanite isto ostanala neizmenata, toa bila državni danok, predaen vo racete na feudalac (343).

Podatocite od Teofilakt ~~xxxx~~ napolno gi potvrduvaat gornive činjenici. Spomnuvanjeto od Teofilakt deka državnite činovnici na strogo gi prebrojuvale paricite i kliricite, a istovremeno ja izmeruvale i zemjata (344), potoa, deka se plašele od opišuvачite (345), kriale parici (346) i sl. svedoči deka feudalnite gospodari upotrebuvali nezakonski načini vo zgolemuvanje na zemjenata sopstvenost i rabotnoto naselenie, poradi što državata reagirala. Ottuka, nared so obrazuvanje na feudalnata sopstvenost, a što obuslovu-

valo da se razvije i feudalnata renta,⁸⁸ odvijal i procesot na pretvoruvanje to na ~~državna~~ državната sopstvenost vo feudalna, odnosno se pretvoruvale državnite danoci od potčinetite opštini ~~na~~ na državata vo centralizirana renta(347).

Takviot specifičen od na razvitokot na feudalizmot vo Makedonija i Vizantija, voopšto, vo XI-XII vek, bilo pričina imunitetot na feudalnata zemjosopstvenost ne se razvije do taa stepen, da na feudalecot mu gi obezbedi site finansiški i administrativno-sudski prava. Ottuka, nie možeme da zboruvame deka feudalnata zemjosopstvenost vo Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek imala ograničen, a često i privremen imunitet.

Od Teofilaktovata prepiska se doznava deka ~~na~~ feudalците vo Makedonija nemale ednakvi imunitetni prava nad site svoi feudalni vladenija i site kategorii na zavisno naselenie. Taka, vo edno od svoite pisma Teofilakt se buni protiv narušuvanje to na privilegiite na sveštenicite od Polog, koi gi imale dobieno so imperatorski hrisovul, a bile potvrdeni so sigilija od Jovan Komnen. Toj se žalel do posledniot deka iaku sveštenicite dobile polna ekskusija i bile slobodni od epirii,⁸⁹ se obložuval samo so zevgologion, takvata privilegija bila likvidirana od samiot Komnen, koga sveštenicite se sbližuvale "so prostoto naselenie" i se terale da ispolnuvaat grozni raboti(348).

Gornive podatoci od Teofilakt, kako što se gleda, potvrduvaat deka crkvata raspolagala so ograničen finasov imunitet, od koj se koristele samo sveštenicite, a ne i drugoto zavisno naselenie. Isto taka, tie svedočat deka finansiškiot imunitet na crkvata ne bil postojan. Izvestuvanje to od Teofilakt, vo drugo edno pismo, deka "blagočestiviot rod na Dukovci" ne pretpočital poveќе nikoj drug od crkvata, koga na poslednata i' ovozmožil da poseduva pol finasiski imunitet za podelni sela(349), poka-

žuva deka osloboduvanjeto na feudalnite vladenija da uplaakaat samo del, ili site državni danoci i da ispolnuvaat državni zadolženija, zaviselo mnogu i od raspoloženieto na organite od centralnata vlast, a i od samiot imperator. Dek a državata ne gi zagantirala za stalno dadenite privilegii na feudalците, se gleda i od pismoto na Teofilakt do Vrienij. Vo nego arhiepiskopot istaknuva deka kliricite na crkvata, koi odporano bile oslobodeni (ekskusirovani) sekoj so "eden zevgarion", a za ostanato to dostavuvale danoci na državata, vo vreme na ~~xxxxxx~~ ^{negovoto} arhiepiskopuvanje gi izgubile takvite imunitetni privilegii, na koi bilo staveno "granica i izvesna pregrada". Na toj način, soopštuv a ponatamu Teofilakt, kliricite bile lišeni i od privilegijata da ne plakaat desetok na site životni (350). Bidejki Teofilakt istaknuva deka "poveketo" od kliricite gi izgubile ovie danočni privilegii, ⁽³⁵¹⁾ a ne i site, i od ovde se potvrduva deka vo rankite na ista kategorija zavisno naselenie lugeto koristele različni imunitetni privilegii, a toa znači deka feudalnata institucija-crkvata (vo konkretniot primer) ne raspolagala so ist imunitet za oddelnite feudalni vladenija. Nastojuvanjeto na Teofilakt da obezbedi ograničen ili popoln finansiski imunitet i za tie vladenija na crkvata, vo koi neizinite organi i zavisno naselenie go nemale dobieno, ili pak go izgubile, se sretnuva i vo drugi negovi pisma. Taka, vo 16-to po Lemija pismo Teofilakt go moli eden od dukite da isdade sigilija so koja bi se oslobodile zavisnite luge na Devolskiot episkop od epirii (352). Isto taka i vo edno drugo pismo Teofilakt soopštuv a deka za edno selo koe go vladeela crkvata bez da plata nikakvi danoci na državata, poradi što carot go odzel od crkvata, poslednata k'e plakala danok ~~xxxxxx~~ zevgohogion ako i' se ostavi i ponatamu taa da go vladee (353). Vo ovoj slučaj Teofilakt sakal da dobie ograničen finansiski imunitet, slič en na toj koj go

imale sveštenicite na Polog, no koj, kako što vidovme, vo praksa ne se ootvoruval. Za ova selo, znači, Teofilakt se obvrzal deka ke go dava na državata osnovniot danok, ako pritoa crkvata go zadrži pravoto selanite da bidat oslobođeni od opirii. Interesno e da go spomenime i podatokot ex od istoto pismo, vo koj što Teofilakt soopštuvava deka i svetovnite feudalci-arhontite imale pod svoja zavisnost sela, za koi, isto taka, ne platakale ništo na državata (354). Vo toj slučaj, po se izgleda, i tie se koristele za ovi svoi vladenija od poln finansiiski imunitet, zošto državata ja im le napolno ostraneto da zema od tuka centralizirana renta. Vo toa tie uspevale pouspešno, a na koe im zaviduvala duhovnite feudalci, pa i samiot arhiepiskop, zaradi toa što tie vo golema mera ja držale vo svoje race provinciskata vlast na Vizantijska vo Makedonija. Toa se sogleduva i od poblagiot stav na imperatorot sprema niv. Vo toj pogled Teofilakt izvestuva deka za isti vladenija, od koja državata bila ostraneta da zema danoci i sl., imperatorot, a i negovite organi na vlast, nemale ist stav, koga se odnesuvale za svetovni i duhovni feudalci. Zatoa Teofilakt se rezerva gledal na toa deka spornite vladenija na ~~xxxxxxx~~ site arhonti ke bile odzemeni od državata, ili pak istite ke dobile ograničeni imunitetni privilegii za tie vladenija, koga, ~~ke~~ spored zborovite na Teofilakt, "može bi" i tie ke trebalo da gi plakaat državnite osnovni danoci, kako što toa go činela crkvata (355).

Ovie izvestuvanja od Teofilakt, kako što se gleda, vo izvesn mera svedočat za edna takva epoha od razvitokot na imunitetot v Makedonija, koga centraliziranata vizantiska država se stremela da gi ograniči finansiiski imunitet na crkovno-manstirskite zemjovladenija, a vo isto vreme da gi zgolemi imunitetnite privilegii na tie svetovni feudalci, koi na eden ili drug način ja krepele finansiiskata i voenata mošt na Imperijata.

Sličan od vo ovoj period od istorijata na makedonskiot narod imal i razvitokot na administrativno-sudski imunitet.

Administrativno-sudskite privilegii, koi mu davale pravo na imunitet da go sudi zavisnoto od nego naselenie, a isto zabranuvale da stapuvaat drzavnite činovnici na negovata teritorija, vsušnost e glavnoto vo imunitetot. Zatoa se naložuva, iaku se oskudni izvornite podatoci kaj Teofilakt, da vidime kolku uspeale feudalnite vladenijsa vo razgleduvaniot period da apsorbirat i sudsko-administrativen imunitet.

Izvojuvanjeto od krupnite zemjosopstvenici na popolni ili poograničeni finansijski privilegi za svoite feudalni vladenijsa, značelo, kako što vidovme od prepiskata na Teofilakt, deka izvesni prava na drzavata, koja bila vrhoven sopstvenik na zemjata, bile skrateni. Drzavata otstapuvajki gi danocite vo racete na feudalci od koi trebalo da gi zema vo vid na centralizirana renta, trebalo istovremeno da im otstapi na prestavitelite na feudalnata klasa i izvesni funkcii na vonekonomska primuda, a što od svoja strana ne značelo deka ako istite bile ostapeni vo minimum, deka nema da bi dat i zgolemeni. Zatoa Frejdenberg e napolno prav koga veli deka feudalecot izbegnuval da bara pomoš za spravuvanjeto so zavisnoto naselenie od strana na drzavnite činovnici i sudiite, zošto to bi značelo da mu se "meša ekskusijata, koja toj sam ja isprosil". Od druga strana, pak, da ja "kopira" drzavnata administracija ne mu pozvoluvale specifičnite teškotii, koi stoale pred nego vo negovoto zemjovladenie. Znači bilo potrebno da se sozdađe takva uprava, koja bi se spravuvala ne samo so sobiranje na rentata, tuku i so organizacijata na sopstvenoto stopanstvo, a isto i so raseluvanjeto na novi parici, so smabduvanjeto im so inventar, so semejnite zajmovi. Nakrajot, novite vidovi renti ne bilo možno da se zema so stari metodi" (357).

Izvesni podatoci za organizacija na sopstvena uprava i su svo vo feudalnite vladenijsa vo Makedonija, se naoѓaat i vo prepiskata na Teofilakt. Taka, spomnuvanjeto od Teofilakt deka neкои od manastirite minale pod vlasta na svetovni ili duhovni lica, po pa

na haristikija(358) vo izvesna mera svedoči deka takvite manastiri trebalo da se ekonomski aktivizirani so pomošta na vonekonomska prinuda,koja bile vo sostojba da ja pružaat pokrupnite zemjovladeteli,t.e.haristikariite,bidejki istite raspolagale so vooružen aparat na prinuda:vooruženi slugi i sl.(359).Deka ^{nekoj} manastirite vo Makedonija ne raspolagale so potreben aparat za prinuda,se gleda od 22-to po Lamija pismo,kade Teofilakt veli:"A svetite serčani zošto se volnuvat,i jas na znajam.Toa se dolži na duhot na anarhijata,koja noman so što da ja ograničam.Zošto nitu vo manastirov ima nekoj,koj da mi se gleda dostoen da mu go poveram takov nadzor,nitu imam odnadvor da se snabdam so takov čovek...No,ako ~~napisam~~ biham prinuden ~~xxxx~~ da dojdav...ke naredam so manastirov toa,kee Bog go saka"(360).Znači,vo ova pismo Teofilakt jasno veli deka "anarhijata" na manstirov trebalo da se likvidira so nova administracija.

Izgleda davanjeto na poslabite manstiri vo racete na pokrupni zemjospetvenici najčesto stamuvale poradi sposobnosta na poslednite da ja oništuvaa vo niv klasnata borba.Izvestuvanjeto od Teofilakt deka i nadvor od manstirov trebalo da bara luge,so koi polesno bi ja likvidiral anarhijata vo manstirov,go potvrđuva donekade ovoj naš stav.Kolkava bila jaka,pak,upravata na haristikariite vo oddelnite manstiri,se gleda od drugo pismo na Teofilakt,vo kee posledniot izvestuva deka nemožel da go zede za crkvata vo Ohrid eden kaluger,same poradi toa što "liceto ko go vladee manastirov",t.e.haristikiarot,a i igumenot ne mu davale "napismeno osloboduvanje"(361).

Od gvie podatoci na Teofilakt,može da se zakluči,deka preku institucijata haristikija vo srednoto i malo manstirsko zemjovladanie,za razlika od krupnoto kee inalo,se zasilil procesot na organiziranje sopstvena administracija,koja bila potrebna ne samo da vlijae na realiziranjeto na centraliziranata feudalna renta,a i taa na feudalcite,tuku i da se ugušuva klasnata borba.

koja vo ovoj period sepevelte se rāplamnuvala vo Makedonija. Zatoz tuka treba da gi barame pričinite zošto državata bila sklonna da otstapuva na predstavitelite na feudalната klsa i administrativni privilegii. Međutoa, treba da spomeneme vednaš i toa deka nemože i zbor da stanuva deka državata otstapuvala vo ovoj period poln administrativno-sudski imunitet. Naprotiv, poradi svojot centralistički karakter na uprava, vizantiskata država si go zadržala i toa pravo da neizinite organi vleguvaat vo vladenijata na feudalcite za da izvršuvaa revizija na danakoplakačite, da se spravuvaa so državnite i klsni neprijateli i t.n.

Pismata na Teofilakt osobeno sođrāt izvoren materijal za sogleduvanje so kakvi sudsko-administrativni prava raspolegal arhiepiskopot, koj bil predstavnik na krupnoto crkovno zemjovladienie vo Makedonija.

Vo 7-to po lamiya pismo Teofilakt ne izvestuva deka eden kaluger, koj go otfrilil svešteničkoto obleklo, ispratil luge da go donesat. Međutoa, iaku go zatvoril takviot "prokletnik" vo svojata kula, toj bil prinuden da go oslobodi, zošto "ne se našolnī nikoj od sudiite", a i drug pred kogo da go obvinī. Interesno e da go spomeneme i drugoto izvestuvanje vo istoto pismo. Teofilakt spomenuva deka otpušteniot kaluger prodolžil da ne mu se potčīnuva i ponatamu i ne se pokail, makar da go ubeđuvail so lični sredbi, a i preku pisma. I na krajot, biđejki državnite organi ne nastojuvale ovna "mestna epidemska bolest" da ja ispadat od ovie zemji, toj sam se zafatil da se obračuni so nego, koga go izvestil svojot adresant deka ako ponovo uspeal da go fati, toj ke umrel vo kulata, "kako opštestveno i državno slo" (362).

Ova pismo na Teofilakt go iskoristile poveke naučnici za utvrđuvanje so kakvi sudski prava raspolegal Teofilakt. Spored nas, Nikolaev ne e vo pravo koga veli deka "položbata i privilegiiite", so koi se polauval Teofilakt i koi toj gi baral od vizantiskata država, svedočat za pravната položba na eden feudalni

knez,koj ina ne samo svoi krepostnici,ogromni zemjeni vladeni-
ja,naturalno stopansvo koe preobladuvalo i samo go zadovoljiva-
lo,no i sopstven zatvor i sopstveno pravosudie,a i sopstveni
organi na ispolnitelna vlast"(363).Vakvoto pogrešno svaltanje
na imunitet od ovoj naučnik,proizleguva i od negovata pogre-
šna prestava za stepentot na razvitokot na feudalizmot koj go
imala Makedonija vo vreme na Teofilakt.Kako istaknavme ponapred
vo našata rabota,Nikolaev zastanal na sosema pogrešno gledište
i koga došol do zaključok deka feudalizmot vo vreme na Teofilakt
vo Makedonija bil vo rasevet,duri se osekala feudalna rasepka-
nost.Ottuka,i pogrešnoto gledište na ovoj naučnik deka Teofilakt
raspolagal so poln sudsko-administrativen imunitet.Sporod nego
spomnuvanjeto od Teofilakt deka go zatvoril raspopeniot kaluger
svedočelo za toa deka postoeala izvestna razdelenost na vlastite
t.e. deka duhovnite prestapi se sudela na duhovni sudovi.Zatoa,
smeta toj go zatvoril spomnatiot kaluger,nakar da zatvorite
bile prerogativa na imperatorot,i negovite organi na vlast(364).

So vakvoto gledište na Nikolaev ne se složil i Frejdenberg.
Sporod nego Nikolaev nemal pravo koga se iskakal deka krupnite
crkovni zemjosopstvenici vo ova vreme se pretvorile vo knezovi,
koi raspolagale so zatvori i sudsko-ispolnitelna vlast(365).

Vestite od Teofilaktovoto pismo podobro gi razbral Litavrin.
Ovoj naučnik sosema e prav koga smeta deka Teofilakt imal ogra-
ničeni sudski prava,koga bilo vo prašanje kaznuvanje na luge,
koi podležele pod sudovite na državata.Toj smeta deka karakte-
rot na prestupot na raspopeniot sveštenik bil takov,što nego
bile vo sostojba da go rešat samo svetovni sudovi.No,istaknuva
ponatamu Litavrin,instituiranjeto na Teofilakt deka vo odnosz
na kalugerot bi pravil de facto toa,što namu ne mu pozvoluvala
de jure,pokažuva deka osven pravoto da sudi vo dela protiv cr-
kvata,negovite sudski prava za kaznuvanje na luge od pogolemi
prestupi,bile ograničeni(366).

Trgnuvajki od vestite na Teofilakt deka toj lično se sostanuvaj se spomnatiet kaluger, a go ubeđuvaj i preku pisma da se otkaže od započnatoto krivo delo i da se pokae, nam ni se čini deka Litavrin e prav, koga se opredelil deka karakterot na prestupot na ovoj čovek bil takov što možebi i zaslužuvaj smrttna kazna. Vo toj pogled možebi ima pravo, isto taka, i Uspenski, koj vo liceto na ovoj kaluger go videl vodačot na bogomilite od krajot na XI vek Vasiliij(367). Se ogled na faktot deka posledniot zaedno so svoje privrženici bil suden od viš svetoven sud vo Carigrad(368), a i soopštenieto od Teofilakt deka i Ermenci-pavlikiani bile vodeni vo Carigrad za da mu se prestavaj lično na imperatorot(369), ima osnova da se nastane na gledište, deka samo za takvi pokrupni prestupi bile lišeni da donesuvaat sudski dela krupnite duhovni feudalci, kakov što bil Teofilakt. Velime samo za pokrupni prestupi ~~na~~ i poradi toa, što od Teofilaktovata prepiska se doznava deka oddelnite episkopi na Ohridskata arhiepiskopija imale pravo da gi obračtaat Ermencite vo pravoslavna vera(370), da kaznuvaat kalugeri(371), a osven toa, imalo slučai, kako što ne izvestuva Teofilakt neкои "sveštenici i soepiskopi" da go sudaat i narodot(372). Teofilakt bil isto klevetan deka gi osuđuvaj ohrižanite, a i mnogina drugi za prestupni brakovi, mnogušenstvo, ili ako bile eretici(373).

Izvestuvanjeto od Teofilakt deka sveštenicite i episkopite go sudele narodot, kako i prestupite protiv crkvata, za koe sudski kazni donesuvaj i arhiepiskopot, ne ~~xxx~~ pokažuva deka duhovnite feudalci imale beneficij da sudaat samo za crkovni dela. Naprotiv, tie vo poveke slučai donesuvale presudi i za luge, koi se objavile protiv nivnite gospodari, t.e. se aktivizirale kako klasni neprijatelji. No, koga trebalo da se sudi za prestavnici od feudalnata klasa(374), potoa za luge koi se objavile protiv državata(375) i sl., togaš takvite dela gi presuđuvaj ili lično imperatorot ili organe na državната administracija.

Vrz osnova na gorenavedenite podatoci od Teofilakt, bi moželo se sigurnost da se otfrli kako netočno gledišteto na tie naučnici, koi napolno go isključile suđsko-administrativniot imunitet za XI vek, deka go poseduvale oddelnite prestaviteli na krupnoto zemjovlađenje (376). Imunitetot koj go apsorbirale svetovno-duhovnite feudalci za da gi osuduvaat svoje klasni i verski neprijatelji bil, se razbira, za ovoj period senšte ograničen, makar što nekoj od svetovnite feudalci-arhontite, bile vo isto vreme i prestavnici na državata vřst vo Makedonija. Toa se gleda i od izkažuvanje to na Teofilakt deka vo Makedonija postoele mnogu "sudii" i "sudovi", koi ja predstavuvale državata (377).

Preku pridobivanje to na suđsko-administrativni privilegii, kako istaknavme, feodalcite se stremele pred se da ja zamenat državata vo borbata so klasnite neprijatelji samostojno da deluvaat. Vo toa polesno uspevale prestavitelite na krupnoto svetovno zemjovlađenje: pronirai i dr., koi ~~vo svoi race~~ držale takov aparat za prinuda, koj bil koristen od centralnata vlast za suzbivanje na državnite neprijatelji. Izvestuvanje to od Teofilakt deka postoele mnogu ~~κατοικητοὶ~~ *κατοικητοὶ* vo Makedonija (378) sve doči deka toa bile ^{vo} ~~vo~~ ^{golem broj} luge-pronijari koi dobile kako podarok od državata i ~~κατοικητοὶ~~ *κατοικητοὶ* (379). Suštinata na pronijata se sostoea vo toa što pronijarot dobival od centralnata vlast zemjeni vladenija (edno ili poveke sela so nivnite žitelji) za da sobira ottuka prihodi dođeka e živ. Vo zamena na toa toj se zadolžuvail da ispolnuva voena služba i da sobira od potčinetoto naselenie vojnici, koi trebalo da gi dostavuva koga imala potreba od toa državata (380). Spomnuvanje to od Teofilakt deka ~~katata~~ ^{ot} na ~~katata~~ selaki imot na crkvata vo selo Mogila se nastanil Roman Stravoroman zaeno so negovata svita (381), jasno pokažuva deka takvite pronijari deluvale od svoje zamoci-tvrdini, kade bil skoncentrisan i nivniot aparat na sila, so koj go držale vo potčinetost naselenieto od nivnata okolina. Zatoa Litavrin i zastanal na gledište deka mnenieto na učenite deka kastrinite od-

negovarale po svojot feudalni tip na ricarite ne bilo bez počvz
 zošte da se stane vladetel na kastron značelo isto i da se
 postane arhont(382).Poradi specifičniot karakter na vizantiska-
 ta država i specifičniot od na razvitokot na feudalizmot vo Ma-
 kedonija i Vizantija,ne bi se složile deka vo ovoj period vizan-
 tiskite arhonti vo Makedonija odgovarale na ricarite od Zapad.
 Ušte vo XIX vek Uspenski došel do prestava deka trebalo da po-
 mine ušte vreme za da se sozdaat blagoprijatni uslovi "kako
 bi vizantiskite vlasteli go uredile svojot život vo zamocite
 po obrazec na toj od zapadno-evropskoto ricarstvo"(383).Prejden
 berg,isto taka,ne se složil so geldišteto deka vo XI-XII vek
 blizinata na vizantiskite i zapadnite poredoci bila golema(384)

Od pismata na Teofilakt se dobiva prestava deka osven krup-
 nite svetovni feudalc i aparat za prinuda poseduvale i krupnite
 crkovno-manstirski zemjovladienija.Taka,izvestuvanjeto od Teofi-
 lakt deka toj se suprestavuvail na toa što raspopeniot kaluger
 bil zemen vo zaštita od Iasit i negovite luge,a i toa deka toj
 ispratil svoi luge za da go fatat spomeniot kaluger(385),jasno
 potvrduva deka crkvata kako feudalna institucija raspolagala
 so sopstven aparat za prinuda.Ovoj aparat za prinuda i' bil neo-
 hoden na crkvata,a i na samiot feudalec Teofilakt ne samo za
 održuvanje duhovnata disciplina,tuku i za prinuduvanje na zavis-
 noto naselanie da plaća danoci,ispolnuva angarii i sl.Na toj
 način,sozdavajki svoj feudalni aparat za prinuda crkvata se
 stremela da gi odstrani državnite činovnici da vleguvaat i ko-
 ga ne treba vo feudalnite vladenija na crkvata.Teofilakt i vo
 drugo pismo spomenuva deka toj se suprestavuvail državnite činov-
 nici da vleguvaat vo vladenijata na crkvata(386).Osven toa iz-
 vestuvanjeto od Teofilakt deka negovata vlast nad Ohridskoto
 esero bila smanena(387),ne značelo deka toa bilo vistina.Napro-
 tiv,preku vakvoto žalenje do eden od svoje zastapnici,Teofilak
 demagoški ja izvrtuvail vistinata.Preku ovoj metod toj sakal da
 dobie poveke imunitetni privilegii,t.e. da ja poveke zgolemi

svojata moč nad svoje potčineti, za da može na toj način posamično da se raspoređuje nad niv. Deka Teofilakt imal golemi prava "na ezaroto", deka bil "tuka velik i silen", zošto se se vršelo spored negoviot silen zbor(388), bil obvinen od negovite protivnici. Podatocite od druge edno pismo, vo koe se naveduva deka pericite se digale protiv "tiranijata na arhiepiskopot"(389), isto taka, potvrđuva deka Teofilakt raspolaгал so jak aparat za prinuda. Toj bil raspostranet niz site vladenija na crkvata. No, najgolem broj vooružani luge Teofilakt držal vo Ohrid, kade što imal i sopstvena kula(390). Vo Ohrid Teofilakt bil tolkujak što samiot sebe se opišal deka e sličan na ževsovata ptica, koja imala jaka čopka, ostri nokti i možela da dere mesa od tie(Makedonci), koi peeše "borbena i pobedonosna pesna"(391). Luge od sopstvenata valst toj isprašal da raznosuvaat ribi do negovite zastapnici(392), potoa da raznosuvaat pisma(393), da ispitat zošto nekoj od selata na arhiepiskopijata se voznemiruvaa od državnite činovnici(394). Osven toa izvestuvanjeto deka episkopot na Devel vršel obraćanje na Ermenci vo pravoslavna vera bez da ja čeka pomošta od sevastot(395), isto taka, potvrđuva deka duhovnite feudalci raspolaгale so aparat za prinuda.

Sozdavanjeto na aparat za prinuda vo rankite na feudalnite stopanista jasno potvrđuva deka državata sakala ili ne sakala im odela vo raka na feudalците da tie sozdadat sopstvena sila, koja vo golem slučaj ja zamenovala državната administracija, koga bilo vo prašanje suzbivanjeto na ostrata klasna borba. No, ne treba da se svati deka Teofilakt i drugite feudalci izbegnuvale sekogaš da gi povikuvaat na pomoš državnite organi. Od pismoto na Teofilakt do kesarot Melesin se doznava, deka vo "varskata zemja" Makedonija sekogaš imalo potreba od soјuz so državната vlast(396). Zatoa i svetovnit~~esamostni~~ organi na valst se mešale vo kompetenciite na crkvata(397), a i duhovnite vlast se mešale vo svetovni raboti(398). Prespanskiot upravitel, na primer, bil zamolen so pismo od Teofilakt da pomogne na ispre-

gi imal site uslovi za razvitok na semjodelieto, a i drugite stopanski granki. Za razliku, pak, od feudalnoto stopanstvo, kada feudalnite gospodari nastojuvale neposrednite proizvođiteli gi snabdat so sredstva za proizvodstvo, osobeno zemja(402), selskite stopanstva, koi bile nadvor od zemkite na feudalnoto semjovladenie, gi nemale site uslovi za pointenziven razvitok na semjodelieto. Koga na toa se dodaše i faktot дека feudalcite raspologale so izvesni imunitetni privilegii, a što značelo дека vo izvesna mera mošale da gi sprečat državnite organi da go narušuvat normalnoto razvivanje na semjodelieto vo nivnite imoti, togaš se pravo mošene da kašeme дека razvitokot na semjodelieto vo Makedonija vo vreme vizantiškoto vladeneje ne bil nasokade ravnomeren.

Upotrebata od Teofilakt na izrazot *παράγας* (403), pokažuva дека obradotlivite površini zemja i togaš se imenuvale so nivi(404). *Od* nivi *otkako* to se izorele i zaseale(405) se dobivale žitnite kulturi: pšenicata, ovesot, ošmenot i sl. Teofilakt ne gi nabrojil ovie kulturi oddelno vo negovata korespondencija. Međutod, spomnuvanjeto od nego дека žitoto se prosejuvalo na da se oddeli plevata(405), donekaš dava mošnost da se opredeline дека izrazot "žito" gi označuvail gorespontanite kulturi.

Oven žitnite kulturi, Teofilakt spomnuva дека vo Makedonija dosta se odgleduvale i vinovata loza. Toj na primer istaknuva дека ohriganite raspologale so nivi i lozja(406). Ovie podatoci na Teofilakt se potvrđuvant i od Idrini, koj ne izvestuva дека grođovite: Skopje, Kuritos, Strumica, Lerinci drugi, vo XII vek imale pokraj bogati polinje zaseani so žitni kulturi i golem broj lozja(407). Feudalnoto stopanstvo na Teofilakt, isto taka, raspologalo so golem broj lozja od čie grozje, kako istaknuva samiot, se pravelo pročuenoto ohridsko "tenko vino"(408).

Pokraj nivi, zaseani so žito, a i lozovi površini, vo Makedonija vo ovoj period, spored Teofilaktovite pisma, imalo i golem

broj ovošni gradini(409).Ova istota se sogleduva i od podatocite na Idrizi,koj veli deka skoro site makedonski gradovi poseduvale bogati ovošni gradini(410).Teofilakt sponemuva,isto taka,deka vo negovo vreme vo Ohridskata oblast se odgleduvala i maslinka-ta(411).Vo ovoj period taa mnogu bila raspostraneta vo balkanski te vladenija na Vizantija(412).

Od pismata na Teofilakt nemože da se vidi kakvi se zelenčukovi proizvodi proizveduvalo makedonskoto naselenie.Spomnuvanjeto od Teofilakt deka vo masovna upotreba bil česenot(413),potvrđva deka se odgleduvala i slični na nego proizvodi.

X
X X

Bidejki vidovme deka pri krajot na XI i početokot na XII vek vo Makedonija zemjodelieto bilo primarna stopanska gran-ka,se nalaga da ja vidime,dokolku ~~podatoci~~^{na} od Teofilakt ni ovozmožat,kakva bila selsko-stopanskata tehnika,t.e. orudijata za proizvodstvo.

Spomnuvanjeto od Teofilakt deka zemjata se orela,a potoa zasejuvala(414)potvrđduva deka za toa bile potrebni orudija na trudot:rala,motiki,lopati i sl.Podatokot od Teofilakt deka polzuvajte na zemja trebalo da plakaat na državata toa što se paga na eden ili poveќе sevgara(415),isto taka,svedoči deka raloto bilo osnovno orudie na trudot,so koe se ^{na se}orela zemjata,(zošto čifto volovi,pokraj drugoto,značelo i toa deka se vlečelo raloto(416).

Kako orudie za proizvodstvo se upotrebuvala i srpovite.Teofilakt sponemuva deka za vreme na najvažnata "na zemjodelците re-bota"(417),t.e. za vreme na "zlatnata žetva"(418),se upotrebuval srpovi za žneenje(419).

Za lozjata da se iskopat i slično se upotrebuvala od proizvo-ditelite motiki.Teofilakt ne sponemuva za niv no,od drugi izvori doznavamo deka tie se upotrebuvala vo ovax vreme(420).

Kako orudie na trudot vo ovoj period sigurno služele i lopatite.So drveni lopati obično se provejuvalo žitoto na gumnata(

421). Teofilakt ne izvestuwa indirekno za niv. Izrazot "presej" ja "plevata" na "žitoto", zboruwa deka i vo negovo vreme lopati se upotrebuvalo po šetvata(422).

Otkako žitoto ke bilo prigotveno za melenje toa se noselo na vodenica. Spored vestite od Teofilakt vodenici imalo i na crkovno-manstirskite i na svetovnite imoti. Teofilakt na primer se žalel deka toj bil teran od državnite činovnici da plaka i danok poveke za svoje vodenici otkolku što bilo slučaj se Maqedoncite. Duri toj bil prinuđuvan da plaka i za srušeni vodenici(423). Osven vodenici na voda, vo Vizantija postoele i vodenici koji se stavuvale vo divljenje so silata na životni ili vetar(424). Najverojatno e deka spomnatite od Teofilakt vodenici bile divšeni so silata na rečnite vodi, koji ohridskiot kraj gi ima vo izobilstvo.

X

X X

Vo Makedonija vo XI i XII vek, spored podatocite od Teofilakt, dosta važno mesto vo stopanstvoto zavzemalo i stočarstvoto. Vo neкои kraevi na Makedonija stočarstvoto duri predstavuvalo osnovno zanimanje na naselenieto. Soopštenieto od Teofilakt deka toj raspolažah so planinski mesta(425), ~~na~~ a i obvinienieto protiv nego deka bil golem bogataš na gori po koji mu tečelo mleko(426), potvrđuva deka negovoto feudalno stopanstvo gi imalo site uslovi za razvitok na stočarstvoto. Spored Teofilakt negovite zavisni luge odgleduvale "edar i siten dobitok"(427). Na prvo mesto doagale od edriot dobitok volovite, koji se upotrebuvale pred se za orenje na nivite. Spomnuvanjeto od Teofilakt deka kliricite od negovoto stopanstvo se obložuvala so danoci na eden ili poveke sevgara(428), jasno go potvrđuva toa. Ne e bez osnova i našeto iskažuvanje deka Teofilaktovoto stopanstvo raspolažalo i so golem broj kravi. Obvinienieto protiv Teofilakt deka po gorite mu tečelo ~~mleko~~ ^{mleko} po ulicite mu se trkalelo sirenjeto(429), svedoči deka ova mleko se molzelo i

od kravite.

Od edrite životni dosta važnost se pelagalo i na konjite. Poslednite se koristele ne samo kako prevozna sredstva za domašni celi, tuku i kako saobrakažni sredstva za oddelnite gradovi, tvrdini i sela na Makedonija. Na primer Teofilakt zel "pod naem" konji za patuvanje od Solun(430). Osven toa konjite se koristele od predstavitelite na feudalnata klasa i za voeni celi. Takva uloga imale konjite i za vreme na Samuilovata država. Poznato e na primer deka samiot car Samuil bil spasen, ~~na~~ vo borbite kaj Belasica, na konjot od negoviot sin Gavrilko Radomir 431). Za vjavanje na konji iodenje na lov se spomenuva i vo Letopisot na pop Dukljanin, vo vrška so ubijstvoto na Gavrilko Radomir od strana na Ivan Vladislav(432). Takvo značenje imale konjite i vo vreme na boravenjeto na Teofilakt vo Makedonija. Vo ovoj period nastanatile vo Makedonija pronijari bile zadolženi da ja zajaknuvaat vojskata na imperatorot i so konjanici. Za takvi "Konjanici" spomenuva i Teofilakt(433). Osven na svetov nite feudalni stopanstva, konjite vo golem broj se odgleduvale i na stopanstvata na duhovnite feudalci. Taka, Teofilakt soopštu va vo edno pismo deka dobil konj na poklon od episkopot na Dev vol(434). Konjite vo golem broj se odgojuvale i na feudalnoto stopanstvo na Teofilakt. Toa se potvrđuva ^{od} iskažuvanje na Teofilakt deka od negovoto stopanstvo se zahtevalo da gi snabduva množina so konji(435). Državnite danočni činovnici tolku mnogu barale od nego konji, što Teofilakt vo edno pismo gi obvinil de ka tie go terale i kučinjata da ragaat konji i mulinja(436). Od ovoj podatok, kako što se gleda, i mulinjata zavzemale važno mesto vo stočarstvoto na Makedonija. Vsušnost, tie i do den deneše se upotrebuvaat od naselenieto na Makedonija, osobeno vo brdski kraevi, ~~zato~~ kako prevozna sredstva. Tie se koristat za prevoz na luge, drvja, ~~vag~~ ^{vag} i sl.

Pokraj konjite i mulinjata kako prevozno sredstvo se koristelo i magareto(437).

Važno mesto vo stočarstvu na Makedonija vo razgleduvaniot period zavzemale i positnite životni. Pogore spomnavme deka feudalno-zavisното naselenie na Teofilaktovoto stopanstvo odgleduvale pokraj edar i siten dobitok. Iaku Teofilakt ne ~~gi~~ nabrojuva koi se životni spažale vo sitniot dobitok, sepak, od drugi negovi pisma može da se dobie prestava deka ovcite tuka zavzemale važno mesto. Tie sigurno pasele po prostrannite planinski vladenija na Teofilakt. Obvinenieto deka Teofilakt molzel golemo količestvo mleko po svoje gorski pasišta, kako što navedogne pogore, potvrđuva deka toa najmogu go davale ovcite. Deka ovcite se odgleduvale vo golem broj vo zapadnite kraevi na Makedonija (kako što e slučai i ^e danaka), se gleda od izvestuvanjeto na Teofilakt deka od niv vo golema mera se pravelo oblekloto ~~izgornaj~~ na Makedoncite. Zatoa Teofilakt koga došel vo Makedonija se iskažal deka Makedoncite s "varvari" koi smrdele na koži (438). Od ovie koži tie pravele eden vid košuvi, za kakvi se naveduva deka gi noselo naselenieto na Makedonija i podocna vo XIII vek, vo Teodosievata biografija na Sava (439), ili pak takvi ališta, kakvi što videl vo prvata polovina na XIV vek vo okolinata na Strumica Nikifor Gregora, koga se iskažal deka tuka lugeto bile "oblečani vo eden vid crni ališta, napraveni od volnata i od runoto što go ostrižuvale od životnite koga im stane mužda, bea kako vistinski gavoli koga gi pogledneš" (440).

Pokraj ovcite sigurno e deka se odgleduvale i kozi vo Makedonija, zošto od drugi izvori se doznava deka se odgleduvale togaš vo Vizantija (441). Teofilakt vo korepodencijata ne spomenuva za niv no, treba da se pretpoloži deka golemoto količestvo mleko, koe go dobival od svoje planinski pasišta, sigurno se dobivalo i od kozite.

Za živina Teofilakt, isto taka, ne spomenuva ništo skoro vo svojata prepiska. Treba se sigurnost da se računa deka taa vo golem broj se odgledувала na feudalните stopanstva. Toa može da

se potvrdi i od pismoto na Teofilakt do Pakurian, od koe se gleda deka^{na} stopanstvoto na posledniot se ~~zant~~ odgleduvala od negovite lični slugi guski(442).

x x x

Vo prepiskata na Teofilakt se sreќavaat po nekoj podatoci i za ribolovot. Spored Teofilakt za polesno lovenje na riba makedonskoto naselenie upotrebuvalo "strugi" (στρουγυαίς), koj ģrcite gi vikale "vadi" (βιδίονα) (443). Na ovoj naĉin Teofilakt doaĝal do bogat ribolov. Ohridskite ribi toj gi ispraќal do negovite prijатели i zastapnici, koj se naaĝale po poĉelnite oblasti na Makedonija ili nadvor od nea. Nim toj im ispraќal "soleni ribi" (444), ili "ribi vo leb ispeĉeni" (445). I vo ovoj period ohridskite ribi bile proĉueni nasekaĉe deka bile dosta sladki ribi (446). Deka vo XI i XII vek ribolovot bil dosta raspostranet vo Makedonija se gleda i od podatocite na Idrizi. Spored nego vo XII vek selišteto vo Ostrovo, koe leĝelo na golomo ezero, lovelo "mnogu riba" (447). Idrizi isto taka veli deka vo Ohridskoto "golomo ezero" ribata se lovele i "so lodki" (448).

x
x x

Razvitokot na zemjodelieto, stoĉarstvoto, ribolovot i drugite stopanski granki prez ovoj period, kako ŝto vidovme pogore, bil svrzan i so razvitokot na zanaetĉistvoto. Zatoa, dokolku izvorite od Teofilakt ni dopuŝtaat, Ĥe se obiĉeme da frlime izvesna svetlina i vrz ovaat stopanska granka.

Vednaŝ treba da sponneme deka vestite kaj Teofilakt se mnogi oskuĉni za sogleduvanje razvojniot proces na zanaetĉistvoto vo krajot na XI i poĉetokot na XII vek. Biĉejki, isto taka, i drugite sovremeni izvori ne ovozmoĝuvaat da se vidat razvojnite patiŝta x na oĉdelnite zanaeti, zanaetĉistvoto ostanalo vo naukata seuŝt nerazreŝeno za razgleduvaniot paried, poradi ŝto prestavuva za nauĉnicite edno od najsloŝenite za izuĉuvanje praŝanja(449).

Razvitekot na zanaetčistvoto e tesno povrzano so razvitekot na makedonskite srednovjekovni gradovi. Bidejki vestite od Teofilakt za gradovite na Makedonija se ograničeni na gradot Ohrid, našeto nabljuduvane na zanaetčistvoto ke bide svrzano na najmnogu so ovoj grad.

Od Teofilakt se doznava deka vo krajot na XI i početokot na XII vek gradot Ohrid bil golem grad, koj imal mnogu ulici i mnogu-spratni kući(450), potoa imal svoj pazar,⁽⁴⁵¹⁾ a isto taka i golem broj žiteli-Makedonci(452) i mirski i crkovni prvinci(453). Takvite vesti od Teofilakt se potvrđuvaat i od Idrizi, koj veli deka "Ohrid e ~~goleman grad~~ velikolepan(grad), so mnogubrojni zgradi i opširna trgovija"(454). Osven toa, Idrizi spomenuva deka okolu Ohrid imalo raspoloženo nekolku selišta(455), a kee go potvrđuva i Teofilakt, koga spomenuva deka do Ohrid dobilz edno selo od državata vo razmena za otstapani svoi planinski mesta(456).

Ovie podatoci od Teofilakt, a koi se potvrđuvaat i od Idrizi, svedočat deka vnatre vo Ohrid, a i megu nego i potesnata okolina se odvivale vnatrešna trgovija. Na ohridskiot pazar se razmenuvale zemjodelko-stočarski proizvodi za zanaetčiski stoki od domašno proizvodstvo, a i od stransko. Domašnite zanaetčiski proizvodi se proizveduvale vo Ohrid, vo ramkite i nadvor od ramkite na feudalnite vladeniija, a i vo vladenijata na onie feudalcii koi imale svoi stopanstva vo blizina na Ohrid. Izvestuvanjeto od Teofilakt deka nego blagat go smetale na pazarot(457), donekađe dava možnost da se iskaže me deka^{na} negovite feudalni stopanstva rabotele pokraj golem broj zaviasni selani-zemjodelci i golem broj luge-zanaetčii. Toj duri napisał stihotvorenje za eden rob-zanaetčija, koj izbegal od nego(458). Naglasuvanjeto od Teofilakt deka toj se obvinuval deka raspolagal so golemo količestvo stočni proizvodi:mleko, sirenje, a i dobitok ke go otstapuvail na luge koi proizveduvale i za nego(459), svedoči deka toj trguval na pazarot so odvišoci od zemjodelako-stočarski i zanaetčiski proizvodi. Teško e da se usvoi gledišteto od Nikolaev deka vo razgleduvaniot period vo Ohrid postoele zanaetčiski cehovi

Da dojde do vakvo gledište ovoj naučnik, go naterale podatocite od Teofilakt, koga posledniot istaknal deka nego koga vleguval vo crkvata go pridružuvale mirski prvenci, koi bile del od slobodno-to naselenie na Ohrid. Ova^{naselenie} ~~prvenci~~ vo golem broj, smeta Nikolaev, bilo zanaetčisko (460). Litavrin ne se složil so mislenjeto na Nikolaev deka mirskite prvenci na Ohrid bile zanaetčii i mali trgovci. Toj smeta deka toa bile krupni zemjovladeteli, koi živeele po gradovite, kade imale i svoi kulti (461).

Považajki od podatokot na Idrizi deka gradot Bizui (Viza) (462) bil "golem grad, dobro naselen i so mnogu pazari... žitelite mu se luge zanaetčii" (463), bi moželo da se kaže i za Ohrid, deka i negovite žiteli bile vo golem broj zanaetčii. Megutoa, ovie zanaetčii ne predstavuvale sloj na slobodni građani, kako što pogrešno istaknal spored nas Nikolaev, tuku feudalno-zavisno naselenie. Inaku se složuvame so mislenjeto na Litavrin deka prvencite na Ohrid bile prestavnici na mestnata zemjovladetelska aristokracija. Vo nivnite kulti vo Ohrid, a i vo zamocite nadvor od gradot rabotele golem broj zanaetčii. So sigurnost treba da se pretpoloži deka ^{vo} mnoguspratnite kulti na ~~Ohrid~~ Teofilakt vo Ohrid rabotele golem broj zavisni zanaetčii od razni vidovi zanaeti, zošto toj kako vidovne đuri imal i robovi-zanaetčii. Spomenatite od nego srpovi (464), trinošci i kazani (465) sigurno se izrabotuvale ~~se~~ i od negovito zavisno zanaetčisko naselenie. Osven toa mnoguspratnite kulti na Teofilakt vo Ohrid isto taka se izrabotuvale od majstori-sidari. Zanaetčii gi izrabotuvale, isto taka, spomenatite od Teofilakt brođčinja na Vardar (466), a i lodkite što gi spomenuva Idrizi, so koi se lovele riba na Ohridskoto ezero. Bil razvijen isto i tkajačkiot zanaet. Spomnuvanjeto od Teofilakt deka oblekata na ohridanite mirisala na koži, zboruva deka bil razvijen kožuvarskiot zanaet. Na primitivni razboi se izrabotuvala i dolnata obleka na običното naselenie. Ova bila prosta, narodna obleka i se razlikovala od taa ~~što~~ ^{što} ja nosele prestavitelite na feudalnata klasa, čii ališta bile "počisti i popristojni" (467). Vo ramkite na crkovno-manastirskite stoppanstva rabotele golem broj zanaetčii, koi ja izrabotuvale svešteničkata

obleka na golemiot broj sveštenici i kalugeri(468).

Iaku gorenavedenite podatoci od Teofilakt za razvitokot na zanetčistvoto se oskudni, sepak može da se izvleče zaključek deka vo krajot na XI i početokot na XII vek zanaetčistvoto vo Makedonija se razvivale so zabrzano tempo vo rankite na krupnite feudalni stopanstva. Potrebite od selako-stopanski orudija feudalците gi podmiruvale od sopstveno proizvodstvo. Zatoa može da se kaže deka i vo ovoj period zanaetčistvoto imalo zatvoren krug na razdvižuvanje. No, toa ne znači deka domašnite zanaetčiski proizvodi nemale dostup na pazarot. Naprotiv, kako što istaknavme pogore, Teofilakt, a i drugite prestaviteli na feudalnata krupna, sredna i positna zemjovladetelska aristokracija, trguvale na ohridskiot gradski pazar so odvišoci na zemjodelsko-stočarski i zanaetčiski proizvodi. Seto ova od svoja strana, pak, vlijaelo da se razvije vnatrešnata trgovija vo Makedonija. Spomnavajeto od Idrizi, kako istaknavme pogore, deka vo Ohrid se obavivala opširna trgovija, go potvrđuva našeto gledište.

Pogore spomnavme deka vo krajot na XI vek vo Makedonija se trguvalo i so stranska stoka. Toa e razbirливо zošto normansko-krstenosnite pohodi imale takvi posledici za Vizantija, što poslednata bila primorana da gi otvori široko vratite na svoite vladenija za trgovците od zapadnoevropskite zemji(469). Bide ki Makedonija ležela na patot Via Egnatia, neizvinata teritorija bila najprivlačna za trgovците od Zapad. Niv najpoveke gi interesirale eftinite selsko-stopanski proizvodi(470) od Makedonija: koži, dobitok, žitni hrani, mlečni produkti, vosok, med, len, voln i drugi, a koi spored Teofilakt gi imalo vo izobilstvo(471). Ovi proizvodi tie gi odzemale vo razmena za razni italjanski platovi i platna, t.n. drappi, panni, fostani, sekakvi nakiti i ukrasi od zlato, srebro, razni crkovni predmeti i dr.(472). Izvesna

potvrda za toa se dobiva od izvestuwanjeto na Teofilakt deka predstavitelite na državната vlast i na zemjovladetelskata aristokracija noseše "popristojni" ališta(473).Ovie ališta ne se izrabotuvale na domašni razboi,tuku se kupuvale od zapadnoevropakite ili grčki trgovci.Zatoa nadvorešната trgovija prez ovo period pabrzo se razvivala,otkolku što bilo slučaj so vnatrešната.Gradot Solun i vo ovoj period se pretvoril vo središte na živa nadvorešната trgovija.Na negoviot panagur doašale trgovci od Ispanija,Italija i golem broj grčki gradovi,koi ja predavale svojata stoka na kupuvači od okolnite "varvarski zemji".Poslednite pak predavale zemjodelsko-stočarski proizvodi(474).Spomnuvanjeto od Teofilakt deka toj zel konji "pod naem" za vrtaenje od Solun vo Ohrid(475) vo izvesna smisol dava možnost da se iskašeme deka vo Solun imalo specijalni luge koi se zanimavale so prevoz na luge i trgovska stoka vo drugite gradovi na Makedonija.Zatoa krupnite zemjosepstvenici vo Makedonija,koi raspolagale so odvišok na zemjodelsko-stočarski proizvodi,a i natrupeni zlatni pari(476) bile tie koi ovozmožile da se razvie i nadvorešната trgovija vo Makedonija.Ottuka ne bi se složile so iskažuwanjeto na Litavrin deka vo liceto na "kastrinite" na Ohrid ne bi trebalo da se gledaat i malite drgovci(477).Naproti tie bile i mali i krupni trgovci.Teofilakt na primer,kako što vidovme,vašel za bogataš na ohridskiot pazar.Zatoa može da se zastane na gledište deka prez ovoj period kako so razvitokot na zemjodelieto,stočarstvoto,ribolovot ~~xxxix~~,taka i so drugite stopanski granki:zanaetčistvoto i trgovijata diriširale vo Makedonija predstavitelite na krupната,sredната i poniska feudalna aristokracija.Rezultatot od takviot od na razvitokot na oddelni te stopanski granki,spored vestite od Teofilakt,bil toj što zemjodelieto,stočarstvoto,ribolovotx i nadvorešната trgovija se razvivale so pabrzo tempo,otkolku što bilo slučaj so zanaetčistvoto i vnatrešната trgovija.

7. Feudalnata renta

Feudalnata renta predstavuvax takva ekonomska kategorija, koja označuvala realizacija na monopolските prava na zemjenata sopstvenost od strana na feudalecot(478). Ottuka, feudalната renta ne se iscrpuvala napolno koga državata gi ostapuvala na feudalcite selkite danoci i zadolženija, zošto del od rentata feudalcite ja zemale po silata na nivnoto seniorsko pravo, odnosno po običajite(479). Što znači vo uslovite na rzvitokot na krupnoto zemjovlađenje vo Makedonija, bilo nevozmožno potrebite na feudalcite se zadovolat samo so izvesten del od državните danoci i zadolženija, koi tie gi dobivale koga državata im otstapuvala finansiski imunitet. Zatoa finansiskiot imunitet i feudalната renta ne bile ravni po svoeto značenje(480). Feudalnata renta bilo nevozmožno vo ovoj period od rzvitokot na feudalizmot vo Makedonija i Vizantija, da se zema po starite metodi, po koi se zemal državните danoci od strana na državните danočni činovnici(481). Vo krajot na XI i početokot na XII vek maksimalno porasнала feudalната renta vo Makedonija, bidejki rzvitokot na feudalizmot dostignal dotamu, što se oformile, kako što vidovme pogore, osnovnite feudalni institucii. Formiranjeto na feudalната sopstvenost obezbeduvanjeto na feudalните stopanstva so zavisno naselenie, rzvitokot na imunitetot, bile osnovnite feudalni institucii so koi se realizirala feudalната renta.

Prez razgleduvaniot period vo Makedonija bile na lice trite vida feudalna renta: otrabotnata, naturalnata i paričnata(482).

Izvornite podatoci od Teofilaktovata prepiska vo izvesna mera tek vo poslednite godini se koristenii od neкои naučnici(483) vo osvetlujanjeto na trite vidovi feudalna renta. Poranešnite istražuvači: Ksinalatos(484) i Nikolaev(485) gi koristele isto taka podatocite od Teofilakt za objasnuvanje na danočniot siste vo Makedonija. Megutoa, tie ni oddaleku ne gi osvetlile trite vid

feudalna renta, zošto gi dale samo davačkite i zadolženijata na zavisното naselenie ~~apxaxx~~ koe gi podmiruvale sprema državata vo vid na centralizirana renta, a ne gi dale i tie davački i zadolženija koi gi izvršuvale ova naselenie i sprema svoje feudalni gospodari. Zatoa, bidejki crkovno-manstirskata i svetovnata zemjoposvetvenost vo Vizantija vo XI-XII vek označuvale organizacija za dobivanje na feudalната renta(486), nam ni se nalaga, doko ku vestite od Teofilakt dopuštuvaa, da gi pokažeme na videlo ne samo obavezite koi gi imale feudalno-zavisното naselenie na Makedonija vo ovoj period sprema vizantiskata država i nejzinite organi, tuku i sprema svoje feudalni gospodari.

a) Otrabotna~~xx~~ renta

Otrabotnata renta označuvale bezplatna rabota so koja se zadolžuvale zavisното naselenie da izvršuva vo polza na feudalcite i državata. Ovoj vid renta ušte biha poznata pod nazivot angarija *ἀγγαρεία*)(487). Kaj Teofilakt angarijata e označena so termino *douleia* (δουλεία)(488). Ovoj termin toj go spomenuva vo 30-po Meursija pismo, koga megu drugoto go veli i toa: "Crkvata imaše pismen dokument za zamenata na toa selo(489) za ~~antropopojiti~~ platinските mesta, koi taa gi otstapi na državata, za da ja (ispolzuvaj) slušbata, na negovite parici" (*δὲ τὴν παροικικὴν δουλείαν*, (490)). Isto taka soopštenieto od Teofilakt deka toj im daval na nekoj od svoje luge po malu dobitok za koristenje(491) potvrđuva deka toa značelo što tie se obvrzuvale da ispolnuvaat bezplatna rabota na "gospodarskata zemja" na Teofilakt(492). Od stihotvorenieto na Teofilakt za izbeganiot rob-zanastčija, isto taka, se doznava deka i toj ispolnuval bezplatna rabota za gospodarot(493). Vo ispratenoto pismo do Pakurian, Teofilakt soopštuvaa deka tie lu ge koi se grižele za guskite na nego uslužuvale(494).

Ovie se podatocite koi nie moževme da gi izvlečeme od prepiskata i stihotvorenieto na Teofilakt za otrabotnata renta. No, treb vednaš da spomenime deka tie vesti na najmalku ne ni gi pokažuva

site vidovâ brezplačna rabota koja ja ispolnuvalo zavisanoto naselenie za feudalците. So ogled na toa deka "gospodarskata zemja" na feudalците vo Makedonija osetno porasнала vo ovoj period, ne može da se iskluchi faktot deka istata ne se obrabotuvала i so besplaten trud od onie luge, koi živele na "selska zemja". Bilo nevozmožno, na primer, ogromното stopanstvo na Teofilakt, se obrabotuva od arendatori ili naemni rabotnici. Mnoguspratnite kulti na Teofilakt, potoa raznite utvrđuvanja okolu crkvite i manstirite, kulata na Teofilakt, zamocite na "kastrenite" i sl. sigurno se rabotele so angarijska rabota od zavisanoto naselenie (495). Oskudnosta od vesti za obavezite koi gi ispolnuvale zavisanoto naselenie sprema svoje feudalni gospodari dosegalo ottamu, što tie ne se regulirale so pariškoto pravo (παροικικὸν δίκαιον), t.e. ne se određuvale so oficijalni dokumenti. Zatoa obavezite na paricite ili kliricite sprema feudalците bile obopštени i neopređeleni (496). Od paricite se sakalo dvojno vo ovoj period. Bišejki im unitetot na feudalците ne bil poln, poslednite go terale zavisanoto naselenie da izvršuva obavezi i sprema državata i sprema niv Ottuka, Litavrin e napolno vo pravo goga veli deka "parikijata, soedīnata so ličnata zavisnost, označuvала vo XI-XII vek mnogu pogolem gnet, otkolku prostoto podanstvo vo uslovi na feudalnata država" (497). Iaku ne ni go davaat i drugite sovremeni izvori razmerot na angarijata, od pokasni dokumenti se gleda deka taa se dvižela od nekolku dena vo godinata do ~~nekolku~~ dva dena vo nedelata (498). Vo vreme na žetva na svoje lični nivi vo poveketo slučai feudalците koristele brezplačna rabota od zavisanoto naselenie. Donekađe potvrđa za toa može da se dobie od 17-to po Lamija pismo na Teofilakt. So ova pismo Teofilakt go moli da se zavzeme eden od negovite zastapnici za Mihail Lambin, koj bil vlečen po sudovi od strana na Nikola Vutov, baš vo vreme na najvažnata za zemjodēlcite rabota (499). Zavzemanjeto na Teofilakt

za ovoj parik značelo i toa deka toj trebalo da ispolnuva feudalni obavezi sprema arhiepiskopot. Izopšto može da se kaže deka razmerot na obavezite na paricite sprema feudalcite ne bil opredelen. Toj često pati zavisel i od vremenskite priliki. Na primer ako Metvata bila bogata na "gospodarskata zemja" na Teofilakt, togaš se zgolemuvale otrabotnite denovi na paricite. Zavisel razmerot na obavezite na paricite, isto taka, i od toa dali bila smanena rabotnata snaga na feudalcite poradi odzemanje na naselenieto vo vojska. Teofilakt na primer se žalel deka toj ke propadnal od prekomernoto odzemanje na naselenieto od Ohridsko vo pešadijata na vizantiskata vojska (500). Odzemanjeto na makedonskoto naselenie vo tematskata vojska na Vizantija, znači, dovednuvalo do toa da feudalcite gi zgolemuvaat obavezite sprema ostanatoto naselenie. No, i pokraj ovie vonredni faktori koi vlijaale na zgolemuvanjeto na obavezite na zavisnoto naselenie sprema feudalcite, stepentot na ličnata zavisnost na naselenieto od feudalcite, bil važen faktor koj ja određuval sumata odrabotna, naturalna i parična renta, koja ja izvršuvale oddelnite kategorii zavisno naselenie. Taka, "priselnците"-selani bile dolžni da ispolnuvaat pogolemi obavezi od prekaristite ili od selanite koi potpadnale pod patronat na feudalcite. Poslednite otpočetokot najčesto ~~xxxx~~ go plaćale na feudalcite samo državniot danok (501). Megutoa, patronatnite gospodari-feudalcite ne se zadovoljuvale samo so toa. Naprotiv, razbivajki go edinstvoto na opštinite, tie gi nateruvale selanite da se suprostavuvaat izolirano. Na toj način silata na ovie selani bila razbiena i sega feudalcite mozele posmelo da ja uveličat rentata (502). Ottuka, može da se zakluči, deka oddelnite kategorii feudalno-zavisno naselenie se zadovoljuvale da izvršuvaat sprema feodalnite gospodari ne ista po razmer otrabotna renta.

Vo razgleduvaniot period otrabotna renta izvršovalo naselenieto na Makedonija i sprema državata. Pisnata na Teofilakt ne ni gi osvetluvaat, isto taka, i raznite vidovi bezplatna rabota što ja izvršovalo naselenieto od slobodnite selski opštini, a i toa koe bilo potpadnato pod vlasta na feudalni gospodari. No, sepak, kratkrite vesti što ni gi ostavil Teofilakt se dovolni da se izvleče opšt zaključok deka kako državno, taka i zavisnoto naselenie od feudalacite ispolnuvalo razni angarii za državata.

Taka, edna od najteškrite angarii, koja ja izvršovalo naselenieto na Makedonija za državata, a za koja ne izvestuva i Teofilakt, bila kastroktisijata (κατροκτησία). Taa označuvale toa što naselenieto se zadolžuvale bezplatno da gi popravuva tvrdinite, ili pak da izgraduva novi, koga pritoa se svoj dobitok i sl. prenesuvale kamenja, pesok i sl. Za nea Teofilakt spomenuva vo pismoto do Anema, koga veli deka: "...ti se javi vo mestata naši, za da go otvратиш zloto, koga ^{Lisij bi rekol:} ~~veke se bese vo otcagana položba,~~ dostignu do svojot vrh, i... gradostroitelot gi razoril bednite, a katapanot puštil po veterot pepel" (503). Ova soopštenie od Teofilakt Litavrin go smeta za nedovolno jasno, zošto opredelene ne zboruva za kastroktisija. No, sepak toj se složil so Ksanalatos deka se kastroktisija bilo obremenuvano naselenieto na Makedonija prez ovoj period (504). Deka ova soopštenie zboruva za kastroktisija, se iskazale: Ksanalatos (505), Nikolaev (506), Cankova-Petkova (507) i Tivčev (508).

Trgnuvački od podatocite na Teofilakt vo drugite negovi pisma, kada toj veli deka vo negovo vreme "rabotite (vo Makedonija-b.m.) ^{se} ~~bile~~ priznak na vojna" (509), zošto imale "odnadvor borbi, a od vnatre stravevi" (510), poradi što gradovite se izgraduvala na nepristapni planini i brda (511) i opkružuvale so sidovi i kuli (512), možeme da se iskazeme deka se besplatna rabota za gradenje i popravenje na gradovite-tvrdini se obvrzuvalo masvno naselenieto na Makedonija. Zatoa i smetame deka se gornoto soopštenie Teofilakt baš sakal da ukaže na teškata obaveza za naselenieto-na kastroktisijata.

Osven so kastroktisija, naselenieto na Makedonija se teralo da ispolnuva za državata i drugi angarii. Toa se teralo brezplačno da gradi patišta (odnosno gi popravuva (ὁδοποιΐα), a isto da gradi i popravuva i mostovi (γεφυραί) (513). Ovie angarii Teofilakt ne gi spomenuva vo svojata korespodencija. Meѓutoa, spomnuvanjeto od nego deka zavisnoto naselenie na Devolskiot episkop se vozmiruvalo od tie koi minuvale ottuka, nošto episkopijata ležela na pat (514), donekade potvrđuva, deka pokraj drugoto ova naselenie se teralo ili od vojskata ili od dršavnite organi da izvršuva i brezplačna rabota za popravka na patištata i sl. Vo drugo pismo Teofilakt spomenuva deka okolu Devol i Prespa bila rasporedena vo ovoj period vojska (515).

Za državata naselenieto na Makedonija ispolnuvalo i drugi vidovi otrabotna renta. Taka, Teofilakt izvstvuva deka pokraj običnoto naselenie na Polog, i sveštenicite bile terani da stojat na straža (παρακμονίς) i ~~επιτηδεύοντες~~ da mesat leb (ψαμμοζύμιον) (516). Psomizimijata bila protolkuvana od neкои isleduvači inaku. Neкои zastanale na gladište deka taa bila naturalen danok za ishranuvanje na vojskata (517). Drugi, pak, se opredelile deka taa označuvala dostavka na leb po niski ceni (518). Treti smetale deka psomizimijata označuvala otrabotna renta, t.e. deka se nea se teralo naselenieto da prigtovuva (mese, peče) leb za vojskata, dršavnite činovnici i sl. (519). Iskažuvanjeto od Teofilakt deka psomozimijata predstavuvala mrsna rabota, poradi što baral sveštenicite da se oslobodat od nea, biđejki vo sprotivno tie ne bi se odlikuvale od "prostiот narod" (520), od edna strana, a od druga strana soedinuvanjeto, odnosno izednačuvanjeto na dvete rabotix psomozimijata so paramone, deka bile mrsni raboti, potvrđuva go našeto opredeluvanje deka psomozimijata bila otrabotna renta.

Makedonskoto naselenie sigurno bilo zadolžuvano brezplačno da dostavuva materijali i izgradiuva korabi. Takva otrabotna renta koja bila izvesna pod katergoktisija (κατεργασία) ina podato-ci vo drugite izvori deka izvršuvale naselenieto (521). Spomnuvan-

jeto od Teofilakt čaka pekata Vardar se pomiruvale poveќе so brodčinja-korabi,otkolku preku mostovi(522)donekađe svedoči deka takvite korabi gi israbotuvale naselenište na Makedonija so angarijska rabota.

Gorenavedenite angarii koi gi ispolnuvale naselenište na Makedonija,kako što se gleda od prepiskata na Teofilakt,državata gi koristela i prez ovoj period.Vo ova nemirno vreme Vizantija morala da drži golimi vojski vo Makedonija,bidejki nejzinite poziciji tukra bile zagrozeni od samite Makedonci,koi težele da go otfrlat vizantijskoto ropstvo,a i od nadvorešni neprijatelji koi sakale da se proširiat vo ovoj del na Balkanot za smetka na Vizantija.Zatoa,kako što istaknavme,koga zboruvavme za imunitetot,centralnata vlast se stremela sama da ja kontrolira položbata vo Makedonija,koga spored izvestuvanjeto od Teofilakt imperatorot dočagal vo Makedonija za da ja zavrsti vlasta vo mnogu gradovi i sela(523).Ottuka,inajki državata vo ovoj period golimi potrebi od rabotna snaga za popravka i izgrađuvanje na tvrdini,za popravka i izgrađuvanje na mostovi,^{za} patišta,za čuvanje na straža vo prohodite(524) i tvrdinite,za prigrotovuvanje na hrana za vojskata i slični angarii,koi Teofilakt ne gi spomnuva,razbirlivo e zošto izbegnuvala da gi osloboduva i zavisanoto naselenie od feudalците,koi se koristele od izvesna ograničena ekskusija od ovie obavezi.Opredeluvajki se taka,nie vsušnost iskažuvame neslaganje so Čankova-Petokova,koja zastanala na gledište deka od gorenavdenite angarii bile oslobodeni paricite na feudalците,zošto poslednite toa go obezbeduvale preku ekskusionnite gramoti.Sporod nea vakvite angarii pred se gi ispolnuvale državните selani(525).Ne samo podatocite od Teofilakt zboruvant protiv vakvoto gledište,tuku i drugite sovremeni izvori.Na niv ukazal Tivčev,koga istaknal deka osven samo eden podatok,do koj došol toj za osloboduвање od kastrektisija vo XII vek,site drugi izvori zboruvale za neosloboduвање od takva angarija(526).Litavrin se iskažal isto taka deka otra-

botnata renta ja ispolnuvale site kategorii zavismo naselenie, ako tie ne bile oslobodeni so specijalna ekskuzija(527). Isto taka i Hvestova se iskažala, vrz osnova na imunitetnite gramoti, dadeni na makedonskite manstiri vo XIV vek, deka državata retko gi osloboduvala od tie važni obavezi manstirite. Osloboduvanjeto od takva obavezi, smeta taa, označuvale isključitelna i osobena milost(528).

Od prepiskata na Teofilakt može da se spomenatx neкои podatoci, koji isto taka zboruvaa deka Teofilakt se borel so sekakvi sredstva za da dobie imunitetni gramoti za osloboduвање na neкои kategorii feudalno zavismo naselenie od otrabotna renta. Taka, spomnuvanjeto od nego deka rodot na Dukovci dosta ja prepočital crkvata(529), koga i' ovozmožuvail da vladee selo bez da plaća ništo za toa(529), donekade zboruva deka za istoto vladenie taš koristela ⁵⁴tekoja specijalna benificija. No, imperatorot go odzel ova vladenie, za da go dađe na drug(530). Seto ova zboruva deka dokolku feudalcite koristele specijalni imunitetni privilegii prez razgleduvaniot period vo Makedonija, nivniot vek bil kratak, zošto državata štom imala potreba od vonredna bezplatna rabota i prihodi, odela kon toa da gi ukinuva specijalnite privilegii na feudalcite za neкои nivni vladenija i kategorii zavismo naselenie. Toa ubeđljivo se gleda i od drugo pismo na Teofilakt koga veli deka na ekskuzijata so koja se koristele negovite klirici bila stavena pregrada, t.e. taa bila vo mnogu ograničena(531). Specijalna sigilija imale dobieno i sveštenicite od Polog, so koja bile oslobodeni da ispolnuvaat otrabotna renta. Megutoa, i taa bila narušena poradi potrebite na državata, so što pokraj drugite kategorii zavismo naselenie i sveštenicite se terale da izvršuvaa "mrani" raboti. Poradi seto ova Teofilakt se iskažal vo pismoto do Jovan Komnen deka sigilijata dađena od Komnen bila odzemenaa od samiot Komnen(532). Ovoj podatok potvrđuva osobeno toa što odi protiv iskažuvanjata na tie učeni deka paricite na feudalcite

te se osloboduvala da izvrševaat otrabotna renta za državata po silata na imunitetnite gramoti.

Vrz oskudnite vesti od Teofilakt, sepač, može da se zakluči dosta ubedljivo deka feudalno-zavisnoto naselenie ispolnuvale otrabotna renta osven za feudalcite i za državata. Ottuka; položbat na feudalno-zavisnoto naselenie bila često pati poteška, od taa na državnite selani, koi ne bile potpadnati pod vlasta na feudalni gospodarⁱ, tuku živeele seušte vo ramkite na svoje slobodni opštini. Toa osobeno jasno se sogleduva od tie podatoci na Teofilakt, kada se veli deka ne samo pariket Lazar se borel da se otubi od jaremet na parikijata, t.e. od tiranijata na arhiepiskopot, tuku i selanite-parici od takvi sela, koi potpadnale pod vlasta na crkvata, odnosno na Teofilakt(533).

b) Naturalna renta

Vestite od Teofilakt za naturalnata renta ili rentata vo produkti, so koi se zadolžuvale naselenieto na Makedonija ~~xxxx~~ prema feudalcite ~~xxxx~~ i državata, se isto oskudni. Osobeno se slabii podatocite za naturalnite obavezi na paricite, odnosno klicite prema feudalcite. Na toa ukažal i Litavrin, koga naglasil deka svedenija za naturalnata renta od Teofilakt možat da se najdat samo vo edno pismo, vo 73-to po Meursija. Izvestuvajki go Teofilakt se ova pismo carskiot lekar Mihailo Pantehni deka ne se točni vestite koi kružele za bogatstvata na arhiepiskopot, se ironija istaknuva deka ako dojde da vide, i nego ke go napravil paricite bogat, koga bi mu dale "po edna glava česnok"(534). Osve ovoj podatok, nie smetame deka ima i drugi vesti ^{od} ~~xxx~~ Teofilakt, koi zboruvaa za naturalna renta so koja se obvrzuvale makedonskoto naselenie prema ~~xxx~~ feudalcite. Od pismoto na Teofilakt, na primer, isprateno do prespanskiot upravitel Makromvolit, se doznava deka naselenieto se zadolžuvale da dava za crkovnite velikodostojnici razni hrani vo natura. Teofilakt go objasnuva ova odzemanje na hrana od naselenieto vaka: "...glasot na sveštenite pravila, ni nareduva da go svikame našiot svešten sinod...".

Očekujaj ne(mu veli Teofilakt na Makromvolit-b.m.) da ne preče-
 kaš ~~xxx~~ ...vo Prespa(zošto tamu ke se održi sobranieto)...No,
 vaimavajte da ne go ostavite bez pomoš crkovenikot,koj e isprater
 za da sobere potrebnoto za hrana,i so toa da dokažete deka tie,
 koi ke gi ispeat pesnite na praznikot,se isti šturci i da ne
 gladuvane,koga drugi ke uživaat i pijanstvuvaat"(535).Ova hrana
 trebalo da se sobere za oddelnite episkopi na Ohridskata arhi-
 episkopija,koi go sočinuvale členstvoto na sinodot(bratstvoto)
 na arhiepiskopijata(536).Znači,za ovie duhovni feudalci nasele-
 nieto na Makedonija bilo dolžno povremeno,za vreme na sobori i
 sl. da dava naturalni dostavki.

I od drugi pisma na Teofilakt se gleda deka naselenieto bi-
 lo dolžno da ispolnuva naturalna renta za feudalcite.Taka na
 primer vo pismoto ~~xxxxxxxxxxxx~~ do dračkiot duka Vrienij Teofi-
 lakt veli:"Brojot na ribata(koja ti ja isprašame-b.m.) e znak
 na sovršenstvo vo dobroto.Zošto e rešba na deseticata(δεκάτης)
 koja e sovršena i kraj na site *biacvi*"(537).Od ovoj del na pismo-
 to jasno se gleda deka Teofilakt zemal riba od naselenieto vo
 natura.Ne e jasno vo pismoto dali desetiот del od ulovenata ri-
 ba go zemal od site parici i klirici koi lovele riba na Ohridski
 to ezero,koe Teofilakt go vikar "našeto ezero(538),t.e. "ezero
 Aherusija,-mojot Libnid(539),ili pak zemal samo od tie,koi lo-
 vele na negovite"strugi"(ribnici).Najverojatno toj zemal dese-
 tok od ulovenata riba od toa naselenie koe lovele na tie mesta
 od ezeroto,koi spagale vo negovata "terra dominicata".Ingleda
 Teofilakt vladeal so golem del ribnici od ezeroto.Samo taka mo-
 žeme da go svatime obvinaniето protiv nego,koga bil klevetan
 deka imal golemi prava "vrz ezeroto" i deka tuka bil "velik i
 silen",t.e. deka se se vršelo spored negoviot silen zbor(540).
 Teofilakt gi daval ribnicite da lovat na tie siromasi(ribari),
 koi nemale,spored izvestuvanjeto od Teofilakt,ptičinja,a Bogo-
 rodica im davala "ribi za hrana"(541).Zemajki vo natura golem
 del od ribata što se lovele na Ohridskoto ezero,Teofilakt ja

isprakal do svoje prijatelji kako solena riba, a bil poznat i specijalitetot riba vo leb ispečena(542). Istata vo najgolem slučaj ja isprakal do takvi luge, koi imale vlast i mozele da se završat da gi branaat interesite na crkvata, odnosno na arhiepiskopot(543).

Vo vreme na Teofilakt Ohridskata arhiepiskopija zemala da-vački vo natura i vo pari od naselenieto na Makedonija i po ustanoveniot kanonikon(~~xxx~~)Kako što e poznato ušte vo početo- kot na XI vek, po potčinuvanje to na Samuilovata država, impera- torot Vasilij II i ovozmožil na Ohridskata arhiepiskopija da zema ustanoven ili kanonički danok od site koi živeele vo eparhiite na arhiepiskopijata, pa duri i od Vlasite i od Turci- te koi živeele po Vardar(544). Do doseganje to na Teofilakt za arhiepiskop vo Ohrid kanonikonot pretrpel izmeni. Nekoi od impe- ratorite se potrudile da go regulirat razmerot na kanonikonot. Taka, Isak I Komnen(1057-1059) izdal novela so koja sekoje selo, koe imalo 30 domakinstva, bilo dolžno da dostavuva sekoja godi- na edna zlatna nomisma, dve srebreni moneti, eden oven, šest mo- dij jačmen, šest meri vino, šest modij pšenično brašno i 30 koko- šk. Selo, pak, koe imalo 20 domakinstva, plaćalo polovina zlatna nimisma, edna srebrena moneta, edna ovca(jagne), četiri modij ja- čmen, četiri meri vino, četiri modij brašno i 20 kokoški. Selo so 10 domakinstva, plaćalo pet srebreni moneti, edno jagne, dve mo- dij jačmen, dve meri vino, dve modij brašno i 10 kokoški(545). Pokušno, vo 1085 g. Aleksej I ponovo potvrdil hrisovul za kano- nikonot. So ovoj hrisovul razmerite na kanonikonot vo natura što se odzemale ne pretrpile izmeni, a samo se zgolemilo pari- čnoto zemanje(546).

Za kanonikonot Teofilakt spomenuva vo pismoto do kesarot Nikifor Melesin, koga vo imeto na posledniot postavil prašanje: "Što bi kaćal, arhiepiskope, ako naredime da ti plaćat i osta- natite sela, t.e. gospodarskite vladenija(δεσποτικές κτήσεις), ustanoveniot kanonikon?"(547). Ova izvestuvanje od Teofilakt

vo istoriografijata e najrazlično objasnato. Taka, Uspenski preveduvajki gi zborovite *δερσουλὰ κτηνίατα* so "carski vladenija", pogrešno go razbral izvestuvanjeto od Teofilakt koga se izjasnil deka od carskite vladenija Teofilakt ne dobival kanonikon(548). Pogrešniot prevod od Uspenski, a i negovoto iskažuvanje za kanonikonot, kako točno go prifatile, pokasno, i Snegarov(549), Simeon(550), Zlatarski(551), Nikolaev(552), a i avtorite na "Istorija naroda Jugoslavije"(553).

Popravljen prevod na Teofilaktovoto pismo dal Litavrin koga *δερσουλὰ κτηνίατα* gi prevel so "gospodarkite vladenija". Spored nego tuka stamuvale zbor za privatnite vladenija na feudalците, koji se koristele so danočen imunitet i koji neredko imale vo svoje vladenija i sobstveni sveštenici(554), poradi što nemele potreba da bareat uslugi od duhovenstvoto na svoje eparhii(555). Deka ova gledište na Litavrin e ispravno nie ke navedime i drugi primeri, za sporeduvanje. Na primer panagirite koji se organizirale vo vladenijata na feudalците, se imenuvale vo novelite obično so "na gospodarot panagurot" (*δερσότης τῆς πανηγύρεως*)(556). Isto taka i vo Tipikot na Bačkovskiot manstir se veli deka Bakurian podaril na manstirot 47 "gospodarski" (*δερσουλῶν*) volovi i drugi životni(557). Ottuka, nema sumnja za da ne smetame deka gorespominatite vladenija od Teofilakt bile feudalni. Wie i pogorekoga zboruvame za imunitetot, rekovme deka arhiepiskopot bil lišen da zema kanonikon od vladenijata na feudalците, bidejki tie se koristele so izvesen finansiski imunitet, a toa znači deka napolno go podržuvame stavot na Litavrin. Drugoto, pak, izvestuvanje od Teofilakt, vo istoto pismo, koga se iskažal deka kesaret mnogu dobrini učinil so svoje naredbi za kanonikonot(558) zboruva za toa deka kanonikonot ne se odzemal redovno i od tie vladenija, koji bile dolžni da go davaat. Spominuvanjeto vo drugo pismo od Teofilakt deka mnogu sveštenici i episkopi se otrgnale, t.e. samovlastno deluvale koga go suđele naredot(559), donekade dava materijal da

se iskažeme deka naredbata od kesarot se odnesuvala za dostavuvanje kananikon od tie eparhii koi izbegnuvale da si gi podmirat obavezite sprema arhiepiskopijata. Imalo slučai koga duhovnite feudalci: episkopite i sl. zaednički da istapuvaat protiv konpetencii na arhiepiskopot so predstavitelite na svetovната feudalna klasa. Zatoa ne bila redka pojavata svetovnite upraviteli po oblastite, koi bile vo isto vreme i krupni zemjosopstvenici, da ja podržuvaat kandidaturata na ovie episkopi koi nim ke im služele (560). Prihodite na episkopite vo XI vek bile dobivani od: 1. Manstirskata i ~~crkvena~~ nepodvižnata crkovna sopstvenost; 2. Od hirotonija-rakopolaganje; 3. Od kananikonot i 4. Od svadbite (561). Izgleda uredno gi ispolnuval obavezite sprema arhiepiskopijata episkopot na Devol. Za toa Teofilakt mu napišal: "Ako i da ti beše ostanal samo eden konj, sepak ti si go ispratil... na crkvata... Se molam za tebe, zašto ja priznavaš onaa (arhiepiskopijata-b.m.) koja ti go dala toa, što go imaš. MNOZINA DRUGI NESAMO ŠTO NE JA PRIZNAVAAT, TUKU I JA POVREDUVAAT VO NEŠTO" (562). Od poslednite redovi se potvrđuva na šeto gledište deka kanonikonot ne go podmiruvale site episkopi sprema arhiepiskopijata. Izvestuvanjeto od Teofilakt deka so prihodite na crkvite se koristele višite sveštenici (563), jasno svedoči deka osven prihodite od feudalните stopanstva, duhovnite feudalci dobivale dosta produkti vo natura a i pari od ustanoveniot kanonikon.

Ottuka, se zaključuva, deka vo vreme arhiepiskopuvanjeto na Teofilakt vo Ohrid, bile smaleni prihodite za Ohridskata arhiepiskopija od ustanoveniot kanonikon, poradi slednite pričini: 1. Poradi narasnuvanjeto vo ovoj period na krupното feudalno zemjovladienie, golem broj feudalci se ojaknele do taa stepen, što po silata na imunitetot, koj go poseduvale, bile vo sostojba da ja ostranuvaa crkvata da zema kanonikon od nivnite vladeniija, i 2. Pretvoruvanjeto na oddelnite episkopi i povisoki sveštenici vo krupni feudalci ne samo ekonomski gi osamostavovalo od arhiepiskopijata, tuku doveduvala i do toa da ne gi ispolnuvaat naredbite na arhiepiskopot, t.e. da ne se pridržavaat na crkovните pravila.

Osven za feudalците naselenieto na Makedonija bilo dolžno da ispolnuva naturalni obavezi i za državata. Teofilakt ne izvestuva na primer deka kliricite na crkvata gi izgubile privilegite da ne plakaat desetok na site životni, t.e. na edriot i sitniot dobitok(564). Vo drugo edno pismo Teofilakt duri veli deka dobitokot se odzemal ne samo na deset edno životno, tuku i na pet edno(565). Vo trteto pismo toj veli deka državnite činovnici go terale da gi snabduva vo golemo količestvo so konji, t.e. go primoruvale i kućinjata da mu ragaat konji i mulinja(566). Ovie podatoci od Teofilakt zboruvaat sosema jasno deka dobitokot se odzemal od naselenieto na Makedonija vo poveketo slućai na deset edno životno, no imalo slućai da se zema i na pet edno.

Vo naturalnata renta spaćaat i raznite naturalni dostavki za državnite činovnici i vojskata. Taka, vo 4-to po Fineti pismo Teofilakt izvestuva deka državnite činovnici "zemaat ušte i drugi podaroci(μελιγματα) i, otkako gi dobijat, stanuvaaat polakomi i sekogaš plakaat onie, koi se dale ednaš, da davaat kakako naućeni sekogaš da podnesuvaat, i, ako ne dobijat, ~~svirepat~~ *besnuat*..."(567). Ovie podaroci vo natura davani za činovnicite se sostoele od pilinja i sl. Niv drugite izvori gi vikaat kaniskii(κνίσκις) ili antikaniskii(ἀντικνίσκις), koga bile davani vo pari(568). Naturalniot razmer na kaniskite se sostoel vo toa što sekoe selko domakinstvo bilo dolžno sekoja godina da dava na činovnicite eden leb, edna kokoška, eden modij jaćnen i pola mera vino(569). Deka gornive podatoci od Teofilaktovoto pismo zboruvale i za kaniskii se iskaćale *kanalatos*(570) i Litavrin(571). Drug stav zel Nikolaev, koga se ićkaćal deka vo pismoto stanuvale zbor za obićni podkupi, koi činovnicite gi saćale od obićenoto naselenie, a duri od samiot arhiepiskop(572). Izvestuvanjeto od Teofilakt deka državnite činovnici zemale "ušte i drugi podaroci" potvrćuva deka osven kaniskii, ti

zemale i drug vid podaroci. Na primer Teofilaktovoto soopštenie deka na kesarot Melisin mu ispratili dvesta soleni ribi vo vrane na postovite, koga "riba se jade" (573), svedoči deka pokraj so drugi podaroci i se riba se udostojuvale predstavitelite na vizantiskata vlast vo Makedonija. Izopšto dostavkite vo natura za činovnicite ili vojakata se označuvale so opštoto ime epirii (ἐπιρήκι) (574). Postoele razlika megu epiriite i regularnite državni danoci. Epiriite bile specijalni, neregularni obavezi od sekakov rod, svrzani predimno so zadovoluvanje ~~xx~~ potrebite na provinciskoto činovništvo, armijata ili imperatorskiot dvor (575). Od epirii stradalo osobeno toa naselenie na Makedonija, koe živealo vo blizina na patištata. Toa se gleda od pismoto na Teofilakt ~~kt~~ do *Jovan Kamen*, vo koe se istaknuva deka selanstvoto, a i ġakonite i prezviterite, koi živeale okolu Devolskata episkopija se razbegale vo šumata poradi epiriite. Za toa ove što veli Teofilakt vo pismoto do ~~eden od dukata~~, inaku negov prijatelj i zaštitnik: "Mnogu dobrini si storil vo našata zemja, vseveliki moj gospodar i zastapnik, koga si gi rashladil Frespa i Devol so... pravosudieto, koe si go pkažal kon onie, koi gi bea onepravdile. Ne pomalku, ako ne i poveke, ke napravi tvojata velika raka, ako se smiliš nad Devolskata episkopija, koja što preživuva golema opasnost, a može da se izbegne so mala pomoš. Vo što e opasnost? Taa (Devolskata episkopija - b.m.) ~~ostanactuvaa~~ ^{zeli} bez pesnoperaje, bez osveštuvanje, a se razbira i bez episkop. Neli leži na pat, slično na spomnatoto loze ~~od~~ David, koga toa cvetalo, no razgrabuvano od site minuvači, taa nema ni episkop postojanen na mestoto (ne trpi toj da gi dava plekite na bičuvanje...), niti pak ke se najde drit da ostane pri crkvata, koga episkopot bega poradi užasnite obidi. ..Taka, i tie (luge) koi živea okolu crkvata, koišto na (episkopot b.m.) gi otstapi silniot i sveti zapovednik i imperator so sigilija, se razbegaa od istata pričina ušte porano, otfrlajki go nasleden~~iot~~ imot od tatkovcite, se krijat, otkako se poverija na gusata gora. Zatoa ni ġakon, ni prezviter - uš teško nami - ne ostana

vo najubavata od bugarskite crkvi...Opasnosta e taa,a pomošta koja e?Mnogu leka....Zašto,ako ti,velikiot naš zapovednik i zastapnik,izdaše mnoguvažama tvoja sigilija,na (lugeto),podareni od silniot i sveti zapovednik i imperator na našiot episkop, koi živea ponapred okolu crkvata,a potoa se razbegaa poradi epirii...(So toa izbeganite luge-b.m.) Ke izlezat od gorata i crkvata ponovo ke rascveti...Gledaš li,deka pomošta e lasna i ke se izvrši so navnuvanje na racete,sovršeno samo so tri prsti. ..."(576).

Podatocite od ova Teofilaktovo pismo različno gi razbrale istražuvačite.Taka,Ksanalatoš,koi gi razgledal epiriite vrz osnova na vestite od Teofilaktovite pisma(577),iskažal pogrešno mislenje,deka podatocite od gorespomenatoto pismo poveke zboruvale deka naselenieto se razbegalo ne poradi epirii,tuku poradi napadite na Srbite(578).Sosema ispravno gi razbral vestite od Teofilaktovoto pismo mitropolitot Simeon,koga se opredelil,"deka episkopijata,bidejki se naogala na pat ili raskršnica,bila izložuvana na mnogu i golemi pakosti i bezspokojstviya od "strašnite navetnici",t.e. od prestavitelite na fiskalnata vlast,koi poseguvale vrz pravata na crkvata,pri se toa što taa bila ustanoveni so imperatorski gramoti..."(579).Vesite od Spomenatoto pismo pogrešno gi razbral Nikolaev,koga se izjasnil deka arhiepiskopot e "sakal selanite od spomenatoto selo da bidat priznani od imperatorskata vlast za parici na arhiepiskopijata i po takov način poradi privilegijate,so koi se polzuvale arhiepiskopijata,da bidat oslobođeni od državните danoci.Jasno e-veli potamu Nikolaev-deka arhiepiskopot ne bi,možel da saka osloboduvanje od zadolženijata vo voeno vreme na novite pasomi,koga neprijatelet bušuvail vo samata teritorija na imperijata.Vpročem od samiot tekst na Teofilaktovoto pismo se gleda,deka tuka stannuva zbor za edno priznavanje na edno crkovno vladenie nad edno selo,koe bi garantiralo krepostnite selani-paricite od svoevolijata na proizvolot na državните danočni činovnici.Ljubopiten

e terminet, koj go upotrebuva Teofilakt za označuvanje na ~~ti~~ tie krepostni~~xt~~ selani. Toj gi narečuva paroikoi ili ~~proskati-~~proskati-
meni..."(580). Vakovoto iskažuvanje na Nikolaev trpi kritika. Pred
se ovie parici-proskatimeni ne pripačale na celo selo, tuku bi-
le oddeleni od opštinata i pripačale na feudalno stopanstvo, a
takvo bilo vo konkretniot primer toa na Devolskiot episkop(581).
Zatoa Nikolaev greši koga veli deka arhiepiskopot baral ovie
selani od seloto da bidat priznaeni od centralnata valst za
parici na arhiepiskopijata, koja se koristela od privilegii i
bila slobodna od državni danoci. Zošto, kako vidovme od pismoto,
Teofilaktovoto baranje bilo da se oslobodat lugeto okolu crkva-
ta od epirii, bidejki poradi niv se razbegale vo šumata. Deko se
razbegale selanite od Devolskata episkopija poradi epirii vo
šumata se iskažal i Litavrin. Spored nego epiriite od koj se raz-
begale gorespennatite selani bile svrzani so obavezi da se obe-
služuva važniot državni pat(Via Egnatia), koj minoval niz Devol
i Drč(582).

Suštinata na baranjeto na Teofilakt se sostoeča, spored nas,
vo toa što crkvata na Devol gi izgubila imunitetnite privilegii
koja gi polzuvale pred toa. Toa e razbirливо, zošto normansko-sr-
skite napadi iziskuvale vizantiskata vojska vo ovie kraevi da
bide udvostručena, duri umtrostručena i t.n. Toa dovelo, pak, do
toa da se zgolemat vonrednite davaški i drugi obavezi na nase-
lenieto od ovie kraevi. Ottuka, poradi tie pričini Teofilakt se
z iskažal vo početokot na pismoto, deka lugeto od episkopijata
na Devol stradale poradi toa, što crkvata bila na pat, pa site
prolaznici zemale od tuka toa što im trebalo, kako što bilo slu-
čaj so lozeto ^{pismoto od} David. Nie sme na mislenje deka epiriite se na-
ložuvale tuka ne samo od danočnite činovnici, tuku i od vojskata
ta. Toa se potvrđuva od drugo pismo na Teofilakt, vo koe se veli
deka okolu Prespa i Devol postoeła vojska, na koja toj se poviku-
val kako svidetel za sporot megu Vutov i Lambin(583). Oseven toa

Teofilakt i vo 18-to po Lamija pismo spomenuva na slično, koga se borel da ne se zema naselenieto prekomerno vo pešadija od Ohridskata oblast, "zoštox, veli toj, oblasta e na pat i služi za spas na site patnici", odnosno deka taa gi spasuvala prolaznicite (584). Davanjeto na besplatni hrani i podslon na voenite odredi, koga minuvale niz selata, bila takva epirijska, koja se označuvala so izrazot mitaton (μῑτατόν) (585). Spored Kanalatos, Teofilakt zboruva za mitaton vo 56-to po Meursija pismo, koga istaknuva deka vo seloto na arhiepiskopijata Crkvi (Ἐκκλησίᾳ), kade crkvata imala kuća za skladiiranje se što i' e potrebno, nekoj od lugeto na pansevastot se zakanile da ja zavzemnat i napolnat. Zatoa Teofilakt go molel Nikola Kalikli da se zavzeme da ne se obespokojuvaat lugeto koi živeele vo spornatoto selo (586). Ovie podatoci od pismoto navistina zboruvaat za epirijska mitaton zošto tuka stamuvaa zbor za ispolzuvanje na kvartira od arhiepiskopijata, a i ispolzuvanje od tukašnite luge razni obavezi sprema nastanatite luge na pansevastot.

Teška obaveza za naselenieto na Makedonija predstavuvaa i odzemanjeto na lugeto vo vizantiskata vojska. Toa ožemanje na makedonskoto naselenie vo vizantiskata vojska započnalo od II-ta polovina na XI vek, koga imperatorot Roman IV Diogen (1067-1071) pokraj naemni vojski od Franki i Varjagi, koi vo XI vek igrale golema uloga vo vizantiskata vojska, prisoeđinil kon niv i "temni vojski od Makedonija" i gi upotrebil vo borba protiv Seldžucite (587). Potvrda za toa se dobiva od 18-to po Lamija pismo, kade Teofilakt istaknuva deka od Ohridskata tema naselenieto se odzemale prekomerno vo pešadijata na vizantiskata vojska. Zatoa Teofilakt se borel da se ograniči naborot, "zašto, veli toj, ... proizvedeniot takov (nabor-b.m.) ja namalil malata obalst, bidejki našata (tema-b.m.) ne e Pelagonijska..." (588). Poslednata rečenica ni pokažuva deka osven od Ohridskata se zemalo naselenieto vo vojskata na Vizantijska i od Pelagoniskata i drugi temi.

Temnite vojski od Makedonija osven što se ispratile vo borba protiv Turcite vo Mala Azija, se koristele i za dinastički prevrati; za borba protiv Srbite, a isto i za ugušuvanje na narodno-osloboditelni i antifeudalni vostanija na makedonskiot narod (589). Za takvi regruti, koji služele za interese na vizantiskata država, Teofilakt spomenuva vo pismoto isprateno do Jovan Pantehni, koga veli deka "seuvašeniot sevast i protostrator, gospođi Mihailo (Duka) (590) e ispraten od imperatorot vojska da sobira i da se sprotivostavi na izvergot" (t.e. na "robot i otstapnikot" (ῥόβλου καὶ ἀποστᾶτου) (591). Pod "robot i otstapnikot" treba da se podrazbereg ~~Kađin~~ Bođin, koj po istegluvanjeto na Normanite od Dračkata oblast i Makedonija vo 1085 g. dosta se proširil (592). Vo liceto na Bođin makedonskiot narod gledal osloboditel na Makedonija od Vizantija, zošto toj i porano, vo vreme na vostanieto na Gorgi Vojtek, se stavil na strana na makedonskite vostanici (593). Ottuka, makedonskite temni vojski se upotrebuvale i za ugušuvanje na borbata na makedonskiot narod.

Verojatno najmnogu se odzemale vojnici od Makedonija vo vreme na Prviot krstonosen pohod, zošto spored vestite od Albert Akvenski, koga Aleksej I otišol na pomoš na krstonoscite pri gradot Antiohija vo 1098 g. toj sebral 40 iljadna vojska, vo koja učestvuvali: Turkopuli, Pečenezi, Kumani, Bugari i dr. (594). Osven nadvor od Makedonija, naselenieto na Makedonija zemalo učestvo na stranata na vizantiskata vojska protiv krstonoscite i koga poslednite minuvale niz Makedonija. Toa gi napagalo krstonoscite vo zasadi. Takvi napadi bile izvršeni nad Boemundovite krstaši 1096 g. pri rekata Vardar (595). Vo slednata godina krstonoscite od Južna Francija isto stradale, dvišejki se po Via Egnatia. Vo vrška so toa Rajmund od Agiler pišuva: "...Od pred i odnad i od desnata i od levata strana Turci i Kumani, Uzi i Tanaci, Pečenezi i Bugari ni ustrojuvao zasadi" (596). Verojatno mnogu od ovie napagači-Makedonci bile vooruženi odredi od pronijarite, koji gi imale vo golem broj na megu Vardar i Struma (597). Takov bilz po

naše misljenje i odredot na Roman Stravoroman, koj go vozmiruvail seloto Mogila(598).

Izopšto naborot na vojskata bil taka čest i masoven da vlijael, kako što vidovme od Teofilakt, celi oblasti da se ogoluvaat od maško naselenie. Izvestuvanjeto od Teofilakt deka postoele mnogu siračinja i vdovici(599), go potvrđuva istoto. Zatoa ova obaveza najteško ja podnesuvail makedonskiot narod.

Od gore izloženite podatoci na Teofilakt, bi moželo da se ustani novi deka se naturalna renta i razni naturalni obavezi se obremenuvale naselenieto na Makedonija kako od feudalците, taka i od državata i nejzinite organi. Megutoa, nie ne najdovme podatoci, koji bi svedočile deka naturalnata renta vo krajot na XI i početokot na XII vek preovladuvale nad otrabotnata renta. Naprotiv, pismata od Teofilakt svedočaat deka otrabotnata renta vo vladenijata na Teofilakt preovladuvale(600).

v) Parična renta

Koga zboruvame za razvitokot na stopanstvoto, vrz koe osnova na vestite od Teofilakt ustanovivme deka vo Ohrid, a toa važelo i za drugite gradovi, postoeel bogat pazar, na koj, spored Idrizi, se odvivala opširna trgovija. Istaknavme deka ovie podatoci neosporno zboruvaat deka se osekal poden vo razvitokot na vnatrašnata, a osobeno nadvorošnata trgovija, koja zela osobeno mav po vreme na I krstonosen pohod. Razvitokot na trgovijata, megutoa, ne zel zamav od krajot na XI vek. Od togaš samo toj bil zabrzan. Vnatrešniot pazar započnal da stamuvai živ od toj moment, koga sepovalke naturalnata renta započnala da se pretvoruva vo parična. Toj proces zel silen zamav so danočnata reforma, koja ja izvršila Vizantija vo 1040 g. Otogaš regularnite državni danoci započnale da se zemaat mesto vo natura vo pari. Za da dojdai selanite do pari trebalo da oddelevaai del od proizvodstvoto za pazarot. Znači stokata trebalo da se prodava za pari, za da se plati danokot. Ova od svoja strana, pak, značelo deka započnala edna nova etapa vo razvitokot na feudalizmot, koga se dalo silen mav na razvitokot

na stoko-paričnite odnosi. Pretvoruvanje to na del od naturalnata renta vo parična i utvrđuvanje to na stoko-paričnite odnosi okolu sredinata na XI vek svedoči za povisoko nivo na razvitokot na feudalizmot, koj bil svrzan so povisok stepan na razvitokot na proizvodstvenite sili(601).

Vo periodot za koj Teofilakt e svidetel paričnata renta ne dostignala takvi razmeri za da se kaže deka taa prevladuvala. Naprotiv, i vo ovoj period glavniot izvor na zdebivanje feudalците so zlatni ili drugi moneti si ostanuvale naturalnata i otrabotnata renta(602). Podatokot od Teofilakt deka nego bogat go smetale na pazarot vo Ohrid, bidejki toj trguval tuka so golemi odvišoci selako-stopanski proizvodi, a za što stvor stana i pogore koga go razgleduvavme razvitokot na makedonskoto stepanstvo, jasno pokažuva deka toj tie proizvodi gi dobival od besplatnata rabota na selanite, koi rabotele na negovite ogromni imoti, ~~xxxxxx~~ Tie proizvodi toj gi prodaval i na toj način doağal do golemi količini pari. Vo pogolem slučaj neposrednite proizvoditeli bile sprečeni da gi odnesuvaat oddelenite proizvodi na pazarot, koi trebalo da gi pretvorat vo pari, za da bi ja platile paričnata renta na državata vo vid na centraliziranata renta i na feudalците vo vid na privatnovladetelska renta. Takvite proizvodi gi zermal vo natura feudalecot, gi nosel na pazarot i pretvoruvajki gi vo pari ja plakal za svoje zavisan selani paričnata renta na državata. Na toj način razmerot na paričnata renta bil sekogaš pogolem i gi nadminuvail rankite na centraliziranata renta. Taka, plakajki ja paričnata renta, feudalците sekogaš obezbeduvale i za sebe parična renta od produktite na zavisanite selani. Samo taka može da se pojasno svati od kade Teofilakt doağal do golemi zalih na zlatni moneti. Toj bil obvinen deka sekoj den "broi so krini zlatni moneti"(603). Na toj način feudalnite zemjopostvenici(svetovni

i cerkovni) istapuvale na pazarot ne kako konsumatori, tuku kako gostavuvači na selsko-stopanskite produkti (604). Izvestuvanje to od Teofilakt, vo edno drugo pismo, deka imalo takvi luge vo Makedonija, koi imale natrupeno "ilajadi talanti... bogatstva, pokrieni so solzi i bolki" (605), potvrđuva deka tie pari feudalците ne gi ~~apstakili~~ odzele direkno od zavisnite selani. Tie bile dobieni najmnogu na pazarot, kade selskite proizvodi, odsemeni vo natura, gi prodavale na trgovците, koi bile dojdani od razni zemji. Vo pogolem slučaj feudalците, ottkako ke gi podmirile državните davački, parite ne gi puštale vo opticaj, tuku gi čuvale kako ne izvestuva Teofilakt, vo nevidlivi skrovnici (606), t.e. v zemjeni sadovi (607). Vo ovoj period čest bil slučajot vo ramkit na krupnite feudalni stopanstva se organizira pazar ili panagu so što i na toj način feudalците ja prodavale svojata odvišna stoka na trgovците ili ~~xxxx~~ na predstavitelite od srednata i sitnata zemjovladetelska aristokracija. Na vakvite pazari i panaguri doagjal i neposredniot proizveditel za da gi prodade i svoje minimalni proizvodi, a parite gi koristel za plaćanje na paričnata renta, ili komumiral takva stoka, koja mu bila potrebna za domakinstvoto. Što znači feudalците na pazarot ili panagurot na ovoj način gi privlekuvale tie, ~~što~~ živeele nadvor od feudalното zemjovlađenje. Vo takov slučaj slobodnite selani, koi bile členovi na selski opštini trebalo da gi pretvoruvaat selsko-stopanskite produkti vo pari, kako bi mozele da gi zadovolja baranjata na državните danočni činovnici ili na otkupnicite, bi dejki preku niv državata ~~ix~~ ja odzemala paričnata renta. Što znači nepodpadnatite danokoplakači pod vlasta na feudalците bile dolžni direkno na državните činovnici da ja davaat feudalната ~~xxxxx~~ centralizirana renta. Čest bil slučajot takvite selani da nemožat da ja platat rentata. Vo toj slučaj, kako što doznavae od Teofilakt, roditelite gi prodavale vo robstvo svoje deca (608). Državata, znači, zemala parična renta i od državните i od privatnovladetelskite danokoplakači, dokolku na poslednite feudalните gospodari ne se koristele so poln imunitet.

Izvestuvanjetu od Teofilakt deka državata postavuvala vo Makedonija "postrogi nadgleduvači na rabotata",koi dejstvuvaše "kliricite da se soblečat i,ogolat,paricite da se prebrojat i natenko se presmetaat,i zemjata da se izmeri po skokovite na bolvata"(609),svedoči deka osven državnite selani i privatno-vladetelskite,koi ne se koristele od poln finansi imunitet plakale na državata parična renta za zemjata koja ja obrabotuvale.Teofilakt spomenuva samo vo edno pismo deka crkvata vladeala selo bez da plata nikakvi danoci na državata.Se odnesuva za seloto Mogila koe crkvata go zavladaala po nezakonski pat.Me-gutoa,po izvršenata revizija istoto bilo odzemenno od strana na državata,so namera imperatorot da go podari komu što saka.Otkako Teofilakt se ubedil deka nema zakonsko pravo da go zadrži seloto,toj go molel eden od svoje zastapnici da nastojuva da ostane seloto na crkvata,koga pritoa pristanal da go plata na državata zavgologionot,t.e; osnovniot pozemjen danok(610).Čankova smeta deka ^{za} toa selo crkvata imala izvesno vreme poln finansi imunitet,poradi što možebi za toa istoto bilo odzemenno od imperatorot i podarano na drug(611).Sprotivno gledište ima iskazeno Litavrin.Spored nego ova selo do usvojuvanjeto od arhiepiskopijata pripagalo na slobodni selani.Otpočetakot vo nego arhiepiskopijata imala samo ~~stopa~~ ^{stopa i nekakov dom} _{3+vo},a potoa go zavladaala seto selo.Istoto,izvesno vreme go vladeala crkvata bez da plata za nego.Duri koga bilo ustanoveno so izvršenata revizija deka ova selo go vladee arhiepiskopijata po nezakonski pat,preku dogovor so mestniot danečen činovnik Teofilakt prodožuval da go vladee,se dodeka po vtor pat ne ~~bi~~ bilo odzemenno.Ottuka,Litavrin se opredelil protiv tvrdenjeto deka seloto bilo sopstvenost na privilegiranata arhiepiskopija(612).Izvestuvanjetu od Teofilakt deka otporano go vladeala crkvata ova selo ¹⁰,koga rodot Dukovci poveše ja prep počitelk nea,otkolku dru-

gite(613), svedoči deka crkvata zavládala slobodni sela pred da dojde na vlast dinastijata Komneni i za ^{nekoj od} nív ne plačala državni danoci. Megutoa, situacijata za vreme Komnenite bila inakva. Malo-aziskite vladenija na Vizantija bile skrateni, a so toa i prihodate od tuka. Osven toa za da ja zakrepne vojničkata moč na državata Aleksej Komnen ja raširil pronijarskata institucija vo drugite vladenija na Vizantija, osobeno, kako istaknavme porano, golem broj pronijari dobile vladenija megu Vardar i Struma. Tie dobile, pred se za vladenie zemji na slobodni selski opštini, so što državata i ottuka iscelo ili delimično se lišela da dobiva parična renta. Zatoa državata izvršuvala revizii vo ovoj period počesto, so cel da ^{se} vključat vo državnite danočni knigi tie dano-koplakači, koj bile po nezakonski pat prisvoeni od oddelnite feudalci, a so toa i prikrieni državata da dobiva za nív centralizirana feudalna renta. Priznaniето od Teofilakt deka seloto Mogila ne bilo zakonito selo na arhiepiskopijata, poradi što poslednata se složila da plača ~~taxation~~ sevgologion, svedoči deka ova selo crkvata go vladeala bez da plača osnoven dršaven danok ne po silata na poln imunitet, tuku nekoj od Dukoveite ovzmožile da istoto ne bide vneseno vo danočnite knigi. Koga zboruvavme za imunitetot, nie spomenavme deka crkvata vo Makedonije ne raspolagala so poln finansiski imunitet, tuku samo so ograničen. Što znači osnovniот pozemjen danok crkvata bila dolžna da go plača na državata, koj se zenal vo vid na centralizirana renta.

Osnovniот pozemjen danok, spored vestite od gorespomnatoto Teofilaktovo pismo, bil sevgologionот (*Σευγολόγιον*) (614). Za nego Teofilakt seopštuvaa i vo едно drugo pismo, koga veli dela sveštenicite od Polog iaku bile oslobođeni od ~~danoci~~ danoci, se-pak bile obloženi so danokot sevgologion(615).

Vo naukata seušte se vodi polemika megu naučnicite vo objasnuvanje suštinskoto značenje na sevgologionot. Poradi oskuđnite vesti i vo drugite sovremeni izvori za sevgologionot, nekoj

naučnici se opitale da dokažat deka toj ne bil pozemjen danok, tu ku deka takov bil sevgarionot, odnosno sevgaritikionot. Takvo gledište lansiral Ksanalatos. Spored nego sevgologionot bil danok na rabotniet dobitok ili na čift volovi (616). Podoena ova gledište go usvoile Nikolaev i Tivčev (617). Uspenski, pak, zastanal na gledište deka sevgologionot i sevgarionot, koi gi spomenuva Teofilakt, bile istovetni. Spored nego vestite od Teofilakt se podudarale so vestite od Kedrin deka Makedonija bila "obložena so opredelen danok na del zemja, obrabotuvana so čift volovi" (618). Vakvoto objasneno od Uspenski Vasilevski go smetal za nedovolno za da se razjasni suštinata na sevgologionot. No i toj ne dal zadovolitelno objasnenie na ovoj danok (619). Spored nego sevgaratikionot bil osnovniet pozemjen danok. Toj bil danok za čift vpregnat dobitok (sevgarion) i zemjata, koj toj možel da ja obrabotuva (620). Mošin i Solovjev iskažale mislenje deka ne e sosema jasno dali sevgaratikionot bil identičen so sevgologionot (621). Mitropolit Simeon vrz osnova na vestite od Teofilakt nemožel da si ja razjasni suštinata na sevgologionot. Trgnuvački od toa deka vo turško vreme naselenieto plākalo danok "čift parasi", ~~xxx~~ koj spored nego označaval danok vrz dvata vola i koj ne bil svrzan so razmerot na zemjata, ^{se izjasnil deka toj se plakal za vpregnat dobitok} Ottuka, sevgologionot, koj go spomenuva Teofilakt, toj go prevel deka znači danok "za vpregnatiet dobitok" (622). Každan spaga vo grupata učeni, koi ne dale zadovoluvacko objasnenie na sevgologionot. Toj se iskažal deka ne e jasno vo kakov odnos se naogal sevgaratikionot od sevgologionot-danok koj bil izvesten od izvorite na XI-XII vek i čie značenje sušte ne e izjasnato (623). Na slično gledište zastanal i Angelov. Toj se iskažal deka prašanieto za "sevgaratikijata" i "sevgologijata" ne e ušte napolno izjasnato. Sepak toj se iskažal deka danokot voloberština vo pokasno vreme odgovara na danokot ziman vrz volovite, verovatno vrz dvojka vpregnat dobitok, a koj danok bil poznat vo Vizantija pod nazivot sevgaratikion ili sevgologion (624). Angelov, znači, se doblížil do gledišteto na Uspenski. Vakvo

gledište zastapoval vo prvite svoi raboti i Delger. Spored nego sevgologionot bil pozemjen danok koj bil identičen na sevgaratikionot(625). Pokasno, megutea, toj go koregiral toa gledište, koga se izjasnil deka postoeła razlika megu sevgaratikionot i sevgologionot, zošto posledniot se nalagal ^{kako takva za ustanovuvanje} na životnitate, koi se upotrebuvale kako raboten dobitok(626).

Značenjeto na sevgalogionot popravilno go razjasnile, spored nas, tie naučnici koi smetale deka toj označuvail pozemjen danok. Taka, vrs osnova na pismoto na Teofilakt, koe zboruva deka sveštenicite od Folog bile obloženi so danok sevgologion, ~~XXXXX~~ Lorus-Molingen se iskažala deka sveštenicite bile dolžni da go plataat osnovniot pozemjen danok(627). Deka sevgologionot bil eden od osnovnite pozemjeni danoci se iskažale ušte Litavrin i Cankova-Petkova. Spored Litavrin sevgologionot se odzemał vo polza na državata za vladenie na dobitok i zemja, t.e. toj bil regularen danok i eden od glavnite, koj go uplatuvala crkvata za vladenie na toa zemja i tie tegleki životni, koi gi imal danokoplakačot, osven samo za eden sevgar(628). Cankova-Petkova kako i mitropolit Simeon pobarala podatoci za objasnuvanje na sevgologionot od pokasnite izvori, od turskite. Spored nea ^{vo} osmanskiot danočen sistem danakot resm-i çift, koj bukvalno značel "danok na çift", no se uplatuval za zemja, obrabotuvana "so eden ili повеќе çiftovi"(volovi) i bil priklučen kon pozemjeniot danok(629) odgovaral na sevgologionot. Zatoa, za razlika od Simeon, toa se iskažala deka sevgologionot bil osnoven danok, koj se uplatuval ednovremeno i za obrabotuvanata zemja, i za toj dobitok, koj nea ja obrabotuval(630).

Megu Cankova i Litavrin postoi edna razlika vo utvrduvanjeto dali sevgologionot bil glavniot osnoven pozemjen danok koj go uplatuvala selanite na državata. Litavrin se iskažal deka sevgologionot ne bil glavniot pozemjen danok(631). Spored nego sevgarionot bil takov danok. Danakot za çift volovi i sootvestven del zemja(dali toj se vikail sevgaratikionx ili kanon, potoa sinona, kapnikon, sitarkija i sl.) bil osnovna obaveza vo "Bugarija", ve-

rojatno, jo tekoč na siet period na vizantiskoto gospodstvo, koj se plačal do 1034-1040 g. vo natura, a potoa vo pari(632).Sevgarionot odgovaral na osnovniot pozemjen danok i vo samata Vizantija, koga se zemalo edna nomisma od čigt volovi i del zemja od prvo kačestvo, čii iznos bil 40-50 modij(633).Vrz osnova na vestite od Teofilakt Kitavrin zaključil deka crkvata bila oslobođena da go uplatuva glavniot pozemjen danok-sevgarionot. Podatocite, pak, od Teofilakt, koi zboruvaat deka od sevgologionot ne bila oslobođena crkvata, go naterale da se iskaže deka ne treba da se izednačuvaat glavniot pozemjen danok-sevgarionot i sevgologionot, zošto, smeta toj, ograničuvanjeto na ekakusijata ne go zasegnuval glavniot pozemjen danok, poradi što sevgologionot nemal so nego odnosi(634).

Čankova, spored nas, podobro gi razbrala vestite od Teofilakt za sevgarionot i sevgologionot. Spored vestite od Teofilakt taa se iskazala deka osnovniot danok, koj go uplatuvale selanite bil sevgologionot. Nego go uplatuvale kako državnite selani, take i paricite vo vladenijata na feudalците, koi se koristale od ograničen imunitet. Pri poln imunitet privatnovladetelskite parici bile oslobođeni od site danoci, vključuvajki go tuka i sevgologionot. Po odnos na sevgarionot, taa se izjasnila deka toj označuvail stopanska i danočna edinica, pri što selanite se razdeluvale, vo sootvetnost od razmerot, videt i ~~kvalitetot~~ na svoite vladenija, na sevgaratni (koi imale eden sevgar zemja, obrabotuvana so edn čift volovi), dvozevgaratni (koi imale dva sevgara) vođdatni, koi imale pomalku od eden sevgar. Vo soobraznost so toa delenje tie bile vnesuvani vo danočnite episkopi i na toj naćin obloćeni so sevgologion. Što znaći razmerot na sevgologionot zavisel od kolić ~~inata i kvaliteto~~ na obrabotuvanata zemja, a isto od brojot na rabotniot dobitok. Čankova, isto taka, smeta deka vo pokasnite dokumenti toj danok se srećnuva pod nazivot sevgaratikion ili sevgarion(635).

Trgnovaljki od faktot deka vo razgleduvaniot period crkvata ne raspolagala so polⁿ finansiski imunitet, može pojasno da se svati zošto istata bila dolžna da go plati sevgologionet, a se osloboduvale samo ~~na~~ od eden sevgar. Vo pismoto do Vrienij, Teofilakt duri izvestuva deka i pred nego kliricite "otkako se osloboduvaa od danok za eden sevgar, za se drugo tie plataa na haznata" (636). Znači crkvata se koristela od ograničen imunitet ušte pred da dojde Teofilakt načelo na arhiepiskopijata. Razlikata samo, sega, bila vo toa što imunitetot na crkvata bil ušte poograničen, poradi ojaknvanjeto na centralnata vlast na državata za vreme na Komnenite. Sega državata, kako istaknavme, možela pouspešno da vodi smetka za danokoplakačite. Toa osobeno se gleda od slučajot so opštinata koja ja izbralo za svoj vladetel arhiepiskopijata. Teofilakt soopštuvava deka državniot danočen činovnik pri izmeruvanjeto na zemjata na paricite tolku se cepkal, što ja skisuvail merkata na jazeto. Osven toa toj go zgolemuval i brojot na paricite, za koi crkvata trebalo da dostavuva sootvetni državni danoci. I tuka Teofilat izvestuva deka danočniot činovnik se izjasnil "deka za podarenite na crkvata parici..., ništo nema da ostapi na crkvata, osven danokot za eden sevgar" (637). Izvestuvanjeto od Teofilakt deka toj posakal od državniot činovnik pri vključuvanjeto na podarenite parici vo danočnite knigi da se vodi smetka ~~za~~ nivnata imovinska položba, od edna strana, a od druga izjavuvanjeto na činovnikot deka toj, koga že se opišala "danokosposobnosta na seko go", že sakal "crkvata da plati za prviot kako za sedmiot" (638), jasno svedoči deka zavisenite luge na crkvata bile ^{za} dolžnuvani za državata da podmiruvaat danoci za se što bilo povekte od eden ~~na~~ sevgar. Skalata 1-7 so koja se proračunuvalo danokosposobnosta na paricite, pak, pokažuva deka postoele sevgaratni, disevgaratni; voidatni i drugi parici, čija danokosposobnost se izmeruvale vo zavisnost od toa so kolku raboten dobitok se raspolagalo, so kolku zemja, nejziniht kvalitet i sl. Zakanuvanjeto od činovnikot deka toj že baral crkvata da plati za prviot kako za sedmiot, poka-

uva i toa deka državnite činovnici često pati ne se obzirale na imunitetne privilegii na crkvata, poradi što barale da podmiru crkvata za podarenite parici toa, što go odzemale tie od poslednite koga istite ne pripagale na feudalni gospodari. Što znači gorenavedenoto zakamuvanje treba da se svati vo toj smisli što od crkvata se sakalo da plaća na primer i za voidatne ~~ili~~ ~~ili~~ i drugi poslaboimotni parici toa što plak'ale sevgaratne ili disevgaratne i na niv sličnite parici. A toa znači deka državnite činovnici se stremele da go nadoknadat toa, što se izgubovalo koga paricite čim minuvale pod vlasta na crkvata, se osloboduvala da davaat toa što se paga na eden sevgar. No, vo vreme na Teofilakt, imalo slučaj kliricite na crkvata da ne se osloboduvaat i od danok na eden sevgar (639). Toa došlo kako rezultat od namaluvanjeto na imunitetne privilegii na crkvata, koi gi imalo dobieno odporano. Izvestuvajki ne Teofilakt deka bilo staveno izvesna granica na privilegite na crkvata, istaknuva deka toa bilo pričina kliricite da se zadolžuvaat na državata "da davaat nešto poveke od toa, koe go davaa porano", t.e. deka "se zgolemi iziskuvanjeto" (640). Crkvata, znači, za razlika od vremenoto na Dukovcete, koga taa se poveke pretpočitala od drugite (641), sega vo vreme dinastijata na Komnenite ne samo što ne bila vo sestojba da ne plaća za sela, koi nezakonsko gi prisveila, tuku bila ograničuvana i vo osloboduvanjeto da ne plaća toa što se paga na eden sevgar.

Ottuka, vrz gorespomnatite podatoci od Teofilakt, može da se ustanovi deka sevgologionot bil osnovniot pozemjen danok, koj go plak'ale selanite, nezavisno od toa na kakvi gospodari pripagale. Tie se odanočuvale so ovoj danok vo zavisnost od kvalitetotⁱ, količinata na obrabotlivata zemja, kako i od dobitokot so koj ja obrabotuvale istata. Crkovnite parici i klirici po silata na ograničeniot imunitet se koristele od toa pravo da ne plakaat za toa što se paga na eden sevgar. Megutoc, Teofilakt ne izvestuva, deka vo negovo vreme na praksa toa sekogaš ne se izvršuvale. Inaku, od

pismata na Teofilakt se zaključuva дека sevgarionot ne bil osnovniot pozemjen danok, tuku finansisko-stopanskata edinica za opredeluvanje razmerot na sevgologionot.

Kon grupata danoci, koji se platakale vo pari, spada i danokot ennomion(ἐννόμιον) ili koj ušte se vikalo *ὄρεκὴ*. Nego go platakale selanite zaradi iskaruvanje stokata na pasište. Toj, znači, bil danok za pasište. Za nego Teofilakt ne spomnuva direktno, tuku indirektno, koga izvršil razmena na svoi planinski pasišta za edno selo, so cel da se koristi od rabotata na paricite(642). Danokot od vakvite pasišta obično go nosel nazivot *ὄρεκός* -gornina(643). Spomenatite pasišta što gi razmenil Teofilakt spadale vo "gospodarskata zemja" na arhiepiskopot, pa danokot od stokata koja pasela tuka go zemal toj. Od drugi izvori se doznavo дека razmerot na danokot za pasište iznosoval: za edna glava krupen dobitok(krava, konj, magare) po 1 miliarsij i po 1 nomisma za 100 ovci(644). Teofilakt zemal danok od gorespomenatite pasišta dodeka istite ne gi razmenil za spomenatoto selo. Po razmenata ~~toj~~ ^{nego} go odzemala državata. Spored Litavrin, danokot za pasište od ovie planinski mesta bil značitelno golen, nošto vo sprotivno državata ne bi se soglasila da otstapi celo selo, zajedno so paricite(645).

Vo vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vo Ohrid, nase lenieto na Makedonija plakalo i danok kapnikon(καπνικόν). Toj bil eden od tie redovni danoci koj go namenil investeniot od ranovizantiskata epoha poglaven(ličen danok) capitatio humana, no sega se platal ne na glava, a na ognište ili dim(καπνός), odnosno na domakinstvo(646).

Kapnikonot bil paričen danok, koj se odzimal na državata. ~~Na~~ ^{Na} Toj, meštoto, ne se odzimal ednakvo od site domakinstva. Naprotiv, negoviot razmer zavisel od imotnata sostojba na domakinstvata. Kapnikonot go uplatuvale site selani, koji imale svoje samostojno stopanstvo, bez razlika dali ne raspolagale so obrabo-

tliva zemja(647).Što znači,kapnikonot go uplatuvala sevgaratnit voidatnita parici,a i tie koi nemale obrabotliva zemja.Vo posle nite se obrojjuvale aktimonite,koi ušte se imenuvale kako kapnikari(*καπνικάριοι*),bidejki uplatuvala kapnikon(648).

Vesti od Teofilakt za kapnikonot skoro nema.Na toa ukazal i Ksanalatos,koga se izjasnil deka nema podatoci vo Teofilaktova ta prepiska za pogolovniot danok(649).Sprotivno gledište zavzel Nikolaev,izjasnuvajki se deka terminot "otročina",koj go spomenuva Teofilakt,dava možnost da se zboruva i za pogoloven danok. Spored ovoj avtor otročinata označuvale danok "i toa narečen extensionem od "otrok"-mlad maž,rataj ili voopšto selanin,koj rabotel zemja"(650).So ogled na toa deka otrocite bile snabduvani so zemja,poradi što tie upravuvale so svoje samostojno stopanstvo(651),koga zasnuvuvale na nego svoje domakinstvo,ima osnova da se zastane na gledište deka "otročinata" bil danok,koj se plaćal od feudalците za pritežavanje na otročki domakinstva(652).Izvestuvanjeto od Teofilakt deka od sveštenicite na Polog se zemalo "otročina" za otrocite koi gi vladele(653) potvrđuva deka tie imale svoi stopanstva,koi spaćale vo "gospodarskata zemja" na sveštenicite,odnosno na crkvite.So ozemjuvanjeto na otrocite na feudalците im se davalo možnost da gi zgolemat prihodite od svoje zemji,zošto sega ~~nikak~~ osven od paricite i od otrocite,koi živele vo isti sela,se iziskovalo da davaat razni vidovi davački.Na takvite ozemjeni selani,koi organizirale sopstveni stopanstva,vo koi do maksimum razvivale intenzivna rabota,prirodno,državata stavuvala raka,t.e. preku danokot kapnikon gi odanoćuvale.Zatoa Teofilakt se bunel koga i za takvite bezemjaši,koi ne pritežavale ništo državno,tuku organizirale stopanstva na crkovniot fond zemja,se baralo da plaća crkvata "otročina".Toa što Teofilakt veli deka sveštenicite se terale da davaat i "otročina" vsušnost znači deka so ^{prilodite od} crkovnite vladenija,koi se koristele od ograničen imunitet,se koristelo duhovenstvoto,a za koe Teofilakt ne izvestuva vo prepiskata(654).

Vozmožno e isto taka i od podatocite na pismoto, koe zboruva de ka imalo sela, koe pominale samo pod vlasta na arhiepiskopijata, prište danočniot činovnik, kako vidovme, po danokosposobnosta go odanočuval selanite po една skala od 1-7, deka neкои od tiš dano-koplakači nemale zemjeni vladenija, ~~tu~~^{pa} se odanočuvalе ne sa po- zemjen danok, tuku so kapnikon. Teofilakt spomenuva vo svoite pis- ma deka imalo bednjaci koi nemale uslovi da odgleduvaat ptici, t. živina, pa crkvata, za vreme na postovite, im davala ribi za hrana (655). Osven toa, toj vo drugo pismo spomenuva deka im dal na pet mirjani malku dobitok za potkrepa (656). Bidejki poslednite so toa si sozdale uslovi za organiziranje na sopstveno stopanstvo, tie so izvršenata revizija bile registrirani kako vladeteli na sto- panstvo, odnosno dobitok, so što se i odanočile da davaat desetok na dobitokot (657).

~~Na~~ Podatocite od Teofilakt, kako što se gleda, iaku ne zboru- vaat poprecizno za danokot kapnikon, sepak, davaat možnost da se ustanovi deka kako državnite, taka i feudalno-zavisnite selani se zadolžuvale da uplatuvaat na državata danok kapnikon. Vesta od Teofilakt deka selanite po imotnata sostojba se delele po една skala od 1-7 i deka vo zavisnost od toa gi plaćale državnite da- noci, ni potvrđuva deka i kapnikonot go uplatuvale selanite ne samo po kategorijata vo koja pripag'ale, tuku i po nivnata imotna sposobnost. Spored neкои avtorii razmerot na kapnikonot se dvižel meѓu $1/6$ i $1/2$ nomizma (658).

Pokraj gorenavedenite regularni danšci, feudalno-zavisnoto naselenie na Makedonija, kako ka vidime od Teofilaktovite podato- ci, bilo zadolžuvano da uplatuva za državata i postojani dopolni- telni danoci. Kon takvite spagal na prvo mesto aerikonot (ἀερίκον) koj se nalagal na seto selo i se zema od negovite žiteli vo zavisnost od prestupite koi gi napravile (659).

Kaj Teofilakt se kratki vestite za aerikonot. Za nego toj soopštuvа koga naveduva deka ~~xxx~~ na sveštenicite od Polog im se odzelo pokraj otročina i aerikon (660).

Isto tako i druge sovremeni izvori sođrŕat kratki soopŕtvanja za aerikonot. Tako, vo Strategikonot na Kekaumen se veli deka otkupnice na danocite ~~nikakvika~~ go odzemale nepravieño aerikonot(661).

Kedrin, pak, ne izvestuva deka imperatorot Mihailo Paflagonec vo 1039 g. nametnal na sekoe selo osven drugi drŕavni danoci i suma od 4-20 nomizmi $\delta\pi\epsilon\rho\ \acute{\alpha}\epsilon\rho\iota\kappa\omicron\upsilon$ (662).

Aerikonot se spomenuva i vo eden od hrisovulite na manastiroto Bogorodica Milostiva kaj Strumica, vo koj se veli deka na podarenite 12 parici na manastiroto imperatorot gi oslobodil pokraj od drugi danoci i od aerikon(663).

Vo eden od hrisovulite, pak, na Aleksej Komnen od 1088 g. se veli deka aerikonot bil pogoloven danok($\pi\rho\omicron\sigma\acute{o}\tau\omicron\upsilon\ \acute{\alpha}\epsilon\rho\iota\kappa\omicron\upsilon$ (664).

Kako ŕto gledame i Teofilaktovoto soopŕtuvanje, a i druge sovremeni izvori, ne nŕ go davaat vistinskoto značenje na aerikonot. Vo istoriografijata prevladalo mislenjeto na Pančenko, koj, uŕte vo XIX vek ~~izkz~~ se izjasnil deka aerikonot predstavuval eden vid suđska globa. Istiot se zemal od vinŕvnikot i za postradaniot i za drŕavata(665). Takvoto glediŕte se prifatilo od golem broj ponovi naučnici, koji se iskŕžale deka vo XI vek podatocite od Kedrin zboruvaat deka aerikonot bil naloŕuvan kako suđska globa na celoto selo(666). Spored Kaŕdan, aerikonot se zemal ponekogaŕ vo predvaritelno opredeleni razmeri, ili pak kako specijalni sobiranja vo polsa na činovnicite, sevozmoŕni dopolnitelni sobiranja i t.n.(667). Tivčev zastanal na glediŕte deka izvorige od XII vek go predstavuvaat aerikonot kako nekakov danok ~~vrz~~ dobitokot(668). Čankova se izjasnila deka podatocite od Teofilaktovoto pismo zboruvaat deka pri zemanjeto na aerikonot ne sekogaŕ se zemal eden ist kriterium, no toj se zemal proizvolno od site selani(669). Litavrin iskŕžal mislenje deka podatocite od Teofilakt zboruvaat deka sveŕtenicite od Polog se obloŕuvale da davaat aerikon nepravieño

od strana na državne činovnici, zošto tie se suđele od episkopite za obični dela(670).

Podatokot od Teofilakt deka pokraj otročina se zelo od državne činovnici i aerikon od sveštenicite na Polog, dava možnost da se potvrdi podatokot od hrisovulot na Aleksej Komnin, deka aerikonot bil pogoloven danok, zošto so otročina se zadolžuvale sveštenicite, kako što istaknavne i pogore, biđejki vladele so otroci. Ottuka, na mislenje sme, deka i aerikonot se odzemał od tie zavisni luge, koi živele na "gospodarskata zemja" na crkvite, odnosno na sveštenicite. So ogled na toa što otrocite, kako što vidovme, živele vo selata zasno so paricite, kako na poslednite taka i na niv im se naložoval aerikon da uplatuvaat, zošto i tie pričinuvale prestupi. Opređeluvajki se vaka, nie vsušnost gi smetame za netočni gledištata na Cankova i Litavrin, deka aerikonot se naložoval da go plaćaat sveštenicite od Polog za niv lično. Smetame deka aerikonot, koj se naložoval na seto selo, gi obfakal sudskite globi ne samo od paricite i kliricite na seloto, tuku i od otrócite, koi imale zasnovani svši sopstveni stopanstva vo rankite na ličnite vladenija na sveštenicite, odnosno na crkvite, a za koi nivnite gospodari raspolažale so ograničeni imunitetni privilegii. Podatokot, koj go navedovme pogore, deka podarenite parici na manastiret Bogorodica Milostiva se koristile so takov imunitet, koj im obezbeđoval da ne plaćaat sevgologion, aerikon i dr. danoci, donekade dava možnost da se frli svetlina i na podatokot od Teofilakt za nepravilnoto odzemanje na aerikonot od sveštenicite na Polog. Od pismoto na Teofilakt se gleda deka ovie sveštenici bile oslobođeni od se drugo osven samo od sevgologion(671). Ova znači deka osven od osnovniot pozemjen danok, nivnite lični vladenija bile oslobođeni od sekakvi drugi iziskuvanja. Što znači bile oslobođeni da uplatuvaat i aerikon. Megđea, vo praksa vakvite privilegii na crkovnite luge ne se spazuvale. Teofilakt izves-

tuva deka ne samo što im se odzelo na sveštenicite otročina i aerikon, tuku i tie samite se tarale zasedno so poprostoto naselenie da izvršuvaaat lični "mrsni" raboti za činovnicite (672).

Ottuka, može da se ustanovi deka aerikonot bil iziskuvan od naselenieto na celoto selo, bez razlika dali toa živeelo na "se ska" ili na "gospodarska zemja". Negoviot razmer zavisel od toa dali ~~na~~ dotičното selo bilo zavisno od feudalen gospodar, odnosno dali posledniot se koristel od takvi imunitetni privilegii, da, na primer za zavisnite luže koi rabotele na negovite lični vladenija bil oslobođen da uplatuva aerikon. Od Teofilaktovite pisma ne se gleda deka aerikonot go izbegnuvale da go uplatuvaat i crkvite, makar što tie se koristele so takov imunitet, koi im ovomogućoval da ne go uplatuvaat. Vozmožno e da aerikonot gi obfačal i kaznite od štetite koi gi napravuvail dobitokot, kako što smeta Tivčev. No, nikako nemože da se svati deka toj ne značel sudska globa i za prestupite na lužeto. Toj, znači, gi soedinuval štetite i od životnite i od lužeto. Za lužeto, koi živeele na ličniot fond zemja na feudalците, sudskite globi, t.e. aerikonot go uplatuvale poslednite. Ottuka, spomenatite sveštenici na Polog se zadolžuvale da uplatuvaat aerikon. Sveštenicite na Polog imale dobieno lični vladenija od crkvata, koi gi obrabotuvale pokraj so členovi od svošte domakinstva i so členovi od otročki domakinstva. Kako zemjata, taka i inventarot i stokata, bile najčesto sopstvenost na sveštenicite. Poradi seto toa skoro so celosnite prihodi od zemjata, stokata i sl. se koristele sveštenicite (673). Bunenjeto na Teofilakt protiv odzemanjeto na aerikon od sveštenicite na Polog, došlo ottamu što bile narušeni privilegii na crkvata, da ne uplatuva aerikon za lužeto i dobitokot na crkvata. Vo princip crkvata bila dolžna da izvršuva obavezi sprema državata, ako taa raspolagala so zemja i selsko naselenie; vo slučaj samo ako crkvata ili manastirot ne raspolagale so zemja, odnosno selani, bile oslobođeni od danoč-

no obloževanje(674).

Od prepiskata na Teofilakt doznavamo deka postoei i danok za vođenica(μυλοπάκτον).Vo pismoto isprateno na Vrienijs se veli deka "kliricite se platile i za vođenicite dva pati povekte od mirjanite(λαϊκοί)(675).Vo istoto pismo se navедуva deka milopakton se zemal i od samiot arhiepiskope.Vo vrška se toa Teofilakt veli:"Za da ne go posrami už mojot visok čin,toj i od mene samiot duri sobral tolku mnogu,što za otporano srinatiti vođenici posakal se,a za zdravite dvojno povekte,otkolku od Bugarite"(676).

Ovie vesti od Teofilakt,kako što se gleda,zboruvaat deka crkvata ne bila oslobođena od danokot milopakton.Ovoj danok bil dosta čustvitelen,zošto danokot od vođenica ne bil mal.Edna vođenica bila ravna po svojot prihod skoro na edno sevgaratno što panstvo.Taka, ako edna vođenica bila edinstvana vo seloto,togaš danokot(ili rentata) od nea sostavувal edna do dve štatni nomizmi(677).Spored Cankova milopaktonot ne se zemal od site,tuku samo od tie koi se koristele od vođenicite(678).Tivčev se izjasnil deka vestite od Teofilakt zboruvaat deka milopaktonot označувал arenda za vođenica(679).Vestite od Teofilakt,spored nas pogrešno gi razbral Nikolaev koga se izjasnil "deka vođenicite bile izgrađuvani na državna zemja,koe se praktikovalo,se cel polesno i pouspešno da se realizira danokot"(680).Spored ovoj naučnik milopaktonot bil sobiraniot danok vo natura za melenjeto na brašnoto,koešto trebalo da se vnesuva uže na samoto mesto(681).Prifakajki gledište deka vođenicite ležale na državni zemji,Nikolaev vsušnost izvršil korekcija na mislenjeto iskaženo vo eden svoj prethoden trud,kade se iskažal deka pismata od Teofilakt svedočele deka "toj(Teofilakt-b.m.) kako vpročem i drugi duhovni lica,imal svoi vođenici,za koi arhiepiskopot se plaći,deka trebalo da plak'a danok,duri i za srinatite,vo pogo razmer od običnite mirski lica"(682).

Vesta od Teofilakt deka toj samiot bil podložen da dava danok milopakton za svoje srinati i zdravi vođenici, kako što toa go činele i "Bugarite", t.e. Makedoncite, koi imale na svoje stopanstva vođenici, jasno pokažuva deka za razlika od državnite vođenici, koi ležele vo teritorijata na selata, koi ne bile podpadnati pod vlasta na feudalni gospodari, inalo i privatnovladetelski vođenici, koi ležele vo "gospodarskata zemja" na prestavitelite na niskata, srednata ili krupnata zemjovladetelska aristokracija. Niv gi poseduvale i crkveno-manastirskite i svetovnite feudalni zemjovladenijsa. Deko e taka, osven vestite od Teofilakt, zboruvaat i drugi sovremeni izvori.

Taka, Kekavnen gi sovetuval zemjopostvenicite ~~na~~ svoje stopanstva ne samo da gi razvivaat vo zemjodelski pogled, tuku osven raboten dobitok da odgleduvaat svinji, ovci, i drugi životni, potoa da se razviva tuka gradinarstvo, izgradiuvaat vođenici i rabotilnici (κῆποις, μυλωνας εργατῆς) (683).

Interesno e isto taka i iskazuvanjeto na Eustatija Voila, koj samoinicijativno sozdal produktivno stopanstvo, koga gi "očistil livadite, nasadil gradini, lozja i ~~onošice~~ ^{ovci}, ja navođnil zemjata, ..., izgradil vođenici" i sl. (684).

Isto taka od Tipiket na Bačkovskiot manastir^a se doznava deka Grigorija Bakuriani podaril na manastiro^at pokraj drugo i svoi "gospodarski" (δεσποτικῶν vođenici (685). Vo XXIX glava na Bakurianoviot tipik, isto taka, se veli deka Grigorija naredil da se izgradi vo seloto Stanimaka strannopriemnica, koja bi razdavala ~~na~~ "sekoj božii den na patnicite^{i bednate} dve krini žito i dve meri vino od prihodite na spomnatoto selo Stanimaka, a isto i zakuska i jađenje -kakvošto božijata milost dala, na primer variiva i zelenčuci. Postavuvam i edna od gospodarskite vođenici (δεσποτικῶν μυλωνων), koi se naogaat vo Stanimaka, da meli žito za stanoc priemnicata i eden parik od toa sešo da bide sloboden od sekak-

và rabota...koja što celoto selo ja nosi,i da služi samo na taš stranopriemnica:da nosi drva i voda i da ispolhuva sekakva rabota za potrebite na posetitelite"(686).

Od pokasni dokumenti se doznava isto taka deka manastirite imale svpi vođenici,koi gi gradile zavisni luge na manstirot-vođeničari.Taka,vo gramotata na manastirot Banska se veli:"**МАННАРНАТЕ КОИ СВОЕ МАННЕ ИМАЮ, АЗ СЪОУ ЖРЪВНЕ И НА ПРЪВНАТО** (687)

I drugite izvori,kako što gledame,^{МАММЕ ЖРЪВНЕ} zboruvaat protiv glediš-teto na Nikolaev,deka vođenicite ležele vo državni zemji.Toa što i Teofilakt bil podložen da plaća milopakton za svoje vođenici,isto potvrđuva deka crkvata ne bila oslobođena od ne-go poradi ograničeniот imunitet.Ne može da se kaže,isto taka, deka milopaktonot bil arenda za vođenica,kako što smeta Tivčev, nošto vestite od Bačkovskiot tipik svedočat deka zavisni luge-parici bile dolžni da se grižat za vođenicite.Možno e da se ostapuvale "gospodarski vođenici" i pod arenda,no toa ne znači deka milopaktonot gi sođržal davačkite na arendatorot za feu-dalniот gospodar.Naprotiv,milopaktonot ja označuvail rentata,ko-ja se odzemala od korisnicite na vođenicite za feudalnite goš-pōari i državata.Pri poln finansijski imunitet renta od vođenici zemale samo nivnite sopstvenici.Iskažanoto mislenje od Nikolaev deka milopaktonot bil naturalen danok ne može da se usvoi vo potpolnost.Može da se kaže deka naselenieto,koe se koristelo od vođenicite na feudalnite gospodari,da dostavuvalo vo pogolem slučaj renta vo natura,no toa ne znači deka državata zemala cer-tralizirana renta od sopstvenicite na vođenicite vo natura.

Vo svojata prepiska Teofilakt naveduva deka državata zema-la parična renta i od ribnite lovišta.Takviот viđ danok se vi-kal vivaropakton(**βιβαραπίκτον**).Za nego Teofilakt spomenuva isti vo pismoto do Vrsenij,koga veli deka "i za narečenite na bugar-ski strugi(**στρουγγαίς**),a Elinot bi rekol vadi(**δωάρικας**),iz-građeni za lovenje na ribi,(kliricite) se podvrgnale na izisku

vanje mnogu pati povelte, otkolku lugeto od prostoto naselenie"(688). Vo istoto pismo Teofilakt soopštuvava, isto taka, deka i toj bil podložen da plati za svoite strugi mnogu povelte otkolku što bilo slušaj se drugite: "I od nekakvo ezersko mestence, koe dava beden ulov, (državniot činovnik) me prinudi (mene) da platom trinaeset (diaboli) od osum statii (t.e. strugi) (689), makar što jas ne izvlekuvav ottuka ne povelte ribi, edvam vo stojnost od eden diabol kod sekoja, vo toa vreme pak koj i da e drug za slični ni mesta e dolžen da plati- (samo) eden diabol (za sekoja struga) (690).

Soopštenieto od Teofilakt deka danokot od ribnⁱte lovišta se plaćal vo oboli, gi povelte naučnicite da se izjasnat deka ovoj danok bil plaćan vo pari (691). Nie sme na mislenje, meѓutoa, deka vo pari se plaćala centraliziranata državna renta, dodeka rentata na feudalците se davala najčesto vo natura. Koga zboruvavme za naturalnata renta, nie ukažavme deka golemiot broj ribi, koi gi ispraćal Teofilakt na svoite prijateli-zastapnici za vreme na postovite, gi dobival kako naturalna feudalna renta od korisnici na negovite strugi. Od tie pričini, smetame, deka rentata od ribnite lovišta bila ne samo parična, tuku i naturalna.

Izvestuvanjeto od Teofilakt deka pokraj drugite i toj bil teren od državnite danočni činovnici da plaća vivaropakton za svoite strugi, isto taka svedoči i za toa deka crkvata ne bila oslobođena so imunitetni gramoti da plaća za ribnjacite centralizirana renta.

Kon davačkite vo pari treba da se priklučat i raznite taksi, koi se zemale vo korist na državata i feudalците.

Teofilakt, na primer, ne izvestuva vo pismoto do carskiot lekar Nikita, deka "sosednata reka, koja što drevniot i grčki jazik ja narećuva Aksios, a noviot i varvarski-Vardarij", nemožele da ja pominuvaa nitu pešaci, nitu konjanici, bićejki bila nađođena poradi rastopuvanje na negovite vo planinite. Vardar nemo-

Žel da se pomenuva i preku most, istaknuva Teofilakt, birejki isti ot go nemalo "poradi prokletite ^{rečni} carini", koi se davale za maloto "koritence, dolgo eden lakt", koe ušte se vikalo i korab (692).

Ovie soopštenija od Teofilakt go naterale na Nikolaev da zakluči deka most nemalo na Vardar poradi toa što "imperator-skite vlasti sobirale carina za preminuvanjeto na Vardar na mestoto, kade imalo brod. Verojatno nemalo most, za da može se laži da se prekaruvaat patnici i stoka i da se taksuvaat. Tie taksi očigledno odele vo imperatorskata hazna i gi zasegnuvale site, koi ja preminuvale rekata. Imeno poradi toa Teofilakt ~~gi~~ narekol ~~kakviki~~ tie prohodni mesta na Vardar "prokleti carinici" i gi sravnuva so mitologičnata reka Aheron (693), kade isto trebalo da se plaća prevozot od dušite na umrenite. Takvite proho-di obično se naogale pri poplitkite mesta na rekata, kade poradi taa osobenost izniknuvala i naselba" (694).

Vestite od Teofilakt deka na Vardar nemalo most poradi pro-kletite rečni carini, go naterale i na Litavrin, da se izjasni deka poslednite bile taka големи, što naselenieto pretpočitalo podobro da ne izgradiuva mostovi. Toj smeta isto taka deka Teo-filaktovoto soopštenie ne e sosema jasno, poradi što može da se protolkuva i na toj način, što most na Vardar nemalo poradi rečnite carini, koi se zemale za prelaz i preminuvanje na rekata so brod ili za popravka i se prepisuvalo za izgradba na mostovi (695).

Vo "Historija naroda Jugoslavije" isto e ukažano na podato-cite od Teofilakt za nemanje mostovi na Vardar "poradi prokle-tite rečni carini". Pričini za toa, se naveduvaat, bile upostošti-telnite vojni, големите davački od naselenieto za potrebite na vojskata, a isto taka i ostanuvanjeto na oddelnite obalsti bez rabotna shaga, poradi prekomernoto odzemanje na naselenieto vo vizantiskata vojska (696).

Spored nas, spomenatite od Teofilakt "rešni carini" na Vardar, ne se odzemale isključivo vo polza na državata, kako što smeta Nikolaev. Naprotiv, smetame deka krupnite feudalni zemjospstvenici, šii stopanstva obfaktale golemi površini pokraj makedonskite reki i ezera, isto taka imale svoi korabi, koi gi koristele kako izvori za prihodi. Spomenatite na primer korabi od Idrizi, se koi se love lo ribi na Ohridskoto ezero (697), nemože da se kaže deka ne bile sopstvenost na krupni feudalci. Teofilaktovoto soopštenie deka Vardar se preminuval so mali korabi, isto taka ni dava za pravo da smetame deka tie bile sopstvenost na svetovno-duhovni feudalci. Podatokot od Teofilakt deka na Vardar nemalo mostovi, može da znači i toa deka golemiot broj pronijari, koi dobile poseđi, kako istaknavme, po Vardar i Struma, za da od prihodite na istite se polzuvat najčesto doživotno, ne bile sklonni da izgraduvaat mostovi, tuku se koristele od korabi za naplatuvanje carina, koga so niv se preminuval Vardar od trgovci, selani i sl. Imalo slučai, kako što se doznava od drugi sovremeni izvori, da pojedelni krupni manastiri (na more) poseđuvale svoi lađi, so koi obavuvale pomorska trgovija (698). Ima podatoci od XI vek, koi zboruvaat, na primer, deka Lavrata Atinska imala pod sebe ~~xx~~ sedum korabi, koi vo vreme na Aleksej Komnen bile smaleni na četiri. Davaјki ovoj manastir da ima pravo na ekskussija za 4 korabi, istite bile slobodni od sekakvi angarii i taksi (699). Znači po silata na imunitetnite gramoti manstirite dobivale pravo da sobiraat carina tie mesto organite na centralnata vlast. Takvi primeri sretnuvame i podocna. Vo dokumentite na makedonskite manstiri od XIV vek, se naveduva deka neкои manstiri se osloboduvalе od "brođarina", t.e. od taksa za preminuvanje na reki, koga pritoa takvite manstiri gi dobivale ovie taksi za sebe. Na takov način manastirov, korisnik na takov imunitet, osven što se osloboduval da plaka carina kako što pravele ostanatite podanici na državata, se zđobival i so pravoto toј da sobira carina za sebe (700). Osven vo XIV vek,

koga po silata na finansijsko-administrativniot imunitet manastirskite upravi na oddelni manastiri vo Makedonija se pretvorile vo gospodari na korabite se koi se premisivale rekite niz nivnate teritorijalni vladenija(701), ekskusijata na korabi bila obična pojava i vo X-XII vek, koga svetovnite ili duhovnite feudalci se zdobivale so pravo da imaat svoi korabi, koi bile oslobođuvani od taksi ili od angarii(702). Ottuka, može da se zastane na gledište дека spomenatite od Teofilakt "rečni carini", koi se zemale za premisivanje na Vardar, ne sekogaš celosno gi zemala državata. Taka, praksata da gi ostapuva državata danocite da gi sobiraat otkupnici na danoci, koi vo poveќe to slučai bile prestavnici na krupnoto zemjovlađenje(703) značelo toa дека ne celosno carinite se odzemale za državata. Državata se lišuvale od zemanje rečni carini i vo toj slučai koga feudalците dobivale sootvetni imunitetni privilegii za toa. Zatoa može da se zakluči дека rečnite carini vo vremeto na Teofilakt se odzemale kako od državata, taka i od prestavitelite na krupnoto feudalno zemjovlađenje.

Osven gorespomenatite parični davački, Teofilakt spomenuva i drugi davački vo pari, koi bilz dolžen da gi dava makedonskiot narod. Taka, za smetka na duhovnite feudalci se odzemat kanonikonot, kako istaknavme, pokraj vo natura i vo pari. Teofilakt soopštuvaa дека kanonikonot se uplatuval po "ustanovenata diidrahma"(704). Ovoj podatok dava možnost da se otvri gledišteto na Snegarov, koj se izjasnil дека "ne se znae kanoničniot danok dali vo natura ili vo pari se sobiral i kakov razmer imal"(705). Vrs osnova na drugite sovremeni izvori nie ukazuvame, koga zboruvavme za naturalnata renta, дека kanonikonot se zemal vo natura i vo pari. Isto navedovme podatoci дека negoviot razmer zavisel od brojot na domakinstvata vo selata. Spomenata "diidrahma" se koja se plakal paričniot del od kanonikonot, jasno pokažuvaa дека posledniot se plakal i vo pari.

Vo naukata postoi edno neslaganje po odnos na razmerot na parič-
 note plakanje na kanonikonot. Taka, Kassanatos se izjasnil deka
 "didrahmata" bila mala davačka, koja možebi iznesovala 1/6 zlatna
 nomizma(706). Deko bil neznačitelen razmerot na kanonikonot koga
 se plakal vo pari, se iskajal i Lišov(707). Za razlika od gledište-
 to na ovie naučnici, Litavrin se opredelil deka kanonikonot ne
 bil neznačitelen danok. Spored nego paričniet del od kanonikonot
 bil raven ne pomalku, tuku možebi i poveke od 1/3 od osnovniet
 danok(708). Vakvoto presmetuvanje na paričniet del na kanonikonot
 Každan go smetal za netočno, zošto Litavrin nekritički go usvoil
 mislenjeto na Lišov, koj vrz osnova na vestite od Ansbert za dogo-
 vorot od 1190 g. so koj se vršelo razmena na germanskata srebrena
 marka so vizantiskata zlatna moneta-perperot, se izjasnil deka
 zbor stannuvale za soodnos megu zlatoto i srebrototo(709). Spored Kaž-
 dan vo spomnatiet dogovor zbor stannuvale za soodnos^d megu viz-
 antiskata i germanska moneta. Toj isto smeta deka ne trebalo da se
 obopštuya vrednosta na zlatnata moneta za podolg period, zošto so
 tekot na vremeto sodržinata na zlatoto vo vizantiskata moneta se
 snižila. Nakrajot, smeta Každan, netreba da se pravi sporeduvanje na
 smetkite od sredinata na XI vek, so podatocite za monetite od kra-
 jot na XII v., zošto soodnosot megu vizantiskite i zapadnite mo-
 neti postojano variral(710).

Iaku pretpostavkata od Litavrin za razmerot na paričniet
 del na kanonikonot trpi izvesna kritika, nie ja smetame deka taa
 e pobliska do realnosta, zošto kanonikonot koj se odzemal i po
 "ustanovenata didrahma", bil nepresušen izvor na prihodi za viso-
 koto duhovenstvo. Izvestuvanjeto od Teofilakt deka toj poseduvail
 golema količina zlatni moneti(711), koi vo golem broj gi odzemal
 kako kanonikon od oddelnite episkopi, bišejki tie gi odzemale ka-
 nonikonot od svoje eparhii(712), svedoči deka "ustanovenata did-
 rahma" so koja se uplatuval kanonikonot nosela ne mali parični
 sredstva kako za arhiepiskopot, taka i za negovite duhovni sora-

botnici.

Osven od kanonikonot episkopite na Ohridskata arhiepiskopija dobivale pari i od drugi izvori. Taka, od licata koi bile posveteni vo sveštenički čin, tie dobivale po sedum zlatni nomizmi. Od venčanje se dobivale edna zlatna nomizma od mladoženecot i 12 lakta predno od nevastata. Se zemalo i pari od tie lica, koi se sudelo na crkovni sudovi (713). Teofilakt bil obvinen duri deka na osudenite od crkvata za mnogušenstvo, prestup vo brakot, a i natie koi se osudni kako eretici, im gi kofiskuval nivite i lozjata (714).

Se zemale taksi i od tie koi dobivale državni činovi, a i pri posvetuvanje to na episkopi i mitropolitii. Ovie davački bile dosta големи (715).

Gorespomenatite vidovi davački, koi se odzemale od naselenieto za državata, nejzinite organi i feudalците, nemože da se kaže deka ja odrazuvaat celosno paričnata renta. Sekako deka poslednata se odzemala vo pogolem razmer, otkolku toj što ni e nabeležen vo pismata na Teofilakt Ohridski. Plakanjeto na paričnata renta često zaviselo i od soodnosot megu feudalnite gospodari i zavisnoto naselenie. Od feudalците, na primer, zaviselo dali zavisnoto naselenie ke plaka pogolem del parična renta ili ne. Od nivnata volja zaviselo dosta mnogu dali centraliziranata renta ke se odzema vo ramkite na državnite normi, ili istata ke biđe udvostručena i gl. Osven od feudalците razmerot na paričnata renta zavisel voljata na državnite činovnici, a isto taka i odz otkupnicite na danocite vo poodešnite oblasti. Tipičen primer za toa e soopštenieto na Teofilakt koga seloto Mogila go vladeel izvesen period bez da plaka za nego, koristejki go pritoa dobroto raspoloženie na državniot danočen činovnik (716). Deka odanočuvanje to zaviselo od voljata na danočnite činovnici, Teofilakt soopštuvaa i vo ispratenoto pismo do Vrienij, vo koe se veli deka državniot činovnik gi opomenuvaa selanite od

opštinata, koja sakala povtorno da ja izbere arhiepiskopijata za svoj gospodar, deka ke im naložil danoci pogolemi od nivnite silii ako go storile toa. I koga arhiepiskopijata ja pridobila opštinata i posakala site selani da biđat odanočani vo zavisnost od nivanata imotna sestojba, a potea i se predade i spisokot, državniot činovnik pogodan od toa zapretil deka "koga ke se opiše danokospodobnosta na sekogo, ke posakan crkvata da plaća za prviot kako za sedmiot, i vie sakate ne sakate ke platite tolku. Koj ke se sprotivestavi na mojata volja? I koj ke me sudi, ako sposobniot da plati tolku jas go ocenam za tolku?" (717). Pođole vo istoto pismo se naveduva deka navistina zemjata ja izmeruval danočniot činovnik kako što sakal. Ja skusuval merkata na jažeto i sl. (718). Vo drugo edno pismo Teofilakt soopštuvava deka "zemjata se izmeruvala po skokovite na bolvite" (719). Seto ova pokazuje deka nemalo regulirano edinstven način za merenje na zemjata (720).

Vestite od Teofilakt, kako što gledame, ni gi nabeležuvaat osetnite promeni koj nastanale vo danočniot sistem na Vizantija vo XI-XII vek. Tie bile rezultat od razvitokot na feudalnite odnosi vo Vizantija, koj zel silen zamav osobeno od vtorata polovina na XI vek, koga na vlast vo državata došla krupnata provinciska zemjovladetelska aristokracija. Postanuvajki državata feudalna, taa ovomogućila da dojde do izraz centraliziranata feudalna renta. So rastežot na krupnoto feudalno zemjovladenie se otišlo napred i vo razvitokot na privatnovladetelskata renta. Site ovie promeni, se razbira, vlijaale da se narušavaat principite na stariot (rimski) način na odanočuvanje. Iaku pismata na Teofilakt se svedok za golemite promeni koj nastanale vo odanočuvanjeto na makedonskoto naselenie, tie ne zboruvaat deka dioklecijanoviot jugum, koj značil opšta finansijsko-stopanska edinica, napolno bil otfrlen pri opredeluvanjeto na rezmerot na davačkite, bazirani vrz imotnata sposobnost na danokoplaka-

čite. Spominuvanjeto od Teofilakt deka danokosposobnosti se opredelovala po imotnata sestojba na selanite, pri što sevgarot se zemal kako finansiska i stopanska edinica, potvrduva deka stariot način na odanočuvanje ne bil napolno otfričen(721). Promenite vo odanočuvanjeto na naselenieto vo Makedonija, se sostoelo vo toa što feudalците dobivajki pravo da gi sobiraat državnite danoci, koi vo XI-XII vek bile poveќе ~~xxx~~ odzemandi vo pari i predstavuvale centralizirana feudalna renta, gi smečuvale so privatnovlastelskata renta. Nevođeжки pritoa smetka na danočnite normi koi gi diktirala državata feudalците ja odzemale rentata po običajot, odnosno tradicijata(722). Na toj način selanite se obremenuvale so pogolemi davački, otkolku što bilo slučaj pred da tie padnat pod vlasta na feudalni gospodari. Toa se gleda od pismoto na Teofilakt isprateno do Adrijan, bratot na imperatorot, vo koe se naveduva deka parikot Lazar našel dosta podržuvачi vo borba protiv "tiranijata na arhiepiskopot" i ~~xx~~ megu selanite na arhiepiskopijata, koga isti ot im obekal ^{od imeto na državniot činovnik} "kako nagrada, za toa što se buntuvnat...", olesnuvanje od naloženite davački, koešto tie go sakaat kako med"(723). Ovie vesti zboruvaat protiv opredeluvanjeto na Nikolaev, deka imalo momenti koga "interesite na arhiepiskopot se poklopuvale so interesite na samoto naselenie po odnos na centralnata imperatorska vlast"(724). Ova soopštenie od Teofilakt zboruva deka feudalnata eksploatacija stanala poteška i zaradi toa što crkvata kako feudalna institucija go zgolemila razmerot na davačkite opredeleni so stariot način na odanočuvanje, zošto rentata(otrabotna, naturalna i parična) bilo nevozmožno da se realizira preku starite metodi(725).

Stalnite vojni koi gi vodol Aleksej Komnen isto vlijaale da se naložuvaa na makedonskiot narod ~~xxxx~~ ~~xxxxxx~~ da dava za potrebite na državata i dopolnitelni davački. Smaluvanjeto na državните prihodi od ^{od} ~~ala~~ Azija, poradi zavladuvanjeto tuka na Turcite bilo pričina isto taka da se pretvori Makedonija vo dohodna

provincija na Vizantija(726).Makedonija ranela eden golen del od vizantiskata vojska,koja bila skoncentrisana vo nea.Ranela isto taka i ogremen administrativno-sudski aparat.Koga na toa se dodadat obavezite na naselenieto sprema državata i feudal-cite,togaš stanuva soseha jasno zošto Teofilakt se plašel od borbenoto raspoloženie na makedonskiot narod,koga se izjasnil deka rabotite vo Makedonija bile"priznak na vojna",deka nase-lenieto tuka pealo "borbana i pobedonosna pesna";težneelo da se otkubi od jaremet na parikijata i t.n.Vestite od Teofilakt zbo-ruvast deka otporot na makedonskiot narod rastel od den na den sepoveke,zošto feudalната eksploatacija i političko-duhovniot gnet stamuvale se poneizdržilivi.No,za formite na otporot na makedonskiot narod protiv vizantiskoto feudalno i političko-du-hovno ugnjetuvanje ke stane zbor vo tretata glava od našata ra-bota.

Glava trzeta

POLITIČKITE PRILIKI VO MAKEDONIJA VO KRAJOT NA XI ~~II~~
POČETOKOT NA XII VEK SPORED PISMATA NA TEOFILAKT OHRIDSKI

I.VIZANTISKATA VOENO-ADMINISTRATIVNA I CRKOVNA UPRVA VO MAKEDONIJA

1.Voeno-administrativnata uprava

Po potčinuvanjeto na Makedonija od Vizantija 1018 g. nejz-
inatata teritorija bila napolno vključena vo ramkite na vizantis-
kiot voeno-administrativen i crkoven sistem na upravuvanje. So
toa makedonskiot narod ja izgubil svojata samostojnost zošto
Vizantija mu nametnala teško političko i duhovno gospodstvo.

Vo voeno-administrativen pogled Makedonija bila pretvore-
na vo obična vizantiska provincija, t.e. bila podredena da se
upravuva pošt istite zakoni kako i ostanatite provincii na Vizan-
tiskata imperija. Vo nea centralističkoto upravuvanje na vizan-
tiskata država došlo do poln ek. Vizantiskiот imperator, koj spo-
red Teofilakt se smetal, za "svetoven bog"(1), bil toj koj gi up-
ravuval zemjite. Napuštajki go Carigrad gi posetuval provinciite
i na toj način vodejki sekogaš so sebe luže od centraliziraniот
državen aparat ja kontroliral voeno-administrativnata i crkov-
na uprava vo podelnite oblasti, gradovi i sela(2).

Ovие podatoci od Teofilakt se sosema ispravni zošto verno
go ocertuvaat karakterot na vizantiskata država. Tie potvrduvaat
deka i prez vreme na vladeenjeto na Komnenskata dinastija, sušti-
nata na vizantiskata država ~~ni~~ ostanala nepromeneta, nezavisno
od toa što provinciskata aristokracija go donela na vlast Alek-
sej I Komnen. Karakterot na državata i prez ovoj period ostanal
nepromenet zošto državata prodolžувала da biđuva centralistička.
Osnovite na takvata država bile izgrađeni po tip na istočnata
despotija, so neograničena vlast na imperatorot, koj bil "namest-
nikot na bog na zemjata"(3).

Ottuka, "varvarekata zemja" Makedonija(4) bila uređena vo

voeno-administrativen pogled taka kako što diktiral imperatorot Centraliziranata vizantiska država ušte vo početokot na vizantiskoto gospodstvo, so cel da se podredi Makedonija pod vlasta na Vizantija, ja uništila oblastnata uprava na predstavitelite na makedonskata država. Togaš, spored izvestuvanjeto od Jahja Antiohiški, imperatorot Vasilij II gi zavladał makedonskite tvrdini so pomošta na nivnite upraviteli, koi bez otpor se predale, in dal na poslednite za toa "dolžnosti spored toa, koe sakale ~~nivni~~ zaslugite" na sekogo. A potoa, istaknuva ponatamu Jahja, ot-kako gi sruši¹ nekoi od tvrdinite, po ostanatite postavi¹ imperatorot "upraviteli od Romeite" (5). Vakvata politika na Vizantija prodolžila da se sproveduva vo delo niz siot period na vizantis koto gospodstvo na Makedonija. Za toa se dobiva potvrda i od Skilica, koj izvestuva deka vo 1041 g. imperatorot Mihalo Paflogonec po ugušuvanjeto vostaniето na Petar Deljan vo Makedonija, se vratil vo Carigrad otkako postavil strategii vo tamite (6).

Imperatorot Aleksej Komnen, spored vestite od Teofilakt, ja prodolžil vakvata politika na svoje prethodnici. Ovoj imperator kogo što Teofilakt go okarakteriziral deka bil "najsilen od site" (7), bil dosta opiten koga naznačuvail sposobni luđe vo tie zemji koi imale potreba od jaka vlast (8). Takov bil Grigorija ~~Taronit~~ ^{Taronit}, koj imperatorot go naznačil za izvesen period da gi upravuva crnomorskite gradovi (9). Izberot na upravnici nad poodelnite oblasti, kako ne izvestuva Teofilakt, iaku često go pravele negovite bliski sorabotnici, kakov što bil Grigorij Kama-tir (10) toj ne bil definitivno se dotogaš dodeka ne go potvrdil imperatorot (11). Toa go soopštuvaa Teofilakt vo vrska i so izborot na upravitelot koj trebalo da go napravi Ohrid za zaviduvanje (12).

Za polesno spravuvanje so otporot na makedonskiot narod, koj i za vreme vladeenijeto na Aleksej Komnen bil sklon da ja prodolži borbata za oslobođuvanje od gospodstvoto na Vizantija, a zašto ne izvestuva i Teofilakt, spomnuvajќi deka đuri i vo

Ohrid naselenieto prodolževalo da pee borbeni i pobedonosni pe-
ni i da čeznee za slavnoto minata(13),imperatorot Aleksej I ja
preuredil oblasnata uprava,nastojuvajki pritoa voeno-strategis-
kite mesta gi dobijat opitni lica od voeno-administrativnata
vlast.

Kako i vo drugite provincii na Vizantija,taka i vo makedonskata
oblasnata uprava bila organizirana po teritorijalni okruzi,koi
obično se vikale temi.Vo XI vek temata bila ne samo voeno-admi-
nistrativno-sudski okrug,tuka i danočen(14).Vo svojata prepisku
Teofilakt spomenuva deka postoele poveke temi vo Makedonija.Tal
vi bile Ohridskata,Pelagoniskata i dr.(15).Koi bile drugite ne
ni gi dava Teofilakt.Megutoa,nekoj od niv ni gi soopštuvaaat
drugite sovremeni izvori.Taka,od dokumentite na manstiro^tt Bogo-
redica Milostiva se doznavo deka i Strumica bila centar na te-
ma(16).Osven toa Teofilakt soopštuvaa deka postoele Vardarska
oblast,čii upravitel bil narečen Vardarski(ἡγεμὼν τοῦ Βαρδάρου
ἐπισκοπῆς) (17).Takov upravitel(ἡγεμὼν) bil i toj,koj
trebal da go napravi Ohrid za zaviduvanje(18).Od Teofilakt se
doznava,isto taka,deka Prespa bila sedište na arhont
(ἀρχὼν) (19),Skopje na duka(δουκὴς) (20).Vo едно писмо do Pel-
goniskiot episkop Teofilakt istaknuva deka bil smenet strate-
got,a na negovo mesto naznačen nov strateg(στρατηγὸς) (21).
Zbruvajki pak vo едно drugo писмо Teofilakt i za toa deka "zlo-
to od vođačite^t go dostigna svojot vrh",naveduva deka pokraj
gradostroitelot koj gi razoril bednite,dosta za toa doprinel i
katapanot(καταπανὴς) (22).

Spominuvanjeto od Teofilakt deka teritorijata na Makedoni-
ja bila razdelena na poveke temi,a i istaknuvanjeto deka tie
se upravuvale od različni po činovi upravnici:arhonti,hermosti,
stratezi,duki i katapani,svedoči deka vo voeno-administrativen
pogled Makedonija bila razdelena,vo zavisnost od voeno-strateg
iskoto značenje na poodelnite oblasti na pomali ili pokрупni
oblasti i okruzi.Granicite na ovie temi ne bile stalni,tuku

se prekrojuvale vo zavisnost od zagrozuvanjeto na vizantiskite poziciji od strana na makedonskiot narod ili od nadvorešni neprijatelji. Čest bil slučajot povremeno da se obedinuvaat poveke gradovi-centri na temi pod zasadničkata uprava na specijalno lice, isprateno od imperatorot. Takov upravitel i toa privremen, bil, kako istaknavme, Grigorij Taronit koj bil ispraten od imperatorot da ja stabilizira vlasta na Vizantija nad crnomorskite gradovi. So sličan zadatok bil ispraten vo Makedonija i Anema (23) za toa doznavae od 19-to po Meursija pismo, koga Teofilakt veli: "No blaze na tebe, deka ti se javi vo NAŠITE MESTA zaštitnik od zlo togaš, koga tie se naogaa vo otčajana položba. Lizij bi rekol, zlobata na vodačite (*ἡγεμόνων*) go dostigna svojot vrh. Gradostroitelot gi razoril siromasite, a katapanot pućtil po veterot pepel. Tie imaa i tret pomošnik, koj po imeto beše sličan na faraon... No sega gi poseti poseta od poviseko i razum ke gi nadgleduva" (24). Od Teofilakt se doznava deka zaz vreme na pogolema opasnost vo Makedonija doađal i imperatorot za da toj lično ja zacvrstuvaa svojata vlast po oblastite (25). Na ovoj način imperatorot Aleksej Komnen ne samo što ja zacvrstuvaa centralnata vlast vo provincijata Makedonija, tuku uspeval da gi ne dopušti oddelni upraviteli da ja usurpiraaat vlasta.

Vo naukata seušte se vodi polemika po odnos tematskoto ureduvanje na Vizantija na Balkanot. Taka, edni naučnici se opredelile deka po zavladauvanjeto na Samuilovata država Vizantija ja začuvala administrativnata celost na teritorijata na ovaa država, koga istata kako tema "Bugarija" bila upravuvana od namestnik-upravitel. Drugi naučnici pak zastanale na gledište deka od sredinata na XI vek administrativnata celost na "Bugarija" bila razbiena, koga od nejzinata teritorija bile oddeleni pridunavskite zemji, za da od niv se formira nova tema "Paristri on". Treća grupa naučnici, pak, prifatile gledište deka ušte od početokot na vizantiskoto vlašeeenje teritorijata na Samuilovata

država bila razdelena na tri temi: 3 "Bugarija", koja ja vključevala teritorijata na jezgroto na Samuilovoto carstvo; "Sirmium" ili "Belgrad", koja ja obfakala teritorijata po Dunav i Sava na zapad od tretata tema "Paristrion", vo koja spagala teritorijata na "stara" Bugarija (26).

So ogleđ na faktot deka gledišteto na tretata grupa naučnici prevladuva vo literaturata, se naložuva i nie, vrz osnova na vestite od Teofilakt, zavzemame svoj stav po prašanjeto dali temata-katepanat "Bugarija" vo krajot na XI i poč. na XII vek postoeala kako takva, t.e. da gi obfaka vo едно celo pogolemiot del od oblastite na Makedonija, koi bile jezgro na Samuilovata država.

Pred se le treba da dademe odgovor na prašanjeto: dali izrazot "Bugarija" ^{biznačeval} ~~krupna~~ administrativna edinica ili pak samo geografski naziv?

Litavrin, vrz osnova na raspoložlivite izvorni podatoci od XI i XII vek, zastanala na gledište deka "Bugarija" do sredinata na XII vek predstavuvala ~~krupna~~ administrativna edinica, a potoa ovoj izraz značel samo geografski naziv i imeto na arhiepiskopijata (27). Spored nego "katepanatot Bugarija" bil po svojot razmer mnogu pomal od Bugarija na Petar, a osobeno na Samuile. Vo rankite na ovoj "katepanat" ne vleguvale na zapad i jugozapad: Dračkata tema, vospostavena od Vasilij II vo 1005 g., a i Nikopolската tema. Na jug: ^{temite} Eladā, Sērimon, Volero i Solunската. Na jugo-istok katepanatot edvam dostigal do Mesta, dopirajki do temata Trakija i Makedonija. Na sever i istok od Serdika, zađ Balkanite, se prostirala teritorijata na Paristrion (28). Inaku Litavrin dopušta deka vo teket na 100-125 godišnoto postoeње na temata-katepanat "Bugarija" deka imalo periodi koga vleguval vo poopširni administrativni okruzi. Megutoa, istaknuva toj, najčesti katepanatot bil samostojna administrativna edinica, nakar da nemal strogo opredeleni granici i se drobil na mali reoni. Upravata nad "Bugarija" sekogaš ja imal namestnik na imperatorot

koj imal široko voeno-građanska vlast(29).

Zastanuvajki na gledište deka vekot na temata-katepanat "Bugarija" trael do sredinata na XII vek, Litavrin vsušnost izvršil korekcija na stavot od Zlatarski, koj smetaš deka katepanatot "Bugarija" prodolžil da postoji i po Komnenite, za vreme na dinastijata na Angelite(30). Spored ovoj naučnik Ansbertoviot "župan ili satrap" na Bugarija Dobromir Hris, bil namestnik-upravitel vo 1189 god.(31).

Vestite od Teofilakt, kako vidovne pogore, ne ni svedočaat deka vo administrativen pogled teritorijata na Makedonija(jezgroto na Samuilovata država), bila uređena kako krupna administrativna edinica.~~Školsky~~ Naprotiv, od prepiskata na Teofilakt se utvrđuva deka teritorijata na Makedonija bila upravuvana ne od eden centar, koj bil sedište na "katepanatot Bugarija", tuku od poveke centri na temi, koi ne ležele vo ^{isključivo} granicite na jezgroto na nekogašnata Samuilova država. Na primer Teofilakt soopštuvava vo edno od svoje pisma deka sevastot i pretorot na Drač, na koj imeto ne mu go spomenuva(32), bil zadolžen da gi nadgleduva i upravuva duri delata na arhiepiskopot(33). Deko dračkiot duka upravuval so eden pogolem del od Zapadna Makedonija, se gleda i od pismoto na Teofilakt "do dračkiot duka Vrienij", na kogo ispraćajki mu ribi kako poklon, go molel da bide "dobrodetel" i se zastapuva sa nego(34). Kako zet na carot, Vrienij bil molen od Teofilakt da "izdade naredba" so koja bi mu se dala možnost da se zaštiti od obvinenijata na negovite protivnici, koi go optužuvale deka na "mnozina" od Ohrid i okolinata im gi odzema nezakonsko nivite i lozjata, deka gi mačel duševno, a osven toa deka poseduval i nezakonski državni zemji(35). Od Teofilaktovata prepiska se doznava isto deka so Dračkata tema upravuvale i Jovan Duka i Jovan Komnen. Na ovie "sevasti" toj im se zahvalil za sudske rešenija za sporot među Nikola ~~juvank~~ Vutov i Vesa Mi-

hail Lambin(36).Vo drugo edno pismo,isprateno do Jovan Komnen, Teofilakt se zahvaluva deka toj napravil,kako negov gospodar i zastapnik,mnogu dobrini za Prespa i Devol.Poželuvajki mu se ova pismo "uspev vo site voeni i građanski dela",toj go molel da izdade sigilija za Devolskata episkopija,se koja bi se oslobodile lugeto ~~skakn~~ koi živeele okolu crkvata od epirii,zošto poradi niv bile izbegani vo šumata(37).Istiot adresant Teofilakt go molel se drugo pismo,pak, da se zastapi da se smali naborot na pešadijata od Ohridskata tema(38).

Vestite od navedenite Teofilaktovi pisma sosema jasno zboruvaat deka upravicite na Dračkata tema vladeele i so eden del od Makedonija.Toa e i razbirlivo,bidejki koga se zemat vo predvi agresivnite napadi na Normani,Srbi,potoa dviženjeto na krstonoscite,kako i otporet na makedonskiot narod,togaš stanuva jasno zašto Vizantiija ja obedinuvala tuka upravata na poveke temi.Što znači Aleksej vodil takva politika da zagrozenite podračija od vnatrečni i nadvorečni neprijатели na Imperijata gi smiruva i zadržuva so ~~z~~ pogolemi sili,načelo so opitni vojskovođači,koi dodeka traela opasnost ja prevzimale vo svoi race skoro seta voena i građanska vlast.So takva zadača,kako istaknavme pogore,bil ispraten i Grigorij Taronit za da ja ostrani opasnosta nad crnomorskite gradovi,a potoa,kako ne izvestuva Teofilakt,se vratil vo Carigrad.

Spomenatiot od Teofilakt Jovan Duka vršel slični zadači ~~na~~ na Balkanot.Od Ana Komnena doznavamo deka toj ostanal da gi zaštituva zagrozenite mesta vo Dračkata oblast i sosednite makedonski oblasti od strana na Srbite i drugite protivnici celi 11 godini(39).Ovie oblasti toj gi upravuval so prekiči bidejki poveke pati bil ispratkan kako sposoben vojskovođač da gi smiruva i drugite sagrozni vladenija na državata.Taka,Ana ne izvestuva deka poradi opasnosta od emirot Čaha Jovan Duka bil povikan "od Bpida mno" po vtor pat.Davajki mu čin "veliki duka" i stavuvajki go

"načelo na flotata" imperatorot go "ispratil protiv Čaha" so golemi sili (morski i suvozn^eni) (40). Za pobeđite na Jovan Duka na Čaha doznavae i od 4-to po Lamija pismo na Teofilakt. Ispraka^j-ki go ovaa pismo do Jovan Duka imal za cel da izvojuva nešto i za "arhiepiškopot", koga go molel da se zavzeme za negovite "rod-nini vo Evrip" (41).

Neveruvajki im na vestite od Ana, deka Jovan Duka bil duka na Drač 11 godini, Zlatarski smeta deka toj bil naznačen za upra-vitel na Dračkata tema vo 1085 g. po svrčuvanje to na vojната so Normanite. Spored nego toj bil postaven od imperatorot da ja zaštituva ovaa oblast od napadite na Srbite. Dolžnosta upravitel na Dračkata oblast Jovan Duka ja imal, spored Zlatarski, do 1090 god., a potoa bil naznačen "za upravitel na Bugarija" na koja dolžnost ostanal se do 1092 g., t.e. do ^{negovoto} povtorno povikuvanje ~~xx~~ od imperatorot da se bori protiv Čaha (42).

Vakvoto objasnenie od Zlatarski go smetame za netočno, zašto nema podatoci koji zboruvaat protiv izvestuvanje to od Ana deka Jovan Duka ne ja zaštitival Dračkata oblast 11 godini. Nema osno-va isto taka da se veruva na tvrđenje to na Zlatarski deka Jovan duka bil upravitel na "Bugarija" od 1090-1092 g. Gledišteto na ovoj avtor deka Teofilakt ja sel ohridskata arhiepiškopska stoli-ca esenta 1090 g., a poradi što i nema podatoci vo negovata pre-piska za upravitelite do 1090 g., kako istaknavae i vo prvata gli-va od našata rabota, e netočno zošto izvestuvanje to od Teofilakt ~~xxxx~~ vo pismoto "do sebastot Jovan, šurata na carot" (4-to po Lam-ja) deka "edno vreme" bil vrhovnik na "hor od ritorii" (43), potvr-va deka Teofilakt bil pred 1090 g. arhiepiškop vo Ohrid, a Jovan duka zaštitnik na goresponatite oblasti.

Za razlika od Zlatarski, Litavrin se izjasnil deka so preki Jovan Duka bil upravnik 11 godini se do deka 1092 g. ne bil smen od Jovan Komnen, Ednovremeno ~~xxxx~~ zaedno so nego bil izvesno vre

skata tema, a ne so celot "katepanat Bugarija" se gleda i od pis-
mota na Georgij Tornik do Aleksej, vnukot na kesarot Nikifor
Vrienij, odnosno sinot na Irina, kerkata na Ana Komnena. Tornik vo
nego, pokraj drugoto, naveduva deka vo 50-te godini na XII vek
Aleksej bil "duka na Drač i Ohrid" (*ὁντις δούκα τοῦ Δυρραχίου
καὶ τῆς Ἀχρίδος*), t.e. deka gi upravuval "ohridanite i šitelite na
Epidamna" (45).

Ovoj podatok go nateral Litavrin da se opredeli deka vo
sredinata na XII vek "Bugarija" kako krupna administrativna
edinica prestanala da postoi. Takvite izmeni nastanale vo ad-
ministrativното ureduvanje, spored nego, kako rezultat od dlaboki-
te socialno-ekonomski promeni. Na mestoto na poranešnata selška
vojska na stratiotite, koja bila osnova na koja se oslonuval
tematskiot poredok vo vreme na svojot rascvet, sega došla feudi-
nata vojska. Toa bilo pričina, smeta Litavrin, organizacijata na
voeno-administrativnata uprava da pretrpi izmeni, zašto i sama-
ta organizacija na upravuvanje na taa vojska se promenila. Na
mestoto na strogo opredelenite voeno-administrativni reoni, pot-
čineti na stratezi, se pojavile teritorii, koi gi vladele lica,
čii obem na vlast se opredeluvale od momentalnite konkretni slu-
čai. Na toj način, istaknuva potamu Litavrin, teritorijalniot prin-
cip, osobeno vo voenata oblast, postepeno odstapuvale mesto na
klasno-cirarhijskiot princip. Titlata i dolžnostite na naznačenie
od imperatorot voenonačalnik odgovarale na taa ili ona terito-
rija, čii voeni sili se stavuvale pod negovoto zname (46).

Iaku obrazloženieto na Litavrin, za raspaganjeto na krupni-
te administrativni edinici, go smetame za ispravno, ne e prav
toj koga smeta deka katepanatot "Bugarija" se ²ropadnal na pove-
ke temi, koi spored nego bile mali administrativni oblasti (47),
tek od sredinata na XII vek, zašto svedenijata od prepiskata na
Teofilakt toa go negiraat. Taka, vesta od Teofilakt deka Anema
bil ispraten da ja kontrolira vlasta na vođačite (načalnicite),

među koi spagat i katapanot(48), jasno svedoči Meke posledniot ne ja držel vlasta vo svoi race na krupnata administrativna edinica "Bugarija", zašto toj zajedno so drugite "hegemoni" bil nadgleduvan od povisokata vlast, kakva što imal Anema. Ova vest, kako što gledame, zboruva protiv gledišteto na Litavrin, deka vo XI vek "na čelo na Bugarija" hronološki otprvin stoela "strategi i "arhont", a potoa "duka" i "katapan"(49). ~~Anema~~ Litavrin ~~ne go komentiral~~ gorenavedenoto soopštenie od Teofilakt(50), ~~međutim Litavrin ne go komentiral~~ koga veli deka ⁵⁰terminot "katapanat" "vo XI vek... se označuvale krupnite administrativni edinici, koi gi obedimuvale nekolku "temi", a katapanot kako namestnik na imperatorot vladeel so široki građanski polnomaktija"(51). Upatenite zborovi od Teofilakt do Anema, "deka ti se javi vo NAŠITE MESTA ZAŠTITNIK OD ZLO TOGAŠ, KOGA TI SE NAČUAA VO OTČAJANA POLOŽBA"(t.e. koga⁵²) "zlobata od načalnicite(građostroitelot, katapanot i sl.-b;n.) go dostigna svojot vrh"(52), jasno svedočet deka spomenatiot katapan ne stoel na čelo na krupnata administrativna edinica- kakva što bila, spored Litavrin, temata-katapanat "Bugarija" do sredinata na XII vek. Naprotiv, spomenatite od Teofilakt "našite mesta" deka se upravuvale od "hegemoni", a koj termin gi označuvail dukite i katapanite(53), potvrđuva deka vlasta na ovie "hegemoni" bila ograničena na Ohridskata tema, koja od svoja strana gi obfakala vo svojata teritorija i sosednite reon⁵⁴ ~~reoni~~: Mokra, koja Teofilakt ja narekol "téma"(τὸ τμήμα) na Ohrid(54), Kičevo, vo čija enorija ne dozvolil Teofilakt da izgradi eden makedonski sveštenik moliteven dom(55) i dr.

Granice na ova tema, spored investuvanjeto na Teofilakt, obfakale pomala teritorija, otkolku što bilo slučaj so drugite temi, kako na primer Pelagoniskata i sl.(56). Ovoj podatok zboruva protiv tezata na mitropolit Simeon, koj smeta deka "po počimuvanjeto na Bugarija(od Vasilij II-b.n.) bila obrazuvana

po imeto na glavniot grad Ohrid Ohridska tema, koja što ja ob-
 fakala teritorijata megu srpskite zemji i temite: Duraco (Drač)
 na zapad, Nikopol i Elada na jug, Solun i Makedonija na istok i
 Balkanite na sever. Otprvin, smeta Simeon, Ohridskata tema bila
 katapanat, a potoa bila izdignata vo dukat. Vo prvo vreme cen-
 tarot na upravata bil vo Ohrid, ottamu okolu 1040 g. bil prene-
 sen vo Skopje, poposle okolu 1060 g. za takov bil izbran Sredec-
 Sofija, otkade okolu 1070 g. upravata bila prenesena pak vo Skop-
 je" (57). Ovaa tema vsušnost, smeta Simeon, ja označuvala temata
 "Bugarija", koja otpočetokot se upravuvala od katapan, a potoa
 od satrap (58).

Deka Simeon ne e vo pravo svedočat site podatoci od Teofi-
 lakt, koi gi navdeovne vo vrška so nepostoenjeto vo vremeto na
 Teofilakt ^{na} ~~krupna~~ ^{ta} /administrativna edinica-temata-katapanat "Bug-
 arija".

Izgleda na čelo na spomnatata od Teofilakt Ohridska tema, či-
 ja teritorija, kako istaknavme ne bila mnogu golema, stoele kate-
 pan i strateg. Od pismoto na Teofilakt do Anema se gleda deka
 "hegemonite" gi sočinuvale gradostarštelot, katapanot, a i tretii
 ot niven "pomošnik", koj po imeto ~~bil~~ sličen na faraon (59). Lice-
 to, koe bilo sličen na faraon, po se izgleda bil strateg na Oh-
 ridskata tema. Toa može da se utvrdi ako se dodadat vestite od
 pismoto na Teofilakt do Pelagoniskiot episkop, vo koe megu dru-
 goto arhiepiskopot veli: "Se naučiv..., deka na našite raboti e
 daden eden tlasok, bidejki dosegašniot strateg bil smenet, gos-
 pođin Evmal bil ispraten da gi rasleduva negovite dela, a blago-
 /redniot po duša i tatkova slava Mihail, sinot na gospođin Poli-
 evkata, stanal strateg. Bidejki, ^{verodostojno} toa taka stana, i tie se moi sudii:
 ...pomogni im; ..., neka bidat rakovođeni od tebe vo se" (60).

Najverojatno ovaa pismo Teofilakt go ina isprateno od
 Solun ili od nekoj kraj na Pelagoniskata tema, kade privremeno
 boravel (61). Teofilakt go molel Pelagoniskiot episkop da vliase

na lugeto koi bile ispratani da gi isleduvaat delata na smeneti-
tiot strateg, a i na novonaznačeni-ot, koj trebala da bide pak
negov "sudija", zašto, izgleda, tie lica bile na rakovodni mesta
vo negovata tema. Ottuka, od ovaa pismo može da se doznae i toa
deka vlasta na katepanot i strategot od Ohridskata tema ne se
protegala i nad Pelagoniskata, koja imala svoja uprava, t.e; svoj
katepan i strateg.

So ogled na faktot deka strategot odgovaral predimno za
građanski dela, t.e. vo negovata obalst imal pravo da sudi i
da ja rakovodi rabotata na danočnite činovnici (62), mošaat da
potvrdat i drugi vesti od Teofilakt deka najverojatno bil sme-
net spomenatiot "faraon" od Teo~~fil~~akt, odnosno strategot na
Ohridskata tema. Taka, vo isprateno- to pismo "do Paleolog" (63) Teo-
filakt pišuva: "Preku tvoeto pregolemo zastapništvo, vsepočitani
moj gospodaru, nie najdovme slabo spokojstvie vo malkoto, koe os-
tana na crkvata vo Ohrid. Zašto beše pišano da napraviš nešto za
našata nemolt, koga go prespieš našiot birnik... Takvi gi smetam
jas vašite griži za našata crkva. Zašto, ako ti ne ni beše pomoš-
nik, ništo nemaše da spreči da ne izedaat smiite, koi vo golen
broj gi rani taa pustinja i koi so popuštanje odgore se šepkat
i vireat za našite grevovi" (64). Koga vestitez od ovaa pismo se
povrzat i so podatocite od 6-to po Meursija pismo, vo koe Teofi-
lakt izvestuva deka novonaznačeni-ot upravitel imal takva spo-
sobnost otpočetakot da go napravi "Ohrid vo položba na pomiluvai
a pomalku kē go napravi za zaviduvanje", bidejki toj gā "izleku-
va zdrobenite i gi privlekuva ožbutnatite" (65), togaš može poc-
vrsto da se zastane na gledište deka novi-ot upravitel na Ohrid-
skata tema bil "Mihail, sinot na... Polievkata" (66). Od nego očeku-
val Teofilakt da bidat sopreni samovolijata na prakterot lasit
koj so svoje pomošnici mu nanesol mnogu zla na Teofilakt, koga
dobivajki podrška od bivšiot strateg na Ohridskata tema, go obie-
kiral arhiepiskopot i mu odzel sē, ili go nateral da plaka za sē

što e državno(67).

Site gorenavedeni podatoci od prepiskata na Teofilakt, kako što se gleda, zboruvaat protiv svakanjeto deka Ohridskata tema bila istata tema "Bugarija"; zboruvaat protiv gledištata na tie naučnici, koi smetaat deka vo krajot na XI^{ve} i početokot na XII vek Makedonija bila obfatenaa vo krupnata administrativna edini-
ca-temata-katepanat "Bugarija, koja do sredinata na XII vek se upravuvala od katepan ili duka, a pri krajot na isti ot vek i od satrap. Podatocite od Teofilakt svedoča at deka nema pravo Litav-
rin, koga smeta deka "katepanatot Bugarija" se začuval kako krup na administrativna edinica, na čelo so "katepan" do sredinata na XII vek, t.e. deka tek po ovoj period, a osobeno vo XIII-XIV vek katepanot upravuval so pomali administrativni oblasti-temi, na kakvi se raspadnal "katepanatot"(68). Spomnuvanjeto od Teofilakt deka Ohridskata tema se upravuvala od svoi "hegemoni", odnosno "katepan" i "strateg", jasno pokažuva deka ušte vo XI vek posled-
nite upravuvale ne so "Bugarija", tuku so Ohridskata, Pelagonis-
kata i drugi temi, na kakvi što bila razdelena teritorijata na Makedonija.

Gorespomenatite vesti od Teofilakt ja oboruvaat kako netoč na i tezata na Zlatarski, koj tvrdi deka smenati ot strateg koj go spomenuva Teofilakt, bil nikoj drug osven Taronitopul, dukata na Skopje, t.e. namestnikot-upravitel na "Bugarija"(69). Ovoj naučnik nemožel da svati deka razvitokot na feudalizmot vo Makedonija vo XI-XII vek, a koj bil pod silno vlijanie na vizantis-
ki ot, ovozmožil da se razvie i oformi krupnoto feudalno zemjov-
ladienie; toj nemožel da svati deka procesot na feudalizacijata, koj ja obfati l Makedonija, imal silen odraz i na sistemot na administrativnoto upravuvanje(70). Zlatarski nemožel ^{da} go sogleda i toa deka oddelnite "arhonti" vo makedonskite oblasti, koi gi spomenuva Teofilakt, bile nositeli na provinciskata vlast, a

istovremeno se pretvorile vo krupni feudalni sopetvenici(71). Nesogleduvajki go odrazot na razvitokot na feudalizmot vrz administrativnoto ureduvanje na Vizantijska, Zlatarski ne mozel da svati deka titlite na licata od prepiskata na Teofilakt, ne odgovarale po rang na teritoriite koi gi upravuvale. Toj nemozel da se ubedi deka "archontot", "strategot", "katepanot" i "dukata", vo vremeto na Teofilakt ne bile nositeli na takva vlast, t.e. na takva administrativna edinica, kako sto bil slucaj porano, za vreme na rascvetot na tematskoto ureduvanje, koga pred razvitokot na krupnoto feudalno zemjovladenie, temata bila krupna administrativna edinica.

Ottuka, Zlatarski² greši¹ koga se opredelil deka skopskiot duka Taronitopul bil smenetiot Teofilaktov strateg. Ne e ubedljivo negovoto gledište, koga smeta deka Teofilakt ne ja upotrebil vistinskata titla na Taronitopul, tuku go označil kako "strateg" poradi toa sto bil "toj omrazen za nego čovek"(72). Zlatarski ne mozel da razbere deka dukite, kako poopitni vojskovodači gi branele i upravuvale tie tohi na Balkanot, koi bile od strategisko značenje za odbranata na državata. Ovoj naučnik ne svatil deka dukata Taronitopul stoel na čelo na poveke tvrđini od pogolemata Skopska oblast i ja pazel tuka granicata na Vizantijska od srpski navleguvanja i zavladuvanja. Od slično značenje, kako vidovne pogore, bila i Dračkata tema. Vestite od Teofilaktovata prepiska svedočat deka takvo značenje imale ušte Belgradskata(73), Veriskata(74) i drugi temi. Od osnova e pogrešno gledišteto na Zlatarski, a i na site negovi ednomislenici, ~~koga~~ deka ~~Belgrad~~, Belgrad, Skopje i Veroja(Ber) bile vo vremeto na Teofilakt privremeni sedišta na namestnicite-upraviteli na "Bugarija": Jovan Duka(1090-1092) vo ^{Skopje} ~~Veri~~; Nikita Kariki(1096-1098) vo Belgrad; Nikiŕor Vrienij(vnuk)(1098-1101) vo ^{Skopje} ~~Veri~~; Jovan Taronit(1101-1105/6) vo Skopje; Konstantin Komnen(1105/6- ?) vo Veroja(75).

So vakvoto gledište na Zlatarski ne se složil rumunskiot istoričar N. Benesku. Spored posledniot, od adresantite na Teofilakt mošel da se izdvoji samo Taranitopul, koj bil duka na "Bugarija" (76

Po ovaa problematika se izjasnil i Litavrin. Posledniot se izjasnil deka gledišteto na Zlatarski e popriemljivo. No, za razlika od Zlatarski toj smeta deka i Jovan Komnen bil duka^{na} "Bugarija", a istovremeno i na Dračkata tema. Toj ne se složil isto taka deka stolicata na "Bugarija" bila edno vreme premestena vo Veroja, zašto poslednata bila zasebna tema (77).

Vo literaturata, kako što se gleda, naučnicite ne gi usoglasile svoje gledišta po odnos na administrativnoto ureduvanje na balkanskite vladenija na Vizantijska. Zlatarski, Benesku i Litavrin, koji najmogu go iskoristile Teofilakt, koga go objasnuvale administrativnoto ureduvanje na Makedonija i sosednite zemji, zastanale na pogrešni poziciji koga se opredelile deka izrazot "Bugarija", upotrebuvan od Teofilakt, značel ime na krupna administrativna edinica. Vestite od prepiskata na Teofilakt, kako vidovne pogore, ne davaat^{za} možnost da se prijeti takvo gledište. Tie zboruvaat deka teritorijata na Makedonija bila razdelena na poveke temi, čii granici ne bile stalni, tuku se prekrojuvale^{vo zavisnost od} konkretnite i vremenski^{te} uslovi. Na čelo na temite stoele stratezi, katapani ili duki. Poslednite, kako navedovne pogore, stoele na čelo na strategiske поважните i pogošemi temi, kakva što bila Skopskata, so glavni grad Skopje. Za da go potkrepiše so ušte argumenti ovaa naše gledište, ke gi navedime podatocite od 5-to po Lamijska Teofilaktovo pismo. Pismoto e isprateno do kesarot Nikifor Melesin, upravitelot na Solunskata oblast (78). Na posledniot Teofilakt mu se zahvalil za "poranešnite dobrini", a isto i^{za} novata, koga naredil da se podmiruva kanonikonot za arhiepiskopijata (79).

Podatocite od ovaa Teofilaktovo pismo ni potvrduvaat: 1. deka nemaat pravo naučnicite, koji smetaat deka Jovan Duka, Jovan Komnen, Nikifor Vrienij (sin), Jovan Taranitopul i Konstantin Komnen, bile namestnici-upraviteli na "Bugarija", bidejki toa go potvrdu-

vale vestite od Teofilakt.~~kai~~ Istaknuvan jeto od posledniot deka gorespomenatite lica mozele da naredat da se odzeme ili da se na arhiepiskopijata toa ili onaa selo; da naredat da se oslobodat vladenijata na crkvata od epirii i danoci; da se osudi ovoj ili onoj protivnik na crkvata i sl., im bil glavniot dokaz na naučnicite, koji smetale deka nekoj od gorespomenatite lica ja upravu-
vare "Bugarija". Ako se primaat "dokazite" na naučnicite, koji gi izgradile glevno vrz podatocite od Teofilakt, za točni, togaš bi trebale i kesarot Nikifor Melesin da se prikluci kon spisokot na namestnicite-upraviteli na "Bugarija", a istovremeno i na Solunskata tema, zašto kako vidovme od Teofilaktovoto pismo do nego, i toj napravil mnogu dobrini za arhiepiskopijata, a osobeno koga donel naredba za kanonikonot. Megutoa, bidejki kesarot Melesin, kako istaknavme, ja upravuval samo Solunskata oblast, togaš može poubedljivo da se kaže deka gorespomenatite lica (adresanti na Teofilaktovata prepiska), ne bile upraviteli na krupnata administrativna edinica-"Bugarija", tuku na oddelnite oblasti, na kakvi bila razdelena bivšata teritorija na Samuilovoto carstvo.

2. So ogled na faktot deka kesarot Nikifor Melesin po svojata titula zavzemal treto mesto vo vlasta na Vizantiskata imperija (80), ja upravuval za vreme na Teofilakt mnoguvažnata i pogolema od drugite-Solunskata oblast, nemože da se usvoi nitu gledišeto na Zlatarski, a i na negovite sledbenici, deka namestnicite-upraviteli na "Bugarija" stoele na čelo na krupna administrativna edinica, nitu toa od Litavrin deka tie upravuval istovremeno i so "Bugarija" i so Dračkata tema, zašto vo toj slučaj bi izleglo kesarot Melesin da upravuva so pomala administrativna oblast, a što e sosema pogrešno da se smeta.

Ottuka, sumirajki gi site podatoci od Teofilaktovata prepiska, bi moželo da se zakluči deka "Bugarija" ne bil naziv na krupna administrativna edinica, tuku geografski naziv za nekogaš
nata bugarska država, koja zavladała so teritorii od Srbija, Make-

donija i Albanija. Opredeľuvajki se vaka, nie vsušenost vršime korekcija na stavot od Litavrin, koj kako istaknavme po gore, se opredelil deka tek od sredinata na XII vek "Bugarija" kako krupna administrativna edinica prestanala voopšte da postoji i deka ~~makrmx~~ ovoj naziv bil samo geografski i ime na arhiepiskopijata. Vestite od Teofilakt, kako vidovme, pokažuvaat deka i vo XI vek ^{poimot} "Bugarija" bil samo geografski naziv, bidejki teritorijata na Makedonija ne bila obfadena vo edna administrativna edinica, tuku vo повеќе. Takvite promeni vo administrativnoto ureduvanje na vizantiskite provincii, bile rezultat od razvitokot na feudalizmot, koj vlijael da se zakrepne administrativnata samostojnost na vizantiskite provincijski gradovi vo XI-XII vek i na toj način se poveќе da se raspadne tematskiot sistem. Vo ovoj period starite oblastni edinici-pogolemite temi, se razdelile na pomali reoni, ponekogaš po staro vikani temi (81). Ottuka, spomenatite od Teofilakt "arhonti", "stratezi", "katepani", "duki" i sl., stoele na čelo na takvite pomali administrativni edinici.

Razdeluvajki ja Makedonija na повеќе voeno-administrativni oblasti, imperatorot se stremel da ja sacvrsti centralnata vlast tuka na toj način koga toj lično ili preku svoje sorabotnici odbiral upravnici (82). Ličnata volja ^{na Aleksej I} pri izborot na "hegemonite" na oddelnite oblasti doegla sekogaš do izraz. Od Teofilakt se doznavaa deka toj gi posetuvaa oblastite na Makedonija za vreme na opasnost, i na toj način ja prevzemaa komandata vo niv direkno vo svoje race (83). Čest bil slučajot pak da ispraša imperatorot i svoi bliski sorabotnici od centralnata vlast, za da tie ja stabiliziraa centralnata vlast vo nemirnite oblasti. Vo toj slučaj "hegemonite"-vodačite na oblasta bile potčinuvani da se rakovodaat ⁸² po direktivite na centralnata uprava od Carigrad (84). Takvite merki na imperatorot Aleksej Komnen bile prevzimani poradi toa što samovolijata na oblastnite upravnici doagale do svojot vrv (85). Toa e razbirljivo, zašto feudalizmot pretvoruvajki gi vo krupni zemjoposhtvenici, imaa za posledici i toa, istite

da se stremaat da se osamostaluvaaat vo nivnite oblasti. Tuka leži pričinata za smenuvanjeto na ohridski ot strateg.

Ottuka, stabiliziranjeto na državната vlast, što go postignal Aleksej Komnen i vo provinciite, se dolžilo osven na ^{iskorist} ~~praktiku~~vanjeto na sistemot pronija vo voeni celi (86) i na negovoto lično angažiranje i sposobnost. Po podatokot od Teofilakt deka grižljivo imperator Aleksej I go napuštal počesto Carigrad; se ličaval od zadovolstvata na dvorcite, samo i samo da gi posetiva oddelnite vladeniја na državata, kako bi možel na lice da se spravi so tie koi ja narušuvale negovata vlast; potoa istaknuvanjeto deka imperatorot sam gi "po carski i veličanstveno" ^{vi} upravuval zemјite, koi bi gi posetil" (87), kaжуva i za toa deka Aleksej se držel do politikata na tie vladeteli, koi ne upravuvale samo od svoje prestoniци; toј se držel za toa što sovetuval i Kekavmen: "Državniku... putuvaj po zemјite, koi se naoѓaat pod tvoja vlast, i po temite; gledaj, ne trpaat li nepravda bednite, i što rabotat ispratenite od tebe praktori (danočni činovnici); ispravi ja sekoja nepravda na kakva se podvrgnale bednite. Ne uznaat togaš romejskite temi..., deka tie imaат car i vladika, koj se brine za niv. Ne ja uznaeš ti i silata na sekoja tema, grad i oblast, kako e таа raspoložena...; i nema da ima togaš vостанија, ni dviženje, no ќе gospodara mir i spokojstvo" (88). Samo vodeјki една takva politika imperatorot Aleksej Komnen možel da go održi vizantiskoto gospodstvo vo "varvarската zemја" Makedonija, каде rabotite bile "pričuvak na vojna" (89).

Sopštenieto od Kekavmen deka imperatorot, odnosno centralnata vlast i prakala i praktori po provinciite, zboruva i za toa deka pokraj "hegemonite" i praktorite imale izvesna vlast vo oblasnata uprava. Praktorite kako državni danočni činovnici se brinele, kako istaknavne koga zboruvavme za feudalnata renta, za realiziranje na centraliziranata državna renta od danokoplaќačite. Spored vestite od Teofilaktovata prepiska, vo Makedonija bile is-

prateni za vreme vladdeenjeto na Aleksej Komnen golem broj prak-
tori(90).Tie trebalo da gi iskoristat site izвори na prihodi
za pridonesuvanje pečalba za haznata(91).Nivnata vlast bila
neprikosnovena koga vršele revizija na danokoplakačite(92).Na
praktorite morale da davaat račun i svetovnite i duhovnite feu-
dalni zemjoposetvenici(93).Duri i glavata na Ohridskata arhie-
episkopija Teofilakt imal makti od praktorite.Toa toj go iska-
žal vo pismoto do Anapalskiot igumen Simeon,koga mu se plačel
deka "praktorite sekogaš ne obiraat"(94).Od 33-te po Meursija
pismo,se gleda deka arhiepiskopot-feudalec Teofilakt bil vo
ostar konflikt so praktorot Iasit.Tie osobeno mnogu se zakači-
le za edno ~~zselo~~ kaj Vardar,koe spored Teofilakt pripagalo na
crkvata.Međutoa,~~XXXXXX~~ Iasit držel deka toa ~~zselo~~ e državno
pa upotrebuvajki gi sosedite za svedoci,gi grabnal,kako dozna-
vame od Teofilakt,"site tuku-reči delovi na ~~zseloto~~".Zatoa Teo-
filakt go molel svojot adresant Jovan,pisarot na Paleolog da
se zastapi²² ~~vo~~ nego,koga bi vliael na ~~svojot gospostvo~~ ^{pansavastot Mihailo Duke} da toj mu
naredi na sinot si,koj stanal upravitel na Vardarskata oblast
da ja spreči akcijata na Iasit.Teofilakt baral upravitelot na
Vardarskata oblast da "naredi...da ne se isprakaat opisuvači
(αναγραφείς) na mestoto",bidejki tie bile "razbojnici na visti-
nati(95).

Vestite od ovaa Teofilaktovo pismo pokažuvaat i toa deka
upravnicate na oblastate rako vodile i so dejnosta na ~~kixx~~ prak-
torite,a i na drugiot vid činovnici-na anagrafevsite.Vo pis-
moto do Georgij Paleolog Teofilakt se izjasnil deka praktori-
te ostavile mnogu malu"na ~~crkvata~~ vo Ohrid".Na ovoj svoj ad-
resant toj mu se zahvalil deka nedozvolil da go "izedaat zmi-
te(praktorite-b.m.),koi vo golem broj gi rani taa pustinja(Ma-
kedonija-b.m.)i koi što poradi popuštanje od povisoko" mu na-
nele mnogu zla(96).Izvestuvanjeto od Teofilakt vo istoto pismo
deka Paleolog go prespiel negoviot praktor,odnosno Iasit(97),
kažuva i za toa deka toj peraktor,koj mu nanesol najmnogu zla,
bil smenet,kako istaknavme i pogore,zaedno so smenuvanjeto na

ohridskiot strateg. ~~Tax~~ Iasit, spored Zlatarski bil "glavniot birnik(praktor) vo Bugarija"(98). Toa gledište go prifatl i Litavrin, koga se izjasnil deka Iasit bil potčinet na "namestnikot na Bugarija"(99). Spored Litavrin Iasit ~~ki~~ spagal vo ta kategorija praktori, koj go predstavuale mestnoto činovništvo. Toj smeta deka postoea i druga kategorija praktori, koi ne bile potčineti na strategot na temata, tuku na centralnata vlast(100).

Vestite od Teofilakt, nam ni davaat za pravo da ne se složime nito so Zlatarski, nitu pak so Litavrin, deka Iasit bil potčinet na namestnikot-upravitel na temata-katepanat Bugarija. Gore-spomnatotoš soopštenie od Kekavmen, deka imperatorot gi isprakal praktorite po temite, jasno pokažuva deka tie bile prestavnici na centralnata vlast. Od prepiskata na Teofilakt ne se gleda deka tie bile potčineti na ~~ime~~ "namestnik^o na Bugarija". Vestite od Teofilakt zboruvaat samo za toa deka upravnicite na oblastite možele da ja kontroliraat rabotata na praktorite, zašto tie bile prestavnici na povioka vlast. Investuvanjeto od Teofilakt deka upravitelot na Vardarskata oblast možel da naredi da ne se ostvori akcijata na Iasit, pokažuva sosema jasno deka ne rakovodel so Iasit "namestnikot na Bugarija". Najčeste stratezite na oddelnite temi bile tie koi rakovodele so rabotata na praktorite(101). Toa što Iasit deluval čas vo Ohridskata tema, čas vo drugite, pokažuva deka toj bil eden vid vođač na praktorite, koi deluvali po temite, a ne glaven praktor na "katepanatot Bugarija".

Anagrafsite^{av}, koi gi spomenuva i Teofilakt, ~~XXXX~~ kako vidovne pogore, bile pomošnicite na praktorite. Tie se bavele so prebrojuvanjeto na danakoplakačite, so izmeruvanjeto na senjata i t.n. Toa može da se utvrdi od pismoto na Teofilakt do Nikifor Vrienij vo koe se naveduva deka arhiepiskopot baral od praktorot Iasit "da bidat opišani(¹⁰²) *(ὡς ἀρχαγοὶ)* spored imotnata sostojba selanite od seloto koe preminalo pod patronat na arhiepiskopijata(103). Izgleda anagrafevsi imalo i megu ~~ti~~ "Iasitovite luže" koi go

iskoristile raspepeniot kaluger protiv Teofilakt(104).Na toa ukažal i Zlatarski,koga se iskažal deka toa bile finansiiski činovnici(105).Deka anagrafevsite bile finansiiski činovniki,se izjasnil i Simeon(106).

Od prepiskata na Teofilakt se dobiva prestava deka vo vremeto na Teofilakt Makedonija ja posetuvale pogolem broj anagrafevsi.Toa e razbirливо,zašto koga se seme vo predvid faktot deka vo ovoj period se vršele počesti revizii na danakoplakačite,stanuva jasno zašto državata ispraktala po oddelnite temi danočni činovnici(praktori,anagrafevsi i dr.).Samiot fakt deka lasit deluval,odnosno vršel revizii na danakoplakačite ne so eden tuku so poveke anagrafevsi vo oddelnite temi na Makedonija,potvrduva deka i praktorite i anagrafevsite ne se grižile za centralizirana državna renta seme vo edna tema,tuku ~~za~~ nastojuvale toa da se odzema normalno od seta teritorija(provincija) vo koja bile isprateni.Soopštenieto od Teofilakt deka vo makedonskite oblasti vršele revizii mnogu praktori i anagrafevsi,ne kažuva za toa deka sekoja tema imala svoj praktor,odnosno anagrafevs,zašto od Teofilakt se doznava deka vo Vardarskata oblast,koga se vršela revizija vo s.Crkvi,deluvala poveke praktori i anagrafevsi.Među ovie državni činovnici spağal i lasit,koj uspeal da mu nanese mnogu šteti na arhiepiskopot(107).

Poçajki od podatocite na Teofilakt,koj veli deka episkopot na Serdika na došol na zasedanieto na Sinodot na arhiepiskopijat poradi toa što go očekuval da dojde anagrafevsot,t.e. "opičuvačot na temata"(108),Litavrin zastanal na gledište deka imalo anagrafevsi i na "mnogu pomali okruzi",za razlika od toj koj go imala krupnata tema Bugarija(109).Simeon i Zlatarski isto se izjasnile deka oblastite-temi ^{te} imale svoi anagrafevsi(110).

So ogleđ na faktot deka vo vremeto na Teofilakt Makedonija n bila obedineta vo krupna ~~admiralstvo~~ ^{za} ~~boruvavme~~ ^{boruvavme} pogore,go

smetame za neispravno mislenjeto na Litavrin deka "Bugarija"

imala svoj postojan anagrafevs. Podatokot od Teofilaktovoto pismo, ispratenost do episkopot vo Serdika, ako se povre se toj od pismoto na Teofilakt do Adrijan, bratet na imperatorot, kade se veli deka ispratениот anagrafevs opredelil da se odzeme od crkvata seloto, koe taa go dobila vo razmena za otstapeni planinski mesta(111) togaš stvarno se dobiva prestava deka vo temite anagrafevsite imale golemi polnomoktija. Se zaključuva isto deka temite ~~gi poseduvale~~ anagrafevs, koj se brinel ^{za} državnite danoci; koga gi vnesuval vo danočnite knigi site danokoplakači na oblasta i go opredeluvail razmerot na davačkite. ~~Spored Nikita Horviciat, i~~ ^{Spored Nikita Horviciat, i} ~~razlika~~ ^{razlika} megu funkcijite na praktorite i anagrafevsite se sostoela vo toa, što anagrafevsot ja opredeluvail sumata davački, a praktorot potoa gi odzema(112). Ksanalatos nevidel nekoja razlika megu funkcijite na praktorot i anagrafevsot. Toj se izjasnil deka Teofilaktoviot praktor bil isto i anagrafevs, zašto terminot "praktor" Teofilakt go upotrebuval često kako opšt naziv za site kategorii činovnici(113). Vakovoto opredeluvanje od Ksanalatos go smetame za ispravno. Teofilakt navistina ne pravi razliki megu funkcijite na praktorot i anagrafevsot. Od negovata prepiska se doznava deka osven praktorite i anagrafevsite, kako vidovme, možele da odzemaat sela od feudalците, za koi smetale deka ne se zakonski usvoeni. Ne može da se ~~zaključok~~ ^{pravi zaključok} ~~pravi zaključok~~ ^{vrg} ~~podatokot od Nikita~~ ^{podatokot od Nikita} deka praktorite gi odzemale davačkite spored opredeleniot razmer od anagrafevsite, zašto Teofilakt ne izvestuva deka i praktorite ja izmeruvale zemjata(114). Toa izedanačuvanje na funkcijite na praktorite i anagrafevsite od Teofilakt, smetame deka doagalo ottamu, što praktorite vršele revizija na danakoplakačite zasedno so anagrafevsite, pa zatoa arhiepiskopot gi izednačuvail često pati nivnite dolžnosti. Ottuka, pravilno e opredeluvanjeto na Litavrin deka obavezite na praktorot možel da gi ispolnuva anagrafevsot, a i obratno i praktorot možel da gi obavuva dolžnostite na anagrafevsot(115).

Od 17-to po Eamija Teofilaktovo pismo može da se ustanovi deka vo razgleduvaniot period postoele mnogu sudovi vo Makedonija. Vo ova pismo se istaknuva deka Nikola Vutov, koj bil vo spor so Ves Mihail Lambin, prodolževal da go vleči posledniot po sudovite na državniot gospodar, t.e. imperatorot, makar da deloto bilo presudeno vo korist na Lambin od strana na "sevastite" Jovan Duka i Jovan Komnen(116).

Podatocite od ova pismo, kako što se gleda, davaat možnost da se iskašeme deka sudite bile isto taka organi na vlast po oddel nite temi na Makedonija. Od edno ^{drugo} pismo na Teofilakt, ^{pak} isprateno do Jovan Komnen, se doznava deka arhiepiskopot nemal pravo da go drži vo zatvor raspopeniot kaluger, bidejki negoviot prestup bil od takva priroda, koj morale da go razgleduva državni svetoven sud(117). Ova soopštenie od Teofilakt ni pokažuva deka državnite sudii, kako zaštitnici na državnite interesi vo Makedonija, imale silna vlast vo svoje race. Izvestuvanjeto od Teofilakt deka presudata donesena vo vrška so sporot megu Vutov i Lambin od sevastite Jovan Duka i Jovan Komnen, ne se zemala kako polnovažna, tuku deloto otišlo do državniot sud, svedoči isto taka deka polnomoštijata na državnite sudii vo Makedonija bile golemi. Spored Litavrin sekoja tema, a i pomalite okruzi imale svoi sudii(118). Vakvoto opredeluvanje se potvrđuva i od prepiskata na Teofilakt, koj, kako istaknavme, soopštuvva deka Vutov go vlečel svojot obvinenik po mnogu državni sudovi. Takov sud izgleda imal i Prespa, bidejki najziniot upravitel(arhont) Makromvolit bil obvinen od Teofilakt deka se zafakal "so tuži raboti", koga istiot go nateral Vutov da go vozobnovi deloto(119). Počajki od soopštenieto na Teofilakt deka Lambin bil vlečen po državnite sudovi vo vreme na zasilenata i najvažna za zemjodelците rabota(120), može da se kaže deka sporot bil vo vrška so nekoj imot. Vrz drugi izverni podatoci i Litavrin izgradil gledište deka sudiiite ja nadgleduvale dejnosta

na praktorite~~(121)~~, t.e. deka po carskata naredba vršele inspekcija na pravata na feudalците na vladenijata, odnosno donesuvala rešenje da se odzemat tie, koi ne im pripagale po zakonski pat(121). Vo odnos na toa Delger đuri smeta deka i strategot vršel inspekcii, koga pritoa go pridruževal sudijata(122).

Od prepiskata na Teofilakt se sretnuvaat isto taka podatoci, koi zboruvaat deka strategot vršel i sudski dolžnosti. Taka, ~~na~~ vo 15-to po Lanija pismo, Teofilakt gi narekol "moi sudii" (οἱ δὲ κριταὶ ἐμοί) ~~xxxxxx~~ sinot na Polevkata, t.e. noviot strateg na Ohrid ~~koj~~ a i Evmal, koj bil ispraten da gi rasleduva delata na smeniot strateg(123). Izgleda i prespanskiot arhont Makromvolit, koj kako vidovme se pozabavil so sporot megu Vutov i Lambin, vršel sudski dolžnosti. Toa e razbirlivo zošto i sudiite i upravitelite na oblastite bile organi na državната vlast, t.e. stoele na istite pozicii, koga gi zaštituvale interesite na vizantiskata država vo Makedonija.

Vo svojata korespodencija Teofilakt spomenuva i za drug vid činovnici, koi gi ispraktal imperatorot vo Makedonija. Zadačata na tie "carski pratenici" bila da gi nadgleduvaat lugeto koi imale vlast vo svoi race(124). Takva dolžnost vršel, spored izvestuvanje to od Teofilakt, negoviot adresant Anema(125). Barajki lugeto od oblastnata vlast da se dvižaat po posoka koja imperatorot ja opredelil(126), tie "carski pratenici" bile eden vid posrednici megu provinciskata i centralnata vlast. Vo Makedonija imalo golema potreba od carski nadgleduvači, zašto i praktorite i načalnicite poradi samovolijata, koi gi pokažuvale, doprinele da dostigne do svojot vrv bezakonnosta(~~xxl~~127).

Teofilakt spomenuva vo svojata prepiska i za činovnici-posre^dnici koi deluvale vo ramkite na oddelnite temi vo Makedonija. Na takvi "posrednici" (μεσίτε^{Teofilakt se plačel}ν) na adresantot Jovan Komnen. Tie, ^{gi terale} spored Teofilakt, ~~xxxxxx~~ na sveštenicite od Polog đuri da gi za-

dovoluvaat nivnite lični potrebi, koristejki se pritoa od privi-

legijata na crkvata(128). Mitropolit Simeon smeta дека tie "posrednici" bile provinciski činovnici, koji služele kako posrednici na upravitelitate(129). Spored Litavrin takvi posrednici imale i krupnite činovnici. Nim tie im bile predstaviteli na ~~znamenit~~ nivnata vlast vo poodelnite mesta(Litavrin duri smeta дека na terminot *μεγάστοντες* odgovaral terminot *ὁ ἐκ τοῦ πρωτόπου*, koj go označaval čovekot što dejstvuvail od imeto na drugo lice(130).

Vestite od pismoto na Teofilakt, koe go ispratil do Jovan Komnen, navistina go potvrđuvaaat iskazanoto mislenje od Litavrin. Teofilakt go molel Jovana da toj potpišeečna sigilija ^{so} koja bi se naterail ~~na~~ njegoviot zamestnik(*ἐκ πρωτόπου*) da gi spreči takanarečene "posrednici" poveke da ne gi teraat sveštenicite da im služaat za lični celi(131). So titlata "ekprosopa" se označuvale obično tie činovnici koji vršele kontrola na svetovnite i orkovno-manastirskite zemjovlađenija. Kako državni kontroleri, takvite činovnici se povikuvale na carskata naredba i na toj način slobodno deluvale vo isleduvanjeto na danokoplakašite. Od drugi izvori doznavaame дека spomenatite činovnici često pati izdavaale samite sigilii. Takva sigilija, na primer, izdal ekprosopot na Solunskata i Strumskata tema protospatarij Simeon. Isto taka vo Solunskata tema vršel kontrola na "državnite luge" i izdal sigilija i protospatarij i eksprosop Teodor Kladon(132). I Kekavmen vršel služba osven na carot i na privatni lica. Službata za poslednite toj ja narekol "privatna služba" (*δουλέεις ἔρχοντε; ἐκ πρωτοκουλάου δουλέων*)(133). Vo gorespomenatoto pismo Teofilakt istaknuva дека eksprosopot vršel služba za državata i toa vo sodejstvo na "posrednici", t.e. mestni činovnici. Istaknuvanjeto od Teofilakt дека na sveštenicite im se odzelo aerikon i otročina(134) potvrđuva дека eksprosopot so pomošta od posrednicite vršel kontrola na danokoplakašite vo Folog.

Od prepiskata na Teofilakt se doznava дека Makedonskite

oblasti, gradevi i sela, časte gi posetovale imperatorot sasno se svoje lični sarabotnici. Među posledniti se našal i Teofilaktoviot prijatelj Grigorij Kanatir. Vo edno pismo ~~kanatir~~ do nage, pokraj drugoto Teofilakt naveduva daka Kanatir bil zadosaden od čestite putovanja koi gi pravele sasno se imperatorot(135). Kanatir koj od običen pisar uspeal da stane protasakrit i logetet, t. e. šef na razni rasori vo centralnata vlada(136), bil zamelen se edno drugo pismo od Teofilakt da toj se zavzeme za seloto Orkvi, koe bilo imereno, t.e. štitelite mu bile vneseeni vo državnite danočni knigi, da spreči da se odnemeat od orkvata raznite danoci, sasno takvata rabota od nage zavisela(137). Od ovie Teofilaktovi vesti se gleda daka pokraj oblastnite organi na vlast(arhonti, streteni, katapani, duki, praktori, anagrafevsi, sudii), vo upravata na makedonskite oblasti zemale časte pati učestvo i toa direktno: imperatorot, členovi od negovata visoka voeno-administrativna i finansijska vlast, koi kako carski pridružnici, pratenici(nadgleduvai i kontrolori) ja posetovale Makedonija.

Ogromiot voeno-administrativen i finansijski aparat koj bil skoncentrisan vo Makedonija, trebale da go rani i zbogatuva makedonskiot narod. ^{Od} ~~Spored~~ vestite na Teofilaktovoto pismo "do Samnonskiot episkop" se dobiva preetava daka vo ovoj period site državni organi vo Makedonija gi obvladele javolet, sasno natprevaruvajki se koj poveke ne zagrabi, odelo do tamu što gi ličuvale lugeto od nivnite dеса(138). Vo drugo edno pismo Teofilakt istaknuva daka vizantiskite organi vo Makedonija natrupile bogatstvo od iljadi talanti, "pokrieni se solzi i belki"(139). Da postane Makedonija zemja za zbogatuvanje na vizantiskiot činovnički aparat, bilo pričina i toa što Vizantija bila istianata od Turcite od bogati oblasti vo Mala Azija. Zatoa Teofilakt izvestuva vo edno svoje pismo daka site organi na vlast vo Makedonija stanale košoderi. Tie duri poseguvale na bogatstvata na crkvata. Za da gi spreči toj im daval bogati podaroci(140). Ottuka, stremet na vizantiskite državni organi da se zbogatat sa smetka na makedonskiot narod, bilo pričina da dostigne do svojot vrh eksploatacijata. Zatoa toa bilo pričina da se nasili vo ovoj period otporot na makedonskiot narod protiv Vizantija.

2. Crkovna uprava

Edno pismo od Teofilaktovata korespondencija, isprateno do halkedonskiot episkop Mihail, sodrži skoro edinstveni podatoci za osvetluvanje crkovnata istorija na Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek. Podatocite od ovaa pismo se koristeni od masa postari i ponovi naučnici za rasvetluvanje na prašanjeto: dali Ohridskata arhiepiskopija bila samostojna crkovna institucija vo vreme na vizantiskoto gospodstvo, t.e. dali nejziniot arhiepiskop bil nezavisen od strana na carigradskiот patriarh?

Vrz osnova, glavno, na vestite od Teofilaktovoto pismo naučnicite dale dva različni odgovora.

Edniот odgovor bil deka Ohridskata arhiepiskopija ne zavise-la od Carigradskata patriaršija. Takov odgovor dali ušte vo 1860 godina Arh. B-dana. Spored nego podatocite od Teofilakt zboruvale za toa deka Ohridskata arhiepiskopija vo crkoven pogled ne zavise-la nitu od Carigradskata patriaršija, nitu pak od rimskiот papa (14). Deka Ohridskata crkva bila ne zavisna od carigradskiот patriarh, se izjasnil i Drinov (142). Vskvo gledište prifatil i Rački, koga istaknal deka Ohridskata arhiepiskopija i vo vremeto na Teofilakt sema se upravuvala. Spored nego Teofilakt energično ja branel nezavisnosta na arhiepiskopijata koga carigradskiот patriarh se obiduval da se meša vo nejzinata samouprava. No, za razlika od gorespomenatite učeni, Rački ustanovil deka Teofilakt ja branel Ohridskata crkva "zaradi svojata vlast", zašto toa ne go činela zaradi nejzinata narodnost. Taa crkva toj ja smetala po zakonot samostojna ne ne narodna; takvata crkva mu bila samostojna alka vo lanecot na grčko-istočnite crkvi. Zatoa, istaknuva ponatamu Rački, "Teofilakt beše odličan grčki patriot i na ohridskata stolica" (143). Vo ovaa grupa učeni spaѓa i Vasilevski. Spored nego Teofilakt, nesmetajki na svojot grčki proizhod, bil sestraneen zaštitnik na nezavisnosta i samostojnosta na Ohridskata arhiepiskopija, smetajki se samiot sebe naslednik na Prva Justinijana i poranešnite bugarski patriar

arsi(144).Čuhlev isto se izjnil deka pravata dađeni na Ohridska-
 ta ~~arhiepiskopija~~^{crkva} (na koja i' se ođzelo samo patriaršiskoto dosto-
 instvo)od imperatorot Vasilij II ostanale nenarušeni niz seto
 vizantisko gospodstvo,a i mnogu godini po nego(145).Podatocite
 od spomnatoto Teofilaktovo pismo,obstojno gi iskoristil i Snega-
 rov.Borbata na Teofilakt protiv mešanjeto vo ^{na patriarhot} kompetenciite na
 Ohridskata arhiepiskopija Snegarov ja svatil sosome pogrešno,ko-
 ga istaknal deka toj bil zaštitnik na "bugarskiot narod" da toj
 "si ina aftokefalna crkva vo rankite na Ohridskata arhiepiskopi-
 ja,koja bila "čisto bugarska tvorba"(146).Vo ovaa grupa naučnici
 spaga i Stojanov(Vlkanov).Toj prifatil gledište slično na Rački
 koga se ozjasnil deka Teofilakt gi zaštituval privilegii na
 Ohridskata crkva zaradi toa,što toa odelo vo negov interes:mi
 se ovozmožuvale nezavisno deluvanje i zgolemuvanje na negovite
 materijalni blaga(147).Poobstojno obrazloženie na vestite od Teo-
 filaktovoto pismo dal mitropolit Simeon.Spored nego,izdavanjeto
 na stavropigii od patriarhot,ne bilo dokaz deka Ohridskata arhi-
 episkopija na bila samostojna,zašto patriarhot imal pravo(po za-
 koni od "Eklogata" i dr.) da izdava stavropigii ne samo vo pot-
 činetite eparhii,ne i vo onie na drugite samostojni crkvi.Se ovi
 stavropigii nekoj crkvi i manstiri se otrgnuvali od vlasta na
 mestnite arhierci i se postavuvale pod vlasta na carigradskiot
 patriarh.Od tie pričini,smeta Simeon,Teofilakt reagiral protiv
 mešanjeto na patriarhot vo Kičevskata enorija(148).Iskažanoto
 mislenje od Simeon napolno go prifatil Zlatarski.Ovoj naučnik go
 svatil mešanjeto na ~~na~~ patriarhot vo Kičevskata enorija kako
 stremaž da se uništi samostojnosta na Ohridskata arhiepiskopija
 i se potčini poslednata pod vlasta na Carigradskata patriaršija.
 Zatoa Teofilakt,istaknuva Zlatarski,ne ja priznal stavropigijata
 na patriarhot,dađena na kalugerot od Kičevskata enorija,koj sa-
 kal tuka da podigne manstie.Na toj način Teofilakt gi "zaštituvā
 pravata i aftenomijata na upravuvanata od nego Ohridska crkva(149

ta bila takva što greizmot gi obfatił site vrvni lica vo Ohridskata crkva. Osven arhiepiskopot i episkopite, a i drugite viši duhovnici, bile Grci. Na toj naćin Ohridskata arhiepiskopija ja izgubila napolno svojata nezavisnost, zašto istata bila isklučivo potćineta na vizantiskata državna i crkovna vlast (155).

Po prašanjeto za nezavisnosta na Ohridskata arhiepiskopija, gledišteto na Gorjanov voglavno e istovetno so toa od Deržavin. Postoi samo razlika vo gledištata na ovie učeni vo vremeto koga Ohridskata crkva ja izgubila svojata nezavisnost. Za razlika od Deržavin, Gorjanov smeta deka ušte vo početokot na vizantiskoto gospodstvo Ohridskata crkva ja izgubila svojata nezavisnost, zašto site arhiepiskopi gi naznaćuvali imperatorite. Poslednite bile zadolžuvani napolno da ja sproveduvaat vo delo politikata na centralnata vlast, a i na Carigradskata crkva (156).

Vo literaturata, kako što gledame, nema edinstveno gledište po prašanjeto za nezavisnosta na Ohridskata crkva od strana na Carigradskata patriaršija vo vreme na vizantiskoto vladeeenje na Makedonija i sosednite zemji. Sumirajki gi rezultatite od gorespomenatite naućnici, se dobiva prestava deka Ohridskata crkva ostanala napolno nezavisna od carigradskiot patriarh vo siot period na vizantiskoto gospodstvo; deka od početokot bila nezavisna, a vo krajot na XI vek ja izgubila nezavisnosta; deka vo vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje ostanala samo po forma nezavisna; i deka vo tekot na celiot period od vizantiskoto gospodstvo bila napolno zavisna.

Po ovaa problematika nie zavzedovme stav (~~skkk~~ vo prvata glava od našata rabota) deka arhiepiskopot Teofilakt bil naznaćen za arhiepiskop na Ohridskata crkva od imperatorot Aleksej I i deka vo takviot ćin go posvetil patriarhot Evtatij Garidać. Isto taka se opredeliłme deka osven toa što ja Teofilakt sproveduval vo delo politikata na imperatorot Aleksej, deka se rakovodel od direktivite na patriarhot koga ja upravuval crkvata, koja igrala uloga na kćepitel na vizantiskata vlast vo "varvarskata zemja" Makedonija. Takvoto naše opredeluvanje odi pro'

gledišteto na tie naučnici, koi se izjasnile deka vo ovoj period od svojata istorija Ohridskata arhiepiskopija bila napolno nezavisna od Carigradskata patriaršija. I podatocite od pismoto na Teofilakt do Halkedonskiot episkop, vrz koi go izgradile privrženice na nezavisnosta na Ohridskata crkva svojot stav, kako ke vidime ne davaat za možnost da se prihati takvo gledište. Vo ova pismo Teofilakt, vo glavno, vaka gi dava odnosite na carigradski patriarh sprema Ohridskata crkva: "Bidejki veruvame (mu veli Teofilakt na Halkedonskiot episkop-b.m.) deka vašata privrženost ke ni prinese ne mala pomoš, zatoa ja razotkrivame na vašato pravosveštenstvo protivkanonskata postapka (na patriarhot-b.m.) za Kičevo. No, za da ne mi se posmeeš za varvarkoto ime, treba da ti kažam deka taa e enorija, koja pripaga na našata arhiepiskopija. Tamu eden kaluger pretpriemal da izgradi eden manastir i, bidejki toj beše go zafatil svoeto delo BEZ NAŠA DOZVOLA i postapuvawe protiv toa, koe go povezuvaat pravilata i građanskite zakoni, nie go sprečivme, toj reče, deka bil snabden so PATRIARŠISKO stavropi-galno pismo, i taka go zafatil deloto. No, toj e osuden na zabrana, koja mu ja naloživme vo soglasnost od pravilata, kako što znaete. Megutoa, nie bidejki smetavme deka prašanjeto ne e malovažno, mu napišavme i na čestitiot hartofilaks Gospodin Petar, kolku dopuštaše merkata na edno pismo, pišuvame i na tvojata blagoljubiva i zatoa pravoljubiva poštenost, za da pregovoriš i ti po prašanjeto na čovekot (patriarhot-b.m.), kojšto ako i da znae podobro i od nekogo, kako opredeluvaa pravilata i kakva kazna sleduva na tie koi gi narušuvaa, ne znajam, kako taka pozvoluva da stanuvaa takvi raboti, koi što go progonuvaa blagočestietā i redot na crkvite i pokažuvaa deka Hristovata krv, proliena za da se stavi vo mir, naprazno se izleala. Zašto se kakvo (pravo) se brka vo (zemjata) na Bugarite carigradski patriarh, kojšto nema nitu pravo da posvetuva vo nea, zašto nejze i' se padna da ima aftokefalen arhiepiskop, nitu pak drugo nekoe predimstvo dobil vrz nea po pr

dimstvo? I koj ke gi sledi GRESKITE, KOI KE GI PRAVAAT KALUGERITE od osnovanata se negova dozvola obitel i ke gi ispravuva? Toj li, koj ima vlast da gi ~~ke~~ upravuva potčinetite kalugeri i kogo go narečuvane ekzarh?... Koj e toj glupav..., koj ke go trpi spokojno megu Bugarite prisustvoto na carigradski ot ekzarh i nema da se odnese kon nego kako preljubodeec se gnev...? Jas ne mislam da se najde takov čovek. I koj kako čue za takvata bezakonnost, ne bi se razbuntuvail, dodeka se ušte ima blagočestvost megu nas i dodeka našeto opštество se voduševuva od počit kon pravilata? Ako vprčem našeto pismo i vašiot zbor stavat kraj na prašanjeto, ke blagodarime na Boga... No, ako pak ostanat gluvi onie, koi možat da go popravat stanatoto zlo, ke ima potreba da dadam opšt povik i da ja razglasam megu mnozina svojata bolka so nadaž deka može bi ke se najdat nekoj, koi ke posakat i ke možat da ja izlekuvaat..." (157).

Po edno vniimatelno analiziranje na vestite od ovaa Teofilaktovo pismo, a i sporeduvanje so sličnite podatoci od drugite negovi pisma, se razotkriva suštinskata funkcija na ohridski ot "afthefalen arhiepiskop". Izvestuvanjeto od Teofilakt deka mešenjeto na patriarhot vo upravnite funkcii na arhiepiskopot, bi dovelo do toa da se izmeni ulogata na arhiepiskopijata, koja i' bila naložena da ja igra vo teritorijata na bišeto Samuilovo carstvo, t.e. preku "gorni sili" da vliie bez otpor da go podnesuvaat vizantiskoto ropstvo potčinetite narodi, potvrđuva deka ne se boril Teofilakt da izvojuva nekoja nezavisna crkva za makedonski ot i drugite potčineti narodi, kako što pogrešno mislaat Snegarov i negovite ednomislehnici, tuku naprotiv toj se borel da ne se izlee naprazno "Hristovata krv", dadena ušte od prvite godini na vizantiskoto gospodstvo za zavrstuvanje na vizantiskite interesi na Balkanot. Ottuka, borbata na Teofilakt protiv mešenjeto na patriarhot vo Kičevskata enorija, bila upravena ne protiv zvaničnata vizantiska crkovna politika, tuku protiv lični ot stav na patriarhot. Zašto so takvi ot potez, smetal Teofilakt, vizantiskata gro'

zatorska politika sprema potčinetite balkanski narodi, bi zaostala čekor nazad. Istaknuvanje to od Teofilakt deka akcijata na patriarhot vo Makedonija bi imala za posledici da zede mav makedonskoto sveštenstvo, a što bi značelo makedonskiot narod da dobie idni boreci za crkovna i politička nezavisnost, isto ne ni dava za pravo da smetame deka Teofilakt bil borec za nezavisna "bugarska" crkva. Priznaniето od Teofilakt deka dokolku bi došlo do izgrađuvanje na makedonski manstir vo Kičevskata enorija, teško ke bilo da se sledaat greškite na kalugerite, jasno zboruva deka ohridskiот arhiepiskop se boral protiv nešenjeto vo ^{negovite} upravni funkcii na patriarhot zaradi toa što toa bi dovelo do osetno namaluvanje na duhovnata disciplina vo crkvite koi toj gi upravuval. ~~Smotajќi~~ Teofilakt i vo edno drugo pismo istaknuva deka imal maka so neposlušni kalugeri. Se odnesuva za kalugerite od eden manstir vo Berskata oblast, vo koj zavladeal anarhija, kojašto arhiepiskopot neznal kako da ja uništi (158). Ottuka, smetame deka suštinata na aftokefalnoста na Ohridskata arhiepiskopija bila taa što ohridskiот arhiepiskop go imal pravoto sam da gi upravuva potčinetite episkopii, koga pritoa ja sproveduval vo delo vizantiskata državna i crkovna politika. Seto ova znači deka ohridskiот arhiepiskop bil *afto-kefalos* (αὐτοκεφαλός) vo odnos na upravuvanje to na potčinetite crkvi na Ohridskata arhiepiskopija, a ne i sprema vizantiskata državna i crkovna vlast. Zatoa go smetame za pogrešno tvrdenje to od Snegarov deka Ohridskata arhiepiskopija bila "čista bugarska tvorba", zašto podatocite od Teofilakt pokažuvaa deka Ohridskata crkva bila vizantiska tvorba, t.e. istata bila pretvorena vo orudie na vizantiskata država, so čija pomoš poslednata go održuvala vizantiskoto gospodstvo nad makedonskiот i drugite potčineni narodi.

Izgubuvajќi ja svojata nezavisnost, Ohridskata crkva zadržala-

la nekakov vid avtonomna samouprava vo ramkite na Carigradskata patriaršija. Ohridskiot arhiepiskop se smetal za člen na glavna-
ta uprava na patriaršijata, učestvoval na nejažnite zasedanija,
zemal aktivno učestvo vo branenjeto na interesite i prestižot
na Istočnata crkva; učestvoval vo rešavanjeto na sporovite so
Zapadnata crkva (159) i t.n.

Od prepiskata na Teofilakt se doznava deka ohridskiot arhie-
piskop, vo vreme vladdeenjeto na Aleksej Komnen, ne gi upravuval
site crkvi koi gi vladeala vo vremeto na Samuil Ohridskata patri-
aršija. Naprotiv, brojot na potčinetite crkvi na arhiepiskopot Teo-
filakt bil pomal i od toj, koj go imala arhiepiskopijata vo poče-
tokot na vizantiskoto gospodstvo. Ovoj naš stav se potvrđuva od
vestite na Teofilaktovoto pismo, isprateno do Kerkirskiot episkop
vo koe meğudrugoto Teofilakt pišuva: "Jas ne žalam nitu za priho-
di, so koi arhiepiskopijata едно vreme beše silna, nitu za vlasta
i vedomstvoto koi se prostiraa od rekite do kraevite na moreto.
Žašto prvata ni e dostatačna..., se naučivme, a za vtoroto ke ka-
žam deka našite sili se slabi za da možeme da go pazime..." (160)

Vakvoto iskazuvanje od Teofilakt ni dava za pravo da ja obo-
rime tezata na tie naučnici, koi smetaat deka i vo vreme na arhi-
episkopuvanjeto na Teofilakt, ostanala netaknata goleminata na
crkvite, koi spagale vo ramkite i porano na Ohridskata crkva (161)
Vo literaturata postoi i едно drugo gledište, koe isto ne go po-
tvrđuvaat podatocite od Teofilaktovata prepiska. Privrženiceite
na ova gledište se opredelile deka vo vremeto na Teofilakt
~~šir~~ diocezet na Ohridskata arhiepiskopija bil skraten skoro na
polovina, t.e. deka graniceite na diocezet se poklopuvale so "Za-
padna Bugarija" (162).

Istaknuvanjeto od Teofilakt, kako ke vidime, deka toj upravuval
i so eparhii, koi se prostirale vo teritoriite na segašna Srbija,
Bugarija i Albanija, ne tera da go otfrlime takvoto gledište.

Spored prepiskata od Teofilakt, ohridskiot arhiepiskop upravuval so slednite eparhii:

1.Ohridskata, so glaven grad Ohrid, koj bil istovremeno i sedešte na arhiepiskopijata. Vo Ohrid bil skoncentrisan golem broj erkovni velikodostojnici. Takvite go pridružuvale Teofilakt koga toj vleguval vo crkvata(163). Vo Ohridskata eparhija vleguvale poveќе pomali crkovno-administrativni oblasti. Spored vestite od Teofilakt takva oblast-enorija bila Kičevskata(164), potoa oblast Mokra(165). Snegarov e na mislenje deka kon Ohridskata eparhija bila priklučena i Prespa(166).

2.Skopskata(167).

3.Prizrenskata(168)

4.Lipeniskata(169)

5.Moravskata(170)

6.Belgradskata(171)

7.Triadiškata(Središkata)(172)

8.Vidinskata(173)

9.Maleševskata(174)

10.Strumiškata(175)

11.Pelagonijskata(176)

12.Slaniškata(177)

13.Vodenskata(178)

14.Kosturakata(179)

15.Kaninskata(180)

16.Glavniškata(181)

17.Devolskata(182)

18.Verijskata(183)

19.Debarskata(184)

Bi zgrešile koga bi zaključile deka samo ovie eparhii gi upravuval Teofilakt, zašto postoele i drugi, koi nemožaat da se utvrdat samo vrz osnova na vestite od Teofilaktovata korespondencija. Poatajki i od drugi sovremeni izvori, Snegarov smeta deka po

smrtta na Vasilij II vo rankite na Ohridskata arhiepiskopija vleguvale 24 eparhii. Pokraj gorespomnatite eparhii po vestite od Teofilakt, Snegarov došol do podatoci дека Teofilakt gi upravuval i eparhiite: Velbuždaska, Niška, Sremska, Raška, Grebenska i Vrenotskata ili Vlaška (185). Rački smetala дека ~~kon~~ Teofilakt duri gi upravuval i Dristrskata i Kiprskata eparhii (186). Vakvoto opredeluvanje od Rački nemože da se usvoi ^{zašto} Teofilakt ne spomnuva vo svojata korespodencija дека Dristrskata eparhija spagla pod negova uprava. I vo navedeniot spisok od Snegarov ne se sretnuvaa ovaa eparhija. Ovoj naučnik smeta дека Dristrskata eparhija bila pretvorena po smrtta na Vasilij II vo mitropolija i дека istata bila potčineta na carigradskiot patriarh (187). Što se odnesuva za Kitrskata eparhija, vesti za nea kaj Teofilakt ima. Ohridskiot arhiepiskop se dopišuval so ~~Ker~~itrskiot episkop. No seto ova ne znači дека posledniot bil potčinet na Teofilakt. Naprotiv, od drugi izvori se utvrđuva дека ~~Ker~~itrskata eparhija spagala vo rankite na Solunskata mitropolija (188).

Kon gorespomnatite crkovni oblasti, koi gi upravuval Teofilakt, treba da se prikluchi ušte i Serskata, zašto od podatocite na korespodencijata na arhiepiskopot se doznava дека toj ^{gi} upravuval i = "svetite Serčani" (189).

Od gorenavedeniot pregled na eparhiite koi vleguvale vo rankite na Ohridskata arhiepiskopija, se gleda дека ne se vo pravitu privrženicite za nesmaluvanjeto na brojot na eparhiite na arhiepiskopijata vo vremeto na Teofilakt, nitu pak tie koi smetaa дека diocezet na Ohridskata crkva vo ovoj period se smalil skoro na polovina. Ako se napravi sporedba megu brojot na eparhiite koi gi vladeal vo početokot na XI vek Jovan Debarski i brojot na eparhiite što gi upravuval Teofilakt vo krajot na XI i početokot na XII vek, bi se videlo дека prviot vladeal samo so 7 eparhii poveќе, t.e. toj vladeal so 32, a Teofilakt so 25 eparhii (190).

Vo organizacionen pogled eparhiite na Ohridskata crkva se bile razdeleni na protoierejstva. Ovie pak vo zavisnost od brojot na gradovite bile razdeleni na poveke enorii (191). Kako vidovme pogore, Teofilakt spomenuva deka Kičevo bil enoriski grad na Ohridskata eparhija.

Upravata na eparhiite bila skoncentrisana vo sedištetu na eparhijata. Teofilakt gi imenuva obično eparhiite po gradot kaj se naogala episkopskata katedra.

Od prepiskata na Teofilakt se utvrduva deka vrhovni upravni organi na Ohridskata arhiepiskopija bile arhiepiskopot i crkovniot sinod. Spored vestite od Teofilakt, pogore utvrdivme deka posledniot bil izbran za arhiepiskop na Ohridskata crkva od imperatorot Aleksej Komnen, koga pritea bil posveten vo ovoj čin od strana na carigradskiot patriarh Evstatij Garida. Drugiot vrhoven organ - Sinodot, go sočinuvale site eparhiski episkopi (192). Kako predsedatel na Sinodot (193), arhiepiskopot go svikual ednaš godišno Sinodot. Od pismota na Teofilakt se doznava deka Sinodot zasedaval ne sekogaš vo Ohrid. Vo pismoto do prespanskiot upravitel Makromvolit, Teofilakt ne izvestuva deka i vo Prespa bisedaval Sinodot na arhiepiskopijata: "Glasot na sveštenite pravila..., pišuva Teofilakt, ni nareduva da go svikame našiot svešten sinod... vo Prespa (zašto tamu ќе stane sobranieto)... No, vni- navajte da ne go ostavite bez pomoš crkovnikot, koj e ispraten da sobere potrebnoto za hrana, so toaz ќе dokažete deka tie koi ќе gi ispeat pesnite na praznikot, se isti šturci i da ne bi gla- duvale, koga drugite ќе se veselaat i pijančat..." (194).

Na zasedanijata na Sinodot na Ohridskata crkva zadolžitelno morale da prisastvuvaat site episkopi. Toa se doznava od 17-to i 18-to po Fineti pisma, isprateni od Teofilakt do Triadiškiot episkop. Vo ovie pisma Teofilakt ostro go napdnal spomnatiot episkop zaradi negovoto neprisastvuвање na zasedanieto na

Sinodot na Ohridskata crkva. Vo vraka so ispratenoto pismo od Triadiškiot episkop do Sinodot, vo koe istiot gi navel pričinite za negovoto nedoaganje na sasedaniето, Teofilakt mu napišal pismo so mnogu ostra sođržina. Među drugoto, Teofilakt go napišal i ova: "Se pročete...brate, na nas site sobrani brakta pismoto na tvojata sveštenost, i ne pomalku se zarađuvavme za obrañanjeto na Ermencite...No, ne maliku se nalutivme, zatoa što se otkaa od patot za tuka, zašto tvoeto otsustvo STANA PRIČINA DA SE ODLOŽAT PAK POSTO-
ELITE PRAŠANJJA; PISMENOTO MISLENJE NE MI SE VIDE DEKA E DOSTATO-
ČNO, ZA DA GO DOPOLNI NEDOSTATOKOT OD TVOETO OTSUSTVO...Nekoi pak od poostroumnite zabeležia vo pismoto...protivorečnost. Zašto, kako si kažal pogore, deka ti bilo nevozmožno da dojdeš tuka, zašto si imal namera da odiš so Ermencite vo Carigrad, podolu kažuvaš, deka go očkuvaš opišuvačot na temata, za da ne gi ostaviš tuku taka rabotite. Zašto, ako od želba da gi prestaviš Ermencite na silniot i sveti naš car i da im go posočiš, ti se otkaa od sobraniето, koe go sakaa pravilata, a i drugi izvestni na tebe pričini, ti ne trebaše da go čekaš i opišuvačot. Ako se vrtiš tamu poradi posledniот, za da ne se sluči šteta..., mnogu poveke trebaše da prisustvuvaš so nas na sobraniето, i da se zanimavaš so UPRAVU-
VANJETO NA CRKOVNITE RABOTI...

No... biđejki, vpročem, razbravme, deka ti brate naročno si se otkaał da dojdeš na sobraniето, baraš i kroiš izvinuvanje..., zatoa TI NALOŽUVAME ZABRANA OD SEKAKVA SVEŠTENIČKA DEJNOST so si-
lata na sv. Duh, pred kogo si dolžen bez drugo da dađeš kraj na deloto, koe si go zafatil pred Sinodot...Ako ti se gleda teško da se lišuva tvojata crkva od arhierijskata ti služba, razberi deka i NA DRUGITE CRKVI E TEŠKO DA SE LIŠUVAAT OD ARHIEREI PORADI TVOJATA OTSUTNOST, ZAŠTO TREBA DA ZNAEŠ DOBRO, DEKA AKO TI NE PRISUSTVUVAŠ, NITU DELOTO NA LIPENISKIOT EPISKOP NE DOBIE KRAJ, NITU OSTANATITE PODVLASTENI CRKVI NE DOBIJAT EPISKOPIJ;" (195).

Ovie vesti od Teofilakt zboruvaat deka pokraj arhiepiskopot

i Sinodot na Ohridskata crkva bil vrhoven organ na uprava vo Ohridskata arhiepiskopija. Na negovite zasedanija prisastvuvala zadolžitelno site episkopi. Site šlenovi na Sinodot učestvuvala vo donesuvanjeto na odluki za kaznuvanje na episkopite, koi postapuvale protiv pravilata na arhiepiskopijata. Takva kazna dobil, kako vidovme i Triadiškiot episkop. Interesno e deka arhiepiskopot ne donesuval sam odluki za kaznuvanje ili ukinuvanje kaznite na ovoj ili onoj episkop. Kaznata na Triadiškiot episkop kako vidovme mu ja naložil Sinodot. Zatoa toj bil organot, koj trebal da mu ja i ukine. Potvrda za ovoj naš stav se dobiva od 32-to po Meursija pismo, isprateno od Teofilakt pak do Triadiškiot episkop. Od ova pismo se gleda deka Triadiškiot episkop se gi popravil odnosite sprema vrhovnata vlast na arhiepiskopijata, pa zatoa baral so pismo da mu se ukine kaznata, naložena od bratstvoto. Arhiepiskopot Teofilakt, megutoa, nemožel sam da ja ukine kaznata, pa zatoa mu napisal kako da postapi: "No, bidejki kaznata ti e naložena od poveke braka..., zatoa pišav po toa prašanje do Strumiškiot i do Maleševskiot (episkop-b.m.), niz čii eparhii stvarno ke pomine tvojoj pratenik. Znam, deka i tie nema da ja ofrlat tvojata molba i ke ja oprostatz kaznata... Ke pišam i na drugite, koi sami ke te izvestat, što mislkat..." (196).

Osven kaznuvanje ili odmenuvanje na kaznite na episkopite, podatocite od navedenite Teofilaktovi pisma, ne zapoznavaat i so eden dosta važen moment, deka Sinodot gi izbiral episkopite na oddelnite eparhii, a ne arhiepiskopot. Megutoa, ne se isklučuva faktot deka arhiepiskopot dosta vlijael pri izborot na episkopite. Potvrda za toa se dobiva od isprateneoto pismo na Teofilakt do skopakiot duka Taranitopul. Vo ova pismo se naveduva kakvi episkopi sakal arhiepiskopot da gi vladeat oddelnite eparhii. Toj go osudil mešanjeto na svetomnata vlast vo izborot na episkopot

na Skopskata eparhija, se slednoto obrazloženie: "Bidejki se opravdiv od obvinienieto, deka sum dobil pismo od mojot gospodar za (naznačuvanje) episkop, eve sega pišuvam za samata episkopija i velam, deka niti mojot gospodar treba da se meši vo takvi raboti (zašto se golemi i užasni), nitu pak nie možeme tuku taka da se raspoređuvame so božestveni raboti, za da ugođuvame. Od proizvedenite vo episkopstvo edni, otkako se služile vo taš crkva... se dobile episkopija, kako što se moravskiot i prizrenskiot, a drugi, otkako se istaknale vo Carigrad so učitelako slovo, kakvišto se kosturskiot i belgradskiot, treći pak, otkako se istaknale vo monaškiot život, kako tridašskiot, se dobile arhiepiskopski čin. Ako preporučeniot od mojot gospodar e takov, nema ti da ni bišeš blagodaren..., a nie na tebe. Ako pak toj ne e poznat ^{nitu} na našata crkva, nitu spađa među onie, koi se ~~izvestni~~ poznati vo Carigrad po svojata nauka ili po svojot život, togaš ti ne sa- kaj tuku taka i na prazno da se sprotivostavuvaš na Boga, nitu ni prepisuvaj da go napravime toa... Zašto... (za episkop-b.m.) e potreben čovek dobro podgotven... vo duhovnite i mirski rabo- ti" (197).

Kako što gledame Teofilakt igral aktivna uloga vo izborot na episkopite. Takvo mislenje iskažal i Litavrin (198). Od druga strana prienljivo e mislenjeto na ovoj naučnik deka izborot na episkopot stamuvail definitivno po odobruvanjeto od imperatorot. (199), zašto episkopskata titula mu donesuvala na izbrannikot otstupuvanje od državata zemjeni vladenija, imunitetni privilegii i sl.

Od pismoto na Teofilakt do ^{Jovan Komnen} ~~Devolskiot episkop~~ doznavamo deka episkopite gi upravuvale svoje eparhii so pomošta na potčineti sveštenici. Vo pismoto, na primer, Teofilakt soopštuvaa deka na Devolskiot episkop mu bile potčineti jakoni i prezviteri (200). Podatocite pak od pismoto na Teofilakt do Kerkirskiot episkop, zboruvaa i za toa deka ~~našata~~ episkopite, koi ne gi počituvale pravilata na arhiepiskopijata, imalo i dosta svešte-

nici(201).Ovie sveštenici gi upravuvali protierejstvata ili enoriite.Načelo na prvata crkovno-administrativna oblast stoel protoierejot,koj bil prv zamestnik na episkopot.Enoriite isto se upravuvali od poniski po rang sveštenici,čakoni i sl. Imalo enorii koi se upravuvali samo od sveštenici.Vo rankite na eparhijata postael i arhičakon,koj gi zastapoval čakonite pred episkopot(202).Ottuka,možat da se razberat poplakite protiv nekoj "sveštenici i soepiskopi" od strana na Teofilakt(203),kako poplaki protiv site sveštenici od dotičnite nedisciplinirani eparhii.

Upravnite dolžnostā na episkopite bile najraznoobrazni.Tie upravuvali se site eparhijski crkvi,manastiri i drugi crkovni ustanovi(204).Od prepiskata na Teofilakt se doznava deka manastirite se upravuvali od igumani,koi čokolku nivnite manastiri potpačale pod vlasta na haristikijari,imale go za pravo i toa da ne dozvoluvaat da se meš^{at} vo upravata na manastirite nitu episkopite,od dotičnite eparhii,nitu pak i arhiepiskopot(205).Izgleda vlasta na episkopite,az duri i na arhiepiskopot ne se protegala i vrz onie manastiri,koi bile stavropigalni,t.e. izgradeni so dozvola od carigradskiot patriarh.Potvrda za toa e protivanjeto na Teofilakt da se izgradi takov manstir vo Kičevskata enorija.Istaknuvanjeto deka nemalo koj da gi kontroli- ra greškite na kalugerite,a zašto zboruvavme i pogore,go potvrdu- va našiot stav.Teofilakt sakal vo toj slučaj da istakne deka carigradskiot patriarh bil daleku,za da bi možel da ja sprečuva eventualnata anarhija i nedisciplina na kalugerite vo dalečnata Kičevska enorija.

Od druga strana bile ograničeni pravata na episkopite da gi lišuvaa sveštenicite od nivnite činovi.Taka,od edno pismo na Teofilakt se doznava deka bila nezakonaka postapkata na Triadiškiot episkop,koga toj go lišil od sveštenički čin eden kalu- ger.Protiv takvata postapka na ovoj episkop reagiral i impere-

torot, a i arhiepiskopot(205). Posledniot baral da bide oslobo-
den kalugerot od kaznata, a deloto protiv nego se dađe na razgle-
duvanje pred šlenovite na arhiepiskopskiot Sinod(206). Samo od
pismoto na Teofil^o filakt do Devolskiot episkop se doznava deka
samo po naredba od povisokata vlast(arhiepiskopot ili Sinodot)
možele episkopite da gi lišuvaa od sveštenski čin sveštenici-
te od nivnite eparhii. Tuka stanuva zbor za ermenski sveštenici
koi pominale vo pravoslavna vera. Arhiepiskopot ne mu dozvolil
na spomnatiot episkop deka možeš da gi pričisli nekoi od ermen-
skite sveštenici kon nirjanite(207).

Vo istoto pismo Teofilakt spomenuva i za toa deka episko-
pите imale pravo da posvetuvaa vo sveštenski čin luѓe od niv-
nite eparhii. Za toa Teofilakt mu velel na Devolskiot episkop
i ova: "Rakopoloži gi sam" ermenskite sveštenici, koji se "priso-
edinile kon pravoslavната vera"(208). Od ova praksa episkopite
dobivale golami prihodi, zašto kandidatot za činot daval sedum
zlatni nomizmi(209).

Se postavuva prašanje dali izborot na nižeto i srednoto
sveštenstvo stannuvao i od redovite na makedonskiot nared. Li-
tavrin se izjasnil deka pokraj višeto i srednoto, a delimično i
nižeto sveštenstvo se izbiralo od redovite na čisto grčko nase-
lenie(210). Vakvoto gledište go smetame za ispravno, zašto se
potvrduva od podatocite na Teofilaktovata prepiska. Teofilakt
ne spomnuva deka meѓu episkopite i povisokite po rang svešte-
nici imalo Makedonci, Bugari, Srbi i sl. Od negovata prepiska se
doznava deka samo meѓu nižeto sveštenstvo imalo i Makedonci.
Takov bil raspopeniot kaluger koj go zatvoril vo svojata kula,
no moral da go pušti(211); potoa kalugerot koj sakal da izgradi
manastir vo Kičevskata enorija(212), a gi imalo sigurno kaluge-
ri-Makedonci i meѓu "svetite Serčani", koji sozdale "anarhija"
vo eden od manastirite vo Serskata oblast(213). Od ovie slabi
podatoci nemože da se vidi dali nižeto sveštenstvo vo Makedo-

nija go sočinuvala vo mnozinstvo Makedoncite. Podatocite od Teofilaktovata prepiska, koi zboruvaat deka sveštenicite od Polog se eksploatirale od drzavnite organi kako i "prostiot narod" (214 od edna strana, a i izvestuvanjeto od Teofilakt deka megu izbeganite parici na Devolskata crkva vo sumata, imalo i diakoni i presviteri (215) od druga strana, ni dava za moznost da pretpolozi me deka mnozinstvoto od nizeto sveštenstvo na makedonskite eparhii bile Makedonci. Toa e razbirливо, zašto tie prestavnici na makedonskiot narod trebalo da služaat kako most megu ~~guzi~~ više- to i srednoto sveštenstvo, koe bilo od grčka narodnost. Deka imala potreba ~~na~~ višata arhiepiskopska vlast od edna takva sorabotka, se gleda od sevozmožnite ubeđuvanja, koi gi pravel Teofilakt sprema ^{dukata Jovan Komnen. Od} ~~na~~ posledniot sakal da ~~na~~ spreči ^{da} služitelite na crkvite od Polog se eksploatiraat kako i mirjanite. Logično e da se smeta deka Vizantija ne go lišila makedonskiot narod da ima svoi prestavnici vo crkovnata uprava na Ohridskata crkva, zašto nejsinata politika se zasnovuvala sekogaš na toa da se koristaat i sili od potčinetite narodi, Takvata politika na vizantiskata država sprema pokoreniot makedonski narod osobeno došla do izraz vo početokot na XI vek koga duri i prviot arhiepiskop na Ohridskata crkva bil Makedonec. Bidejki i vo vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vizantiskata vlast ne bila stabilna vo namirnata "varvarska" Makedonija, nemože da se kaže deka vo crkovniot klir na crkvite vo eparhiite na Ohridskata arhiepiskopija nemalo i Makedonci. Naprotiv, kako što imalo Makedonci-svetovni feudalci, megu "kastrinite" na Ohrid i drugi oblasti ~~xx~~ i gradovi na Makedonija, taka imalo i prestavnici-Makedonci i vo nižata, a možebi i vo srednata duhovna zemjovladetelska aristokracija. Takvite možebi gi imalo i megu Sveštenicite na Polog. Ottuka, može da se pretpoloži deka makedonski-provizantiško nastroeni sveštenici imalo vo redovite na Ohridskata crkva i vo vremenoto na Teofilakt.

Našata prestava za crkovnata uprava vo Makedonija ne bi bila pocelosa, ako ne bi gi iskoristile podatocite od Teofilaktovata prepiska, za da gi vidime sudskite funkcii na predstavitelite na crkovnata vlast, t.e. vo što imale pravo sveštenicite, episkopite i arhiepiskopot, koga go sudele naredot. Od podatocite na Teofilaktovite pisma se gleda deka na crkovna kazna podležale site luѓe, koi se bile obvineni deka bile eretici, mnogužen- ci ili stapuvači vo prestopni brakovi (216). Ereticite ne sekogaš potpagale pod kompetencijata na crkoven sud. Tie, kako ukažavme pogore od našata rabota, često pati bile sudeni i od državnite sudovi. Takov bil slučajot so raspopeniot kaluger, koj go zatvoril Teofilakt, no moral da go oslobodi zašto negoviot prestup bil od takva priroda, što mozele da go rešat samo svetovni sudovi. Što se odnesuva za okrivenite kako mnogužen- ci i stapuvava- či vo nezakonaki prestopni brakovi, tie ~~kaznani~~ isključivo bile nakažuvani od crkovnite sudovi (217). Od prepiskata na Teofilakt se gleda deka pekraj arhiepiskopot (218) i sveštenicite i episko- pite go sudele naredot (219). Zaradi sudskata dejnost crkvata zemala takanarečen crkoven aerikon (220).

Kako što gledame crkvata igrala i na sudsko pole aktivna uloga. Održuvajki ja pred se duhovnata disciplina meѓu pastvoto, taa uspešno ja obavuvala svojata zadača, koga od nea se baralo so pomošta na Boga da gi ugušuva raznite formi na otpor na potčinetiot narod, koj i vo vreme na vlašćenjeto na dinastijata Komneni nastojual da go otfrli vizantiskoto gospodstvo. Zatoa Ohridskata crkva, koga imperatorot doaѓal vo Makedonija, bila potiknuvana da deluva vo polza na kursot, koj go diktiral toj i organite od centraliziranata država (221). Naznačeniот arhiepisko- lično od imperatorot za glava na Ohridskata crkva trebal da deluva vo podvlastenata teritorija taka kako naredil posledniот (222). Zatoa Teofilakt nastojual upravata na potčinetite crkvi ja predade vo racete na takvi lica, koi bile dobro prigotveni i za crkovni i za ~~svetovni~~ svetovni raboti (223), zašto smetal arhiepiskopot za "duhovniот čovek đuri i svetovnoto e duhovno" (224).

II. Ulogata na Teofilakt Ohridski vo greiziranjeto na Ohridskata crkva i vo asimiliranjeto na makedonskiot narod

Vo istoriografijata najrazlično e prikašana dejnosta na Teofilakt vo Makedonija. Edni naučnici, tie se vo najgolem broj, se opredelile deka Teofilakt odigral ogromna uloga vo greiziranjeto na Ohridskata crkva, a i asimiliranjeto na makedonskiot, bugarskiot i drugite slovenski narodi, potčineti na Vizantija. Takvo gledište zastapil ušte vo 70-te godini na XIX vek ruskiot crkoven istoričar Golubinski, koga istaknal deka vo XI-XII vek Greite ja imale vlasta vo Ohridskata arhiepiskopija, poradi što istata ne slušela za branenje interesite na Slovenite, tuku naprotiv za nivnoto potiskanje pod vlasta na Vizantija(225). Edna godina po Golubinski i Franjo Rački, vrz oanova na vestite od Teofilaktevata prepiska, se izjasnil deka Teofilakt bil odličon grčki patriot i na ohridskata arhiepiskopska stolica, zašto toj tuka primenuval takva politika: što e grčko e vozvišeno i ugledno, a što e slovensko nisko i prosto; ~~grčki~~ Ohridskata crkva ja smteal toj po zakonot samostojna, ne ne i narodna. Borбата na Teofilakt protiv prevlasta na Carigradskata patriaršija vo Makedonija, smeta Rački, ne bila za začuvuvanje interesite na potčinetiot narod, tuku na svoje lični interesi, zašto toj bil poveќе doverliv na carigradskiот двор, otkolku na narodu čija crkva ja upravuval. Teofilakt ~~preku~~ arhiepiskopskiот stol vliasel da se usvojuva od slovenskiот narod grčkiот jazik i kniga(226). Uspenski isto se iskakal deka vo potčinetata od Vizantijska Makedonija crkvata bila pretvorena vo orudie na državata, za polesno vladeenje so potčinetiot narod. Ovoj naučnik nemožel da si dađe točen odgovor na prašanjeto: kolku daleku otišle Greite vo elinizacijata na Makedonija vo XI i XII v. No, sepak toj ~~zaključil~~ ^{zaključil} deka "nema сомнение, deka slovenskoto naselenie vo Makedonija i Trakija" bilo podvrgnato na aktivna elinizacija(227). Po Uspenski i Gublev vlegol vo redot na tie na-

učnici koji smetale deka Ohridskata arhiepiskopija vo vremeto na vizantiskoto gospodstvo se pretvorila vo grčka crkva. Gledišteto na Cuhlev ~~z k k k k~~ se sveduva na toa deka so naznačuvanje to Grci za arhiepiskopi na Ohridskata crkva se došlo do pretvoru- vanje na arhiepiskopijata vo grčka crkva. Poslednata se pretvori- la, smeta Cuhlev, kako najnađežen kanal za podrška na grčkata ~~vla~~ vlast i eliniziranje na narodot. Ohridskata arhiepiskopija pre- stanala da biđe izrazitelka na nacionalnoto i duhovnoto edinstvo i istoriski slovenski tradicii. Od toa vreme se započnalo dvojno r opstvo: političko i duhovno (228). Pokasno, Zlatarski peobstojno ja dal ulogata na Teofilakt vo greiziranje na Ohridskata crkva i vo asimiliranje na potčinetiš slovenski narodi. Spored nego Teofilakt odigral aktivna uloga vo voveduvanje na grčkiot ja- zik vo crkvata. Toj smeta deka vo vremeto na Teofilaktovoto arhi- episkopuvanje se slušelo nasekade vo "Bugarija" na grčki jazik, i site učilišta, osnovani od porano, bile zatvoreni (229). Gledište- to na Zlatarki go prifatil kako ispravno i Deržavin. Ovoj avtor ušte dodal deka Teofilakt ne bil osamen vo svojata asimilatorska dejnost sprema slovenskite narodi. Naprotiv, toj imal sorabotnici- ednomišlenici (230). So gledišteto na Zlatarski napolno se složil i Nikolaev ~~(XIII)~~ I. I toj se izjasnil deka so naznačuvanje to Grk za ohridski arhiepiskop, bil jasen dokaz deka carigradskata vlast se stremela da go romeizira narodot preko Ohridskata crkva (231). Na greizatorskata uloga na Teofilakt, ukažal i Gorjanov. Toj sme- tal deka eden od provednicite na elinizatorskata politika vo Makedonija bil Teofilakt. Vo negovo vreme grčkiot jazik stanal oficijalen jazik vo bogoslužbata. Teofilakt gi prevel na grčki jazik tendenciozno i slovenskite kitija (232). Vo ponovata jugo- slovenska historiografija slično gledište priatile Grafenauer, Tomoski, Polenakovič i Ostrogorski (233).

Malku poinakvo gledište vo odnos na asimilatorskata politika na vizantiskata država iskažal Dujčev. Toj se izjasnil deka vo

vreme na vizantiskoto gospodstvo "Bugarite" bile tretirani kako "Varvari" i obložuyani bile so teški danoci, ne nikogaš ne bile "podložuyani na soznatelna i sistematna denacionalizacija. Vizanti-skata vlast sakala od niv da bidat pokorniki podannici na Impe-rijata, da plašaat danoci, da vršaat zadolženija i da se pokoruvaa Sistematska i soznatelna romeizacija nikogaš ne se prokaruvala, zašto za ova se sakalo razviano ^{a Romeite po toa vreme ne se imale} nacionalno soznanie, samosoznanie Navistina, istaknuva potemu Dujčev, jazikot na Bugarite ponekogaš bil presleduvan ili napagan, a bugarskata knižnina bila podlagana na uništuvanje, no toa se vršelo zašto i jazikot i knižninata na bugarskiot narod bile ometani za "varvarski". Osven toa, mnogujazi-čnata vizantiška država nikogaš, a najmaliku prez taa epoha, ne e predstavuvala neakva država so jasno izraena narodnostna obet-nost. Vo toj odnos taa pomognala za zašuvuvanjeto na bugarskata narodnost" (234).

Vo ponovo vreme i Litavrin se izjasnil deka sistematska i soznatelna asimilacija Vizantijska ne sproveduvala vo potčinetite zemji. "No, zatoa pak, veli toj, bile na lice političkrite celi za utvrđuvanje na vizantiskata vlast, vizantiskrite normi na život, vizantijskrite zakoni, grčkiot jazik vo smisla na oficijalen jazik i t.n., sistematskoto estvoruvanje na koi ne bi moželo a da ne donese smaluvanje i potčinuvanje na slavjanskata kultura vo pol-za na kulturata na zavojuvačot- rezultatot bil eden i toj isto nezavisel od toa, "soznatelno" ~~ili~~ li se presleduvala slovenskata kultura ili "besoznatelno" ja natrapuvale strannata kultura. Vi-zantiskata crkva nikako ne bila vo Bugarija hranitelka na slo-venskoto kulturno nasledstvo-taa samo ponekogaš go koristela vo tesna vraka so politikata na državata za nejsinⁱ interesi... Duhovnoto porabuvanje na narodot kako edno od silnite sredstva za nagovoto držanje vo potčinetost sekogaš bilo, vo kraen slučaj, glavната obaveza na crkvata... Imeno taka gledale na obavezite na crkvata i vizantiskrite imperatori." Izjasnuvajki se Litavrin

i za toa deka vo XI i XII vek nemoželo ni zbor da stane za nacija, dodal deka vo ovoj period "postoele državi, koi imale veke mnogovekovni kulturni, bitovi, literaturni i slični tradicii. Nemalo nacionalna ^{samo}soznanie, no bilo dostatočno opredelenoto soznanie za svojata narodnost, obšteniot jazik, pismenosta, kulturata. Edvan li toa bilo tugo i na samata imperija vo XI-XII vek, čie jadro na gospodarečkata klasa go sočinuvale Greite, sosema ne tugi na gordosta ne samo na svojata obrazovanost i bogatstvo, no i na svojata stara visoka kultura. ^{Na}Stepenta na razvitokot na narodnosta odgovarala izvesnata stepen i soznanie na svojata etnička, kulturna i državna pripadnost". Litavrin e na mislenje deka vo "Bugarija" jz asimilacijata ja obfatiła samo gospodarečkata klasa, dodeka narodot gi začuval svoje kulture tradicii. Vo odnos na dejnosta na Teofilakt, Litavrin se izjasnil deka toj uspešno "ja ispolnuval svojata služba, no ne se tradel toj za "zakrepuvanjeto na nacionalnoto samosoznanie na Bugarite", tuku za zatvrđuvanjeto na vizantiskoto gospodstvo vo Bugarija". Teofilakt preveduvajki gi na grčki jazik žitijata na Klinen Ohridski i Tiveri opolskite mačenici, smeta Litavrin, odel kon toa da gi liši "Bugarite od svoje "sobstveni" svetei, koga gi pravel "vizantiski". Od vakvite Teofilaktovi akcii "teško e, veli Litavrin, da se sogleda svidetelstvo za naprava asimilatorska politika. No ne treba da se gleda vo toa i podrška na "nacionalnoto" samosoznanie na Bugarite" (236).

Nasproti na mislenjata na gorespomenatite naučnici, koi se opredelile deka Vizantija vršela preku Ohridskata crkva soznatelna ili bezsoznatelna asimilacija vo Makedonija, postoji edna druga grupa naučnici koi prifatile gledište deka Ohridskata arhiepiskopija đuri i vo vremeto koga na nejzinoto čelo stoel Teofilakt, neprestanala da gi krepí interesite na pastvoto od nepravdite na svetovната vlast; da go zatvrđuva "bugarskoto soznanie" na makedonskoto i bugarskoto naselenie; da se bori protiv

obidite na Carigradskata patriaršija da se ubižti "bugarskiot" karakter na Ohridskata crkva i sl. Na takvo gledište zastanai Iširkov. Toj se izjasnil deka ohridskite arhiepiskopi iaku bile Grci tie imale interes da ja podržuvaa bugarštinata na makedonskoto naselenie, zašto samo vo imeto na taa bugarština tie mošele da ja zapazat svojata avtonomnost pred Carigradskata patriaršija (236). Šnegarov isto zastanai na takvo gledište koga istaknai deka "i pokraj narednata omraza Teofilakt... go zaštituval svoeto pastvo od nepravdite na svetovnata vlast i ne samo ne dejstvuval za negovata asimilacija, no naprotiv mnogu napravil za da go zakrepne vo nego bugarskoto soznanie i da go zapazi toa kako oddel na istoriska veličina, kako za toa sveidetelstvuva negovata silna apologija za aŭtonomijata na Ohridskata arhiepiskopija. Toj se čustvuval arhiepiskop na bugarskiot narod i e rabotel kako takov. Ubeđen, deka bugarskata narodnost na negovoto pastvo e kanonskata osnova na negoviot aftokefalen pobožtol, ponekogaš toj se narekuval bugarski arhiepiskop vo sopstven smislo. So svoeto prekrasno ŕitie i službata za sv. Kliment Ohridski toj gi ovekovečil spomenite na svoeto pastvo za prvite bugarski pisатели i prosvetiteli... A molitvenoto obraćanje na Teofilakt kon sv. Kliment vo krajot na ŕitioto e vozdignuvački ditiramb, koj ja ^zasiluval nacionalnata gordost na Bugarinot. Odnosuvajki se so takva počit kon sozdatelite na bugarskata pismenost, treba da se misli, deka Teofilakt ne prečel za raspostranuvanjeto na taa pismenost i za bogoslužbenata upotreba na Kirilometodievskiot jazik tamu, kađe pastvoto go upotrebuvalo, osobeno nadvor od Ohrid. Vo negovo vreme bugarskite iminja na lića i ličnosti izgleda se upotrebuvali slobodno od pasomite" (237).

Slično gledište kako Iširkov i Šnegarov priŕatil i mitropolitot Simeon. I toj od osnova greši koga smeta deka Teofilakt se borel za interesite na Ohridskata crkva, kako na bugarska

institucija, a ne grčka. Toj gi osuđuvaš ohriĝanite koi se borele protiv Teofilakt, zašto "Teofilakt smelo i bestrašno e rabotel da gi zapazi pređimstvata na Ohriđskata crkva, kavi što gi opredelil Vasiliĝ II vo hrisovulite, izdađeni na imeto na prviot ohriđski arĝiepiskop Jovan. Ohriĝani, na mesto da pomagaaat na Teofilakt protiv birnicite vo polza na svojata crkva, tie trĝnale po stapkite na lasit i drugite birnici, koi gi naložuvala vizantiskite zakoni vo Ohriđskata arĝiepiskopija, za da izravnat so drugite vizantiski oblasti, taka da ohriĝani ovozmožuvala da ne ostane trag od pređimstvata, dađeni od Vasiliĝ II. Vo istorijata na bugarskiot narod, istaknuva potamu Simeon, ima i drugi primeri Bugari da se seĝuzuvaat protiv svojata tatkovina so neĝoinite neprijateli" (238). Simeon smeta deka "borba imalo ne meĝu Teofilakt i pastvoto, a meĝu nego i prestavitelite na graĝanskata vlas Ohriĝani vo ta borba minale na stranata na birnicite;..." (239). Poradi takvnot pogrešen stav Simeon nemošel da si dađe odgovor na prašanjeto: kakva bila prosvetitelakata deĝnost na Teofilakt? (240). Deko Teofilakt igral uloga na zaštitnik na bedrite od iziskuvanjata na drĝavnite organi, se izjasnil i Ksanalatos. Ovoj naučnik smeta deka prezrenieto na Teofilakt sprema "Varvarite" bilo rezultat od razlikata koja ja videl mnoguobrazovaniot Visantinec vo odnos na prostoto naselenie (241). Vakvoto pogrešno gledište od Ksanalatos ~~ima~~ priŝateno i od Delger (242), a i od sovremeniot hrvatski naučnik Katikić. Posledniot smeta deka Teofilakt ne go uništuval slovenskiot jazik, tuku naprotiv deka grčĝkiot i slovenskiot jazik se upotrebuvala i vo literaturata i vo pismata na Ohriđskata arĝiepiskopija. Ovoj naučnik se izjasnil napolno za gledišteto na Snegarevni Ksanalatoš, po odnos na toa deka Teofilakt ne pokažuval neprijatelaki odnos sprema tuĝata nacionalnost i deka toj imal sekogaš sinpatii sprema pastvoto (243).

Ulogata na Teofilakt vo greĝiziranjeto na Ohriđskata crkva i asimiliranjeto na makedonskiot narod, kako što gledame, najrazlično e objasneta vo literaturata. Izvornite materijali od Teofi-

laktovite trudovi, koi im poslužile na naučnicite kako glavni izvori za utvrđivanje dali Teofilakt vršel elinizatorska dejnost vo Makedonija ili ne(244), ne teraat da go ofrline kako netočno gledičteto na vtorata grupa naučnici-na protivnicite na teorijata na "greizacijata". Vestite od Teofilakt ni davaat za pravo da smetame deka ne se vo pravo i naučnicite od prvata grupa, t.e. privrženicite na teorijata na "greizacijata", koi se izjasnile deka Vizantijsite preku Ohridskata arhiepiskopija ne vršele soznatelna asimilacija vo Makedonija, tuku bezsoznatelna.

Izvestuvanjeto od Teofilakt deka imperatorot Aleksej I koga doagjal vo Makedonija nastojaval pred se da gi uredi "crkovnite raboti"(245), samo po sebe zboruva deka Ohridskata crkva i vo vreme na Komnenite prodolžувала da igra glavna uloga za smiruvanjeto na makedonskiot narod. Toa e razbirlivo, zašto crkvata i državata ispolnuvale vo klasnoto opštestvo vzaimni dopolnitelni funkcii. Poradi toa, smeta sosema pravilno S. Juzjumov, ^Xipolna nezavisnost megu crkvata i državata nemoželo da bide, zašto vo Vizantija postoeala silna državna vlast, koja možela da ja zaštiti crkvata so svojot "svetoven meč". Imperatorskata vlast stoela na poziciji da ne se narušuva neprikosnovenosta na crkovnite ierarxi; so svoeto zakonodatelstvo ~~xxxx~~ protiv slobodomislenicite i ereticite taa gi zaštituvala idealističkite poziciji na crkvata, ja garantirala neprikosnovenosta na imotot na crkvata i t.n. Od svoja strana pak crkvata taka mu bila podređena na imperatorot, što taa mu slušila kako neposredstvena dopuna na administrativno-policijskiot aparat na imperijata(246). Soopštenieto od Teofilakt deka načelo na Ohridskata crkva stoele ierarxi(Grci), koi bile dobro podgotveni ~~xx~~ za ispolnuvanje na crkovni i svetovni dolžnosti(247), svedoči deka i tie duhovni organi bile stave- ni vo služba na državata, za da preku "gorni sili"(248), odnosno so pomošta na Gospod(249) pomognat da se završi vizantiskata vlast vo "varvarskata zemja"-Makedonija(250). Od pismoto na Teofilakt "do Patriarhot" se ~~glukx~~ se doznava deka od duhovnite

organi se sakalo "poveške, otkolku od drugite", t.e. od svetovite organi na vlast, da go držat vo pokornost pastvoto (251). Istaknuvanjeto od Teofilakt vo istoto pismo deka patriarhot go "sovetuval" nego i drugite visoki duhovnici od Ohridskata crkva, da ne se plašaat od toa koe stanuva vo Makedonija, tuku da stojat čvrsto na poziciite na koi bile postaveni (252) ne tera da se iskame deka ulogata na Carigradskata patriaršija bila aktivna i vo crkovniot život na Ohridskata arhiepiskopija. So ogled na faktot deka Carigradskata patriaršija se naogala vo potčinetost od imperatorskata vlast, kako što bila i Ohridskata arhiepiskopija, nemože da se primi gledišteto od naučnicite, koi smetale deka crkvata vo Makedonija vo vreme na arhiepiskopuvanjeto na Teofilakt ne vršela soznatelna asimilacija. Naprotiv, osven preku kolonizatorskata politika, za što ke stane zbor po delu, imperatorot Aleksej Komnen vodet takva politika da i crkvata učestvuva aktivno vo greizacijata na makedonskiot narod. Takvata politika na vizantiskite imperatori, vsušnost, bila sproveduvana vo delo ušte vo početokot na XI vek, koga Vizantija ja potčinela Makedonija. Ušte vo 1019 godina, koga Ohrid padnal pod vlasta na Vizantijskite grčkite ierarši odele kon toa da gi uništuvaaat slovenskite pisмени dokumenti, slovenskite žitija i sl. Togaš, spored Mošin, nastradale mnogu rakopisi, koi se čuvale vo Ohrid (253). Za soznatelna asimilacija deka se sproveduvala vo Makedonija ušte vo vremenoto na Vasilij II spomenuva i Jahja Antiohijski, koga veli: "I stapia vo brak kz kerkite na Bugarite so sinovite na Grecite, i kerkite na Grecite so sinovite na Bugarite, i toj (Vasilij) gi izmeša ednite so drugite, i preku toa ga uništi strata neprijateljstvo, koe što go imaše pomegu niv" (254).

Za polesno greiziranje na makedonskiot narod, a so toa i za polesno vladeenje nad nego, imperatorite, naslednici na Vasilij II pobrzale pred se da ja napolno greiziraaat Ohridskata crkva. Greiznot započnal da doaga vo nea do pol izraz otkako arhiepiskopskata stolica i episkopskite katedri gi zavzele Greci. Vo 1037 g.

pamestoto na Jovan Debarski ne došol za arhiepiskop Makedonec tuku Grk. Toa bil dolgogodišniot hartofilaks na Sv. Sofija vo Carigrad Lav, koj bil rođen vo Paflagonija (Mala Azija). So овој akt, kako se iskažal žlatarski, bil odzeman na Ohridskata crkva "nejziniot nacionalen karakter" i se stavilo na toj način početakot na elinizacijata na ovaa crkva (255). Vizantiskite imperatori odele kon toa da uništat se što potsektalo na slobodniot život na makedonskiot narod. Toa osobeno jasno se sogleduva od izvestuvanjeto na ~~XXIX~~ (prodolžatelet na Skilica, deka po ugušuvanjeto vostaniето na Gorgi Vojteh 1073 g., vo Makedonija bile isprateni "Alemani i Franki..., (koi) gi razrušile začuvanite dvorei na bugarskite carevi vo Prespa, GO RAZGRABILE TAMOŠNIOT HRAM, NE POŠTEDUVAJKI NIŠTO SVESHTENO, KOE SE NAČGALO TAMU" (256).

Greizatorskata politika na Vizantiја vo Makedonija došla do izraz i vo vreme vnašoenjeto na Aleksej Komnen. Ovoj imperator postavuvajki go načelo na ohridskiот arhiepiskop ^{ski prestol} Grk ot Svbe-ja Teofilakt, koj zaedno so Mihail Psel, Jovan Skilica, Mihail Ataliat, Nikifor Vrienij, anonimniот avtor na satirata "Timarion", Teodor Prodrom, Mihail Italik, Zonara, Jovan Cec, Mihail Glik i Anna Komnena, zavzemal vodečko mesto meѓu pistaelite na Vizantiја vo XI i XII vek (257), smetal i toa deka toj dosta ke doprine-se da se raeliziraat negovite planovi na poletoto na greiziranje-to na makedonskiот narod. Istaknuvanjeto od Teofilakt vo svojata korespodencija deka ušte koga došol vo Ohrid gi našol vizantiskite pozicii dosta razluleni; naseleniето čezneelo za svoeto slavno minato i pealo pobedonosni pesni (258), svedoči deka elinizacijata ne puštala kořeni vo nizinite na makedonskiот narod.

Od podatocite na Teofilaktovata prepiska, može da se ustanovi deka imperatorot Aleksej mu poveril mnogu vařna uloga na arhiepiskopot Teofilakt. Od edna strana trebal preku Ohridskata crkva koja vo negovo vreme bila pretvorena vo čisto grčka institucija, da go natera pastvoto, koe gi imalo obranato očite kon nego (259), ~~gi poštuvavax~~ Bog i molitvite i na toj naćin se izbavi

od greškite koi gi napravilo sprema crkvata i državata(260).Od druga strana trebal^o Teofilakt da go održuva moralot na Vizantijske chte koi upravuvale so Makedonija.Toa se doznava od pismoto na Teofilakt do Ofemah,na kogo mu napišal:"Ponapred sekogaš se oplakuvav deka sum plašliv i zatoa smetav da se zarijam vo dnoto na zemjata.No sega koga vidov deka ti si poplašliv od mene,i se ispraviv i gorde stanuvam solomonski geroj,zašto o divni se uplašiš tolku,samo kako si poglednal na rabotite,GOLAMATA KLOBA KOJA NIE SO RADOŠT JA TRPIME,AKO I DA NE BEVME PRIGOTVENI I NEISTRENIRANI VO NIV? Ti znaeš kakov bezgrižen i bezploden život nie vođevme.Se knigi samo se zanimavavme i so upravuvanjeto na starite narodi,a toa nikako ne prilagaše NA TOJ NOV I AKTIVEN ŽIVOT.No istrpev i ostanav.A ti kade begaš,koga si go obrnal podlo grbot kako da si vo bitka? Zašto se isplaši od šumot na trkalata?Konjite nemaat vjavač,nitu pomošnik,nitu vojuvač.Tie begaat ...i vlečat vo šum prazni ~~xxxxxx~~ koli.Istraj go nivnoto beganje, protivostani,i tie vednaš ke prestanat da begaat.Otkoga ke gi pogališ i ukrotiš,ti ke gi javniš i javanjeto ke ti bide spas.Da ne bi ti sum izložil nerazbirlivi raboti i gatanki...Zašto ti samiot znaeš deka tie se BUGARSKI RABOTI,A KOJ OTPOČETOKOT SE ODNESU KON NIV ZAMELO KE VIDE DEKA TIE SE PRIZNAK NA VOJNA;NO POSLE KE NADOLEE NAD NIV,PA I NIV KE GI SPASI I TOJ SAM ČESNO KE BIDE SPASEN,DOKOLKU E VOZMOŽNO,OSOBEENO KOGA SE POSTARA DA GO IMA ZA POMOŠNIK BOGA...SO TOA DA KE UGODIŠ I TI ...ČOVEČE,I KOGA SE DRŽIŠ DOSTOJNO ZA NAUKATA,KOJA TE OTHRANILA I OTKRILA DA KE RAZVESELUVAŠ I MENE..."(261).

Od podatocite na navedenoto pismo se gleda deka Teofilakt nesamo što rakovodel so Ohridskata crkva,koga preku nea se nastojovalo preku Boga da se uništi borbenoto raspoloženie na makedonskiot narod,koj sekogaš bil gotov da se digne protiv vizantiskata vlast;se gleda i kako Teofilakt na svoje sarabotnici od svetovnata vlast,koi bile isprateni vo Makedonija da ja stabilizirata vlasta na Vizantija,im vleval vera vo nivnite akcii,

t.e. gi teral da bi dat postojani, a ne malo dušni kon ispolnuvanje na zadačite vo "varvarskata zemja" Makedonija. Od podatocite na ova pismo se gleda isto i toa deka Teofilakt ne bil zaštitnik na "bugarskiot" narod, kako što smetaat Snegarov i negovite ednomislenici, tuku naprotiv zaštitnik na vizantiskite interesi vo Makedonija.

Deka Teofilakt igral uloga na zaštitnik na vizantiskata vlast vo Makedonija se gleda i od podatocite na 31-to po Meursija pismo, koga toj istaknuva deka vo Makedonija "našite raboti se mnogu loši", no i pokraj toa toj se založuvail održuvanjeto na vizantiskoto gospodstvo da stane vo "varvarskite zemji" ne se kogaš so sila tuku i so "dobrota", zašto poslednata bila "edinstven zalog na ljubov, podržan so pomošta na silata" (262). Ova iskažuvanje na Teofilakt znači toa deka pokraj so vojničkite merki trebalo crkvata da dejstvuje smiruvački nad makedonskiot narod, koga so mirni sredstva, so pomošta na Bog se vlewa trpenie i smirenje megu pastvoto.

I od drugi pisma se gleda deka Teofilakt aktivno gi branel vizantiskite interesi vo Makedonija. Taka, vo едно pismo (29-to po Lamija) se izjasnil deka vo Makedonija "domašnite ni se neprijатели" (263). Od drugo pismo se doznava deka toj imal dobieno takva uloga od imperatorot, što možel da se meša vo kompetenciite na lugeto od svetovnata vlast. Toa se gleda od pismoto negovo do Pakurian, na kogo mu napisal i toa: "Ti... pri vlasta, na koja si postaven..., ako sakaš da bi deš odlikuvan od carskite pratenici", ke treba da se dvižiš taka kako "nie... sakame, da se dvižiš čoveški. I ako nemaš od samiot sebe lična inicijativa kon toa, nie ke te bodime so slovesten osten i ako trgneš po sredna posoka, smelo ke kašam deka taa e i carska. Zašto i carot imeno toa go saka... Postapuvam taka za da te naučam i so toa da bi deš i ti umeren vo naredbite tvoji kon svoite potčineti" (264).

Osven sprema lugeto od svetovnata administracija, takva uloga Teofilakt igral i sprema potčinetite episkopi. Od едно pismo

ispreteno do Triadiškiot episkop doznavame deka arhiepiskopot baral potčinetite episkopi da upravuvaaat so nivnite eparhii taka "kako e naredil carot"(265).

Site gorenavedeni podatoci od prepiskata na Teofilakt zboruvaaat za toa deka ohridskiot arhiepiskop igral aktivna uloga vo zazdravuvanjeto na i učvrstuvanjeto na vizantiskata vlast vo Makedonija. Tie negiraat sekakvo gledište koe ^{bi} odelo vo prilog na toa deka Teofilakt preku Ohridskata crkva go zaštituval potčinetiot narod od samovolnite istapi na organite od svetovnata i crkovnata vlast. Stvarno imalo slučaj Teofilakt da se suprostavuva protiv samovolijata na oddelni organi na vlast, no toa ne go čineli toj vo polza na makedonskiot narod, tuku naprotiv vo svoja polza, vo polza na crkvite i sveštenicite ili pak vo polza na državata. Takviot naš stav naoga potvrda i vo podatocite od pismoto na Teofilakt, isprateno do Grigorij Taronit. Veličajki gi pobedite na posledniot protiv Turcite, go pišuva i toa deka Taronit gi nateral Turcite da sklučat primirje, a za koe, istaknuva toj, ~~ti beše čestit da dobies~~ ^{"ti beše čestit da dobies"} ~~ti beše čestit da dobies~~ ^{koe} ~~ti beše čestit da dobies~~ toa ~~ti beše čestit da dobies~~ go sakaše carot. Za seto toa jas ti dolžan blagodarnosti, ne samo zatoa, kako kažav pogore..., no i za toa, DEKA STANUVAM SOUČESNIK VO OBŠTITA BLAGA. Blagodarnosti d¹žat na tebe i site, koi go nosat Kristovoto ime, i so svoje MOLITVI I SOVETI POMAGAAT ZA BLAGOTO NA ROMEJSKATA VLAST"(266).

Izkažuvanjeto od Teofilakt deka i toj se borel za "romejskata vlast" go negira gledišteto na tie naučnici koi smetaat deka Vizantijska ne vršela soznatelna asimilacija sprema potčinetite narodi na Balkanot. Vo svoje pisma Teofilakt poveke pati go veliča se tia što e "grčko", a "varvarskite iminja" mu bile nemu i na drugite Grci dosadni(267). Teofilakt na svojot adresant Mihail Halkedonski se izvinil predvaritelno za spomnuvanjeto na "varvarskoto ime" Kičevo. Za istoto go molel da ne mu se prisneva(268). Isto i vo pismoto do carskiot Lekar Nikita Teofilakt pravi sporedba megu varvarskiot i grčkiot jazik. Tuka toj veli deka "sosednata reka, koja

drevniot i grčki jazik ja narečuva Aksios, a noviot i varvarski Vardarij..."(269). Vo drugo edno pismo Teofilakt isto se izjasnil deka "na bugarski" ribnicite se vikale "strugi", a koi "elinot" gi vika *δῶρυξ* (270). Teofilakt i vo drugi pisma go veliča "drevniot duh na Romeite"(271), "elinskiot govor"(272) i sl.

Navedenite podatoci pokažuvaat deka grčkite prestavnici na vlast vo Makedonija soznatelno go omalovažuvale slovenskiot jazik na Makedoncite. Za niv toj bil "varvarski" jazik. Nasekade skoro vo pismata na Teofilakt se srećava pojava slovenskite iminja da se zamenuvaat so staregrčki, odnosno romejski iminja. Voskresnuvajki gi ^{Teofilakt} predaslovenskite iminja na makedonskite gradovi, reki, ezera i sl., zboruva za pojava na eliniziranje na makedonskiot narod. Teofilakt se smetal sebe si "vistinski Carigraѓanin", dodeki povekegodišnoto boravenje vo Ohrid, go nateralo da se iskaže deka bil samo "po čudo Bugarin"(273).

Interesno e da spomeneme deka Teofilakt samo vo edno pismo naveduva deka živeal vo Makedonija. Istaknuvajki mu na svojot adresant Grigorij Kamatir deka ne treba da go isprati nekoj si Teodor vo Ohrid, go veli i toa: "...Ne go zadržuvaj čovekot so takvi darbi vo TESNOTIJATA KOJA NE STEGA VO MAKEDONIJA, no go isprati vo Larisa. Zašto Tesalija i Farsalkoto pole po se prigodni za toa;"(274). Ovoj podatok zboruva protiv gledišteto na naučnicite, koi se izjasnuvale deka vo XI vek pod "Makedonija" se podrazbirala temata "Trakija i Makedonija" koja se naočala na severoistok od Solunskata tema(275). Teofilakt makar vo drugite pisma istaknuva deka toj bil arhiepiskop na "cela Bugarija"(276), potoa deka Ohridskata tema spaćala vo "Bugarija"(277), a i Pelagoniskata(278 i deka vo "Bugarija" živeele "Bugar"(279), toa ne znači deka etnički razliki meѓu narodot vo Makedonija i toj od zad Balkanite nemalo. Samiot fakt deka Vizantijcite ne polagale mnogu račun na narodnosnite odliki na narodite koi gi vladeele(280) dava možnos

da se ustanovi zašto i Teofilakt ne se trudil da gi istakne na videlo etničkite odliki na narodite, na čii crkvi stoel načelo. Izgleda Teofilakt isbegnal da se izjasni deka vo "tesnotijata" koja go stegala vo Makedonija živeal drug narod od toj zad Balkanite i poradi toa da ne se izmeša tradicijata za starite Makedonci so novata makedonska narodnost, koja bila slovenska. Od tie pričini izgleda Teofilakt se izjasnil vo Žitieto na Tiveriopolskite mašenici, deka "Bugari" ja zaselile Makedonija, Ilirskata zemja, Trakija i sl. (281). Deko gi izmešal Slovenite so Bugarite Teofilakt ukažal i Jordan Ivanov (282). Od osnova e pogrešno gledište to na Angelov deka vo XI-XII vek vo Makedonija ne živeala posebna "slovenska" narodnost, tuku samo bugarska. Toj smeta deka togaš postoele samo srpska, hrvatska i bugarska narodnosti (283).

Privržanците za "nepostoenjeto na makedonskiot narod" vo vreme na vizantiskoto gospodetvo na Makedonija, kako vidovme, se držele glavno za toa što izvorite ne zboruvale deka vo Makedonija živeat Makedonci, tuku samo "Bugari". I našiot Teofilakt vo toj smislo bil zeman kako glaven izvor. Bidejki taka se osvetleni vestite od Teofilakt, potrebno e da dademe svoj stav po ova problematika.

Od podatocite na 16-to po Lamiya pismo, se doznava deka Teofilakt ja izednačil "Bugarija" vo negovoto vreme so "Bugarija" od vremeneto na Boris. Vo ova pismo toj istaknuva deka Devolskata crkva, ~~koja~~ bila "najubavata od bugarekite", t.e. "edna od sedumte saborni, koišto prehrisijanskiot onoj Boris, car na BUGARIJA ja sagračil" (284). Koga na ovie podatoci se nadovrzat i tie od Žitieto na Tiveriopolskite mašenici, kađe Teofilakt istaknuva deka "caruvanjeto na Boris preminalo vo trajna tišina, i NE MAIKU NARODI MU SE PORČINILE" (285), a i tie kađe se veli deka toj ispratil "pratenici do romejskiot car i do senatot (caruval togaš Mihail, sinot na Teofilo), sošto ako sklučat dogovor za mir, zanatamu da ŽAŽIVEAT ~~NAŠOT~~ ŽIVOT TIN I BEZ RASPRAVII, SPOKOEN I MIREN VO SEKOE BLAGOČESTIE I ČESTNOST. Zašto, što drugo bi moželo da stane,

ako bi zaxiweele pomegu sebe NAVISTINA BRATSKI VO SOGLASNOST I LJUBOV? I kako zdrava garancija dal toa, DEKA I TOJ NE GO PRIMA BOŽIETO POKRSTUVANJE. VO ISTO VREME MOLE DA MU SE ISPRATAAT SVEŠTENICI, ZA DA IM GO PREDADAT OBIČOTO HRISTIJANSTVO; Romeite otkako go primile so radost izvestieto za mir, koešto nikogaš ne go očekuvale od Bugarite, se izvršile so brzina. I taka, se pokrsti Boris se ~~ne~~ naimehuva po banjata na svetata kapelna Mihail, sošto napravil na romejskiot car (tie velaat) zadovolstvo koga se imenuva po negovoto ime, zašto po izgled toj go krestil, ako i da ne prisostvuval telesno. Zaedno so nego bile pokrstani i mnोजना drugi megu Bugarite, koi se odlikuvale po rod, značenje i bogatsvo...

Otkogaš-veli potamu Teofilakt, episkopi se postavuvaat i svetstenci poveke se rakopolagaat, i hramovi svetā se izgraduvaat, i NEKOGAŠNIOT NE NAROD, A PLEME VAHVARSKO, SEGA STANUVA I SE NAREČUVA NAROD BOŽII I NEPOMILUVANETO BOŽIE NASLEDIE-POMILUVANO GO NAREČUVA BOG... I TAKA, MOŽEŠE ČOVLEK OD SEGA PAK DA VIDI, DEKA SE ZGOLANUVAAT CRKVITE I BOŽIITE HRAMOV, KOI POGORE KAZANITE OBRI (286) I BUGARI (SLOVENI) (287) GI SOBORILE..." (288).

Navedenite Teofilaktovi podatoci jasno pokažuvaat kako gledale Vizantijsite na etničkite osobenosti na narodite koi gi vladeele ili pak so koi vojuvale ili bile vo bliski odnosi. Spored Teofilaktovite vesti izleguva ednostavno deka Bugarite, mesto Slovenite go preminale Dunav, otkako gi napuštile zemjite na Skitijska, i ja naselile otkako ja pokorile "celata Ilirska zemja, drevna Makedonija do grad Solun, pritea drevna Trakija, okolnostite na Vereja, ..., Filipol i pogornite mesta..." (289). Potoa izleguva deka Bugarite vo vreme na Boris vojuvale samo so Vizantijska, a i poslednata samo so niv, a ne i so Makedonskite Sloveni; deka tie gi vobnovile hramovite, koi gi razrušile Obrite i Bugarite, a ne Slovenite. Izleguva deka Vizantijska ja priznala Bugarija, kakva država, a bugarskoto pleme za narod, otkako imperatorot Mihail III sklučil miren dogovor so Boris, i otkako posledniot go primil hristijanstvoto, kako zvanična vera na državata. So eden zbor izleguva deka site zemji, koi gi naselile Slovenite na Balkanot,

ne gi naselile tie, tuku Bugarite. Od tie pričini Teofilakt ne gi spomenuva nitu Makedonskite Sklavinii, nitu zboruva nešto za državata na Samuilo, čie jezgro bile tie Sklavinii. Za Teofilakt postoeel samo eden narod-bugarškiot, toj koj go primil hristijanството po vizantiski obrazec. Drugite narodi za Teofilakt ne postoele. Za nego site teritorii, koi gi savlađeal Boris, bile bugarski, potčinetoto naselenie, koe go primilo hristijanството od bugarskite ili vizantiskite sveštenici, bilo bugarsko, t.e. seto naselenie i seta teritorija koja ja držele Bugarite od Dunav do Albanija, bile bugarsko, a zemjata na koja živealo "Bugarija" (290).

Ottuka, metajki Teofilakt deka Vasilij II ja potčinil taa Bugarija, koja ja sozdal Boris, a koja kako vidovme zvanično bila priznaena od Vizantija, ja tretiral Makedonija kako "Bugarija", a Makedoncite kako "Bugari".

Se postavuva prašanje: dali Teofilakt soznatelno go izvrtil istoriskoto minato na makedonskiot narod? Odgovorot nemože da bi-
de drug, osven potvrđen. Nemože da se kaže deka sestranno obrazova-
niot Vizantinec ne znael deka Slovenite bile tie koi go preminale
Dunav i se naselile vo spomenatite od Teofilakt zemji (291) protiv,
Teofilakt izleguval od takvata vizantiska škola, koja gi učela
svoite učenici da gi priznavaat za državi i narodi tie, koi bile
oficijalno priznaeni od vizantiskata državna i crkovna vlast. Bi-
dejki Samuilovata država ne bila priznaena "od boga", t.e. od Vi-
zantija kako nova slovenska država, odđelna od Bugarija, stanuva
malku pojasno zašto Teofilakt za istata ništo ne spomnal nitu
vo svojata korespodencija, nitu pak vo drugite trudovi. Toa dali
ne zboruva deka vodil soznatelna politika koga ne gi spomnuval
slavnite tradicii na makedonskiot narod? Se razbira deka vodil, zaš-
to vo negovata korespodencija osven Boris, ne spomnuva za nieden
drug vladetel. Deko Vizantija vodela soznatelna asimilatorska
politika sprema potčinetoto makedonsko naselenie, se gleda i od
faktot što taa indirekno, kako vidovme, so pomošta od Alemanite i
Frankite gi uništala ostatocite od Samuilovite dvorci vo Prespa,

tamošnite hramovi gi oštetiła i sl.

Interesno e da se sporedat nekoi podatoci od Žitieto na Tiveriopolskite mačenici šo tie od prepiskata na Teofilakt, za dobivanje pojasna prestava i za toa: zašto posledniot go smetal i vo krajot na XI vek "varvarski" jaziket na Makedoncite, a poslednite "Varvari"?

Vo Žitieto Teofilakt veli deka do primanjeto na kristijanstvo od Boriš i negovite potčineti narodi, Bugarite ne gi smetala Vizantija za "narod", tuku za "varvarsko pleme". Vo svojata prepiska Teofilakt isto spomenuva deka Makedonija bila "varvarska zemja", vo nea živeele "Varvari", nivniot jazik bil "varvarski", imeto na rekata Vardar, bilo "varvarsko", na Kičevo isto "varvarsko" ⁽²⁹²⁾ i t.n. Dali ovie izrazi ne napomnuvaat deka ovie "Varvari" pripaѓale na toa "varvarsko pleme", koe ja sozdale novata država vo Makedonija, no koja Vizantija ne ja priznala, tuku nastojuvale nasila da ja uništi. Odgovor na toa prašanje može da se dađe ako se dodadat vestite od pismoto na Teofilakt "do velikiot Domestik. Vo nego arhiepiskopot istaknuva deka toa što rabotel toj vo Makedonija, "žabite", t.e. naselenieto smetalo deka e "teško, i nedostojno za nivnite čestiti vremenja" ⁽²⁹³⁾. Iaku Teofilakt namereno izbegnal da kaže koi se tie "čestiti vremenja", za koi čezneelo makedonskoto naselenie, može so sigurnost da se ustanovi deka "žabite" na "varvarskata zemja" Makedonija, čezneele za slobođniot život, koj go imale vo vreme na Samuilo. Borejki se Teofilakt, zaedno so svoite sorabožnici, da gi uništat tradiciite na makedonskata država, soznatelno izbegnuval da spomene i eden red, koj bi sboruval za istoriskiот razvitok na makedonskiот narod. Toa što mu se izlizgalo da napiše na Grigorij Kamatir, da ne go ispraka Teodora vo tesnata "Makedonija", a zašto kažavne i pogo-re, nemože da se tretira samo deka so toj izraz Teofilakt ja naglasil teritorijata na stara Makedonija, zašto vo XI vek taa bila "varvarskata zemja" vo koja živeelx toj slovenski narod, koj do zavlada vanjeto na Makedonija od bugarskata država se

razvival samostojno vo ramkite na "Makedonskite Sklavinii"(294), a potea vo ramkite na bugarskata država se dodeka vo vtorata polovina na X vek ne uspeal da se oslobodi od bugarsko-vizantisko gospodstvo. Voja sozdađenata Samuilova država makedonskiot narod gi imal site uslovi za razvitok. No, za šal vekot na ovaa država bil kratok, zašto kako vidovme Vizantija 1018 g. ponovo ja potčini-la teritorijata na Makedonija pod svoe gospodstvo. Narodno-osloboditelните vostanija na makedonskiot narod vo 40-te i 70-te godini na XI vek, kako e poznato, bile ugušeni od Vizantija. Teofilakt spomenuva deka i vo negovo vreme naselenieto na Makedonija se sekavalo za svoje "čestiti vremenja", a i prodolžovalo da pee "nekakva borbena i pobedonosna pesna"(295). Znači, makedonskiot narod prodolžoval i vo ramkite na vizantiskata država da se razviva i vo etnički i vo drug pogled, nedopuštuvajki pritoa da bide eliniziran od Vizantija, kako što toa ne go dopuščil i koga egzistirai vo ramkite na bugarskata država. Vizantija vo vremeto na Teofilakt prodolžovala da vodi ista asimilatorska politika sprema slovenskoto naselenie vo Makedonija, kakva što vodila bugarskata država vo vreme na Boris i Simeon, koga preku crkvata nastojuvale da go utvrdi svoeto gospodstvo nad potčinetite makedonski slovenski plaminja(296). No, kako se doznava od Žitietā na Kliment Ohridski, i vo vreme na bugarskoto vladeenje naselenieto vo Makedonija davale otpor koga se nastojuvale toa da se bugarizira(297). Ist otpor sretnal Teofilakt, koga se opital so "nekakvi gorni sili", t.e. so pomošta na boga go graizira svoeto pastvo vo Makedonija(298).

Naučnicite koi se opredelile protiv svaŕkanjeto deka Teofilakt odigral aktivna uloga vo asimiliranjeto na makedonskiot narod, a i na sosednite narodi, koi gi vladeala vo negovo vreme Vizantija, obično se držele za vestite od Žitieto na Kliment Ohridski i toa za Tiveriopolskite mačenici. Tie smetale deka Teofilakt preku ovie dve Žitija doprinesol mnogu "Bugarite" da go svatat svoeto "bugarsko soznanie" i sl. Uporno na takve gledište stoi do deneska, kako

vidovne Snegarov, podržuvan vo toa i od Katičik.

Nam, meѓutoa, vestite od navedenite žitija, kako se izjasnivme pogore, inaku ni ja prestavia rabotata. Tie ne nateraa da go pri-fatime i go potkrepime mislenjeto na tie naučnici, koi se imaat izjasnete deka preku prerabotenite žitija, koi bile napišani na grčki jazik, Teofilakt sakal da gđ natera pastvoto da sluša za slovenskite svetci na grčki jazik, koga pritoa go ostranil maj-činiot (299). Osven nasaduvanjeto na grčkiot jazik, preku napiša-nite žitija; vidovme, deka Teofilakt sakal da postigne i drugi rezultati: da go izvrte slavnoto minato na makedonskiot narod, a što e najvažno da go natera potčinetiot narod da go podnesuva vizantiskoto gospodstvo bez otpor. Vo toj smislo ispraven e sta-vot na Angelov koga istaknuva deka asketično-primiritelната filozofija, koja imala za zadača da pokaže deka svetot ne zaslu-žuva interes e bila zastapena najpoveke vo mnogubrojnite žitija na svetii pišani i raspostranuvani vo Vizantiја vo prodolženie na vekovi. Taka i žitiето za Prohor Pčinski, Gavril Lesnovski i dr. bile sostaveni po obrazec na vizantiskite; ovaa ogiografska literatura: prevedena i originalna, bila zgodna za upravuvačite da gđ prikrivaat po nezabeležliv naćin sakanite od nea klasni tendencii. Osobeno bil popularen vo tie žitija glavniot geroj-svetecot, koj go prezel zemniot svet, bil prestaven kako "boži ugodnik", nađ kogo se izlela božijata milost, poradi što toj mo-žel da vrši čuda so božija pāmošt. Za upravuvačite bilo važno opātestvenoto povedenie na svetecot-koj ne obraćal vrimanie na zemniot Źivot, ne pōtestiral protiv ustanovenite institucii i t.n. (300).

Vakvoto iskažuvanje navistina se potvrđuva od podatocite na žitiето na Tiveripolskite maćenici. Tuka Teofilakt istknal deka "se pojavila preku svetlite božijata sila", koga svetite maćenici od Tiveripol (Strumica) trebalo da se odnesat vo Bre-galniškata episkopija vo vreme vlašeenjeto na Borisa (301).

Vo Žitieto na Kliment Ohridski Teofilakt isto naveduva deka "Kliment nasekoj način se grižeše da ja iskorani vo Bugarite ravnodušnosta kov verata...preku ubavi zgradi-bramovi gi privlekuvaše kon bogosluženieto i izopšto(se grižeše) za omeknuvanje na nivnite divi i koravi srca...Se grižeše da go izmeni nastroehieto na lugeto KON POVERE KROTOST I ČOVEŠTINA"Za ispolnuvanje na svoje celi,istaknuva potamu Teofilakt,Kliment izmolil "Božija pomoš"(302).

Teofilakt i vo svojata korespodencija gi učel potčinetite episkopi da se povikuvaat na boga i istiot go predstavuvaat na pastvoto deka "e Bog na rod,a ne na bezrodie"(303).

Od navedenite podatoci,znači,sosema jasno se utvrduva što sakal da postigne Teofilakt preku populariziranjeto megu narodot čudata na svetcite.Sakal da go natera pastvoto da gi preste prima sovetite od svetcite,bidejki istite sboruvale od imeto na boga,koga gi terale lugeto da ja počituvaat crkvata,da gi poštuvaat nejzinite zahtevi:da bidat mirni,pitomi i ispolniteli na božiite služiteli-sveštenicite.So eden zbor,so pomošta na boga Teofilakt sakal da go natera potčinetiot narod vo Makedonija bez otporno da se potčinuva na tie koi go vlašdale.

Ottuka,može da se zastane na gledište, deka i preku napišannite Žitija na grčki jazik Teofilakt vršel soznatelná greizacija vo Makedonija.Vo toj smislo Litavrin ima pravo koga istaknuva deka takvata aktivnost na Teofilakt bila svrzana so usaduvanje trpenie i smireni⁶,ili kako arhiepiskopot se iskakal da se "povinnuva (narodot-b.m.) na carot-bogot zemjan"(304).

Iskoristuvajki go ohridskiot arhiepiskopski tron za populariziranje minatoto na makedonskiot narod vo grčka verzija,Teofilakt go činil toa što se sakalo od feudalnata crkva:da se održuva redot od porobeniot narod preku orudiето propovedi,kako što pravele i lugeto od svetovnata vlast,preku orudiето voena sila.

So svojata aktivnost vo Makedonija može da se kaže deka Teofilakt mnogu doprinel ušte poveče da se greizira Ohridskata crkva vo krajot na XI i početokot na XII vek; doprinel da se raspostrani mnogupoveke grčkiot jazik vo "varvarskata zemja" na "prostacite Mekrenci", t.e. na "smrdljivite žabi" (305); da prodrat vo Makedonija ušte poveče grčkite običaj, kultura i sl; (306). No, i pokraj toa nemože da se kaže deka Vizantija potpolno ja ostvorila svojata asimilatorska politika sprema makedonskiot narod (307). Iaku vo Makedonija vo vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje se zasililo grčkoto duhovenstvo i grčkata administracija, iaku taka grčkite naselenici bile mnogubrojni, toa sepa nemoželo da go izmeni osnovniot sostav na naselenieto, koe si ostanalo slovensko (308). Poradi kompaktnosta na slovenskoto naselenie vo Makedonija asimilatorskata politika na Vizantija trpela poraz vrz poraz isto taka, kakov što pretrpela takvata politika podocna i na Turskata imperija (309). Zatoa, stepentot na asimilacijata na makedonskiot narod vo XI-XII vek ne bil tolku golem kako što obično se prestavuva (310). Slovenskata pismenost iaku bila ograničena prez razgleduvaniot period, ta ne bila i uništena, bidejki neкои rakopisi od XI i XII vek se jasen dokaz za toa (311). Iaku po Teofilakt i drugite grčki arhiepiskopi, osobeno Dimitrij Homa-tijan, aktivno ja prodolžile greizatorskata politika na Vizantija vo Makedonija (312), greiznot nemožel da prodre vo slovenska masa. Po selata makedonskiot narod prodolžil da opšti na svojot majčin slovenski jazik, koj za Teofilakt, kako vidovme, bil "varvarski" jazik. Duri, spored vestite od Teofilakt, i vo sedišteto na arhiepiskopijata-gradot Ohrid, skoro sekoj ohridanin bil "vrat bez glava koj što neznasel da go počituva nito Bog, nitu čovek... Najžalno e toa, što i nađež duri nema, tie vratovi se pomošta na nekakvi gornili da dobijat nekakva glava, a isto i prijatelstvo..." (313). Na drugo mesto Teofilakt ne izvestuva deka ohridanite prodolžuvale

da opštaat na svojot majčin jazik, koga ribnicite na Ohridskoto **Ezero** gi narečuvale "strugi" i sl; (314). Takvoto priznanie od arhiepiskopot Teofilakt, vođačot na grizatorkata akcija na vizantiskata država vo Makedonija pri krajot na XI i početokot na XII vek, go naterale ũšte vo XIX vek na Drinov da zakluči deka slovenskiot jazik ostana i vo ovoj period začuvan od naselenioto, poradi ũto i smiot Teofilakt bil prinuden da go nauči. Deko slovenskata pismenost ostanala neuništena i vo Ohridsko, spored Drinov svedočil i takanarečeniot Belenski psaltir, koj bil napišan na slovenski jazik vo s. Ranne (Ohridsko). Ovoj psaltir iaku bil napišan podocna (315), smeta Drinov, pokažuva deka slovenskiot jazik ostana neuništen đuri i vo Ohridskata oblast (316). Spored Jordan Ivanov ovoj psaltir pokažuva deka iaku Ohrid bil zaveđen od elinizmot na arhiepiskopite, koj bile Grci se širila grčkata kniga, vo selata i manastirite ne prestanuvalo da se upotrebuva slovenskata knižnina (317).

Izkažuvanjeto na Ivanov navistina go potvrđuvaat vestite od prepiskata na Teofilakt. Strahot na posledniot od sozdavanje na makedonski manstir vo Kičevskata enorija, zboruva baš za toa deka vo nego ke došla do izraz slovenskata knižnina i bogoslušba. Zatoa Teofilakt, kako vidovne, se sprotivostavil da dojde do izgrađuvanjeto na takviot manstir, zašto smeta deka vo manastiret ne ke mořelo da se kontrolira dejnosta na kalugerite i k~~it~~torot, koj ne bile Grci.

Aktivnata uloga koja ja igral Teofilakt vo širenjeto na grčkiot jazik, grčkata kultura i običaj vo Makedonija, neosporno bila krunisena i so uspesi. Toj dosta storil, na primer, da se proširi grčkiot jazik vo bogoslušbata, koga uspeal da gi preveda i preraboti glovenskite ũitija i na toj naćin da go natera pastveto da sluša za svoje popularni svetci na grćki jazik. Čaven toa preku dopiřuvanje so grćkite prestavnici na voeno-administrativnata vlast vo "varvarskata zemja" Makedonija, dosta doprineltie da ne go izgubaa "elinskiot govor" (318). Teofilakt dosta

doprineš vo izgradijanje to na kadarot na Ohridskata arhiepiskopija, zašto smetal deka dobro priготvenite sveštenici vo mirski i crkovni raboti(319), poveke ke doprinele za toa što se sakalo od niv, t.e. "preku Boga" i "molitvi" se ispravat greškite "od narodot", koi gi napravil "po neznamie"(320). Kolku Teofilakt nastojувал oddelnite episkopi da biдат dobro izgradeni se gleda od vestite na едно od negovite pisma do Triadiškiот episkop, vo koe ostro go napadнал posledniот koga ispraќал polni so greški pisma(321).

Meѓutoa, i pokraj sestrannata aktivnost na Teofilakt, a i na negovite sorabotnici, greizmot ne prodrel vo narodot, ~~makar~~ Duri i nasolenieto vo Ohrid ne bilo greizirano. Potvrda za toa se dobiva od vestite na 9-to po Fineti pismo, kade Teofilakt se plaќel na Pantelni deka "ohriѓani ja sluќaat mojata pesna kako nagarinjata cigulkata"(322). I vo drugo pismo Teofilakt se plaќi deka "inoplemenicite...se podsmevaат so nas"(323). Od pismoto na Teofilakt do Anama isto se gleda deka nastojuvanjata na Teofilakt da go greizira makedonskiот narod ostanale bez uspeh. Zatoa Teofilakt veli: "Koga kaќuvaš deka si stanал sosena varvarin meѓu Bugarite, ti, predragi moj, kaќuvaš toa koe jas go sonuвам. Zašto rasudi, kolku sum piel jas od čašata na prostastinata, koga se naogaам tolku ^{godini}daleku od zemjite na mudrosta i kolku sum se opil se amuzija... I koga volam toa, jas ne pravam drugo, osven da gi iskaќам svoite bolki, a ne da izmislувам lek za niv. Ѓ I taka, bi-дејќи nie živeeme dolga vreme vo zemjata na Bugarite, PROSTAŠTINATA NI STANA BLIՁKA DRUGARICA I BOՁITELIKA"(324). I vo drugo pismo Teofilakt otvoreno priznava deka "taa pustinja, vo koja sme osuđeni da kisneme...e dobra da rani ѕnii i skorpii, i poradi zlobata na luѓeto nemo՟e ništo dobro da rodi, ili ako primi od nađvor nešto takvo, taa go izmenuva i go pravi slično na sebe..."(325). Vo едно pismo, isprateno do Mermantopa~~le~~, Teofilakt go мо-lel posledniот da se dopišуваат, biдејќи mu pišuва: "...se obrнав vo skot od prostastinata, kako se znae, što carуva tuka, imам po-

treba od nekoga, kojšto bi me vrátil doma baren preku spomenuvanje"(326). Na Mermontopol Teofilakt i vo drugo pismo go izvestil deka "bidejki živeam megu varvari, sum stanal prostak"(327).

Navedenite podatoci, znači, jasno potvrđuvaaat deka i pokraj svojata aktivna uloga Teofilakt nemožel da go razbie etničkoto edinstvo na makedonskiot narod. Od spomenatite podatoci se gleda deka Teofilakt preku "gorni sili" neuspeal "varvarite" da gi greizira, tuku naprotiv grčkite prestavnici na crkovno-svetovnat vlast vo "varvarskata zemja" Makedonija započnale da se varvariziraat, koga živeele podolgu vreme "megu varvari". Zatoa Teofilakt se zalagal da se dopišuvaaat so nego Greците vo Makedonija, bidejki postoeła opasnost tie đuri da go izgubat "elinakiot govor".

Vrz seto kažano može da se zakluči deka Vizantija neuspeala preku Ohridskata crkva da ja realizira svojata asimilatorska politika vo Makedonija. Glavna pričina za toa nesomneno bil silniot otpor, koj go sretnuvale sprovođnicite na elinizatorskata politika vo nizinite na makedonskiot narod.

III. Kolonizatorskata politika na imperatorot

Aleksej I Komnen

Od prepiskata na Teofilakt se doznava deka Vizantija ja prodolžila starata svoja politika sprema slovenskoto naselenie vo Makedonija; da go razbiva negovoto etničko i kompaktno edinstvo preku koloniziranje na neslovensko naselenie(328). Takvata politika na vizantiskata država doprinela vo vreme vizantiskoto gospodstvo sostavot na naselenieto značitelno da se izmeni vo Makedonija. Vo poslednata od vtorata polovina na XI vek vizantiskite imperatori započnale da naseluvaaat Uzi, Pečenezi, Turci, Ermenoci, Kumani i sl. Ovie kolonisti državata gi koristela kako orudie za potiskanje na sekakov otpor, koj idel od strana na potčinetiet narod(329). Sutinata na takvata politika na Vizantija ja dal Evstatija Solunski, koj istaknal deka i vo XII vek imperatorot Manuil se stremel da gi natera neprijatelите na impe-

rijata da se uništuvaa "eden so drug", kako bi se predizvikal "razdor megu inoplemenite narodi". Na toj način, istaknuva potamu Evstatij, se zgolemuvala silata na Vizantijska, a se oslabnuvala neprijateljskata. "Taka, carskata politika gi podigala Turcite protiv Turcite, a nie pesvme praznična himna na mirot; taka, Skitite gi uništuvale Skitite, a nie ostanuvavme spokojni. Mnogu od zapadnite narodi, koji zbolele od bolna alčnost, bile vrateni kon umerenost i romejskiot mir so čudenje gledal kako se vraćala strasta kon zavojavanja". Evstatij istaknuva i toa deka "edni, kako slobodni kolonisti, se preseleni vo našata zemja i tuka našle za sebe počivka drugi, kako poklon od carska milost, se zebile so pravo da živeat megu nas. Služajki na državata za zaplata, tie počnale potoa da naseluvaa tuđa zemja i ja smetale tatkovska, koga vo nea našle sreća..." (330).

Takva politika sproveduval vo Makedonija pri krajot na XI i početokot na XII vek i imperatorot Aleksej Komnen. Vestite od Teofilakt iaku ne nã gi davaat site kolonisti, koji gi naselil Aleksej vo Makedonija prez spomnatiot period, sepak tie davaat možnost da se ustanevi deka toj voel aktivna kolonizatorska politika vo ova "varvarska zemja", čie naselenie, kako vidovme, pruželo raznovrsten otpor protiv vizantiskoto gospodstvo.

Od počatocite na Teofilaktovata prepiska se ustanovuva deka vo razgleduvaniot period vo Makedonija bile kolonizirani golen broj Ermenci. Toa se doznava od pismoto na Teofilakt do Devolskiot episkop. Pokraj drugoto arhiepiskopot pišuva: "Duhot mi se zarađuva za vraćanjeto na Ermencite. Ne treba da im gi zatvaraš orkvite, no koga go izvršiš toa što sleduva, kee go izvršuvame pri obnovuvanje to na hranovite, i gò pomažeš so mire sidovite krstooobrazno, predaj gi na pravoslavni sveštenici i taka gi napravi site pogodni da vleguvaat vo niv Ermencite koji se vratile. Ako pak i nivni sveštenici se prisoeedinile kon pravoslavната vera, podobro e da se pripo-

jet vo redovite na mirjanite;no, ako pak tie nastojuvaat da ostanat sveštenici i se uporni, rakopoloži gi sam. Samo treba predvaritelno da se izuči posebno nivnata liturgija, i, ako se pokaže deka taa e ista kako Zlatoustovata bez izmena i bez nikakva razlika, vo takov slučaj treba da se služi po nea. Megutoa, ako e raspisana, treba da se izmeni. Pritoa treba da se pregleda i drugoto in pesnopenie. Pritoa znam deka ke go sakaš i našeto prisastvo. Ne pretpolagam, deka po Pasha ke dojde sevastot [našiot gospodar, vo bliskite naši pokraini, ili kaj nas... Javi mi inaš li se... koe go, izvršuvame pri priemanjeto na Ermeneci?" (331).

Za obraќanje na Ermeneci Teofilakt spomenuva i vo pismoto do Triadiškiot epikop. Vo nego Teofilakt izvestuva deka spomnatiot episkop obraќal Ermeneci vo pravoslavna vera, a isto imal namera nekoj od niv da gi nosi vo Carigrad i gi prestavi na carot (332).

Ermenските kolonisti imperatorot Aleksej Komnen pred se gi koristel kako vojna sila za održuvanje na vizantiskite pozicii vo Makedonija i sosednite zemji, potčineti na Vizantija. Taka, vo odbranata na Drač 1081 g., koga toj bil opsaden od Normanite, učestvuvail i odred od 2500 Ermeneci-pavlikijani načelo se svoje vodai Ksant i Kuleon (333). Deki Ermeneci ja krepile vojната sila na Vizantija vo Makedonija spomenuva Teofilakt vo pismata do Pakurian (334). Vo niv Teofilakt istaknuva deka Nikolaj Bakuriani (Pakuriani) ušte mlad zel da upravuva luge vo Makedonija (335), poradi što go sovetuvail da se dviži po poseka koja imperatorot ja odbeležil (336). Deki Ermenecot Pakurian upravuvail vo Makedonija se izjasnil, vrz osnova vestite od prepiskata na Teofilakt i Simeon. Toj došel do zaklučok deka upravna dolžnost ispolnuvail Pakurian vo Ohridsko (337). Snegarov duri pretpoležil deka toj vršel birnička dolžnost nekoe vreme vo Ohridskata eparhija (338). So eden hrisevul od 1098 g. Aleksej Komnen gi dal danocite na slovenskoto selo Radokivos (Sersko) da gi sobira Kali Bakuriani, ženata na pokojniot Simvatija Bakuriani (339). Seto ova pokažuva

Ermenците-kolonisti vo Makedonija zavzemale važni dolžnosti vo vojno-administrativnata i danočnata uprava na Vizantija vo provincijata Makedonija. Isto taka, vestite od Teofilaktovite pisma, ispratani do Triadiškiot i Devolskiot episkop, a kai gi navedovme pogore, a i od isprateno pismo "do Ermenecot Tivani" (20-to po Fineti), vo кое arhiepiskopot tretira što učela pravoslavnata crkva (340), pokažuvaat deka ermenskite kolonisti bile obračani vo pravoslavna vera i na toj način koristeni i preku crkvata za interesite na Vizantija.

Vo svojata korespodencija Teofilakt spomenuva i za turski kolonisti vo Makedonija. Za niv arhiepiskopot spomenuva koga vāli deka Konstantin Duka bil postaven "za upravitel na Vardariotite" vo Vardarskata oblast (341).

Vo istoriografijata seušte ne e rasčisteno prašanjeto vo vrška etničkata prāpadnost na "vardariotite". Uspenski smeta deka vo XI vek po Vardar bila "osnovana turska kolonija" (342). Toa gledište go prifatilež Simeon (343) i Snegarov (344). Na drugo gledište zastanal klatarski. Posledniot iaku se izjasnil deka Vasiliј II ovozmožil arhiepiskopijata da go zema kananikonot i od Turcite кои živeele okolu rekata Vardar, sepak ne smetal deka spomenatite "vardarioti" od Teofilakt bile naselenicite od imperatorot Teofil (828-842) Persite, tuku žitelite na Vardarskata oblast, denešnoto Eniđe-Vardarsko (345). Litavrin prifatil poinakvo gledište. Toj se izjasnil deka "vardariotite" gi predstavuvale "verovratno, vo početokot, Mađarite", кои bile naseleni po dolniot tek na rekata Vardar vo vtorata polovina na X vek, koga tuka bila sozdađena posebna episkopija, potčineta od Vasiliј II na Ohriđskata arhiepiskopija, a potoa vo krajot na XI vek bila tuka obrazuvana i posebna tema, koja vleguvala po nekoe vreme vo katapanatot Bugarija. Ovoj naučn smeta deka vardariotite ispolnuvale voena služba (346).

Nemože da se prifati gledište deka vo Makedonija vo vremeto n

Aleksej Komnen nemalo turski kolonisti po Vardar, ili po drugite oblasti, poradi slednove: Vo odbranata na Drač 1081 g. kako ne izvestuvant sovremenite izvori učestvuvala i ohridski Turci na čelo so pokrsteniot muslimanin Tatakič(347). Osven toa od Rajmund d' Agiler doznavaše deka 1097 g. dvižejki se krstonoscite od Južna Francija po Via Egnatia "od pred i od zad i od desnata i od levata strana Turci i Kumani, Uzi i Tanci, Pečenezi i Buguri" im ustrojuvale "zasadi"(348). Ako kon toa se dodadat i vestite od Teofilakt ~~škur~~ koji svedočaš deka vo vreme na Aleksej I Vizantija vočela šestoki borbi so Turcite pokraj Crno more, i deka Grigorij Taronit gi nateral duri da sklučaš mir(349), togaš poubedljivo može da se kaže deka dosta turski zarobenci bile naseleni vo balkanskite vladenija na Vizantija i vo vremeto na Teofilakt. Ottuka, nemože da se isklučii možnosta Aleksej Komnen da ja prodolžil politikata na svoje prethodnici-imperatori po Vardar da sozdava kolonii od turski kolonisti. Zatoa smatane Turcite koji gi upotrebil Aleksej vo borba so Normanite kaj Drač i krstonoscite od i krstonosna vojna bile doseleni od maloazijskite vladenija. Što znači "vardariotite" po Vardar bile turski kolonisti, koji se upotrebuvale za suzbivanje otporot na makedonskiot narod, a i neprijatelitate na Vizantija koji napagale na balkanskite vladenija i se stremile da gi zavladeat.

Pokraj Ermenci i Turci Teofilakt spomenuva deka i Kumani navleguvale vo balkanskite vladenija na Vizantija(350). Nema podatoci vo prepiskata na arhiepiskopot dali Aleksej Komnen naselil Kumani vo Makedonija. No, podatokot od Rajmund d' Agiler, so koj izvestuva, kako vidovme, deka i Kumani pravele zasadi na krstonoscite po Via Egnatia, ne tera da se iskažeme deka Aleksej imale kolonizirano i Kumani vo Makedonija. Vo "Historija naroda Jugoslavije" se naveduva deka po razbivanjeto na Kumanite 1094 g. eden del od niv bil zaselen vo Makedonija i toa vo Kumanovo i Kumaničevo(Tikveško)(351).

Teofilakt ne spominja deka vo Makedonija bile kolonizirani vo vreme vladееnjeto na Aleksej Komnen i Pečenezi. Meѓutoa, od drugi sovremenii izvori se doznava deka Aleksej naselil vo neкои oblasti na Makedonija golem broj Pečenezi. Taka, Žonara ne izvestuva deka po svršuvanjeto na vojnata meѓu Vizantija i Pečenezite 1091 g., vo koja poslednite bile porazeni, imperatorot Aleksej naredil del od Pečenezite zaedno so nivnite ženi i deca da bidat naseleni vo Moglenskata oblast, od koi potoa bil sostaven oodelen oodred vojska. Tie kolonisti bile narečeni, istaknuva Žonara, "Moglenski Pečenezi" (352). Deka bile naseleni pečenezi vo Makedonija spominuva, kako istaknavme pogore, i Sajnund d' Agiler.

Pečeneškite i kumanskite kolonisti bile isto pokrsteni od strana na oodelnite episkopi na Hrišćanskata arhiepiskopija, kako što toa bilo slučaj so Armencite i Turcite (353). Na ovoj naćin Vizantija nastojuvala so pomošta na verata da gi onakne ratobornite kolonisti i so toa vo niv najde silni oradija za suzbivanje sekakva opasnoost koja oodela na šteta na vizantiskata vlast vo Makedonija. I pokraj aktivnata kolonizatorska politika na imperatorot Aleksej Komnen makedonskiot narod ne bil razedinen i onevozmožen da projavuva raznovrsten otpor protiv vizantiskoto gospodstvo. Naprotiv i vo ovoj period toj koristel sekakvi naćini za oslobođuvanje od tuđoto gospodstvo. Zatoa Teofilakt se izjasnil, kako istaknavme, deka "bugarskite rabota" vo "varvarskata zemja" Makedonija bile "prižrak na vojna".

IV. Normanskite, krstoenicite i srpskite navleguvanja i zavladauvanja vo Makedonija i nivniot oodraz vrz osloboditelnoto dviženje na makedonskiot narod

Makedonskiot narod prodołžil i vo vreme vladееnjeto na imperatorot Aleksej Komnen da upotrebuva razlićni formi na otpor protiv vizantiskoto gospodstvo. Iaku narodno-osloboditelnoto vostanie na makedonskiot narod od 1072-1073 g. bilo žesteko ugu-

Šeno, ikau bil "smiren slovenskiot (ΣΟΛΩΜΟΝΙΩΤΗ) narod dotolku, što tej odnovo potpadnal pod romejski jarem" (354), toa ne značelo deka Vizantijsite bile ottogaš mirni vo Makedonija. Naprotiv, makedonskiot narod predolžil da pruža raznovrsten otpor, stramejki se naedno da iskoristi sekakvi zgodni priliki za da go ponovo otfrli jaremot na Romeite.

Vo početokot na 80-te godini od XI vek balkanskite vladenijsa na Vizantija bile napadnati od Normanite, koji bile predvodeni od Robert Gviskard i Boemund Tarentski (355). Ovie blagoprijatni uslovi gi ispolzuvali makedonskoto naselenie za da go otfrli vizantiskoto gospodstvo. Spored Bezobrazov, koga Normanite se iskrcale 1081 g. na Balkanot i go opsadile Drač "makedonskite, t.e. mestnite opolčenici na Makedonija, kade golem del od šitelite go sočinuvali Slovenite", a i "mestnoto naselenie na Ilirik koe go sostavuvale vo glavna mera Sloveni, dovolno ravnodušno se odnale kon interesite na Vizantija, pretpočitale od dva dela da se odvojat od Vizantija bez prečki se nastanile vo Glavnica i drugi gradovi na Albanija (356). Naskoro, poradi ravnodušnosti na Slovenite (Makedoncite), Turcite, isdajstvoto na ermenskiot odred, kako i isčekuvačkata politika na Bodin (koj ne bude pojak na negova strana da pomine), Vizantija bila do noze porazena kaj Drač, koga padnal i samiot grad pod vlasta na Normanite na 8 februar 1082 g. (357). Po počenjeto na Drač Normanite započnale brgo da gi usvojuvaat makedonskite gradovi-tvrdini.

Teofilakt, koj vo ova vreme ja zel vo svoi race upravata na Ohridskata arhiepiskopija, bil nemolken da go spreči osloboditelnoto dviženje na makedonskiot narod. Ušte koga došel vo Ohrid Teofilakt videl deka i ohridanite se spremale da go otfrlat vizantiskoto gospodstvo. Težneejki za slavnoto minato tie peele "borbena i pobedonosna pesna" (358). Iaku Robert Gviskard go napuštill balkanskoto bojište esenta 1082 g. i zaminal vo Italija da go uguši vostaniето koe go predvodil kapuanskiot knez Jordan,

negoviot sin Boemund uspeal pak da go porazi imperatorot Aleksej Komnen vo maj 1083 g. vo Janina. Imperatorot edvam uspeal da izbega i ~~se~~ se sklonil vo Ohrid. Boemund pak ohrabren od pobedata, gi prodolžil zavojuvačkite zamisli na svojot tatko. Naskoro go zavzel skoro celiot Ilirik, golen del od Makedonija i Velika Vlahija. Lenoto zavzemanje na makedonskite oblasti doagalo kako rezultat od neprijateskiot stav na naselenieto sprema Vizantija (35). Ohričanite smetajki deka e vreme da se dignat i tie protiv vizantiskoto gospodstvo go povikale Boemund vo Ohrid. No, iaku Boemund lesno go prevzel ovoj grad, neuspeal da ja sovlada i ohridskata tvrđina, koja i zanatamu ostanala pod vizantiska vlast (360). Vo tvrđinata, izgleda, se sklonil i Teofilakt. Toa može donekade da se doznae od pismoto na arhiepiskopot, ~~koj~~ isprateno do ~~Kontarskiot~~ episkop vo koe izvestuvajki go za preminot na krstencite odbeležuva i toa Frankite, t.e. Normanite ~~koj~~ nanele ^{i pred toa} ~~mnogo~~ zla (361).

Boemund nesakajki da gubi vreme vo prevzemanjeto na ohridskata tvrđina, so pomošta na makedonskoto naselenie uspeal da prevzeme golen broj gradovi vo Makedonija. Eden od negovite vojskovođaši ja zavzel oblata Polog kaj izvorite na Vardar; drug grofot Pantuazki go zavzel Skopje. Samiot pak Boemund se upatil da go zavzeme Solun. Otkoga došol do ruševinite na antička Pela, kon ustieto na Vardar, ne uspeal da go napadne Solun. No, zatoa pak go prevzel Moglen, negovata tvrđina ja vobnovil i postavil tuka svoj garnizon (362). Bile zavladeeni isto taka i Pelagonija, Ovisk i Trikala megu Janina i Larisa (363), potoa Veroja, Servija, Sosk, Voden (364). Pod Normanite padnala skoro cela Zapadna Makedonija do Vardar (36). Megutoa, arekata naskoro se obrnala vo korist na Vizantija. Vo juni 1084 g. Boemundoviot logor bil razbilen kaj Larisa od Aleksej Komnen. Ovoj poraz osetno gi razlulilo poziciite na Normanite na Balkanot. Došlo i do bunt megu Normanite poradi neisplakanje na cela godina. Boemund bil primuden da go napušti Balkanot i zamin vo Italija za da donese pari. Vo meguvreme imperatorot Aleksej I

uspeal da go natera normanskiot voenonačalnik Brien da go pre-
dade Kostur, koj isto bil zavladan od Normanite. Naskoro 1085 g.
umrel Robert Gviskard i Normanite bile istisnети od Balkanskiot
Poluostrov (366).

Po istegluvanjeto na Normanite od Makedonija Teofilakt ispra-
til pismo do Kerkirskiot episkop, vo koe pokraj drugoto go veli
i toa: "...ni beše teško, bevme se otčaele i za svojot život. (Ima
še-b.m.) od nadvor borbi od vnatre stravovi. Bidejki neprijatelji
te bea preovladile, a od prijatelите i bliskite edni stanaa pro-
tivnici, drugi-počovekoljubivite zastanaa oddaleku... Pristigna-
tata rosa od tebe ni stana lekarstvo..., zatoa što vo tie lukavi
denovi, vo vremenja loši i oskudni od prijateli... (go imaše-b.m.
kon nas raspoloženiето i mudrosta, so koi Bog te obogatil..." (366)
Isto taka Teofilakt zboruva i vo pismoto do solunskiot ~~mpix~~ mi-
tropolit Teodul za normanskoto zavladaуvanje na del od Makedoni-
ja. Vo vrska so toa toj mu pišuva na svojot adresant: "Vo tie lu-
kavi denovi, preosveštenij brate i vladiko, toa samo gi imame za-
rtеha, što eden na drug se pozdravuvame i ^{vi} povikuvame svoite zaed-
nički molitvi kako soјuznici protiv onie, koi ni pričinuvaat ~~naš~~
~~žalosti~~ ^{žalosti}. Zatoa... kako soјuznik gi razbiram tvoite race, koi ako se
izdignat samo, ke go soborat Amalik, kojšto se protivi na božite
i im preči da odat pravo. Bidejki, otđako gi ulovil site patišta,
toj se stremi da go unižuva carskoto sveštenie, najdobroto Gospo-
sko nasledstvo. Ti znaeš koj e toj otstapnik i buntovnik od sam-
miot početak, tiraninet na svetot. Protiv nego ja povikuvame tvo-
jata pomoš, čoveče božij. I taka kako nie, taka i site, izmačuvani
od nego, da najđeme preku tebe izbavuvanje od žalostite..." (368)

Deka Teofilakt bil svidetel na borbite na Vizantiјците protiv
normanskite zavoјuvači vo Makedonija, može da se ustanovi i od
svedenijata na 9-to po Lamiја pismo. Tuka Teofilakt istaknuva da
ka kesarot Nikifor Melisin bil ispraten da ja osloboduva Makedo-
nija od neprijatelите: "Ispraten vo našata varvarska zemја ka

ko osloboditelj bog, ti si uteha...na site...i kula na tvrđina protiv neprijatelot..."(369). So ogled na faktot deka Nikifor Melâsin učestvuvao vo borbite protiv Boemund pri Larisa i zaedno so imperatorot Aleksej I doprinele Vizantijsite da odnesat pobe- da 1084 g.(370),može da se pretpoloži deka Teofilakt vo gorespo- snatoto pismo nablegnuva baš za ovie pobeđi na Melisin.

Posledicite od normanskoto zavladauvanje na pogolemiot del od Zapadna Makedonija vo prvata polovina na 80-te godini na XI vek najteško gi počustvuvalo pak makedonskoto naselenie.Edno što bilo razgrabeno od Normanite,drugo trebalo da plaća za se toa što od početokot gi pomognalo novite zavojuvači vo borbite pro- tiv Vizantija.Zavlađenite gradovi i tvrđini od Normanite stanale ~~xxxx~~ po nivnoto istegluvanje nanovo uporišta na vizantiskata voeno-administrativna vlast.Vo niv se smestile golem broj odredi vojska,koi branejki ja vlasta na Vizantija od novi zavojuvači, odele kon toa šestoko da se odnesuvaat kon nestnoto naselenie, koe zelo učestvo na stranata na Normanite.

Teofilakt koj bil protiv masovnoto istrebuvanje na naselenie- to,koe se objavilo protiv Vizantija,nastojuvao da prekrattat dr- žavnite organi so svoje sverstva vo Makedonija.Vo vrska so toa toj mu napišao na Semnonskiot episkop:"Te pozdravuvam...i molam da se moliš za nas smirenite,ta izbaveni od segašniot lukav vek, da otpočneme najposle počivka poštožestvena i posvojstvena na hristijani.Zašto sega,natrupeni od edna strana so našite sopstve- ni ~~xxxx~~^{loš}otii,a od druga so opštite,nemame kako da se zdo biome so nekoe olesnuvanje.Taka mnogu gi obfatił gavalot site izopšto dr- žavnici.I sega vreme e da kaže čovek...,deka ne tuku taka sekoj od niv nosi meč,no za da kolat,uništuvat i gi lišuvat lugeto od nivnite čeda.I I taka,tie ne projavuvat nitu bavež,nitu slabost vo rabotata,no kako da se ~~xxxxxxxxxxxxxx~~ nađevat da ugodat na nekoj,ako pričinuvaat na hristijanite pogolemo zlo,se natprevaru- vaat vo zlostorstvo i se trudať da se nadminat edni so drugi.Za

toa...gi povikuvame tvoite molitvi, za da go napravat tup nivniot meč...,bidejki toj od dolgo upotreĥuvane vo kolenje e stahal tup a tupiot meč priċinuva poveċe bolki..."(371).

Teofilakt smetal deka naselenieto ġi napravilo greškite "po neznanie",pa zatoa se zavzemal so molitvi da se smiri toa(372). Toj se zavzemal zarobuvanjeto na varvarskite zemji da stanuva i so dobrota,"a ne so meč",bidejki meċot ġi teral~~o~~ lugeto da begaat,a dobrotata,koja trebalo da ja usaĥuvaat preku molitvite svestenicite,podrĥana ċesto i so sila,moĥela dosta da doprinese vizantiskoto gospodstvo da go poĥnesuvaat polesno potċinetite narodi(373).

Po se izgleda kaznenite odredi ġi predvodile luge od ne grċki preiĥod.Toa moĥe da se utvrdi od 22-to po Meursija pismo,~~xxx~~ vo koe Teofilakt meĥudrugoto go veli i toa:"Da beĥe se isuĥila lozata,kojaĥto ni ĥala takvi pĥjaloci.Ne smaĥka Asirecot Senahirim(374),kojĥto ni ja isprati zemjata meĥu rekite(t.e.Mesopotamija),liĥen od sekakva milost.Vtoriot pak e tolku poĥestok,kolku ťto e pobezumen(Bidejki gluposta ġi pravi pitomecite uĥte posurovi i pogrubi vo sĥ drugo,no i vo zavista).Taka,bidejki nie mĥ se sprotiostavivme za naĥite obiċai(ako biva da ġi nareċeme tie,koi otposle se pokaĥaa naĥi zlomislenici) i mu govorivme nekolku ~~z~~bor za narodot,kogo ťto go seċat i reĥat na parċinja,toj se razgnevi,me nadrobi...So eden zbor,koj li ~~xxx~~ govoril,ili e napravil neĥto protiv arkvata,toj mu e skap...Ne ġi poĥnesuva hristijanite koi oĥat na crkva...Toj ĥuri ne primi da se pokloni na Boĥijata majka...,bidejki kako se veli sovrĥeno poluĥel...i cel pobesnel.Potoa pomisli si,mu veli Teofilakt na Kerkirski~~o~~t episkop,kako sme raspoloĥeni site tuka:edni se ostrania samo,drugi vostanaa i sĥ prosto se vturna vo loĥetija...Bidejki ne beĥe dovolen...,toj izostril protiv nas i episkopska strela...,koga go razbuntuval episkopot na edikojski grad...I taka,ke prestanam da zboruvam po toa praĥanje...Takvite neĥta treba da ġi

zaboravimo vo svojot um, za da ne davame pogolemo mesto na narod-
nite stradanja... Za seto ova trebaše da odam pri carot... (No) e
nešto dosta osuditelno i omrazno da se javuva episkop vo carski
logor vo tie grešni denovi..., (a) i našeto ...telo...e slabo da
ponese sekoj trud, a namnogu onoj za pat i ^jdešno može da zagine (375)

Vestite od ova pismo različno se objasneti od istražuvačite.
Uspenski se izjasnil deka Asirecot bil Boemund, a pobunetiot od
nego episkop-Triadiškiot (376). Toa gledište go usvoil i Simeon. Toj
duri dodal deka drugiот protivnik na Teofilakt, spomenat vo pismo-
to, bil praktorot Iasit (377). Poinaku gi svatil podatocite od Teo-
filakt Zlatarski. Toj se izjasnil deka Teofilakt imal konflikti so
vnatrešni neprijатели. Toa bile Jovan Taronit, Iasit i Triadiškiот
episkop (378).

Gledišteto od Zlatarski e popriemljivo. Toa se podudara so naše-
to iskažuvanje pogore, deka Teofilakt se borel protiv sverstvata
vršeni od državnite organi na vlast, megu koi spagale i lugeto koi
bile od negrčko poteklo, no verno i služile na vizantiskata država.
Ima osnova da se pri fati pretpostavkata od Zlatarski, deka spomena-
tiот Asirec od Teofilakt bil dukata na Skopje Taranitopol, bidejki
vo ispratenoto pismo do nego, arhiepiskopot spomenuva deka toj sa-
kal da se izbere eden episkop po negova intervencija (379). Što se
odnesuva do drugite dvajca protivnici na Teofilakt, može i nemože
da se usvoi mislenjeto na Zlatarski, Simeon i Uspenski, deka toa bi-
le Iasit i Triadiškiот episkop. Nemože so sigurnost da se pri fati
gledišteto deka ovie dvajca gi napagal Teofilakt vo pismoto № 22
po Meursija, bidejki od drugi pisma se doznava deka Teofilakt imal
maki i od drugi praktori (380) i soepiskopi (381). Ne e bez osnova
ako se pretpoloži deka faraonot, t.e. strategot na Ohridskata tema
da bil vtoriot neprijatelj na Teofilakt, bidejki po negovoto smenu-
vanje Teofilakt se iskažal deka negovite raboti trgnale napred (382)

Odmazditelnite merki na vizantiskata država sprema makedonsko-
to naselenie ne dovele do stabiliziranje na vizantiskata vlast vo
Makedonija. Naprotiv, razdvižuvanjeto na Srbite vo pograničnite vla-

denija na Vizantija po normanskoto istegluvanje od ovie teritorii
sozdalo novi uslovi za oživuvanje otporot na makedonskiot narod
protiv vizantiskoto gospodstvo.

Oskudni i nejasni se podatocite kaj Teofilakt za situacijata
vo Makedonija po istegluvanjeto na Normanite. Najverojatno e deka
podatocite od 65-~~to~~ pismo po Meursija zboruvaat za periodot megu
1085 i 1094 g. Vo nego Teofilakt pokraj drugoto go veli i ova~~z~~ na
svojot adresant Jovan Pantehni: "No rabotite vo Ohrid se mnogu
strašni. Zemjata na Mokra (a Mokra e del od Ohridsko) e zgrabena
od robot i ~~otstupnikot~~. A Bagora (taa e golema planina, sosedna so
bugarskite i dirahiskite planini) ja zavladeal buntovnikot. So ede
zbor, se e lošo. No se se oslonuvame na Boga i na grižite na drže-
vniot car, deka toj gušter, kojšto stoplen se zracite na carskite
dobrini signal glava, lošo ke pomine i nema kada da se skrie. Bi-
dejki seuvaženiot sevast i protostrator Gospodin Mihail e ispra-
ten od carot vojska da sobira i da se sprotivostavi na izvergot.
I toj sobira velke i ke go napadne i ke navleze vo negovata zemja.
I Bog, kojšto ne brani ke dojde i nema da se zabavi, a robot, koj se
razbuntuval..., ke ostane samo so svoite skrieni zamisli. I, kako
kopnee za carstvo, o zemjo i solnce, o poniženie na carството, o
nesravneta visočina na vlasta, toj nema da se udostoi duri i sluga
na carot da bide" (383).

Navedenoto soopštenie od Teofilakt najrazlično e protolku-
vano od naučnicite. Taka, Rački se izjasnil deka Teofilakt zboruval
za toa deka nekoj od đukite, koj vo vreme na Teofilakt zavrele vo
"zapadnite bugarski zemji", signal vostanie vo Ohridsko. Ovoj nau-
čnik smeta deka odmetnikot, koj go podignal vostanieto, bil podanik
na Istočno-rimskata carevina. Po negovo mislenje vostanieto izbu-
vnalo melu pred 1093 g., bidejki vo ovaa godina poginal Mihailo
Taronit, koga se upuštil vo zagovor zaedno so Diogen Romanović
protiv svojot šura Aleksej Komnen (384). Vrz osnova na podatocite
od Teofilakt i Ireček se izjasnil deka "izbuvnale bezredija vo
Ohrid" i deka "vostanicite se ukrepile vo planinite zapadno od

Ohridskoto Ezero"(385).Uspenski zastanal na gledište deka "Zapadna Bugarija,osobeno Ohridskata eparhija,bila obfatenata togaš od plameno vostanie. Toa bilo edno od narodnite dviženja...Vodač na vostaničite edvan li ne bil Lazar,selanin na bugarskiot arhiepiskop"(386).Ovoj naučnik smeta deka sevastot i protostrator Mihail,koj bil ispraten da sobere vojska i go napadne "robot i otstapnikot" ne bil Mihail Taronit,kako misli Rački,tuku Mihail Duka,bratot na imperatoricata Irina.Po odnos na vremeneto na vostanieto toj pretpoložil dve dati:1107-1108 ili porano 1083 g.(387)

Za razlika od mislenjata na gorespomnatite učeni,Vasilevski se izjasnil deka Uspenski i Ireček ne bile vo pravo,bidejki ne stamuvale zbor za prost buntovnik ili otstapnik,kojšto čezneel za carska vlast,kakov što bil Lazar,tuku tie zborovi na Teofilakt bile upateni protiv Boemund,koj gi predvodil Normanite vo vtoriot pohod protiv Vizantija 1107 i 1108 g.,kako pred toa se iskažal i Dikanž(388).Vo letoto 1107 g.Boemund od Avlona se upatil na sever i zimata go opsadil Drač,držejki go zad sebe albanskoto krajbrežie i nižiot tek na Vojusa,Beratina(Apsa) i Skumba(Gemusa).Vo vreme dviženjeto od Avlona kon Drač negovite odredi proniknale pona-vnatre,go zavladaale Debar na Crni Drin,severno od Ohrid.Zatoa,istaknuva Vasilevski,"ako nie se prisetime,deka Mokra ili Makra se naogala isto taka jugozapadno od Ohridskoto Ezero(na ta ista reka Skumba,na koja leži i Elbasan);što tamo vo nejkina blizina trebalo da se prestira i Bagora na nas ke ni bide se jasno;i blizosta na Normanite kon Ohrid,i stravot koj go počustvuvala žitelite na ovoj grad".Izvesno somnenie se krije samo vo spomnuvanjeto na Mihail protostratorot,pod koj se razbiraloe,smeta isto i Vasilevski,Mihail Duka.Posledniot učestvuvail 1083 g. vo borbite protiv Boemund vo Tesalija.Sommenieto ide otamu što vo istorijata na vojnite od 1107 i 1108 g. opišani od Ana,ne se sretnuva toa lice.Po se izgleda,pretpoložuva Vasilevski,deka Mihail Duka bil zadolžen da sobira vojska vo "Bugarija" i ednovremeno se drugite podgotovki se stremel da ja spreči opasnosta pri prvot sluh za gotvenoto napaganje na Boemund povtorno na Vizantija(389).

Gledišteto od Vasilevski go prifatile i potkrepile ušte: Zlatarski, mitropolit Simeon, Nikolaev i Tivčev (390).

Postoi i druga grupa naučnici koi podatocite od Teofilaktovoto pismo gi objasnile poinaku. Srečkovik, na primer, se izjasnil deka "robot i odmetnikot", koj vršel nasilija vo Mokra i Bagora bil Bodin, koj tuka se proširil po istegluvanjeto na Normanite po ~~xxxx~~ smrtta na Gvis kard (391). Vo ponovo vreme na slično gledište zastanal Litavrin. Toj ne se izjasnil deka "robot" ili "otstapnikot" bil Bodin. No, pretpoložil deka ukažuvanjeto od Teofilakt deka Mihailo Duka trebalo da navleze "vo negovata zemja", pokažovalo deka trebalo da se ima ~~xxxx~~ vo predvid vojnata so Srbite 1093-1094 g. (392). Litavrin, inaku, se opredelil deka "vostanie vo Makedonija vo vreme na Teofilakt, može bi i nemalo, no imalo seriozni dviženja, vo koi bogomilite ze le učestvo" (393).

Iskažanite mislenja od Srečkovik i Litavrin iaku se nedovolno argumentirani, a osven toa ~~kaf~~ Srečkovik ima i pogreški, nie gi smetame za najrealni. Zatoa ke se obideme da ja razrabotime i ja potkrepime so novi podatoci idejata na ovie učeni.

Od Ana Komnena se doznava deka site zemji koi nekogaš pripažale na Rimskata imperija, čija naslednica se smetala Vizantija, poslednata gi smetala kako nominalni nejzini vladenija. Ottamu pohodite na nadvorenite neprijатели nerdko gi opredeluvala pisatelketa Ana so terminot "vostanie" (394). Ovoj podatok ni dava za pravo da go otfrlime gledišteto od Rački deka vodačot na vostanieto vo Ohridsko bil podanik na Istočno-rimskata carevina. Nekoi podatoci od Letppisot na pop Dukljanin ne teraat da se opredeline deka "robot i otstapnikot", koj dignal glava i vo ohridskiot kraj, t.e. gi napravil rabotite tuka mnogu strašni za Vizantija, kako vidovme od podatocite na Teofilaktovoto pismo, deka bil Bodin.

Pogore istaknavme deka Bodin vo vreme na opsadata na Drač od Normanite 1081 g. otstapil od stranata na vizantiskiot imperator i preminnal na stranata na Normanite. Toj vo vreme na normanskoto vladeenje na Makedonija, kako se doznava od Letpopisot na pop Dukljanin, se proširil vo Račka i nađ nea postavil da vladeat Vukan i

Marko(395).Spored Mošin,Raška ja zavzel Bodin 1083 g.(396).Megutoa,na toa ne se ograničile osvojuvanjata od Bodin.Naproziv,od pop Dukljanin se doznava deka "po smrtta na Robert Gvishard Bodin gi odzel"od vlasta na Frankite,koi bea vo Drač i seta dračka zemja,i se zdobi so celata dračka zemja i saniet grad Drač. A potoa otkako skluči mir so carot,mu go vrati gradot"(397).

Ana Komnena gi predava malku poinaku nastanite od ovoj period.Taa tvrdi deka po smrtta na Robert Gvishard Vizantijsite go zavzeše Drač i deka baš togaš postanale ogorčeni neprijatelji na Bodin(398).

Bidejki ne raspolagame so drugi izvori,nemožat da se otfrla^t kako netočni vestite od pop Dukljanin,zašto Ana možebi sakala da go izopači uspehot na Srbite.So sigurnost treba da se smeta deka dodaka Normanite gi usvojuvale vladenijata na Vizantija vo Epir i Makedonija,deka Bodin vo ovoj period se proširil vo Raška i Bosna,kade postavil svoi upraviteli.Korovik smeta deka koristejki ja zafatenosta na Vizantija vo borbata so Normanite Bodin sozdal golema srpska država,vo koja vlegle:Zeta,Raška,Bosna,Treb^{binje} i Zahumlje.Potismuvajki gi svoje rodnini,toj vo taa država ja zel vlasta vo svoi race.Zeta togaš postanala mnogu mo^ltna.Megutoa,toj uspek na Bodin bil so kratok vek.Vizantija uspešala naskoro da zede inicijativa i da po Gvishardovata smrt pot^{pu}nno gi ~~me~~ istisne Normanite od Balkanot.So toa taa ponovo postanala neposreden sosed na Bodinovata država.Brgu došlo do sukobi i da ne bile napadite od Pečenezite Vizantija ~~Vizantijs~~ bi se brzo spravila so Bodinovata Zeta.Taka morala postepeno da go suzbiva Bodina(399).

Izkažuvanjeto od Korovik donekade se potvrduva od podatocite na Ana.Taa soopštava deka Jovan Duka,koj do 1092 g. gi bran^{na imnogu}el vizantijskite vladenija na Balkanot,~~zavzima~~ se sukobuval so Bodin.Posledniot đuri ednaš bil zaroben od nego,ne go oslobodil (400).

Kako što gledamo po isteglećivanjeto na Normanite od Balkanot, Srbite bile tie koi gi voznimiruvale vladenijata na Vizantija vo Dračkata i vo sosednite na nea temi. Ottuka, smetame deka "robot i ostapnikot", koj ja ograbil Mokra, a ja zavladeal Bagora-sosednata planina na dirahiskite i "bugarskite" pšanini, deka ne bil nikoj drug osven Bodin. Toj gi napravil "rabotite vo Ohrid... mnogu strašni", bidejki i vo 70-te godini se stavil na stranata na makedonskite vostanici, koi pod vodstvoto na Gorgi Vojtex dignal vo vostanie protiv Vizantija (401). Bidejki Teofilakt go napišal pismoto do Jovan Pantehni od Solun, ⁽⁴⁰²⁾ moše da se zastane na gledište deka tuka izbegal arhiepiskopot poradi dviženjeto koe go opfati lo Ohridsko. Soopštenieto od Teofilakt deka sevastot i protostrator Mihail Duka bil ispraten vojska da sobira, so koja bi trebalo da "go napadne" "robot", koga bi navlegol "vo negovata zemja" isto potvrđuva deka Bodinovata zemja bila taa koja trebala da se napadne. Nemožeme da se složime so mislenjeto na Simeon, koj veli deka edinstveno pod "otstapnikot i buntovnikot... (i) tiraninot na svetot", koi izkazi gi upotrebil Teofilakt vo pismoto ispratenno do Solunskiot mitropolit Teodul, bi trebalo da se razbere samo Boemund, koj takov stanal pred očite na Teofilakt koga vo 1007 g. povtorno vojuval protiv Vizantija i gi zavladeal mnogu mesta vo Albanija i Makedonija, sošto ja pregazil dađenata zakletva 1097 god. (403). Ne se slagame poradi toa što od drugi izvori doznavamo deka i Samuil bil "tiranin bugarski" (τύραννος Βούλγαρος) (404). Isto taka i Simeon bil narečen od Kekavmen "knez bugarski, togašen tiranin" (ὁ ἔρχων βουλγάρων ὁ τότε τύραννος) (405).

Ovie podatoci od Kekavmen ni davaat za pravo da go priklučime kon tiranite na Vizantija osven Boemund i Bodin, koj sakal da se proširi za smetka na Vizantija.

Deka Bodin bil toj "rob", koj kopneel "za carstvo", se utvrđuva i od Letopisot na pop Dukljanin. Tuka se veli deka Bodin naredil ušte vo vreme vostaniето 1072-1073 g. "da go vikat car" vo stanicite (406). Od grčki izvori isto se doznava deka koga došol

Bođin vo Priština bil proglašen za "car na Bugarite" od strana na prvencite od Skopje, koi gi predvodil Gorgi Vojtex(407).

Znači, navedenite podatoci možat vo izvesna mera da pomognat za da se razjasni koe lice se krielo pod "robot i otstapnikot", spomenat od Teofilakt, koj kopneel da stane car. Toa bil Bođin. Toj bil sprečen od Vizantija da sozdađe jako carstvo vo 70-te godini(408), pa sega, vo vreme vladenjeto na Aleksej Komnen, koga vizantijskata država bila zafatena vo borbi so Normani, Pečenezi i dr., se obidel ponovo da gi ostvori svoje zamisli.

Zavladuvanjata na vizantiskite vladenija od Bođin treba da se slučile vo vtorata polovina od 80-te godini na XI vek. Zatoa smetame deka pismoto Teofilakt go ispratil do Jovan Pantehni vo ovoj period.

Što se odnesuva za toa dali vo ovoj period plamnalo vestanie vo Ohridsko, vra osnova slabite vesti od Teofilakt, nemože da se zastane na edno takvo gledište. Megutoa, nemože da se isklučii faktot deka srpskite navleguvanja i zavladuvanja vo Makedonija ne predizvikale silno narodno dviženje. Nemože da se usvoi gledištetot iskažano vo "Historija naroda Jugoslavije", deka širokoto dviženje koe² obfatiło Ohrid i okolinata bilo nasočeno samo protiv arhiepiskopot Teofilakt(409). Istaknuvanjeto od Teofilakt deka ohridanite česneele za svoje "čestiti vraminja", a za koe zboruvavme i pogore, ne tera da se iskažeme deka naselenieto ~~biće~~ vo Ohridsko bilo opfateno od edno poširoko dviženje, koe bilo nasočeno protiv vizantiskoto gospodstvo, a ne samo protiv "tiranijata na arhiepiskopot" Teofilakt. Koga se zemat vo predvid i faktit deka ohridanite, a i drugoto naselenie na Makedonija, vo Boemund videle osloboditel na vizantiskoto gospodstvo, togaš nemože a da ne se veruva deka po istegluvanjeto na Normanite Bođin pak da stanal popularen vo Makedonija. Zatoa sme na mislenje deka prodiranjeto na Bođin vo Ohridsko bilo ovozmoženo i od podrškata na makedonskoto naselenie od ovie kraevi.

Uspešnite vojni koi gi vodil Jovan Duka protiv Bođin vo tekot

na 80-te godini na XI vek, ovozmožile Vizantija da ne gi izgubi svoje pozicije vo Makedonija. Koga^J ovan Duka bil povlečen od Bal-kanot, bidejki kako iskusen i sposoben vojskovođač trebal da se bori vo početokot na 90-te godini protiv Caba, Teofilakt moral da priznae deka rabotite vo Makedonija stanale pak opasni za Vi-zantija. "Ti go obrna svoeto lice, veli Teofilakt vo едно pismo do nego, i nie site se smutivme" (410).

Navistina ianlo pricini za strav. Od krajot na 80-te godini na istoriskata scena se pojavil raškiot vladetel Vukan, koj započnal neprijateliski dejstvija protiv Vizantija. Na toj način pokraj Ohridskata i Skopskata oblast bila izložena na napadi od Srbite.

Novata srpska opasnost go naterala imperatorot lično da pret-prieme pohod protiv Srbite. Ana ne izvestuva deka koga stignal 1091 g. Aleksej vo Plovdiv, tuka mu bilo predadeno едно ~~zapuknato~~ pismo od Ohridskiот arhiepiskop, so koe go izvestil deka sinot na nego-viot pogolem brat sevastokratorot Isak, dukata na Drač Jovan Kom-nen zamisluval otcepuvanje (411). Megutoa, po isleduvanjeto se usta-novilo deka vestite od arhiepiskopot ne bile točni. Poradi toa Jovan Komnen останал da ja upravuva i potamu Dračkata oblast. Iaku Ana ne go spomnuva imeto na arhiepiskopot, koj go ispratil pismo-to, se podrazbira deka toa bil Teofilakt (412).

Protiv raškiот kupan Vukan imperatorot Aleksej pret-priemal tri pohodi (1091, 1093 i 1094). Opasnosta od novite upaganja na Ku-manite, go terala imperatorot da bидуva popustliv спрема Vukan. Po pretpriemaniот pohod imperatorot se zadovoljuval so ponudeniот mir od Vukan i so zemenite taoci. Vukan ne se upuštal vo otvorena borba so imperatorot koga toj lično doaѓal vo zagrozenite kraevi. No, štom toj si zaminuval toj gi vovozobnovuval napadite na vizan-tiskite vladeniја (413).

Potvrda za ovie pohodi na Aleksej Komnen se dobiva i od vestite na Teofilaktovata prepiska. Vo едно pismo, isprateno do Kanatir, Teofilakt ne izvestuva deka imperatorot počesto go napu-

štal Carigrad i odel da se spravuva od blizu se neprijatelite. Teofilakt istaknuva deka toa bile opštopolezno za site, biđejki imperatorot uspeval da gi smiruva zemjite koi gi posetuvale. Biđejki imalo potreba od ličното angažiranje na imperatorot vo sređuvanje to na vizantiskite poziciji vo Makedonija, Teofilakt go sovetuval svojot adresant, koj odel zaedno so Aleksej, da ne se plači za stalnite putovanja, zašto, istaknuva toj, na toj način ke bile uredeni i svetovnite i erkovnite raboti vo zemjite koi imale potreba od lično carsko interveniranje (414).

Ličното angažiranje na Aleksej Komnen vo smiravuvanjeto na Srbite vo početokot na 90-te godini navistina bilo krunisano so uspeh. Vo 1094 g. raškiot župan Vukan, kako istaknavme, bil za izvesno vreme smiren. Vo 90-te godini bil sprečen da vrši usvojuvanja na vizantiski teritorii i samiot Bodin. Toj bil sprečen da biđuva poveќе aktiven. Za nego ima podatoci samo deka 1096-1097 g. ubavo gi prečeka krstonoscite vo Zadar (415). So sređuvanjeto na svoje granici sprema Srbite Vizantija uspeala da go splasne i dviženjeto vo Ohridsko, t.e.; ne dozvolila toa da preraste vo masovno vstanie, kakvo što bile toa od 70-te godini.

Tek što gi sprečil imperatorot Srbite da zavlađeat so Makedonija, poslednata bila zagrozena od drugi zavojuvači. Toa bile krstonoscite od Prviot krstonosen pohod, koi 1096 i 1097 g. se dvižile po patot Via Egnatia (416). Po ovoj pat se dvižele kon Carigrad tie zapadnoevropski feudalci, koi ja iskoristile propagandata za oliboduvanje na "Božiot grob" od "nevernicite", t.e. Turcite seldžuci za ostvoruvanje na svoje skrieni želbi. Poradi agresivnite nameri na krstonoscite imperatorot Aleksej Komnen bil prinuden počesto da intervenira, koga pritoa vedel sekogaš primiritelna politika. Imperatorot se plašel od zadržuvanjeto na Balkanot na golemata krstonosna vojna. Poradi toa toj vleguval vo vrska so sekoj predvođuvač na krstonosna vojska, koga nastojuvale pritoa da mu dađe vazalna kletva za vernost. Koga toa go izdejstvuval toj brzal da go prefrli dotičniot krstonosen odred vo Mala Azija. Imalo slučaj

koga imperatorot gi nataruval so sila krstonoscite da go napuštai Balkanot(417).

Premiot i zadržavanjeto na krstonoscite vo Makedonija ne bilo povolno za makedonskoto naselenie, bidejki poslednoto videlo postrašni neprijатели. Taka, koga Boemund načelo so 500 feudalci pristignal perku Drač i Avlona vo "bugarskite zemji", toj naišol na organiziran otpor od strana na makedonskoto naselenie. Vo vrski so toa eden od učesnicite vo ovoj phod, čie ime ne e poznato, ne e sočuvano negovoto delo: "Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum" (Dejstvijata na Frankite i na drugite jerusalinski poklonici) pišuva deka koga došle Boemundovite krstonosci do Kostur, naselenieto se potsetilo na negovite sverstva vo 1082 g., koga zaedno se tatkomu go usvoile toj grad. "Zatoa, veli bezimeniot avtor na Gesta, toa (naselenieto) ne sakaša da ni prodava hrani, bidejki se plašeše mnogu od nas. Toa nesakaše da gleda vo nas krstonosci i veruvaše, deka nie sme dojdele da mu ja opustošime zemjata i da go izbieme". Krstonoscite ostanale poveke denovi vo Kostur. Deki krstonoscite se pokažale takvi, kakvi gi zamislualo naselenieto, se għeda od zborovite na anonimniot avtor: "Nie zagrabivme, meğutoa, volovi, konji i mulinja i se, što najdovme. Koga go napuštivme Kostur, nie navlegovme vo Pelagonijakoto pole (Bitolsko i Prilepsko), kađe se naogaše eden eretički grad. Nie go napadnavme od site strani i skoro go zavladavme; koga go zapalivme, nie go izgorivme gradot zaedno so negovite Ėiteli". Potomu se veli vo Gesta deka krstonoscite pristignale do Vardar. Tuka, pri premiot bile napadnati od Turci i Pečenezi, koi dejstvuvali po naredba na imperatorot. Toa stanalo na 18 februar 1097 g. Od tuka Boemundovite krstonosci zaminale za Seres, kađe za smetka na naselenieto im bile predadeni hrani i sl. od ispratenite imperatorski pratenici. So toa trebalo da se natara Boemund pobrgo da go napušti Balkanot(418).

Pokraj Boemundovata vojska, koja go voznemiruvala makedonsko

naseljanje vo 1096/97 g., niz Makedonija pominala i drugi krstonosci, koi isto taka gi osetilo naselenieto. Vo 1097 g. minale niz Makedonija i krstonosci od Južna Francija, koi gi predvodile grofot Rajmund Tuluzki i episkopot na Podija Ademar. Taa vojska morala pobrgo da ja napušta Makedonija, bidejki tuka popagala vo zasadi od Turci, Pečenezi, Kumani i Makedonci (419).

Premiot i zadržuvanje to na krstonoscite vo Makedonija našle odraz i vo prepiskata na Teofilakt. Toa se doznava od pismoto na Teofilakt do ~~Ker~~ Kirski episkop, vo koe pišuva: "Dolgo vreme se okutivme eden kon drugi, sveštene brate i vladiko. Pričinata na tvoeto molčenje ti samo možeš da ja znaeš i nam ke ni ja javiš. NO MOJTE USTNI GI SKLUCILO, PRVO, PREMINUVANJETO NA FRANKITE ILI NAVLEGUVANJETO, ILI ŠTO DRUGO DA KAŽAM NE ZNAJAM. TOA BEŠE GI OBFATILO I PRIVLEKLO SITE TUKA, ŠTO DURI I SAMI SEBESI NE SE ČUSTVUVAVME. Toalku se bevme opile od gorčelivata negova čaša i stranno se bevme izumile, ili podobro da kažam, ... se smutivme, se zakandilavme, kako pijaniot, i seta naša nadrost propadna. Zatoa ti onemev, se smiriv i se okutev od dobri i priyatni razgovori... Toa beše prvata prečka na mojot jazik i, drgo što nemožev da najdam iskreni nosači na pismata... NO, BIDEJKI SE SVIKNAVME VEME SO PAKOSTITE NA FRANKITE I GI NOSIME LOŠOTIITE POLENA, OTKOLKU PONAPRED (420) (BIDEJKI VREMETO E DOBAR UČITEL NA SE), TA NAPATI SME GOSPODARI NA SEBE SI i dobivme poznat nosač na pismoto..., ete zatoa nema da gi zalepam svoje usni... Kolku nadvoreniet ni život gine, veli potamu Teofilakt, tolku vnatrešniot se obnovuva i dokažuva deka Isus živee. Ke ti kažam, sakaš li? se moe i telesno i duhovno vrvi naopaku..." (421).

Posledicite od premiot i zadržuvanje to na krstonoscite vo Makedonija, kako ni gi pokažuvaat i podatocite od Teofilakt, bile mnogu teški ne samo za makedonskoto naselenie, koe najmnogu stradalo, tuku i za samite Vizantijci, koi se naogale togaš vo Makedonija.

Vo gorespomnatoto pismo Teofilakt ne izvestuva i za toa deka krstonoscite se odnesuvale vo takot na 1096 i 1097 g. kako pravi gospodari vo Makedonija. Vizantiskata svetovna i crkovna vlst tuka prosto bila paralizirana. Vizantijskite tuka prosto "onemile". Imperatorot ne smeal otvereno da gi napaga krstonoscite poradi toa što se plašel ^{od} goleminata na krstonosnata vojska. Koristejki se od toa krstonoscite se nafrluvale, kako vidovne od izvornite podatoci na anonimniot avtor na Šesta i Rajmund d' Agiler, na nezašti-tenoto makedonsko naselenie, prišto go sestranno ograbuvale, a i istrebuvale. Poradi takviot odnos na krstonoscite makedonskoto naselenie ja podržuvale vo ovoj period stranata na Vizantija, t.e. učestvuvalo vo zasadište, koj bile organizirani protiv krstonosnite plačkaški vojski.

Teofilakt Ohridski i vo drugo pismo dava podatoci za odnosot na Vizantija so krstonoscite. Taka, vo 26-to po Meursija pismo, Teofilakt falejki gi pobedite na Grigorij Taronit protiv turskite emiri i krstonoscite na Istok, veli deka toj ja povalil "gordosta na dva naroda", t.e. ja skršil "persijskata drzost" i bezumieto na Frankite. Grigorij Taronit uspeal, naveduva potamu Teofilakt, da go natera opasniot neprijatel na Vizantija Turčinot Danišmend da povede pregovori za mir. "Ti beše čestit, mu veli Teofilakt, da dobieš toa, koešto go sakaša carot. Bidejki Turčinot, prinuden od tebe, sklučil primirje, kega pristanal i na uslovite, da go predade i Franakot na nepobedimiot naš samodržec. Za seto toa jas ti dolžam blagodarnost..." (422).

Podatocite od ovax Teofilaktovo pismo se različno objasnati od naučnicite. Taka, Uspenski gi primil vestite od Teofilakt za točni, pa se izjasnil deka kapodokiskiot sultan Melik-Gazi Danišmend, koj bil opasen neprijatel na krstonoscite, go zarobil okolu 1100 g. Boemunda. Imperatorot sakal da go otkupi ovoj opasen neprijatel na Vizantija, pa zatoa vestite od Teofilakt, koj veli deka Aleksej se stremel "da go ima kako kupen rob onogo, kojšto se smetaše za osloboditel, na celiot istok" (423), gi razbral taka

Što "Boemund navistina dobil sloboda, blagodarejki na otkupot, predložen na Melik-Gazi od imperatorot Aleksej. No rezultatot od taa spogodba za Vizantija bil takov što taa bila dosta izigrana. Imeno, Boemund sodejstvuval da se zakluči sojuz megu kristijanskite knezovi na Antiohija, Edesa i Jerusolim so Melik-Gazi (vo 1103 g.) (424).

Za razlika od Uspenski Vasilevski zastanal malku na pinakvo gledište. I toj se složil deka vestite od Teofilakt se točni za zarobuvanjeto na Boemund od Danišmend. Megutoa, ne se složil so tvrdenjeto od Uspenski deka Aleksej go otkupil od ropstvo Boemunda. Vrz oshova izvestuvanjeta od Albert Ahenski (Aguensis) i Orderik Vitalij, a i pistatelot Matej Edeski, toj se izjasnil deka iaku Aleksej se založil mnogu za da dojde do Boemunda, posledniot bil otkupen za sto iljadi zlatni moneti od ermenskiot knez Kog Vasil (425).

Naučnite rezultati od Vasilevski, kako potočni, bile prifateni podocna i od mitropolit Simeon (426), a i od Uspenski, koj go izmenil svoeto gledište, koga istaknal deka Grigorij Taronit, koj bil ispraten od imperatorot da go otkupi Boemund, ne uspeal vo toa, bidejki Melik-Gazi Danišmend dobil za Boemunda otkup od eden ermenski knez (427).

Vestite od drugite izvori, znači, ne tarat i nie da ne se soglasime so podatokot od gorenavedenoto Teofilaktovo pismo, deka Grigorij Taronit uspeal da go otkupi za smetka na Vizantija Boemund. (428) Ne bi se soglasile, ~~isto~~ so Simeon deka pismoto Teofilakt go napišal vo prvite meseci od 1104 g. (429), bidejki Boemund bil oslobođen od ropstvo 1103 g. (430). Navedenite sobitija od Teofilakt ne primoruvaa da se slošime so tvrdenjeto na Vasilevski deka pismoto e napišano vo 1103 g. (431).

Po oslobođuvanjeto od tursko ropstvo Boemund pak zastanal na čelo na krstonosnata vojska i se upuštill vo borba so Turcite. Megutoa vo 1104 g. pri gradot Hrraran, južno od Edesa, toj bil pak porazen i edvam uspeal da se spasi od plen. Vizantija toa vednaš

go iskoristila. Vizantiskata vojska brgo gi zavladatala tvrdinite Tars, Adan i Mamistra. Aleksej Komnen ispratil i jaka flota, koja ja zavladatala "aodikeja i niz drugi gradovi dolž siriskata obala, se do Tripolis. Nemaški dovolni sili da vojuva protiv nadmožnite Turci i Vizantijci. Boemund ja dal vlasta nad razloženoto antiohiško knežestvo vo racete na Tankred i zaminat 1104 g. vo Italija da tamu organizira nova vojska za borba protiv Vizantija(432).

So vrakanjeto na Boemund vo Evropa, vizantiskite vladenija na Balkanot pak bile izloženi na opasnost od Zapadnoevropskite zavojuvaci. Na Boemundnd mu pošlo od raka da sobere golema ricarska vojska. Boemund dobil podrška i od papata Pashaliј II(1099-1118), bidejki i toј gi sakal eventualnite pobedi nad muslimanite, a osobeno Vizantija(433).

Poradi opasnosti od novo zavladauvanje na Iliki i Makedonija, Aleksej Komnen skoncentrisal golema vojska po zagrozenite mesta. Imperatorot sega možel da organizira pouspešen napad, za razlika od toј vo 20-te godini na XI vek, bidejki ne bil angažiran vo vojni so drugi opasni neprijatelji. Aleksej Komnen osven toa što gi donel na Balkanot vojskite od Sirija, koi gi komanduval Kanta-kuzen, skoncentrisal tuka i dosta naemnici, a pokraj toa esenta vo 1105 g. došel vo Solun kako bi zel lično učestvo vo obučuvanjeto na vojskata. Što znači, do pretpriemeniot pohod od Boemund, imperatorot imal dosta vreme da sobere ~~knjaz~~ i golem broj regruti od oddelnite temi i istite se istrenirat za borba protiv zapadnoevropskata vojska na čie čelo stoel Boemund(434).

Pred da stapi Boemundovata vojska 1107 g. na Balkanot, od strana na makedonskoto naselenie bile regrutirani golem broj vojnici za pešadijata na vizantiskata vojska. Potvrda za toa se dobiva i od prepiskata na Teofilakt. Taka, vo pismoto 18-to po Lemija, Teofilakt pišuva do svojot adresant Jovan Komnen deka Ohridskata tema bila dosta ogolena od prekomernoto odzemanje na naselenieto vo pešadijata. Poradi toa Teofilakt zaedno so drugi dvajca interesanti se zavzele da prekrati ponatamošното odzemanje na nase-

leniето од "mlata" i "beđna" Ohridska oblast, bidejki postoeła o-
pasnost vladenijata na crkvata ostanat bez rabotna snaga, bidejki
navедува Teofilakt-" i ostanatite tuka kako nema da ja namrazat
sakanata tatkovinska zemja kako ~~napr~~^{napr}~~itelska~~^{itelska}... i kako
nema da ja posekat pregradkata na tugata?"(435).

Vo literaturata seušte nee prifateno edinstveno gledište za
koe vreme zboruvaat ovie podatoci od Teofilakt. Edni od naučnicit
se opredelile deka prekomernoto odzemanje na naseleniето od Ohri-
skata oblast vo vizantiskata vojska, a za što spomenuva Teofilakt
se odvivalo vo početokot na XII vek, koga Boemund se gotovel po-
vturno da ja napadne Vizantija(436). Drugi naučnici se izjasnile
deka soopštenieto od Teofilakt, za sobiranje na naborot od Ohrid-
sko, se odnesovalo za 1093-1094 g., koga Vizantija vojuvala so
Srbite(437).

Gledišteto na prvata grupa naučnici go smetane i nie za poteo-
no. Samo što nemožeme da go prifatime mislenjeto na Zlatarski de-
ka site podatoci od Teofilaktovata prepiska, koi zboruvaat za na-
bor na vojnici od Makedonija, ~~xxxxxx~~ svedočile za položbat
vo ovaa zemja vo oči na vtoriot normanski pohod ^{protiv} ~~xx~~ Vizantija vo
1107-1108 g.(438). Pogore ukažavme deka vestite od 65-to po Meur-
sija pismo, zboruvaat deka Mihailo Duka sobiral vojska za borba
protiv Srbite i vo 80-te godini na XI vek.

Deka bila skoncentrisana vojska vo Makedonija protiv napadot
od Boemund, možat da se navedat i podatocite od 17-to po Lamija
pismo, vo кое Teofilakt istaknuva deka okolu Prespa logoruvala
vojska(439). Može da se prtpoloži isto taka deka i podatocite od
16-to po Lamija pismo, vo кое Teofilakt spomenuva deka poradi
epirii izbegale selanite od Devolskata episkopija vo Šumata, ⁽⁴⁴⁰⁾ deka
zboruvaat za istoto vreme. Bidejki vo epiriite spagal i naborot
na vojska, pokraj izvršuvanjeto na drugi obavezi od naseleniето,
može da se pretpoloži, ako se zemat vo predvid podatocite od
Teofilakt, koi zboruvaat deka naseleniето od Ohridsko ne ja na-
puštilo svojata zemja, ako ne prestanal prekomerniot nabor, deka
selanite od Devolskata episkopija izbegale vo Šumata i poradi
naborot.

Esenta 1107 g. Boemund zastanal na čelo na edna armija od 34,000 duši(441),koja natovarena na 200 transportni korabi i 30 voeni poteglila od Brindizi i bez da može da ja spreči velikiot duka na vizantiskata flota Kontostefan,se iskrcila vo Avlona.Od kako go zavzela ovoj grad,vojskata na Boemund se upatila kon Drač.Ovoj strategiski grad bil dobro utvrđen.Poradi toa Boemund go odložil napadot se do proletta 1108 g.Do toa vreme došel od Čarigrad i Aleksej Komnen,koj ja prezel komandata na vizantiskata vojska vo svoje race.Boemund tripati go napgal Drač za da go zavladee,no ne uspeval da navleze vo gradot.Bile dobro braneti od vizantiska vojska i drugite gradovi i tvrdini.Taka,Avlona,pristaništeto Ieriho i Kanina gi zaštituval so svoja vojska Mihail Kekavmen;tvrdinata Petrula,koja se naogala megu Drač i Elbasan ja zaštituval Aleksandar Kavasila;Debar go branel Lav Nikerit;Evstatij Kamica gi branel prohodite i delumicno Dukaginsките planini;Glavnica ja branel polkovođecot Alijat.Imperatorot Aleksej se ulagoril pri tvrdinata Devol,t.e. na ravnicata megu r.Škumba i Devol(442).

I pokraj dobroorganiziranata odbrana na Boemund mu pošlo od raka da izvojuva nekolku pobedi.Toj uspeal da go zavlada Arbanon (Elbasan),a i neкои tvrdini vo okolinata.Bil zavladean isto i Debar(443).

Nemože da se usvoi tvrdenjeto od Vasilevski,Simeon i Zlatarski deka vestite od 65-to Teofilaktovo pismo po Meursija,koi svedočať deka oblasta Mokra bila ograbena od "robot i otstapnikot",a Bagora zavladeana od nego,zboruvaat za ovoj Boemundov pohod na Vizantija(444),bidejki kako obrazloživme pogore "robot i otstapnikot" ne bil Boemund tuku Bodin.Ne e ubedljivo isto taka i gledišteto na Simeon deka Teofilakt go svikal soborot na episkopite od Ohridskata arhiepiskopija vo Prespa,a za koe se veli vo 53-to po Meursija pismo,po sklučuvanjeto na miroť megu Aleksej I i Boemund 1108 g.t.e. koga Boemund se istegnil od Makedonija,"bidejki,veli Simeon,vo Prespa se naogale poveke za jađenje

~~hrani~~^{vo}, otkolku postradaniet od navleguvanjetu Ohrid"(445). So gle dišteto na Simeon ne se složil i Zlatarski. No i mislenjeto na posledniot ne e za primanje koga veli deka soborot na episkopite go svikal Teofilakt vo Prespa zaradi toa što Ohrid bil zastrašen od napadite na Boemund i vo proletta 1108 g., koga spored nego se održal soborot(446).

So ogled na toa što mestopoložbata na Prespa bilo ~~ixim~~ takvo što isto bilo ovo mesto izloženo na eventualno zavladauvanje od Boemund, kako što toa bilo slučaj i so Ohrid, nemože da se kaže deka opasnosta od Boemund bilo pričina soborot na episkopite od Ohridskata arhiepiskopija se održal i vo Prespa vo 1108 g. Nie sme na mislenje deka soborot vo Prespa e održan ili pred ili po Boemundoviot napad na Vizantija. Smetame deka soborot vo Prespa e održan vo pomirno vreme. Soopštenieto od Teofilakt deka soborot trebal da se održi za vreme na "praznikot"(447), ni dava za pravo da pretpoložime deka soborot vo Prespa bil održan ne poradi opasnosta od Boemundovite zavladauvanja i ostanuvanjeto na Ohrid bez hrani, tuku poradi silnite religiozni tradicii vo Prespa. Preku sobiranjeto na episkopite vo Prespa Teofilakt sigurno nastojaval se nivna pomoš se doništat tie crkovni tradicii na makedonskiot narod, koi ne uspeale da gi uništat Alemanite i Frankite po ugušuvanjeto na vostaniето na Gorgi Vojtex, a koi ~~ixim~~^{bile za ni} korenⁿⁱ ušte vo vremeto na Samuil.

Nam poverovatno ni izgleda deka vestite od 67-to po Meursija pismo zboruvaat za zavladauvanjata na Boemund 1107 i 1108 g. Ova pismo Teofilakt go ispratil do "Debarskiot episkop". So ova pismo arhiepiskopot go molel svojot adresant da se vrati vo svojata ~~eparhija~~^{episkopija}, koja ja imal napuštenu(448). So ogled na toa deka Debar 1108 g. bil zavladan od Boemund, može da se usvoi gledišteto od Simeon deka toa bilo pričina episkopot na Debar da ja napušti eparhijata(449). Bidejki Teofilakt go molel Debarskiot episkop da se vrati vo eparhijata smetame deka pismoto e isprateno po sklučeniet dogovor za mir megu Aleksej i Boemund vo septemvri 1108 g.

Vo svojata prepiska Teofilakt ne zboruva za ovoj mir. Za nego

doznavame od Ana Komnena. Taa ne izvestuva deka Boemund bil primu-
den da započne pregovori za mir, bidejki bil zaobikolen od jaki
vizantiski sili (450). Dogovorot za mir megu Boemund i Aleksej I bi
sklučen na bregot na rekata Devol, vo logorot na imperatorot (451).
Devolskiot dogovor označuva kraj na političkata karijera na Boemund.
Posledniot poveke ne se vratil na Istok, tuku se otteglil vo ital-
janskite vladenijska, kade i umrel 1111 g. (452).

So svršuvanjeto na vojnata megu Vizantija i zapadnoevropski
te zavojuvači, koi gi predvodil Boemund, vizantiskata vlast vo Makedonija
bila nasekade napolno vospostavljena. Vizantija sega možela
pouspešno da se справи so site vnatrešni neprijатели. Taa osobeno
se zafatila vo ovoj period da ja ostrani opasnošta od bogomilite,
čie dviženje zelo mav ne samo vo Makedonija, tuku i vo drugite
nejzini vladenijska, pa duri i vo samiot Carigrad.

x2

Vo Makedonija bogomilskoto dviženje vo vremeto na Teofilakt
seušte ne e dovolno proučeno. Zatoa, dokolku dopuštaat ves-
tite od Teofilakt, nie ke se obideme ^{da dademe} eden presek na ova dviženje
vo ovoj nemiren period od istorijata na Makedonija.

Kako što e poznato bogomilstvoto se pojavilo vo Makedonija
ušte vo X vek, koga pogolem del od nea vleguvale vo ramkite na
bugarskata država. Po svojata suština bogomilstvoto bilo socialno
dviženje, koe bilo nasočeno protiv feudalniot gnet, a po forma pre-
stavuvale eres, t.e. otklonuvanje od dogmite na oficijalnata crk-
va (453).

Bogomilstvoto prodolžilo da postoi i se razviva i prez vrea
me na Samuilovoto carstvo. Vo literaturata dosta e prevladeno mis-
lenjeto deka Samuil ne gi presledoval bogomilite, tuku se koristel
od niv vo borbata so mošnata vizantiska država (454).

Po potčinuvanjeto na Makedonija 1018 g. Vizantija morala da
vodi prodolžitelna borba so bogomilite vo ovaa zemja, bidejki po-
radi zasilenata feudalizacija i političko-duhovniot gnet, kako
vidovme, položbata na naselenioto osetno se vložila. Zatoa Angelov

e napolno prav koga veli deka vo vreme na vizantiskoto gospodstvo "bogomilite se pretvoruvale ne samo vo borci za otfrluvanje na feudalniot gnet, tuku i vo borci protiv vizantiskite gospodari vo liceto na carigradskiot vasilovs i negovite svetski i crkovni so-rabotnici"(455).

Vo periodot za koj Teofilakt e svidetel bogomilstvoto bilo masovno prifateno od naselenieto na Makedonija. Glavnite priçini da postane masovno bogomilskoto dviženje vo Makedonija pri krajot na XI i početokot na XII vek, t.e. za vreme vladeenijeto na impera-torot Aleksej Komnen, bile teškata feudalna eksploatacija, koja mu bila nametnata na makedonskoto selsko i gradsko naselenie od stre-na na Vizantija, kako i strašnite plačkosuvanja koi gi vršeše vo Makedonija prez ovoj period Normanite, krstonoscite, Kumanite, Peče-nezite, Srbite i raznite naemnici, koi i služele na vizantiskata država. Zatoa, vo vremeto na Aleksej I, kako doznavae od Ana: "lava-ta za bogomilite, se raspostranuvaa sekađe, i zloto se brzinata na oginot gi obfati mnogu duši"(456). Vo krajot na XI i početokot na XII vek bogomilstvoto se raspostranilo dosta mnogu i vo Carigrad, prodirajki duri i megu aristokratskite familii(457).

Teofilakt vo svojata prepiska izbegnuva da zboruva mnogu za oživuvanjeto i raspostranuvanjeto na bogomilskoto dviženje vo Ma-ke-donija. Toa može da se objasni ottamu, što negoviot stav izopšto bil takov da ne se dava "pogolemo mesto na narodnite stradanja"(458). No, pokraj ograničenite podatoci, od prepiskata na Teofilakt može da se ustanovi deka bogomilstvoto prez razgleduvaniot period dosta mnogu se raspostranilo vo Makedonija. Potvrda za toa se do-biva od 41-to po Meursija pismo, koe arhiepiskopot go ispratil do "Panipersevastot Vrienij, zetot na carot". Izvestuvajki go svojot adresant za toa deka parikot na crkvata Lazar kopneel da se otku-bi od "jaremot na parikijata", t.e. deka bil nadahnat so "slobodo-ljubivi misli", Teofilakt go napadnal ovoj svoj protivnik deka ja koristel pomošta od "mnozina" eretici: "I taka, toj Lazar, pišuva Teofilakt, koga videl ednaš, deka izmislotinite mu uspevaat, a delo-

to na vistinata ostanuva na suvo, ne prestanuva da ja upotrebuva
svojata priroda protiv nas, zašto bugarskata priroda rani sekakvi
lošotii. Toj, ako i da mu stigaše da zeme kako sovojuvači vo borbata
protiv nas samo ohrižani, obikoluva i drugi oblasti (χώρας) vo Bu-
garija i bara osobeno grižljivo, ima li nekoj osuđen od nas kako
eretik (εἰρεῖται)..., i, koga našol takvi mnozina, toj gi podiga protiv
nas... (459).

Vo literaturata vestite od ova Teofilaktovo pismo različno se
objasneti. Spored Uspenski Teofilakt tuka zboruval za eres, t.e. za
bogomilite so koi toj voдел borba vo svojata eparhija (460). Protiv
takvoto gledište se izjasnil Vasilevski, koj smeta deka takvoto
tvrdenje na Uspenski e bez osnova (461). Na isto gledište zastanal
podocna i mitropolitot Simeon. Toj se izjasnil deka "teško ni ~~е~~ e
po nemanje na pomagala da gi proverime tie tvrdenja (na Uspenski-b.
m.). No treba da kažeme, deka vo pismata na Teofilakt, koi se na lice
ne se spomenuva nikade ništo za bogomilskata eres... Za Ermenci se
spomenuva vo neкои Teofilaktovi pisma, kako vo 18-to i 20-to po Fi-
neti, taka što teško e da se primi, deka ^{so} zborovite ἐπὶ εἰρεῖται κατὰ
γυναικῶν, se razbirat bez drugo i isključivo bogomilite, kako pravi
Uspenski" (462). Mislenjeto na Simeon go primil i Zlatarski. Ovoj
naučnik se izjasnil deka "dodeka na arhiepiskopskiot prestol sedel
Teofilakt, nikade ne se sluša za bogomilstvoto; osobeno vo negovite
pisma nikade nem se spomenuva, deka toj se borel so bogomilite". Po-
datocite od Teofilaktovoto pismo, koe go ispratil na Vrienij, vo koe
mu soopštil deka Lazar naogal mnozina eretici, Zlatarski ne gi sva-
til taka da tie zboruvale za masovno eretičko dviženje. Naprotiv,
spored nego "takvo nemalo, a toa (što spomenuva Teofilakt deka Lazar
naogal eretici-b.m.) se bile oddelni ličnosti-eretici, i nemože da
se kaže, deka toa bile nepremenno bogomili, bidejki vo toa vreme vo
Bugarija imalo i drugi eretici... Po smrtta na arhiepiskopot Teo-
filakt, meѓutoa, veli potsmu Zlatarski, kako da čekale bogomilite da
isčezne taa silna ličnost, i se započnalo seopšto bogomilsko dviže-
nje po celata imperija" (463).

Za razlika od mislenjata na Vasilevski, Simeon i Zlatarski, pošto je edna druga grupa učeni koji go prišatili gledišteto od Uspenski. Vo prv red tuka spaša Snegarov, koji se iskažal deka ~~upri~~ vo vreme na Teofilakt "bogomilstvoto mnogu ja voznemiruvale Ohridskata crkva; toa bilo eden od faktorite, kojište predizvikal anticrkovno agrarno dviženje. Vrskata pomegu bogomilstvoto i agrarnoto dviženje vo Ohridskata oblast jasno se potvrduva od samiot Teofilakt Vodačot na agrarnoto vostanie Lazar gi obikoluval site oblasti na Bugarija i gi privlekuval osven nedovolniti od Teofilakt, i ereticite, t.e. bogomilite" (464). Snegarov ne smeta deka Lazar bil vodač na bogomilstvoto, biđejki "vo pismata na Teofilakt toj se pojavuva kako osloboditel na arhiepiskopskoto čifligarsko naselenie, koga se stremel da gi ispolzuva site protivnik^{gili} na arhiepiskopskata vlast, duri samoto bogomilstvo i birnicite" (465). Vrz osnova na podatocite od gorespomnatoto Teofilaktovo pismo i Litavrin zaklučil deka vo krajot na XI i početokot na XII vek bogomilstvoto vo Makedonija zelo široki razmeri. Ovoj naučnik isto taka zaklučil deka vo ovoj period bogomilite masovno učestvuvali vo dviženjeto, koe bilo upraveno protiv vizantiskoto gospodstvo (466). Vo posledno vreme slično gledište prišatil i Angelov. Toj se opredelil deka baranjeto od Lazar i megu ereticite privrženici za osloboduvanje od "jaremot na parikijata", pokažuvale deka toj bil "blizok po ubeđuvanja so bogomilite, koji se objavile ostro protiv feudalniot gnet i gi terale lugeto da ne se potčinuvaat na svoite gospodari. Zatoa imeno Lazar vo borbata protiv glavata na Ohridskata arhiepiskopija, kojašto ja sankcionirala vizantiskata valst i feudalnoto potisništvo, baral da najde pred se lica, "osuđeni kako eretici", t.e. pred se bogomili i pavlikani. I brojot na tie eretici, kako odbeležuva Teofilakt, bil vo toa vreme značitelan" (467).

Gledišteto od Uspenski, Snegarov, Litavrin i Angelov, go smetame za poispravno. Nemože da se usvoi tvrđenjeto od Zlatarski deka Teofilakt bil kočnica da zeđe silen mav bogomilstvoto, biđejki kako utvrđivme ponapred, toj bil seušte načelo na arhiepiskopijata

koga imperatorot Aleksej Komnen, bratnu Isak Komnen, patriarhot Nikolaj Gramatik i drugi visoki crkovni i svetovni velikodostojnici svikale vo Carigrad zaednički sud vo 1111 g., na koj gó usudile bogomilskoto dviženje, koe bilo predvedeno od popot Vasil¹(468) Deko bogomilstvoto vo Makedonija od krajot na XI vek zelo široki razmeri svedoči i vesta od Vilhelm Tirski, koj soopštava deka vo 1096 g. Boemundovite krstaši ograbile i zapalile едно utvrdeno mesto vo Pelagoniskata oblast, koe bilo naseleno so eretici (quoddam hereticorum castrum)(469).

Od podatocite na Teofilaktovata prepiska može da se utvrdi i toa deka bogomilskata eres ne bila pri fatena samo od selanite, koi prodolžuvale da go nosat glavniot tovar na feudalnata eksploatacija, tuku i od naselenieto na oddelnite gradovi. Soppštenieto od Teofilakt deka parikot Lazar naogal borci protiv "tiranijata na arhiepiskopot" * megu selanite od seloto, koe bilo zavismo od arhiepiskopijata(470), kako i izvestuvanjeto deka istiот naogal potkrepa protiv feudalnata crkva megu "mnozina" eretici ohrižani, a i od drugite oblasti, kako vidovme vo pogore citiranoto pismo, jasno potvrđuva deka bogomilstvoto vo Makedonija vo ovoj period imalo ne samo selski karakter, tuku i gradski(471).

Navedenite podatoci, znači, go negiraat iskazanoto mislenje od Zlatarski deka "silnata ličnost" na Teofilakt go kočela raspostruvanjeto na bogomilstvoto ne samo vo Makedonija, tuku i vo drugite vladenija na Vizantiskata imperija. Faktot deka imalo eretici-bogomili i megu samite ohrižani, t.e. vo sedišteto na arhiepiskopijata, kako što imalo dosta i vo sedišteto na Carigradskata patriaršija(472), jasno potvrđuva deka ne se vo pravo privrženicite za nemanje silno bogomilsko dviženje vo vremeto na Teofilakt.

Deka bogomilstvoto gi imalo site uslovi da prodre megu naselenieto na Ohrid svedočaot direktno ili indirektno i drugi podatoci od prepiskata na Teofilakt. Ako trgneme od toa deka bogomilite vo Makedonija vo vremeto na Teofilakt bile borci nesamo protiv feudalniот gnet, tuku voopšto protiv tužeto gospodstvo(473), to-

gaš treba da gi barame bogomilite i megu tie ohriĝani, koi mu ja slušale pesnata "kako magarinjata cigulkata" (474), t.e. megu tie "žabi" na Ohrid, koi ne sakale nikakvo "prijateljstvo", tuku čeznele "za čestitite im vremenja", koga prodolžuvale da "peat nekakve borbeni i pobedonosni pesni". Zatoa za Teofilakt skoro sekoj ohriĝanin bil "vrat bez glava", zašto ne znael da go poštuva "nitu Bog, nitu čovekot" (475). Ako kon ovie podatoci gi dodademe i tie so koi Teofilakt izvestuva deka Lazar naogal "mnozina" eretici i megu ohriĝanite, biđejk i "bugarskata priroda ranela sekakva lošotija" (476), togaš ni se dava za pravo poubedljivo da se iskažeme deka bogomilstvoto bilo silno prifateno i od naselenieto na Ohrid, kakešto bilo toa slučaj i so drugite gradovi i sela na Makedonija. Ot tuka Rački e vo pravo koga se opredelil deka vestite od Teofilakt koi zboruvale za ponižuvačkiot stav na arhiepiskopot sprema potčinetoto naselenie, potvrđuvale deka dviženjeto na bogomilite gi obfatiło poodelnite oblasti na Makedonija zaradi toa, što "go zastapuvale na nekoj naćin stariot život". Zatoa vladikite, smeta Rački, "budno pazile na sekakvo dviženje na Bogomilite" (477).

Vo literaturata seućte ne e rešen problemot kađe ja razvivaj svojata dolgogodišna aktivna dejnost vođaćot na bogomilite Vasilij. Iskažanoto^e mislenje od Uspenski deka vestite od 7-to po Lami-ja pismo, davale možnost da se razbere deka raspopeniot kaluger, koj deluval vo Makedonija i so kogo Teofilakt imal golemi naki, bil najverojatno popot Vasilij. Zatoa "toa soopšćenie od Teofilakt veli Uspenski, za raniot period od dejnosta na pop Vasilij pridobiva neocenliva važnost" (478).

Protiv takvoto iskažuvanje na Uspenski se iskažal vo prv red negoviot sonarodnik Vasilevski, koj smetal deka e lišeno od sekakva verodostojnost. Spored ovoj naućnik podatocite od Teofilakt koi zboruvaat deka kalugerot otkako go oćfrlil kalugerskoto obleklo poćnal da živee so žena, potvrđuvale deka toj ćin go napravil toj "ne od privrženost kon bogomilski ot dualizam". Deka ovoj kaluger nemoćel da biđe bogomil, istaknuva Vasilevski, pokažuvaat i vestite od Ana Komnena, spored koja redko imale bogomili koi

nosele kosa po svetski, zašto toa "zlo sakalo da se pokriva so mantija i kukul(kalugerska šapka)". Zatoa, smeta Vasilevski, raspopeniot kaluger, što go spomenuva Teofilakt, nemožel da bide popot Vasilij, bidejki posledniot spored Ana nosel kalugersko obleklo i se istaknuval so svojot istošten izgled(479). Podocna takvoto gledište od Vasilevski bilo primeno i od mitropolit Simeon. Spored nego Teofilakt ne spomenuva za nekoe novo učenje na raspopeniot kaluger, kako se izrazil Uspenski, zašto toj ako navistina raspostranuvail takvo učenje, Teofilakt edvam bi go premolčil toa. Zatoa, smeta Simeon kalugerot raspopen nemal ništo opšto se učitelot na bogomilstvoto Vasilij(480). Zlatarski isto taka se objavil protiv gledišteto na Uspenski. Toj smeta deka raspopeniot kaluger se otfrluvanjeto na oblekloto i otkažuvanjeto od "strav Božii" stanal bezverniki, a ne sejač na novo učenje(481). Vo posledno vreme na slično stanovište zastanal i Angelov. Toj smeta deka vo ovoj period neprijatelitate na Teofilakt, megu koji imalo dosta državni činovnici, so cel da go koristat i plačkosuvaat arhiepiskopot go ispolzuvale nedovolstvoto na bogomilite i nivnite privrženici. Zatoa tie go ostavile Lazar slobodno da dejstvuvaa megu selanite. "No tie ne se zadovolile, veli Angelov, samo so toa, tuku rešile da pobarat nezadovolnici i megu nižkiot klir, kada bogomilskata propaganda bila ne pomalku silna. Taka tie našle nekoj si kaluger, koj spored zborovite na Teofilakt "go zel obrazot na bludnica, go svalil od sebe sveštениškoto obleklo, postanal od postenik mesojadec...so žena zaživel, i bez sram se falel na site za svoeto raspopništvo". Kakov bil toj čovek, istaknuva Angelov, popođrobno ne se veli, no faktot, deka raskinal rezko so crkvata i zaživeel mirski život, izdava vo negovoto lice izvesti protivnik na oficijalnata religija i sklon kon eretički pogledi. Može da se predpolaži deka toj stanal blizok na bogomilski sredini, no ne vlegul vo krugot na "sovršenite", bidejki ne bil privrženik na nivnite asketski razbiranja, a pretpočital da živee normalen svetski život, kako pravele običnite privrženici na e-resta". Poradi site ovie pričini, Angelov ne go smeta gledišteto

od Uspenski za pravno, zašto "bogomilot Vasilij bil poznat so svojot surov asketski život", dodeka Teofilakt zboruva za "čovek, kojšto zaživeel svetski. Pri toa nikade ne e kažano, deka toj se narekuval Vasilij, a osven toa i negovata dejnost, kako se gleda, ne e bila taka golema i značajna, za da ^{so} gledane vo negovoto lice pročueniot bogomilski rakovoditel, izgoren na kladata ~~na~~ vo vizantiskata stolica" (482).

Za razlika od protivnicite na gledišteto od Uspenski, Litavrin ne go otfrlil mislenjeto od posledniot. No toj se откажал da go razrešuva ovoj problem, bidejki smetal deka "edvam li e možno da se reši toa prašanje vrz poznatite materijali" (483).

Nekoi podatoci od spomnatoto Teofilaktovo pismo i nam ne ni davaat za pravo da go otfrlime gledišteto od Uspenski. Taka soopštenieto od Teofilakt deka kalugerot-sveštenik edno vreme uspeš da go fati i da go zatvori, no moral potoa da go pušti, zašto nemalo nikoj od sudiite pred kogo da go obvinu, kako i baranjeto od svojot adresant dukata Jovan Komnen da toj se zafati, t.e. prezbri nekoj zbor da "demonot, kojšto go mači božiot narod" bide izbrkan od tie oblasti, bidejki predstavuval "epidemska bolest", t.e. predstavuval "opštestveno i državno zlo". ^{2 i} ~~Osvet toa~~ naveduvanjeto od Teofilakt deka ~~ne bi trebalo da dozvoli nikoj da go~~ ^{ne bi trebalo da dozvoli nikoj da go} ~~izmamati so prazni zborovi,~~ deka kradecot ke se pokae. Kolku lekarstva na pokajuvanje, veli potamu Teofilakt, ne mupodnesov jas lani i sega i so pisma, i vo lični sredbi. No zboruvav na gluv ~~hal~~ ^{hal}, i leopardot seušte si ostanuva istiot. I, zatoa, smili se nad siromasite, a najmnogu nad negovata duša, kojašto, pred toj da ja povredi na drugite so pakosti, samata se izardžuva od lošotija, i naredi da se ispađi... (484), *potvrđuva deka ne se radi za običen protivnik.*

Kako što gledame ovie podatoci od Teofilakt go negiraat gledišteto na tie učeni koi smetale deka raspopeniot sveštenik bil neznačitelna ličnost. Naprotiv, samiot fakt deka Teofilakt bil prinuden da go oslobodi od zatvor i da go ostavi negovoto delo da go razrešuvaaat povisoki svetovni sudovi, jasno pokazuva deka

vo liceto na ovoj "demon" bi trebalo da se gleda vođač na bogomilite vo Makedonija, koj imal dosta privrženici vo naselenieto, poradi što Teofilakt go predstavil kako "opštestveno i državno zlo". Soopštenieto od arhiepiskopot deka ni pred edna godina ni vo dađeniot moment ne uspeal da go natera da se pokae, makar da se dopiŕuval so nego, a i lično se sostanuval, isto taka ne tera da go priŕatime mislenjeto od Uspenski, zašto toa se podudara so izvestuvanjeto od drugite sovremenici, deka vođačot na bogomilite popot Vasilij ne se raskail ~~ni~~ i otkazal od svoeto učenje, đuri i koga bil izvađen pred ~~klada~~ (485). Ne e ubedлива isto taka argumentacijata od Vasilevski i negovite ednomislenici deka soopštenieto od Teofilakt deka raspopeniot sveštenik biđeŕki zaŕiveel so žena, zboruvalo deka toj ne bil bogomil, zašto od Ana Komnena se doznava deka propovednikot na bogomilskata eres Vasilij bil pridruŕuvan osven od svoje 12 duši učenici, narečeni "apostoli" i so nekolku "lošokarakterni i razvrateni" ŕeni (486). Objasnenie pak za toa deka raspopeniot sveštenik bil priŕaten od Iasitovite luđe moŕe da ^{se dađe} ~~va~~ podatocite ~~va~~ istoto pismo, koga Teofilakt veli deka ~~ti~~ luđe go imale nego "za lovec" (487), t.e. se koristele od negovite uslugi vo borbata so Teofilakt. Nemoŕe da se primi isto taka i iskaŕanoto mislenje od Angeloy deka faktot što Teofilakt nikade ne kaŕal deka raspopeniot kaluger se vikal Vasilij, potvrđuvalo deka posledniot nemoŕel da se povrzuva so spomenatiot kaluger, biđeŕki po običaj Teofilakt izbegnuval da gi spomnuva nepriŕatelite. Takov bil slučajot i so izbegnuvanjeto da go spomene imeto na Boemund, Bodin i dr. Boemund, kako vidovne, go spomenuva so izrazot: "Franakot", "tiraninot" i sl; Bodin so: "robot", "otstapnikot" i sl.

Vrz goreiznesenoto moŕe da se zakluči deka Teofilaktoviot protivnik-raspopeniot sveštenik, koj razvil sestranna dejnost vo oddelnite oblasti na Makedonija, bil nikoj drug, tuku vođačot na bogomilite Vasilij. Negovoto učenje bilo masovno priŕateno od makedonskoto gradsko i selsko naselenie, koe se stremelo da se oslobodi ne samo od jaremot na feudalnata eksploatacija, tuku

voopšto od vizantiskoto gospodstvo. Vrz osnova na toa Uspenski pravilno zaključil deka svojata rana dejnost Vasilij ja odvival vo Makedonija. Naselenieto na Makedonija go prifatilo masovno učenjeto na bogomilstvoto, ili kako se izrazuva Teofilakt kako "epidemska bolest" se širilo učenjeto na "demonot... megu božiot narod" vo poodelnite oblasti na Makedonija.

Bogomilskoto dviženje se odvivalo poslobodno vo Makedonija se tamu do krajot na prvata decenija od XII vek, koga imperatorot bil zafaten, kako istaknavme ponapred, vo otstranuvanjeto na opasn sta od Normanite, koi predvoduvani od Boemund povtorno se obidele da zavladeat so balkanskite vladenija na Vizantija. Čim ja likvidiral ova opsnost, kako istaknavme, imperatorot se zafatil da ja likvidira i vnatrešnata opasnost, koja vo liceto na bogomilite i drugite eretici, se pretvorn^{ya}la se poopasna po interesite na državata.

Vo prethodното izlaganje nie ukažavme kako imperatorot se spravil so bogomilskata eres, t.e. kako uspeal da gi likvidira vo dačite na bogomilskoto dviženje. Megutoa, aksiite na Aleksej I bile poširoki. Ovoj imperator se obidel vo vtorata polovina na XII vek da mu nanese težok poraz voopšto na eretičkoto dviženje. Zatoa Marks se iskažal za prvot prestavnik na dinastijata Komneni Aleksej Komnen deka "vo del prez celoto svoje caruvanje neprekidna borba so vnatrešnite i nadvorešnite neprijатели" (488). Ovoj imperator se spravuva vo toj pogled duri so Justinijan. Toa osobeno se gleda vo negoviot stav vo odnos na crkvata i verata, osobeno vo negoviot neprijatelški stav kon dvete eres: pavlikianskata i bogomilskata (489).

So ogled na faktot deka vo Makedonija, kako i vo drugite balkanski vladenija na Vizantija, živeele golem broj kolonisti Ermeneci i Sirijci, tie sozdale baza za raspostranuvanje tuka i na pavlikianskata eres. Iaku megu pavlikianite i bogomilite imale izvesni razliki vo nivnite filozofsko-religiozni i bitovi razbiranja, tie imale identičen stav po odnos na dualističkite i anti-crkovni veruvanja, kako i vo odnos na opštata omraza sprema vizar

tiskata državna vlast. Za razlika od bogomilite, koji se borele da go otfrlat vizantiskoto gospodstvo i feudalната eksploatacija, pavlikianite, koji bile polusamostojni, se borele za izvojuvanje poveke privilegii i pogolema nezavisnost. Poradi seto ova pavlikianite i bogomilite imale mnogu zaednički razbiranja, koga dejstvuvale protiv zvaničnata politika na vizantiskata državna i crkovna vlast (490). Osobeno nelojalno se odnele Ermencite-pavlikianā sprema imperatorskata vlast vo vreme na opsaduvanjeto na Drač od Normanite 1081 g. Togaš, kako istaknavme, dezertirale od vizantiskata vojska 2500 pavlikiani, koji poteknuvale od plovdivskite Ermenci (491). Poradi takviot odnos na pavlikianite imperatorot Aleksej primenil žestoki represalii sprema privrženicite na silnoto pavlikiansko dviženje vo Plovdiv. Pokraj toa što gi zatvoril nekoj od vođačite i izvršil konfiskacija na imotite na mnozina pavlikiani, imperatorot se ubedil deka so sila ne ke može da ja likvidira taa eres. Zatoa, smeta Nikolaev, "se naložovalo organiziranjeto na edna prodolžitelna i energična verska misija megu tie eretici, kojasto da gi otkloni od manihejstvoto i da gi prevede vo pravoslavieto. Imeno taa misija bila poverena od Aleksej Komnen i od Grigorija Bakuriani na osnoveniot od nego prozelitelen eremensko-gruzinski centar so eden kadar od obrazovani gruzinski i eremenski kalugeri, koji nesamo što bile etnički bliski do plovdivskite ermenoi-pavlikiani, no kon koji tie poslednite ne pokažuvale čustvo na dlaboka omraza, koja ermeno-pavlikianite ja pokažuvale sprema Gričite" (492).

Za akciite na Aleksej Komnen sprema Ermencite-pavlikiani, izvesni podatoci se naogati vo prepiskata na Teofilakt. Od niv se doznava deka verska misija vršel imperatorot i sprema ~~trjadiški~~ i devolskite Ermenci-pavlikiani, a koja misija bila rakovodena od arhiepiskopot Teofilakt, a sproveduvana vo delo od negovite potčineti episkopi. Toa se utvrđuva od 18-to po Fineti pismo, kee Teofilakt go ispratil na Triadiškiot episkop. Izvestuvajki go poslednio deka bilo pročetano negovoto pismo pred site sobrani členovi na

Sinodot, Teofilakt pišuva: "Ne pomalku se zarađuvavme za obračkanje-to na Ermencite. Zašto nie, koišto se naučivme, deka biđuva radost na nebeto za obračkanjeto na eden grešnik, kako nemaše da se zara-đuvame za spasot na tolku duši? Molitstvivavme šx im da biđat po-stojani na dobroto, za da ne bi po primerot na rastenijata, koišto na sila so race gi tegleme na edna strana, da se povratat pak vo poranešnata svoja položba" (493). Izgleda deka episkopot na Triadi-ca gi obračkal nasilstveno Ermencite vo pravoslavna vera. Toa se ustanovuva od podatocite na istoto pismo, koga Teofilakt ~~xxix~~ kritikuvajki go ovoj episkop za toa deka se откаžal da prisastvu-va na zasedanieto na Sinodot, go veli i ova: "Bidejki bez drugo tie koi se ubedia od tebe da go primat tainstvoto, ako, navistina, se ubedia, brgo bi go prifatile tvojot predlog (da potrpat za toa kra-tno vreme, dodeka dojdeš pri nas i se vratiš-vidi pogore vo pismo-to-b.m.). Toa ke beše pspituvanje na nivnata iskrenost ken božiot poklon, i, ako beše stanalo toa, ke gi zapušiše ustite na mnozina, koi zboruvaat, deka Ermencite pominale vo pravoslavna vera, ne za-što se ja priznale vistinata, kako ti smelo zboruvaš. Zašto prizna-nieto na vistinata pri drugoto gi potiknuva tie, koi se ja prizna-le, da imat strplenie. Megutoa, nie i na toa ti otstupuvame i se so-glasuvame da bideš sloboden petnaeset denovi po dobivanjeto na toa pismo. Prez tie denovi tie koi pristapile vo pravoslavie navi-stina ke biđat pomazani..." (494).

Od 10-to pismo po Lamija se doznava deka episkopot na Devol postapuvail isto taka po direktivite na arhiepiskopot Teofilakt, ko-ga gi obračkal Ermencite vo pravoslavna vera. Zatoa Teofilakt mu se zablagodaril so slednite zborovi: "Da si zdrav i živ, zatoa što si go zgolemil Kristovoto stađo. Da si živ i zdrav, zatoa što si go proširil božieto nasledstvo, i narodot, kojšto si go sozdal, go mu zablagodaruva na malku na Gospoda, a duhot mi se zarađuva za vra-kanjeto na Ermencite. Ne treba da im gi zatvoriš crkvite, no otkak ke go izvršiš toa koe sleduva, koešto go izvršuvame pri obnovuva-njeto na hramovite, i gi pomažeš so miro sidovite krstobrazno, predaj gi na pravoslavni sveštenici i taka gi napravi site pogo-

žni za da vleguvaat vo niv vratenite Ermenci. Ako pak i nivni sveštenici se prisoeedinile kon pravoslavna vera, podobro e da se priklučat ko redovite na mirjanite; no, ako tie nastojuvaat da ostanat sveštenici i se ~~xxxxxxxxxxxx~~ neporočni, rakopoloži gi sam. Megutoa, treba predvaritelno da se izuči podrobno nivnata liturgija, i, ako se pokaže, deka ta e isto kako Zlatoustovata bez izmeni i bez nikakva razlika, vo takov slučaj treba da se služi po nea. Megutoa, ako e rasipana, treba da se izmeni. Pri toa treba da se pregleda i drugoto nivno pesnopenie. Pri toa znam, deka ke ja sakaš i našata prisatnost...sviknavme i nie sami, ne e potrebno tamu našeto prisastvo. Zasega piši mi za istata rabota. Sekogaš sme blagodarni za tvoeto bogato raspoloženie kon nas...Javi mi, imaš li go seto toa koe ~~xxxxxxxx~~ e potrebno, so koe izvršuvame pri primanjeto na Ermenci? Ako go nemaš, ke go prepisam, i ke go donesam, ili ispratam..."(495).

Kako što gledame navedenite podatoci od Teofilaktovite pisma potvrduvaat deka protiv Ermencite, koi bile nositeli na pavlikianskata eres na Balkanot, se vodela edna sasilena propaganda, so cel da se naterat istite da se priklučat kon pravoslavna vera i na toj način se otkaažat od eresta, koja imala anti-vizantiski karakter. Od vestite na Teofilakt se gleda isto taka deka Ohridskata crkva, vo čii eparhii deluvale Ermencite-pavlikiani, stoela na čelo na akcijata za obraćanjeto na Ermencite vo pravoslavna vera. Oddelnite episkopi deluvale po svoje eparhii po direktivite na arhiepiskopot Teofilakt, koj zastanal na čelo na akcijata za uništuvanje na spornata ^{ta}eres. Toj presto gi smetalo, kako vidovme od pismoto koe go ispratil do episkopot na Triadica, za neuspešni akcii na ovoj episkop, bidejki toj deloval samovolno. Stravot na Teofilakt od toa deka obrnanite Ermenci vo pravoslavna vera, deka mozele pak da se povratat vo svojata predišna položba, t.e. kon pavlikianskata eres, bil opravdan, bidejki i po smrtta na Aleksej I Vizantijski morala žestoko da se bori protiv ova ere osobeno vo Moglenskata oblast, kade imale naseleno dosta pavlikiani(496).

Od pismata na Teofilakt isprateni do episkopot na Triadica se doznava isto tako deka ovoj episkop ~~imel~~ namera da gi odnese nekoj od Ermencite vo Carigrad, so cel da im go prestavi "silniot i sveti" car(497). Ovoj podatok ni pomognuva da go opredeline vremeto vo koe stanalo masovnoto obraćanje na Ermencite vo pravoslavnata vera. ~~Takvi~~ izvestuvanje ~~od~~ Teofilakt se podudara so vestite na edna novela, što ja izdal imperatorot Aleksej vo 1115 g., so koja na поваžnite plovdivski pavlikiani koji se vratile vo crkvata im bile razdeleni razni podaroci i obezbeđeno mesto vo vojskata (498). Vestite od novelata se slični isto tako i so tie od pismoto koe go ispratil Teofilakt do Devolskiot episkop, a koji svedoča kako vidovne deka Ermencite se vratile vo crkvite. Vrz osnova na takvoto sporeduvanje nam ni se ovozmožuva da se izjasnime deka masovnoto obraćanje na Ermencite-pavlikiani vo pravoslavna vera stanalo pri krajot na vtorata decenija od XII vek.

Protiv pavlikianskata eres Teofilakt se iskašal i vo ispratenoto pismo do Ermenecot Tivani. Posledniot bil eden od povidnite Ermenci(499), pa zatoa Teofilakt vo ispratenoto pismo go kritikuva monofizitskoto učenje za Isus Hristos(500).

Vrz gorenavedenite podatoci bi moželo da se zakluči deka pokraj bogomilskata i pavlikianskata eres vo razgleduvaniot period bila raširena. Nejzini posleduvатели bile glavno Ermencite-kolonisti koji gi imale togaš vo golen broj i vo Makedonija.

Na krajot bi moželo da se zakluči, deka podatocite od Teofilaktovite pisma se dragocen izvor za osvetluvanje na problematikata okolu dejnosta na bogomilite i pavlikianite vo Makedonija vo vremeto na vladeenijeto na imperatorot Aleksej Komnen; tie se dragocen izvor i za utvrđuvanjeto na toa deka bogomilite vo ovoj period se zele aktivno učestvo vo dviženjeto na makedonskiot narod za osloboduvanje od vizantiskoto gospodstvo, t.e. deka bogomiskoto dviženje bilo edna od formite na otpor na makedonskoto selsko i gradsko naselenie, upraven protiv vizantiskata vlast(501).

Z A K L U Č O K

Specijalnото izučuvanje na Teofilakt Ohridski kako izvor za istorijata na makedonskiот narod koe prethodeše, oвозможи da se razgledat, analizirat i sistematizirat izvornite podatoci od negovata prepiska, a so toa se добие појасна светлина за социјално-економската, политичката i crkovna istorija na makedonskiот narod vo periodo na vizantiskoto gospodstvo (krajot na XI ~~de~~ početokot na XII vek). Nie ovde ke gi izneseme samo ključnite zaključoci do koi dojdovme vo prethodното izlaganje.

Izvorniot materijal od prepiskata na Teofilakt pomogna da se rasvetlat izvesten broj problemi od predarhiepiskopskata kariera na Teofilakta. Taka, tie oвозможи da se utvrdi deka Teofilakt po narodnost bil Grk i deka poteknuval od gr. Evrip koj se naogal na o-vot Evbeja (Negropont). Od vestite na prepiskata se konstatira isto taka deka Teofilakt poteknuval od vidno семејstvo koe bilo vo vrski so najvisokite krugovi od vizantiskiот državен i crkoven upraven aparat.

Vrz oskuđnite izvorni podatoci teško беše da se ustanovi koga bil rođen Teofilakt. No i pokraj toa, neкои podatoci ne nateraa da ja priфатime i potkrepime pretpostavkata na neкои učeni deka Teofilakt bil rođen vo krajot na tretata ili vo četvrtata decenija na XI vek. Isto taka ja priфativme pretpostavkata deka Teofilakt najverojatno osnovното obrazovanie go završil vo Atina, koja bila bliska do Evbeja, a deka so povisoko obrazovanie se здobil vo Carigrad, kade go imal za učitel Mihailo Psel, koj togaš bil vrhovnik na filozofite.

Svojata kariera Teofilakt ja započnal kako đakon na Velikata crkva Sv. Sofija vo Carigrad. Taa svoja dolžnost toj ja ispolnuval, kako možeše da se konstatira od izvorniot materijal na prepiskata i od drugite dela na Teofilakt, pred da dojde na vlast vo Vizantija imperatorot Aleksej I Komnen. Vršeјki ja so uspev đakonskata služba Teofilakt stanал mnogu poznat меѓу učeniот svet na Vizantija. Poradi golemite zaslугi toj uspeal da postane "vrhovnik na retorite", odnosno majstor (magister) na retorite vo Carigrad. Kaj Teofilakt učele golem broj ученици od vidni семејstva. Od izvorniot

materijal na prepiskata ustanovivme deka toj im daval dobri poznanija od retorikata, filozofijata, teologijata i drugi nauki.

Vo ovoj period od svojot život Teofilakt se istaknal i na kniževното pole. Od izvorniot materijal na prepiskata se konstatira deka Teofilakt pred da dojde za arhiepiskop vo Ohrid se zanimal pretežno so izučuvanje istorijata na starite narodi, potoa so teologija, filozofija i sl. Toj uspešno go tolkuval Svetoto pismo i t.n.

Poradi svojata aktivnost i publicitet Teofilakt brgu stekal simpatii vo krugot na carskite semejstva. Nemu duri mu bilo povereno da go vošpituva Konstantin, sinot na imperatorot Mihailo VII Duka.

Izvornite podatoci od prepiskata ni dadasa za možnost da ne go prifatime preovladanoto mislenje vo istoriografijata deka Teofilakt go vospituval Konstantin vo vreme vladeenijeto na Aleksej Komnen, tuku naprotiv vo predkomnenskata epoha.

Preku vospituvanje decata od carski semejstva Teofilakt uspeal da se aktivizira postepeno i na političkoto pole. Vo vraska so toa pretpoloživme deka može bi bliskiot kontakt, što go imal Teofilakt so vodačite na vizantiskata država bila glavната pričina toj da ja dobie arhiepiskopskata dolžnost vo Ohrid. Kako blizok na vizantiskiот двор Teofilakt možel da gi naslutuva dinastičките prevrati, koi začestile vo ovoj period vo Vizantija. Oskudnite podatoci od prepiskata ovozmožia da izvlečeme zaključok deka Teofilakt go pomognal Aleksej Komnen da ja prevzede vlasta vo Vizantija vo svoi race.

Da mu ja poveri imperatorot Aleksej na Teofilakt arhiepiskopskata dolžnost vo "varvarskata zemja" Makedonija, kade rabotite bile "prizrak na vojna", pokraj pomošta što mu ja ukažal odigrale glavna uloga i negovite golemi i sestranni poznavanja od poveќе oblasti na naukite, a koi bile od golema važnost za uspešno izvršuvanje na misijata meѓu "varvarite" vo Makedonija. Izvornite podatoci od prepiskata ovozmožia poubedljivo da zaključeme deka pogrešna e tezata na tie naučnici, koi se izjasnile deka na Teofilakta mu bila dadena arhiepiskopskata dolžnost po kazna.

Po prašanjeto okolu utvrđuvanjeto na vremeto od koga započnala i do koga traela arhiepiskopskata karijera na Teofilakt, potpirajki se glavno na izvorite od pismata, dojdovme do zaključok deka ne se vo pravo učenite koi smetale deka Teofilakt ja započnal arhiepiskopskata karijera vo predkomnenskiot period ili pak po 1084 godina. Vestite od pismata ni dadoa za pravo da se iskažeme deka Teofilakt došol na čelo na Ohridskata arhiepiskopija vo 1081/2 g. Isto taka ne se složivme so tvrdenjeto na učenite, koi se izjasnile deka arhiepiskopskata karijera na Teofilakt traela do 1107, 1108 ili 1099 g., zašto vestite od neкои pisma na Teofilakt sporedeni so slični kaj Ana Komnena, ni ovozmožia da zaklučime deka Teofilakt ja vršel arhiepiskopskata dolžnost i po 1111 g.

Utvrđuvajki deka Teofilakt ja započnal svojata arhiepiskopska karijera vo samiot početok od vladeenjeto na Aleksej Komnen i deka istata traela nekade do krajot od vladeenjeto na ovoj imperator, nie uspeevme da izvršime osetna korekcija i vo datiranjeto na pismata. Na toj način ni se ovozmoži pojasno i poargumentirano da gi objasnimе, osvetlime i datirame raznite nastani, što se slučajile vo ovoj period vo Makedonija, a za koi izvorni podatoci ostavil Teofilakt.

Pokraj seto ova izvornite podatoci od prepiskata i drugite trudovi na Teofilakt, ovozmožia da zaklučime deka kako arhiepiskop Teofilakt razvil bogata pisatelska dejnost vo Makedonija. Tie ni dadoa za pravo da go otfrlime gledišteto na tie učeni, koi smetale deka Teofilakt nemal vreme i uslovi za pisatelska dejnost vo Ohrid. So ogled na toa deka Teofilakt kako arhiepiskop gi napišal: Žitieto na Tiveriopolskite mačenici, Žitieto na Kliment Ohridski, Carsko vospitanie i drugi mnogubrojni dela, a i istaknuvanjeto vo prepiskata deka vo ovoj period postanal "nešto vo naukata", moževme poubedljivo da zaklučime deka svoje mnogubrojni dela Teofilakt gi napišal koga stoel na čelo na Ohridskata crkva.

Posebno vnimanie odvoivme na izvornite podatoci od prepiskata na Teofilakt za osvetluvanje agrarnite, odnosno feudalnite odnosi vo Makedonija vo krajot na XI do početokot na XII vek. Vo toj pogled vestite od Teofilakt ovozmožia da zaklučime deka feudalniot proces

vo Makedonija seušte ne bil završen.

Analizirajki gi izvornite podatoci od pismata, ni se ovozmoži da zaključime deka vo Makedonija pri krajot na XI i početokot na XII vek seušte postoele slobodni selski opštini, nasproti na tie koi pot padnale pod vlasta na feudalni gospodari. So toa ne ja prifativme tezata na tie naučnici koi smetaat deka vo ovoj period nemalo vo Makedonija poveќе slobodno selanstvo tuku samo zakreposteno. Kako argumentacija za našiot stav gi navedovme tie podatoci od Teofilakt koi zboruvaat deka imalo slobodni selski opštini koi dobrovolno pominuvale pod patronat na Ohridskata crkva, koja togaš se koristela so ograničen finansiski i administrativno-sudski imunitet (ekskusija). Ukažavme isto taka i na faktot deka patronatniot gospodar zasnovuvajki patronatni odnosi so selanite-opštini, odel kon toa poslednite postepeno da gi pretvori vo zavisi ni luѓe, nametnuvajki im gi pritoa postepeno i trite vida feudalna renta.

Vrz baza na izvornite podatoci bea ustanoveni i dva faktora (vnatrešen i nadvorešen) koi vliaele na ostenoto razložuвање na slobodnite selski opštini vo Makedonija.

Kako vnatrešen faktor, koj i' nanesuval udari na selskata opština i vliasel na brzoto nejzino razložuвање, izvorite od prepiskata na Teofilakt ni ja uočia zasilenata diferenciacija meѓu samite členovi na opštinata, t.e. doaѓanjeto do sepogolem izraz privatnata sopstvenost. Spored vestite od Teofilakt, vo razgleduvaniot period postoele izrazita imotna zazlika vnatre vo samata opština, koja se dvižel a nekad e od 1-7. Vrz osnova na taa imotna neednakvost bile različno i odanočuvani selanite. No i pokraj ~~xxx xxxv~~ toa što razvitokot na privatnata sopstvenost zel silen zamav, vo ovoj period opštinskiot poredok prodolžuval da postoi. Od neкои izvorni podatoci na pismata nie izvlekovme primeri, od koi mořeše da se sogleda kakvi načini upotrebuvale državnite danočni činovnici za da ja pridobijat opštinata na svoja strana, koja preminala pod patronat na crkvata. Imeno, ukažavme na pojavata danočnite činovnici da se koristat od uslugi na samite selani, da tie dejstvuvaat na drugite členovi od opštinata. Znači, seto ova zboruva deka opštinata vo ovoj

period bila tolku silna, što teško se poddavalda da bide razbieno nejzinoto edinstvo. Poradi seto ova vnatrešniot faktor, koj vlijael da se razložuva slobodnata selska opština, ne bil taka brz kakov što bil nadvorešniot, koj poosetljivo gi rušel i pravel zavisni slobodnite opštini.

Kako nadvorešen faktor, izvornite podatoci od Teofilakt go davat deka bil toj, koga poradi zafatenosta na Vizantija vo borba so nadvorešni i vnatrešni neprijateli, taa morala od provinciite da sobira tematski vojski ne vo opredelen broj, kakov što bil slučajot do togaš, tuku vo neograničen broj. Poradi takvoto preterano odzemanje na selanstvoto od Makedonija vo redovite na vizantiskata pešadija, ne izvestuva Teofilakt, seli oblasti bile ogoleni od maško naselenie. Osobeno od zgolemeniot nabor stradala Ohridskata oblast. Seto ova od druga strana pak, vlijaelo osteno da se razbie konpaktността na slobodnite selski opštini, so što seg a feudalците možele poslobodno da atakuvaat na niv, odnosno da gi progoltuvaat.

Pokraj ova i vojnite dejstvija na makedonska teritorija, što gi vodela Vizantija prez razgleduvaniot period, bile pričina da oslabne silata na slobodnata selska opština. Imeno, raznite osvojuvači (Normani, krstonosci, Srbi, Pečenezi i sl.) odele kon toa da go oplaćkuvaat i taka ogolenoto od zgolemenite danoci makedonsko selsko naselenie, koe potoa nemalo drug izlez osven da pobara rabota na feudalni stopanstva, koga pritoa ja priključovala vrhovna sopstvenost i svojata mala zemjišna sopstvenost.

Osven toa, Vestite od Teofilakt ukažaa i na pojavata feudalците nasilstveno da gi prigrabuvaat selskrite stasi, a i livadite, šumite, rekite i drugi zaednički opštinski vladenija, od koi se користele site členovi na slobodnata selska opština. Osobeno za feudalците bile primamlivi tie selski imoti, što ostanale bez glava na semejstvoto. Toa bile pred se imoti na zaginati opštinci vo raznite vojni ko gi vodela Vizantija. So cel da gi vključat imotite od zaginatite opštinci vo svojot ličen fond zemja, feudalците odele kon toa da gi ubivaat vdovicite ili siračinjata, koi se smetale zakonski naslednici na takvite imoti. Ne bil redok slučaj feudalците da gi priključuvaat imotite na zaginatite selani kon svojata "gospodarska zemja"

zaedno so rabotno naselenie,koe potoa stanuvale feudalno-zavisno.

Za nasilstveno zavzemanje na oddelni sela,vestite od Teofilakt go istaknuvat slučajot so seloto Mogila,koe se obidel da go zavla-da Roman Stavroroman so pomošta na svojot odred.

Postoele i drugi načini za narasnuvanje na krupnoto feudalno zen-jovladenie vo Makedonija prez ovoj period za smetka na smaluvanjeto brojot na slobodnite selski opštini.Taka,kako eden od takvite načni bil toj koga imperatorot Aleksej Komnen,vo vreme na svoite poseti na Makedonija nastojual da gi uredi "crkovnite raboti",t.e. da gi udo-stoi so zemjeni vladenija,rabotno naselenie i razni privilegii crkv-vite.Toa toj go pravel so cel da go pridobie sveštenstvoto na svoja strana,vo borbata protiv vnatrešnite neprijатели,t.e. makedonskiot narod,koj prodolžoval da pee nekakva "borbena i pobedonosna pesna". Od Teofilaktovata prepiska ustanovime deka imperatorot im razdaval na crkvite imoti vo trajna sopstvenost,so koi vsušnost se polzuvalе "božiite maži",t.e. sveštenicite.Takvite i slični podatoci od Teofi-lakt,ne navedoa da go smetame za pogrešen stavot na tie naučnici,koi sex izjasnile deka vo vremeto na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vo Ohrid se smalile,vladenijata na crkvite za smetka na lugeto od svet-tovnata vlast,na koi trebalo imperatorot da im razdeli imoti.Vrz os-nova na vestite od Teofilakt,nie dojdovme do konstatacija deka se zgolemil vo ovoj period crkovniot fond zemja i pokraj nastojuvanjata na predstavitelite od svetovnata vlast da zagrabit crkovni zemji.Toa što gi nataralo naučnicite da se izjasnat deka se smalile crkovnite feudalni vladenija e pričinata što nauspeale suštinski da gi razbe-rat podatocite od Teofilakt,koga toj navel deka oddelni imoti na crkvata imperatorot gi odzel za da gi dađe na drug.Faktot deka vo istoto pismo,kade se naogaat ovie podatoci,se zboruva i za toa deka i od svetovnite arhonti trebalo da se odzemat slični sela,ukažuva za pojava,a za koja nie dadovme opširno obrazloženie,deka imalo slu-čai i crkvata da ne izostane da zagrabi državni,odnosno zemji na slobodni selski opštini po nezakonski pat.Istaknuvanjeto od Teofilal deka crkvata se soglasovala da go plaća oshovniot pozemjen danok-se-gologionot za takvite sela,ako i' se ostaviše i zanatamu da gi vlada

jasno go potrduva našiot stay.

Pokraj preku podarok od imperatorot, crkovnite feudalni vladeni-
nija rastele i preku zasnovuvanje patronatni odnosi so slobodni sel-
ski opštini. Vo vrska so toa nie ukažavme deka patronatot bil čekor
napred kon razbivanjeto edinstvoto na opštinite, a se toa i polesno-
to pretvoruvanje na slobodnite selani vo feudalno-zavisni luže.

Za zgolemuвање na svoje crkovni vladenija crkvite upotrebu-
vale i drugi načini. Taka, Teofilakt bil obvinen deka na ohridanite
a i na mnozina drugi im naloževal "crkovni kazni", so što im gi za-
grabil nivite i lozjata koga se pravdal deka se eretici, mnoguženci
i prestapnici na brakovi.

Takvite i slični načini koi gi upotrebuvala crkvata za da gi
zgolemi svoje feudalni vladenija i' ovozmožile taa da se pretvori
vo krupen feudalni sopstvenik. Vo vrska so seto toa moževme da konst-
tirame deka za razlika od početokot na XI vek, koga oddelnite episko-
pi, a i arhiepiskopot se polzuval samo po nekolku desetini za-
visni luže (parici i klirici), vo vremeto na Teofilakt crkovniot fond
zemja i rabotno naselenie se zgolemile do tolku, što tie vladeele
so celi sela, zaedno so nivnite žiteli. Ohridskata crkva, kako ni po-
svedočia podatocite od Teofilakt, raspolagala so poveke sela, oddelni
imoti, planinski pasišta, vodenici i sl., koi ne se naogale samo vo
Ohridskata oblast, tuku i nadvor od nea.

Vestite od prepiskata na Teofilakt ovozmožia da konstatirame
deka vo razgleduvaniot period i manstirite vo Makedonija se pretvo-
rile vo krupni feudalni sopstvenici. Vrz baza na vestite od neкои
pisma nie dadovme izvesna svetlina i na institut haristikija. Uka-
žavme na pojavata deka neкои manstiri se davale da gi upravuvaat
svetovni lica-haristikarii. Tie od svoja strana trebalo da gi napra-
vat porentabilni dobienite manstirski stopanstva, a istovremeno da
ja zazdravat upravata nad niv. Zatoa pod haristikiarne gospodari po-
padnale ekonomsko slabite ili nedisciplinirani manastiri, koga pot-
činetite luže bile nateruvani da se potčinuvaat na feudalnite zako-
ni i vizantiskata država. Od izvornite podatoci na Teofilaktovata
prepiska se sogleda i toa deka vlasta na haristikiarot bila tolku

golema, što duri i arhiepiskopšt ne bil vo sostojba da si ja naložava svojata volja nad takvite manstiri.

Pokraj vizantiskite manastiri, vo razgleduvaniot period započnal da raste i brojot na makedonskite. Teofilakt na primer ne dozvolil da se izgradi eden takov manstir vo Kičevskata enorija, zašto se plašel od nedisciplinata na kalugerite. Vo vrska so toa nie gi navedovme podatocite za eden manastir vo Serkata oblast, kade "sve-tite serčani" oszdale "anarhija" vo manstiroto.

Samiot fakt deka imperatorot i drugi visoki lica davale manastiri pod haristikija isto taka zboruva deka manastirite držele golemi kompleksi zemja i golem broj zavisno naselenie.

Izvornite podatoci od prepiskata na Teofilakt ovozmožia da go sogledame i rastežot na krupnoto svetovno zemjovladenie. Kako eden od načinite za narasnuvanje na krupnoto svetovno feudalno zemjovladenie, bil toj koga imperatorot ili negovite bliski sorabotnici razdavale zemja i rabotno naselenie na pronijari. Pronijata vo vremeto na Komnenite pridobila voen karakter, zašto pronijarot bil zadolžen da dostavuva vo slučaj na potreba opredelen broj vojnici, t. e. učestvuva so svojot odred vo suzbuvanje na vnatrešnite neprijatelji a i nadvorešnite.

Vo Makedonija vo vremeto na Aleksej Komnen bile razdeleni golem broj zemji na pronijari, osobeno po tekot na Struma i Vardar.

Svetovnite feudalci gi zgolemuvale svoje vladenijske i po drugi načini. Eden od takvite bil toj koga feudalците nasila gi prigrabuvale imotite na razoreni opštinci. Zatoa Teofilakt veli vo edno od svoje pisma deka i od arhontite državata gi odzemala po nezakonski pat prisvoenite vladenijske.

Od vestite na Teofilakt moževme da konstatirame i toa deka vo razgleduvaniot period pokraj vizantiski feudalci imalo i golem broj makedonski. Takvite treba da se barat megu tie "kastrini" koi imale svoi zamoci vo Ohridsko i drugite oblasti na Makedonija. So takvite feudalci Teofilakt bil vo ostar konflikt. Ovie "kastrini" ne sekogaš bile provizantisko nastroeni. Golem del od niv bile na stranata na svojot narod vo borbata protiv zavojuvačot. Megu tie ohridgani, što mu go predale na Boemund Ohrid bez otpor sigurno e

deka imalo i takvi prestaviteli na makedonskata feudalna klasa, koi kako pred toa Gorgi Vojteh i slični nemu, go sakale osloboduvanjeto na Makedonija od tugeto gospodstvo.

Osobeno vnanie vo našata studija mu posvetivme i na prašanjeto za strukturata na feudalnoto zemjovladienie. Vrz oshova na podatocite od prepiskata utvrdivme deka karakteristična pojava za razvitokot na feudalizmot vo Makedonija prez ovoj period bila taa što zemjata, koja bila podpadnata pod feudalna zavisnost se razdeluvala na "gospodarska" i "selska". Na "selskata zemja" selanite prodolžuvale da gi vladeat svoite stasi samo so taa razlika što vrhovna sopstvenost nad niv imale feudalците. Takov bil slučajot so tie selani čija opština ~~xxxx~~ ^{pominala} vo patronatni odnosi so arhiepiskopijata; takvo bilo seloto Crkvi, koe go spomenuva Teofilakt i sl. Selanite od "selskata zemja" prodolžuvale da gi ispolnuvaat svoite danočni obvrski sprema državata, no ne direktno na državnite činovnici, tuku indirektno preku nivniot feudalni gospodar. Osven toa tie sega bile zadolženi da izvršuvaaat feudalni obavezi i sprema gospodarite koi gi vladeele.

Pokraj "selska zemja" (terra indominicata) postoeala i "gospodarska zemja" (terra dominicata). Taa spagala, kako vidovme od izvorište, vo ličniot domen na feudalniot gospodar. Takvo na primer bilo stopanstvoto vo s. Mogila koe go imala Ohridskata crkva, pa raznite ribnjaci na Teofilakt i dr. feudalci, pasištata i sl.

Vrz osnova vestite od Teofilaktovata prepiska moževme da utvrdime deka vo razgleduvaniot period nastanale značajni promeni vo strukturata na selskite opštini koga tie potpadnale pod feudalni gospodari. Tie proemni se gledat vo toa što vo ramkite na opštinite se javile dve vladenija, ednoto spagalo vo "terra dominicata", drugoto vo "terra indominicata". Ne bil redok slučajot da celata opštinska zemja zaedno so selanite potpadne vo ličniot domen na feudalni gospodar. Vo takov slučaj feudalnite vladenija se ovozmožuvale poodelni feudalci da se pretvorat vo krupni sopstvenici. Spored vestite od Teofilakt i toj bil krupen feudalni gospodar. Ohridskata crkva vladeala celi sela ne samo vo Ohridskata oblast, tuku i nadvor od nea. Taka, taa imala svoi vladenija vo Ohrid, Ohrid-

sko, po Vardar, Polog, Devol i drugi mesta. Pogolemiot del od tie vladenija spaѓale vo "gospodarskata zemja" na crkvata, od čii prihodi najpoveke se polzual krupniot feudalec-ohridskiot arhiepiskop Teofilakt.

Vo razgleduvaniot period poradi različnite načini na vovlekuвање na selanite vo zavisnost od feudalците, postoele i poveke kategorii na feudalno-zavisno naselenie. Kako osnovna kategorija, koja ni ja odbeležia vestite od Teofilakt, bile paricite. Poslednite bile takvi selani koi i potamu ostanale da živeat na svoje nasledni imoti, samo što sega nad niv vrhovna sopstvensot imale feudalците. Držejki se do vestite od Teofilakt nie go otfrlivme gledišteto na tie naučnici, koi se izjasnile deka site parici vo razgleduvaniot period bile zakreposteni selani-krepostnici. Izvorite ni pokažaa deka feudalците gi nemale staveno seušte paricite pod strogata svoja lična zavisnost, a što znači gi nemale zakreposteno. Vo ovoj period paricite možele da se dvižat od edno mesto na drugo. No, ne ja isključivme možnosta deka i vo ovoj period imalo poedinačni slučai i na zakrepostuvanje na naselenieto.

Pokraj paricite postoele i drug vid zavisno naselenie koe se označuvale so terminot "proskatimeni". Toa bile oddeleni od opština-ta selani koi kako bezemjaši se nastanale na feudalnite stopanstva, ili pak bile zemjaši no oddeleni od opština-ta. Za primer gi navedovme tie "preselnici" na koi Teofilakt im dal dobitok i sl. i na toj način gi napravil zavisni luѓe na crkvata. Tie znači ja našle svoja-ta egzistencija na "gospodarskata zemja" na crkvata, odnosno na Teofilakt.

Oddelna kategorija bile i otrocite. Upotrebata od Teofilakt na terminot "otročina", ovozmoži da dojdeme do zaključok deka sveštensite na Polog, od koi, državnite činovnici barale da plateat "otročina", zboruva deka otrocite bile vključeni vo proizvodstvoto kako zemjodelci, zanaetčii i sl. Otrocite postepeno se zdobivale so imoti da gi obrabotuvaat. Megutoa, za razlika od paricite tie imoti spaѓale vo ličniot domen na feudalците, a ne bile baštinski. Isto taka otrocite za razlika od paricite bile lično vrzani za gospodarite. Poslednite možele da gi prodadat zaedno so zemjata na drug gospodar i sl.

Kako oddelna kategorija feudalno-zavisno naselenie,koja bila bliska do otrocite bile i robovite.Po svojot status robovite od XI i XII vek ne bile slični na tie od klasičnata robovlastelska epoha.Naprotiv,tie od osnova se razlikovale,zašto postepeno se zdobivale so imoti od feudalnite gospodari,a zaedno so toa i so izvesni minimalni prava.Teofilaktovite podatoci za ropstvoto ne se obimni.Me- gutoa,iaku se kratki,tie se dovolni za da se pokažat na videlo izvorigite na ropstvoto.Vo ropstvo potpagale tie luže što ne bile vo sostoba da gi izmirat davačkite sprema državata.Teofilakt soopštuvadeka imalo pojava praktorite da gi odnesuvaat vo ropstvo decata na takvite danokoplakači "kako dobičinjata na deset ~~mnaz~~ ili na pet edno".Pokraj toa,robovite se regrutirale i od toa naselenie,što zelo učestvo vo klasnata ili osloboditelnata borba protiv Vizantija.Podatocite od Teofilakt zboruvaat i za toa deka od krajot na XI vek,koga vo Makedonija osetno se zgolemilo krupnoto feudalno zemjovlađenje,institucijata na robovskata eksploatacija ne samo što bila izživeana,tuku i sepoveke se zamenovala so feudalnata.Ottuka,robovite po svojata položba vo ovoj period bile sepoveke izednačuvani so taa na drugite kategorii zavisno naselenie.

Oddelna kategorija feudalno-zavisno naselenie bile i kliricite.Niv gi dobivale duhovnite feudalci zaedno so paricite.Kliricite raspolagale so svoi sopstveni stopanstva.Tie se bavele so zemjodelie,so odgleduvanje na siten i krupen dobitok i sl.Nivnata položba bila vo pozavidna sostojba od taa na paricite.Tie se koristele kolku tolku od ograničena ekskusija,koja ja imale dobieno orkvite.Zatoa položbata na kliricite bila pismosliva od taa na paricite,koi spored Teofilakt bile pogoeli od rečen rak.

Kako kategorija zavisno naselenie bile i zanaetčiite što rabotele po feudalnite stopanstva.

Rezimirajki gi podatocite od Teofilakt za oddelnite kategorii feudalno-zavisno naselenie,moževme da dojdeme do zaključok deka ne samo postoele megu oddelenite kategorii zavisno naselenie izvesni pravni i imotni razliki,tuku i megu zavisnite luže na ista kategori-

ja. Takvite razliki vo golema mera zavisele i od imunitetnite privilegii na feudalniot gospodar.

Vrz osnova na raspoložlivite izvorni materijali konstatiravme deka rezka granica megu zapadnoevropskiot imunitet i vizantiskata ekskusija nemalo. Isto taka moževme da utvrdime deka so narašćuvanje to i oformuvanje na krupnoto feudalno zemjovlađenje prez ovoj period, se vlijaelo silno i na razvitokot na imunitetot. Vo ovoj period feodalците vo Makedonija sepoveke gledale da se zdobijat so imunitetni privilegii, zošto samo na ovoj način mozele da dejstvuvaat posamostojno, koga bilo vo prašanje sobiranje na danocite vo vid na centralizirana feudalna renta za državata i privatnovladetelska renta za samite niv. Vrz baza na vestite od Teofilakt konstatiravme deka poradi zajaknuvanje na centralističkiot državni aparat vo ovoj period, feodalците ne bile vo sostojba da se pretvorat vo samostojni feudalni vladeteli po nivnite oblasti, kako što bilo slučaj podonavo krajot na XII vek. Poağajki od Teofilaktovite podatoci dojdovme do zaključok deka prez vreme vlađenje na imperatorot Aleksej Komnen ekskusijata vo Makedonija bila ograničena. Vo ovoj period feodalците imale seušte ograničenx, a često pati i privremen finansiski i administrativno-sudski imunitet.

Izvornite podatoci od Teofilakt ovozmožia da dademe presek na razvitokot na feudalnoto stopanstvo. Vo toj pogled dojdovme do rezultati deka najrazviena stopanska granka vo ovoj period bilo zemjodelstvo, a po nego stočarstvo, ribolovot i trgovijata (nadvorešna), dodeka zanaetčistvoto i vnatrešnata trgovija zaostanale.

Posebno vñimanie vo studijata beše obrnato na feudalната renta. Analizirajki gi izvorite od Teofilakt, moževme da ustanovime deka vo razgleduvaniot period vo Makedonija bile na lice trite vida feudalna renta: otrabotnata, naturalnata i paričnata.

Otrabotnata renta, koja Teofilakt ja spomnuva pod terminot "duleia", bila angarija koja ja vršelo feudalno-zavisното naselenie kako za feudalната država isto taka i za feudalните gospodari. Vrz osnova na izvorite moževme da zaklučime deka ovoj vid renta ostanala

prez ovoj period kako glavna obaveza, koja ja ispolnuvalo zavisnoto naselenie za državata i feudalците.

Vtoriod viđ renta-naturalnata, ili rentata vo produkti, bila dosta raznoobrazna. Makedonskoto naselenie bilo zadolžuvano da dava razni produkti kako za državata takā i za feudalnite gospodari, doka kolku bilo feudalno-zavisno naselnie. Naturalnata renta ja sočinuvala raznite desetini, koi se odzemale od žitoto, stokata, ribite i sl. Pokraj toa, naselenieto davalo i razni dostavki za državnite činovnici i vojskata, koi se zemale kako od zavisnoto taka i od toa naselenie što živeelo vo ramkite na svoje selski opštini. Takvite nameti Teofilakt gi označuva so izrazot "epirii". Osobeno teška epirija bil mitatonot, koj značel davanje potslon i hrana na vojskata. Teška obaveza bila i odzemanjeto na naselenieto vo vizantiskata pešadija.

Tretiot viđ feudalna renta-paričnata isto se ~~xenix~~ zela nav vo ovoj period. Kako glaven i osnoven pozemjen danož koj se plakal vo pari bñl sevgologionot. Nego go plakale kako privatnovladetelskite danakoplakači, taka i državnite, odnosno tie koi ne bile potpadnati pod vlasta na feudalni gospodari. Vestite od Teofilakt ne posvedočia deka feudalците imale dobieno takvi imunitetni privilegii, koi bi im garantirale oslobođuvanje od ovoj glaven danok. Dokolku nekoj se zdobivale so takov imunitet, toj bil odobren so specijalna gramota i bil često pati privremen. So ogleđ na faktot deka so poln imunitet se zdobivale feudalците mnogu redko vo ovoj period, sevgologionot predstavuval takov danok, koj najmnogu doprinesuval prihod na državata.

Vo razgleduvaniot period izopšto paričnata renta bila mnogu zgolemena i poradi pričinata, što poradi zavladuvanjeto od Turcite na maloaziskite vladenija na Vizantija, poslednata bila prinudena da gi zgolemi danocite od balkanskite vladenija. Vo toj pogled Makedonija bila dosta zasegnata. Vo Makedonija bile isprateni golem broj danočni činovnici (praktori, anagrafevsi, eksprosopi i sl.) koi vršele postojani revizii na danakoplakačite. Vo toj smisol bile otkrieni golem broj luđe-nastanati kaj feudalni gospodari, koi bile prikrieni od očite na državnite danočni organi. Od izvorite poda-

toči na prepiskata možeše da se konstatira deka Teofilakt i rakovodenata od nego crkva bile dosta zasegnati od takvite revizii. Za da ne mu se odzemat nekoj sporni, t.e. po nezakonski pat prisvoeni vladanja i selani, Teofilakt se soglasil da go plaka za niv glavniot i osnoven pozenjen danok-sevgologionot. Razmerot na ovoj danok zavise sel od kvalitetot i goleminata na obrabotlivata površina, a isto i od brojot na rabotniot dobitok.

Pokraj sevgologionot, vo pari se plakale ušte: enomionot, t.e. danakot za pasište, potoa kapnikonot, danok naložuvan na sekoe domakinstvo.

Za razlika od ovie redovni danoci, od izvorite na prepiskata se ustanovi deka naselenieto na Makedonija bilo zadolžuvano da plaka i dopolnitelni danoci. Kon takvite vo prv red spagal aerikonot. Toj bil eden vid sudska globa koja se naložувала da ja plaka seto selo. Aerikonot se zemal od selanite vo zavisnost od štetata koja ja imale napraveno. Dopolnitelen danok bil i milepaktenot, koj bil danok za vodenicâte. Kon takvite danoci spagal i vivarepaktonot, koj bil danok za rābnjacite.

Pokraj seto ova, makedonskoto naselenie bilo zadolžuvano da plaka i razni taksi kako za državata taka i za feudalcite. Taka, taksi se plakalo za premin na rekite. Toa bile takanarešenite rečni carini. Tuka spagal i kananikonot, koj se daval kako vo natura taka i vo pari za arhiepiskopijata. Razmerot na kananikonot zavisel od brojot na domakinstvata vo selata. Spored Teofilakt toj se zemal po "ustanovenata didrahma".

Vo prethodnoto izlaganje nie ukažavme i na toa deka Teofilakt ne gi soopštil site vidovi davački vo svojata korespodencija. Vo vrska so toa navedovme deka nivniot broj bil pogolem. Isto taka konstatiravme deka poradi zasilenata feudalna eksploatacija klasnata borba zela široki razmeri.

Posebno vnanie im beše obranato na tie izvorni podatoci od Teofilakt, koi zboruvaat za političkrite priliki vo Makedonija vo krajot na XI i početokot na XII vek. Vo toj pogled dosta pomognaa podatocite od Teofilakt za da se osvetli vizantiskata uprava vo Makedonija.

Poagajki od vestite na Teofilakt dojdovne do rezlulati deka vo voeno-administrativen pogled Makedonija ne bila ureдена kako krupna administrativna edinica, kakva što ja smetaat neкои naučnici temata-katepanat "Bugarija", tuku naprotiv nejzinata teritorija bila razdelena na poveke temi. Takvi bile: Ohridskata, Pelagoniskata, Strumičката, Skopskata i dr. Vo vrska so toa ukažavme deka Makedonija ne se upravuvala od eden centar tuku od poveke. Pritoa navedovne deka takvi te promeni vo voeno-administrativnoto ureduvanje bile kako rezultat od razvitokot na feudalizmot, koj ^{imal} givza posledici tie da se raspadne predišniot tematski sistem, t.e. da se raspadnat krupnite temi. Kako rezulat od toa starite temi go zagubile svojot značaj, zošto sega titulata na upravitelot iaku ostanala ista ne značela i toa deka nejziniot držatel vladeel so takvi teritorii, so kakvñ vladeele negovite prethodnici. Vrz baza na vestite od Teofilakt moževme da konstatirame deka vo podelnite oblasti na Makedonija vlasta ja imale: dukite, katepanite, stratezite, praktorite, anagrafevsite, eksprosopite, sudite i drugi organi na vlast.

Podatocite od Teofilakt ni ovozmožia da zaklučime deka golemiot broj državni organi koi se naogale vo potčinetata Makedonija, ne sam ja održuvale vlasta na Vizantija vo nea i so uspev ovozmožuvale da se odzema centraliziranata feudalna državna renta od makedonskoto naselenie, tuku deka i samite tie se zbogatuvala za smetka na potčinetiot narod, koga natrupuvale bogatstva od "iljadi talanti, koi spored Teofilakt bile "pokrieni so solzi i bolki". Seto ova bilo pričina ušte poveke da se izostri klasnata i osloboditelna borba na makedonskiot narod protiv vizantiskoto gospodstvo.

Vestite od Teofilakt ovozmožia da se frli izvesna svetlina i vrz crkovnite priliki vo Makedonija vo razgleduvaniot period. Vo crkoven pogled Makedonija se upravuvala od strana na Ohridskata arhiepiskopija, koja vo vremeto na Teofilakt bila pretvorena vo čisto grčka crkovna institucija, koja i služela na državata kako orudie za održuvanje vizantiskoto gospodstvo vo ovaa nemirna "varvarska zemja". Izvorite ne nateraa da ne ja prifatime prevladanata teza vo istori-

ografija, deka Ohridskata arhiepiskopija bila nezavisna od Carigradskata patriaršija. Vo vrska so, toa dojdovme do zaključok deka ohridskiot arhiepiskop bil aftokefalen vo toj smisol što toj samostojno gi upravuval crkвите koi potpaѓale vo dioceszot na Ohridskata arhiepiskopija. Što znači, Ohridskata crkva imala nekakva samouprava vo ramkite na Carigradskata patriaršija. Ohridskiot arhiepiskop bil člen na Carigradskata patriaršija, prisustvuval na nejzinite zasedanija, zemal aktivno učestvo vo sporovite so Zapadnata crkva i t.n.

Ohridskiot arhiepiskop upravuval osven so crkvi što se naogale na makedonska teritorija i so crkvi od Albanija, Bugarija i Srbija. Spored našite proučuvanja, koi gi zasnovivme vrz izvorite od Teofilakt, pod Ohridskata arhiepiskopija se naogale vo krajot na XI i poč na XII vek okolu 25 eparhii.

Vo organizacionen pogled eparhiite na Ohridskata crkva bile razdeleni na protoierejstva. Ovie pak vo zavisnost od ~~gradskata~~ broje na gradovite bile razdeleni na poveќе enorii. Upravata na eparhiite bila skoncentrisana vo sedišteto na eparhijata. Teofilakt gi imenuva eparhiite obično po gradot kađe se naogala episkopskata katedra. Upravata pak na arhiepiskopijata bila skoncentrisana vo Ohrid. Tuka se naogale, spored izvestuvanjata od Teofilakt, golem broj mirski i crkovni prvenci. Vrhovni upravni organi na arhiepiskopijata bile arhiepiskopot i crkovniot sinod. Posledniot go sočinuvale site episkopi. Sinodot se svikuval ednaš godišno i toa ne sekogaš vo Ohrid. Vo vreme to na Teofilakt Sinodot održal svoja sednica i vo Prespa. Na zasedanijata na Sinodot zadolžitelno morale da prisastvuvaat site episkopi. Toa bilo nužno poradi toa, što togaš se vršelo izbor na episkopi za tie eparhii što ostanale bez episkop, potoa se suđele nedisciplinirane episkopi i drug vid sveštenici i sl.

Od prepiskata na Teofilakt utvrdivme deka episkopite gi upravuvale svoje eparhii so pomošta na potčineti prezviteri, đakoni i t.n. Po crkovnite zakoni bile sprečeni episkopite da gi lišuvaa sveštenicite od nivnite činovi. Poslednoto možele da go napravat samo vrhovnite organi na arhiepiskopijata: arhiepiskopot i Sinodot. Što se

Odnesuvala pak do rakopolaganjeto na sveštenicite, episkopite po zakonot imale pravo da go storat toa. Od rakopolaganje tie dobivale značitelni prihodi, zošto kandidatot za činot daval sedum zlatni nomizmi.

Višeto i sredno sveštensvo sekogaš go sočinuvale luže od grčka narodnost. Redki bile slučaita Makedonci da dobijat povisoki sveštenički činovi. Vo svoeto golemo mnozinstvo samo nižeto sveštenstvo bilo izbirano od redovite na makedonskiot narod. Logično e da se smeta deka Vizantija ne go lišela makedonskiot narod od svoi sveštenici. Vizantiskata država imala potreba od makedonsko niže sveštenstvo poradi toa, što toa trebalo da i služi kako most za polesno naturuvanje na svoeto gospodstvo vo Makedonija.

Crkvite vo Makedonija imale i svoi crkovni sudovi. Tie pred se presuduvale dela koi spaѓale pod nivna kompetencija. Na crkovni sudovi se sudele luže koi bile osuđeni kako mnoguženci, prestapnici na nezakonski brakovi i sl.

Specijalno vnanie im beše obrnato na tie Teofilaktovi svedenija, koi ovozmožuvaa da se dađe ulogata na Ohridskata crkva i Teofilakt vo greiziranjeto na makedonskiot narod. Vo vrska so toa izvorniot materijal ovozmoži da zaklučime deka Ohridskata crkva vo razgleduvaniot period bila vo golema mera greizirana. Pretvorena vo čisto grčka ~~in~~ crkovna institucija, taa igrala uloga za sistematsko asimiliranje na makedonskiot narod. Vo toj pogled Teofilakt Ohridski igral glavna uloga. Toj nastojaval upravnite mesta vo crkvite gi dobijat dobroprigotveni i poznati Grci, koi bile spremni da izvršuvaa vo "varvarskata zemja" Makedonija "crkovni i mirski raboti". Isto taka lično ohridski arhiepiskop Teofilakt upotrebuval poveke načini za da go uništi jazikot na Makedoncite, potoa tradiciite i se što potsetovalo na slavnoto minato na makedonskiot narod. Preku napišaniite žitija za popularnite svetci na grčki jazik i vo grčka verzija, Teofilakt nastojaval da go naturi grčkiot jazik vo crkvite, a so toa go ostrani slovenskiot, koj za nego bil "varvarski jazik". Takavata aktivnost na Teofilakt i na negovite sorabotnici iaku bila krunisana so izvesni uspesi, taa ne stignala dotamu za da se kaže

deka makedonskiot narod bil vo golema mera eliniziran. Naprotiv, faktot deka Teofilakt bil prinuden da priznae deka grčkite prestavnici vo Makedonija koga živeele megu "varvari" započnale da se "varvariziraat", t.e. da go zaboravaat "elinskiot govor", zboruva protiv takvata teza. Teofilakt naišol na otpor koga ja sproveduval epinizatorskata politika na Vizantija vo Makedonija, kako se doznava od vestite na negovata prepiska i vo samiot Ohrid, poradi što moral da priznae deka ohridjanite mu ja slušale pesnata "kako magarinjata cigulkata". Pokraj toa, toj se izjasnil deka ohridjanite se "vratovi bez glavi", zošto so "gorni sili" nemožele da se naterat da bidat poslušni. Vrz seto toa nie zaključivme deka dokolku grcizmot prodrel vo redovite na makedonskiot narod, toj gi obfati vo najgolema mera predstavitelite na makedonskata feudalna klasa. Zatoa moževme da konstatirame deka Vizantija neuspela preku Ohridskata crkva da ja realizira svojata asimilatorska politika vo Makedonija. Glavnata pričina za toa nesomneno bil silniot otpor koj go sretnuvale sprovednicite na elinizatorskata politika vo nizinite na makedonskiot narod.

Osven preku Ohridskata crkva, Vizantija ja prodolžila i vo razgleduvaniot period svojata stara politika, preku koloniziranje ~~na~~ vo Makedonija na neslovensko naselenie se razbiva etničkoto o konpaktno edinstvo na makedonskiot narod. Preku kolonizatorskite merki i imperatorot Aleksej Komnen smetal deka polesno ќе go vladee narodot vo nemirnata Makedonija, kade rabotite bile sekogaš "prizrak na vojna".

Izvorniot materijal ovozmoži da konstatirame deka vo Makedonija bile kolonizirani golem broj Ermenci, Kumani, Pečenezi, Turci i drugi narodnosti. Od ovie kolonisti vo najgolem slučai Vizantija si ja zgolemuvala svojata voena sila. Kolonistite bile upotrebuвани ne smo za suzbivanje na raznite formi na otpor, koj go pržnel makedonskiot narod i protiv nadvorešnite zavojuvači, koi vo ovoj period nastojuvale da zavladeat so balkanskite vladenija na Vizantija.

So posebno vnimanie gi analiziravme i sistematiziravme vestite od Teofilakt za da gi dademe navleguvanjata i zavladvuvanjata vo Makedonija ~~od strana~~ na Normani, Srbi, krstonosci, a isto taka da gi

osvetline raznite formi na otpor što go pružal vo ovoj period makedonskiot narod, a koj bil zasilen pod vlijanie na nadvorenite zavojuvači.

Vo 80-te godini na XI vek (prvata polovina) so golem del makedonski oblasti zavladeale Normanite, koi bile predvođeni od Robert Gvis kard i Boemund Tarentski. Normanite lesno zavladeale so golem del na Makedonija poradi pomošta koja ja dobivale od strana na makedonskoto naselenie. Taka, ohridanite bez otpor mu go predale Ohrid na Boemund. Takov bil slučajot i so drugi makedonski gradovi. Preku pruženje pomoš na Normanite, Makedoncite sakale da najdat osloboduвање od teškoto vizantisko gospodstvo. Vo vreme na ovie normanski zavladaуanja, dojdovme do zaklučok, deka Teofilakt se sklonil vo ohridskata tvrđina koja neuspeale da ja zavlada Normanite. Od tuka toj gi gledal nastanite vo Makedonija vo ovie nemirni godini.

Meѓutoa, na makedonskiot narod ne mu se ispolnile očekuvanjata. Normanite se pokažale postrašni zavojuvači i eksploatori i od samite Vizantinci.

Po istegluvanjeto na Normanite od Balkanot 1085 g., Vizantincite se odnele žestoko sprema makedonskoto gradsko i selsko naselenie, koe zelo učestvo va vo borbata protiv Vizantija.

Vlošuvanjeto ušte poveke položbata na makedonskiot narod bilo pričina srpskiot vladetel Bodin da najde po vtor pat šireka podrška meѓu makedonskoto naselenie vo negovite vojni so Vizantija. Nekoi izvorni materijali od prepiskata ovozmožia da konstatirame deka po istegluvanjeto na Normanite, Bodin se proširil vo graničnite vladenija na Vizantija. Proširuvanjeto na Bodin bilo ispolzuвано od naselenieto na Ohridskata oblast za zasiluvanje na osloboditelното dviženje protiv Vizantija. Spored vestite od Teofilakt, vo Mokra i Bagora došlo do široko narodno dviženje. Toa go iskoristil Bodin da se proširi vo ovie kraevi. No, za razlika od vostanieto 1072/3 g. ova dviženje ne preravnalo vo masovno narod-

no-osloboditelno vstanie. Vo početokot na 90-te godini od XI vek Vizantija gi sprečila Srbite da vršat ponatamošni zavladauvanja na Vizantiski teritorii. Vo isto vreme bilo sprečeno osloboditelno dvigženje na makedonskiot narod od Ohridsko da se proširi i vo druge oblasti na Makedonija. So toa ova dvigženje bilo splasnato.

Vo razgleduvaniot period se odvivala i Prvata krstonosna vojna. Nea isto taka ja počustvuvalo makedonskoto naselenie, osobeno toa što živeeše pokraj Via Egnatia. Vo 1096 i 1097 g. Makedonija bila izložena na žestoki grabeži od Normanite, koi pak pod vodstvo na Boemund kako učesnici sega vo krstonosniot pohod pominale po patot Via Egnatia. Dlaboki posledici ostavile isto taka i krstonoscite od Južna Francija. Vo ovie momenti makedonskoto naselenie se stavilo na stranata na vizantiskata vojska, koja gi zaštituvala makedonskite oblasti od krstonosnite zadržuvanja i plačkosuvanja. Učestvuvački vo borbite protiv krstonoscite makedonskoto naselenie najčesto im organiziralo zasadi na krstonoscite i na toj način i toa ovozmežovalo krstonosnite vojski pobrzo da go napuštuvaa Balkanot. Vo vreme na krstonosniot pohod Teofilakt bil vo Ohrid, zaradi što možel odblizu da gi gleda žestokite plačkosuvanja koi gi vršele krstonoscite vrz makedonskoto naselenie.

Vo 1107/8 g. Boemund ponovo se obidel da zavlada so vizantiskite vladenija na Balkanot. No, sega za razlika od 80-te godini Vizantija pouspešno ja organizirala odbranata. Vo ovoj period Makedonija bila zasegnata od prekomerno odzemanje na maškoto naselenie vo vizantiskata pešadija. Spored izvestuvanjeto od Teofilakt, Ohridskata tema i drugite oblasti na Makedonija prosto ogolile od rabotno naselenie.

Gotveniот pohod Boemund ne go realiziral so golemi uspesi. Toj zavladeal so nekoji gradovi ~~vo Makedonija~~ na denešna Albanija. Togaš padnal i gradot Debar. No vekot na normanskoto zadržuvanje na Balkanot sega bil kratok. Vo 1108 g. Boemund bil zaobikolen od silni vizantiski vojski. Toa go nateralo da povede pregovori za mir. So sklučeniот mir vo Devo 1108 g. normanskata opasnost od Balkanot bila odstraneta. Po toa Vizantija ponovo ja stabilizirala svojata vlast vo Makedonija.

Po odklonu vanjeto na normanskata opasnost imperatorot Aleksej Komnen se zafatila da ~~go~~ likvidira eretičn^oto ~~dviženje~~^{dviženje}, koje vo vreme zafatenosta na Vizantija vo borbite so nadvorešnite neprijatelji zelo široki razmeri vo Makedonija.

Vo razgleduvaniot period osobeno opasno vo Makedonija stanalo bogomilskoto dviženje. Spored izvestuvana jata od Teofilakt, vo Ohrid, Ohridsko i drugite gradovi i oblasti na Makedonija imalo "mnogina" eretici-bogomili. Borbata na bogomilite vo ovoj period bila nesamo anticrkovna, tužno i klsna i osloboditelna.

Vo ovoj period vo Makedonija dejstvoval i vodačot na bogomilstvoto popot Vasilij. Vrz baza na neкои podatoci od Teofilakt, nie konstatiravme deka se vo pravo tie naučnici, što smetale deka raspopeniot kaluger, koj se pretvoril vo "epidemska bolest" i "opšte-stveno i državno zlo" vo Makedonija bil Vasilij.

Vrz baza na vestite od Teofilakt, moževme da utvrdime isto tako deka vo ovoj period silen zamav zelo i pavlikianskata eres. Za razlika od bogomilite koi se borele da go otfrlat vizantiskoto gospodstvo i feudalna eksploatacija, pavlikianite, koi bile vo najgolemo mnozinstvo od ermenska narodnost, bile polusamostojni i poradi toa se borele za izvojuvanje poveke privilegii i pogolema nezavisnost od strana na Vizantija. Poradi seto toa, pavlikianite i bogomilite imale mnogu zaedničko koga dejstvovale protiv vizantiskata država i crkva. Vo vremeto na Teofilakt Vizantija izvršila masovno obračanje na Ermencite-pavlikiani vo pravoslavna vera. Vo tie akcii na imperatorot Aleksej I Ohridskata crkva rakovodeha od energičniot Teofilakt odigrala vidna uloga. Od ispratenite pisma na Teofilakt do Tridaiškiot episkop, a i do Devolskiot, moževme da ustanovime deka vo nivnite eparhii bile naterani Ermencite-pavlikiani masovno da preminat vo pravoslavna vera.

Iako prevzemanite akcii od imperatorot Aleksej Komnen protiv eretičn^oto ~~dviženje~~^{dviženje} vo vtorata ~~prva~~ decenija na XII vek bile krunisane so uspesi, bidejki osven vodačot na bogomilite Vasilij bile likvidirani i negovite najbliski sorabotnici, a osven toa i masa Ermen-ci-pavlikiani naterani da preminat vo pravoslavna vera, se pak ne-

može da se kaže deka bogomilskata i pavlikianskata eres bila likvidirana, zošto i naslednicite na Aleksej morale da vodat žestoka borba protiv ovie opasni neprijatelji na Vizantija.

Ottuka, vrz baza na vestite od Teofilakt, moževme da zaključime deka poradi brziot razvitok na feudalniot proces vo Makedonija, se razvila i klasnata borba, koja bila izrazena i preku eretičkoto dviženje. Osven toa zaključivme deka bogomilstvoto našlo široka podška megu gradskoto i selsko naselenie, bidejki bilo nasočeno protiv feudalnoto i političko-duhovno gospodstvo na Vizantija.

Vrz seto dosega kažano, može na krajot da se izvleče opšto rezime, deka pismata od Teofilakt pružaat raznovrsten prvoklasen izvoren materijal, koj e vo poveketo slučai i edinstven, za osvetluvanje na edej od najtemnite periodi od istorijata na makedonskiot narod; toj period od vizantiskoto gospodstvo, koga vo Makedonija bil ušte poveke zatvrdeno vizantiskoto voeno-administrativno i crkovno ureduvanje, koga bile naterani Makedoncite da se upravuvaat po istite zakoni kako i ostanatite teritorii na Vizantija, koga vo nea ~~razvilo~~ porasnalos osetna brzina krupnoto feudalno crkovno-manastirsko i svetovno zemjovladenie, koga se razvile i oformile ušte poveke imunitetot i feudalната renta, a zaedno so toa se započnala aktivna elinizacija, koja bila rakovodena od strana na Ohridskata feudalna crkva.

Pokraj toa, podatocite od Teofilakt ostanuvaat i zanatamu da služat kako dosta važni izvori za srednovekovnata istorija na Makedonija, zošto od niv se sogleduva klasnata i osloboditelna borba na makedonskiot narod, koja ja vodet protiv feudalната eksploatacija i vizantiskoto gospodstvo voopšto vo krajot na XI i poč. na XII vek. Iaku osloboditelnoto dviženje na makedonskiot narod vo ovoj period ne zelo takvi razmeri da gi obfati poveketo oblasti na Makedonija, sepak od izvornite podatoci na Teofilaktovata prepiska moževme da konstatirame deka i vo ovoj period makedonskiot narod ne prestanal a da ne upotrebuva razni formi na otpor protiv vizantiskoto gospodstvo. Vo ovoj period, kako priznava i samiot Teofilakt prodolžuvail makedonskiot narod da pee "borbena i pobedonosna pesna", so što rabotite vo Makedonija za vizantiskata država bile

sekogaš "prizrak na vojna".Ovie podatoci od Teofilakt iako se kratki,sepak zboruvaat mnogu,tie zboruvaat deka makedonskiot narod ne gi zaboravil svoite "čestiti vremenja",tuku deka nastojval da gi ispolzuva site povolni momenti za ofrluvanje na vizantiskoto gospodstvo.Zaradi takvite bogati izvorni podatoci,koi se naogaat vo prepiskata na Teofilakt,se obidovme ~~posledniot~~ da go izučime kako izvor za srednovekovnata istorija na makedonskiot narod.

ZABELEŽKI ZA PRVA GLAVA

1. E. Golubinskiĭ, Kratkiĭ očerkz pravoslavnykh cerkveĭ bolgarskoĭ, serbskoĭ i rumunskoĭ ili moldo-vlaškoĭ. Moskva, 1871, str. 42-43, 257-258; V. G. Vasilevskiĭ, Vizantiĭ i Pečeniĭgi (1084-1194). Trudz, t. I. Sankt-peterburgz, 1908, str. 139-145, 324; od istiot: Rec. na "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva" Geodora Uspenskogo. ŽMNP, čast' CCIV I-14-Avgustz. S.-Peterburgz, 1879, str. 148-168, 319-332; K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen litteratur (527-1453). München, 1891, S. 191-192; G. Uspenskiĭ, Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva. Odessa, 1879, str. 2-57; 10-20 (od prilozhenieto); F. Chalandon, Essai sur le règne d' Alexis Ier Comnène. Paris, 1900, p. XXIII-XXIX; D. Cuhlevz, Istoriĭ na Bŭlgarskata cĕrkva, t. I. Sofiĭ, 1910, str. 871-903; I. Snĕgarovz, Istoriĭ na Ohridskata arhiepiskopiĭ (otz osnovaneto ŭ do zavladŭvaneto na Balkanskiĭ poluostrovz otz turcitiĭ), t. I. Sofiĭ, 1924, str. 65-305; M. Simeonz, Pismata na Teofilakta Ohridski, arhiepiskopz bŭlgarski, sz priturka na negovoto Mŭčeničestvo na svetitiĭ 15 sveymŭčenici, postradali vz Tiveriopolz, imenuvanz na bŭlgarski Strumica, vz caruvaneto na zločestivi kŭliĭna otstzpnikz. Sbornik na BAN, kn. XXVII. Sofiĭ, 1931, str. VI-XXXIII; 1-238; V. N. Zlatarski, Istoriĭ na bŭlgarskata dŭrŭŭava prez ŭ srŭdnitŭ vŭkove, t. II. Sofiĭ, 1934, str. 252-350; D. A. Xanalatos, Beiträge zur Wirtschafts- und Socialgeschichte Makedoniens im Mittelalter, hauptsächlich auf Grund der Briefe des Erzbischofs Theophylaktos von Achrida. München, 1937 S. 15-80.
2. N. S. Derŭŭavin, Istoriĭ Bŭlgarii, t. II. Moskva-Leningrad, 1946, str. 108-116; V. Nikolaev, Edin feodaln institut ot XI vek v našite zemi szs specialno prednaznačenje. Manastirŭt na Grigoriĭ Bakuriani (Pakuriani)-srediŭe na vizantiĭski prozelitizam meŭdu plovdivskite armeno-pavlikiani. Izvestiĭ na IBI, 1-2. Sofiĭ, 1951, str. 146-178; od istiot: Feodalni otnošení v pokorenata ot Vizantiĭ Bŭlgariĭ otnoŭeni v pismata na Teofilakt Ohridski, arhiepiskop bŭlgarski. Sofiĭ, 1951, str. 3-204; R. Katičić, Βιογραφικὰ περὶ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος. Ἀνατύπωμα ἐκ τοῦ, 1960, τόμο ἐπετηρίδος τῆς ἐταιρείας σπουδῶν. Ἀθῆναι, 1961 σελ. 266-285.

- P.Gautier, L'épiskopat de Théophylacte Héphaïstos archevêque de Bulgarie. REB, t.XXI. Paris, 1963, p.159-170.
- 3.P.Gautier, L'épiskopat de Théophylacte Héphaïstos, p.165-168.
- 4.Theophylacti archiepiscopi Bulgariae epistolae. ed. J.P.Migne, t. CXXVI. Paris, 1864, col.312, A-B (Potamu: Theophyl.). De ka Teofilakt bil rođen ve Evrip, se gleda od pismote kee go ispratil de Jovan Duka, šurata na carot. Ve nego pokraj drugote Teofilakt veli: "Bidi mislostiv kon site, a najmnogu kon onie, na koi bi steril golema dobrina, ako gi udestoiš so milost našite rodnini, KOIŠTO ŽIVEAT VO EVRIP, i ako bi dokažal za TIE ŠTO ŽIVEAT VO GRČIJA, deka ti, pansevastot, zastapnik na site, go pretpočituvaš arhiepiskopot poveke od sekoj drug. I taka napravi go liceto na MOJTE RODNINI polna mejata radost, koga gi pokrovitelstvuvaš ve sé..." (Sp.M.Simeon, Pismata, str.3).
- 5.Ovoj spisok vo naukata e poznat kako "Dikanžev", po imeto na prviot izdavač. Dikanž go publikoval ovoj spisok vo 1680 g. (Dučange, Familiae augustae Byzantinae, I, p.174-175; Sp.Ů.Ivanov, Bzlgarski starini iz Makedoni, II izdanie. Sofi, 1931, str.564-567. Ve spisokot stoi deka 13-ti arhiepiskop na Ohridskata arhiepiskopija bil "Teofilakt, rodum od Evrip, retor (prepovednik-Ů.Ivanov) i gaken na Velikata crkva (Sv.Sofija vo Carigrad-dodal Ů.I.): Θεοφυλάκτος ὁ ἐξ Εὐρίπου ῥήτωρ ὢν καὶ δικάκωνος τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.
- 6.M.Simeon, Pismata, str.X.
- 7.R.Katičić, Βιογραφικὰ περὶ Θεοφυλάκτου, σελ. 365.
- 8.P.Gautier, L'épiskopat de Théophylacte Héphaïstos, p.169-170.
- 9.Theophyl., col.384, D.
- 10.P.V.Bezobrazov, Vizantijski pisatel i gosudarstvenaj dčitel Mihail Psel. Moskva, 1890, str.121-122.
- 11.Sp.A.Teodoretov-Balan, Sveti Kliment Ohridski v kniževni peme i v naučnoti dirane. Sofi, 1919, str.6; M.Simeon, Pismata, str.X-XI
- 12.Toa se utvrduva od podatocite na isprateno pismo do Mesaret Nikifer Melesin, na kogo Teofilakt mu napišal deka imalo vo niv "božansko i gospodsko" (Theophyl., col.377, D.)
- 13.Theophyl., col.312, A-B.

14. Ve razgledovaniet period Carigrad vaŕal za najgolem kulturn center na Vizantiskata imperija. Ve nego, spored edno soopštenie od Teofilakt, moŕele da se uŕivaat sekakvi "nasladi" (Theophyl., col. 497, B). Za Carigrad Nikita Honijat se iskalaŕ isto taka deka bil "oko na site gradovi", "staratel na prosvetuvanje", "sklad na sŕ ŕto e prekrasno" (Vidi: B. V. Farmakovskiŭ, Vizantiŭskiŭ pergameniŭ rukopisanŭŭ svitek: sŭ miniaturami, prinaldoŕaŭŭŭ Russko-mu Arheologiŕeskemu Institutu vŭ Konstantinopolŭ. IRALX, VI, v. p., 2-3. Sofiŭ, 1901, str. 359).
15. Poebatojno za Mihail Psel vidi: P. V. Bezobrazovŭ, cit. delo, 16-194.
16. M. Simeon, Pismata, str. IX.
17. P. V. Bezobrazovŭ, cit. delo, str. 125.
18. Toa osobeno se gleda od pismeto "Do Romeja Teofilakt", kade Teofilakt iskaŕuva svoi stavovi sprema pogledite na Aristotel i Pitagora (Theophyl., col. 556, D-557, A). Isto taka podatocite od 2-to po Lamiŭja pismo zberuvaat deka Teofilakt dosta dobre ja poznavaa antikata (Theophyl., col. 505, B-508, A).
19. Theophyl., col. 384, D.
20. P. V. Bezobrazovŭ, cit. delo, str. 122-123; Sp. i P. I. Uspenskiŭ, Isteriŭ Vizantiŭskoŭ imperii, III. Moskva, 1948, str. 127-131.
21. A. Teoderovŭ-Balanŭ, Sveti Klementŭ Ohridski, str. 6; M. Simeonŭ, Pismata, str. X-XI.
22. A. Teoderovŭ-Balanŭ, cit. delo, str. 6.
23. M. Simeon, Pismata, str. X-XI.
24. R. Katiŕiŕiŕ, cit. delo, str. 366.
25. Ibidem, 367-368.
26. Theophyl., col. 384, D.
27. Ibidem, col. 309, C: "Koj bi moŕel da mi sestavi hor od retorŭi, za da bi im stanal vrhoveŭ naŕalniŕ, kakev ŕto beŭ edno vreme".
28. Ve opehata na Komnenite so terminot "majstor" ($\mu\alpha\iota\sigma\tau\omega\rho$) se oznaŕuval prepodavatelet, koj zavzemal oficijalno mesto; glvata na retorŭite isto taka se vikala majstor (M. Andreeva, Rec. na "Pismata na Teofilakta Ohridski... Prevelŭ otŭ grŕcki Mitropolitŭ

Simeon...Byzantinoslavica, t.V.Praha, 1933-1934, str.478). Spored Katičik, majsterot na oratorite bil na prvo mesto sestavuvaj na govori i učitel na retorikata i filozofijata. Trguvajki od faktot deka Teofilakt postanal eden od najpoznatite objasnuvači na svetite pisma vo Istočnata crkva toj smeta deka majsterot na oratorite gm obja-
nuval i pismata (R.Katičić, cit.delo, str.367-368).

- 29.Theophyl., col.556, D-557, A; Sp.M.Simeon, Pismata, str.236-237.
- 30.Ibid., col.465, C; Sp.M.Simeon, Pismata, str.146.
- 31.R.Katičić, cit. delo, str.368.
- 32.Ibid., 368.
- 33.Theophyl., col.556, C-D-557, A-B.
- 34.Ibid., col.544, A.
- 35.Ibid., col.393, D.
- 36.Uspenski smeta deka Teofilakt kako arhiepiskop go napišal deloto za zabludata na Latinite. Spored nego ova delo Teofilakt go napišal vo 1091 g. (F.I.Uspenskiu, Isteri^a krestovah^a pohodov^a. S.Peterburg^a, 1900, str.8-9). Toa gledište e priyateno i od Snegarev, koj isto taka tvrdi deka Teofilakt bil megu prvite ohridski arhiepiskopi bidejki projavil opširna literaturna dejnost vo Ohrid. Pekraj spomenatite dela, koi Teofilakt gi napišal kako arhiepiskop, Snegarev gi naveduva ušte: Komentarite na sv.Pisanie, odnosno tolkuvanje^a te na celiot Nov zavet (osven Apokalipsisot i malite preroci na stariot zavet; Panageriket na Aleksej Komnen (I.Sn⁶garov^a, Isteri^a na Ohridskata arhiepiskopi^a, I, str.268-274). Sp. za delata na Teofilakt i : M.Drinov^a, S^ačineni^a, t.II.Sofi^a, 1911, str.62 i bel.19; D.Cuhlev^a, Isteri^a na B^algarskata crkva, t.I, str.899-901.
- 37.Theophyl., col.402, A-B.
- 38.Ibid., col.400, C-D.
- 39.Ibid., col.376, A.
- 40.V.G.Vasilevskiu, Vizanti i Pečen gi, str.139-144; F.Chalandon, Essai sur le règne d' Alexis Ier Comnène, p.XXIV-XXV; I.Sn⁶garov^a, Isteri^a na Ohridskata arhiepiskopi^a, I, str.201, bel.; M.Simeon, Pismata, str. XI-XII; V.N.Zlatarski, Isteri^a, II, str.263; R.Katičić, cit. delo, 368-370.

- P.Gautier, Essai sur la date d' intronisation de Theophylacte d' Achrida (1088/1089). XII congrès inter. des études byz., Résumés des communications. Ochride, 1961, p. 124-125.
41. G. Uspenskiū, Obrazovanie vterogo belgarskego carstva, str. 10, bel. 3; D. Cuhlev, Isteria na Belgarskata carkva, I, str. 871-872, bel. 4, 873.
42. Theophyl., col. 509, D.
43. Ibid., col. 402, A-B.
44. M. Simeon, Pismata, str. 163.
45. Theophyl., col. 413, C.
46. Ibid., col. 464, C-D; 465, A; Sp. M. Simon, Pismata, str. 143-145.
47. Ibid., col. 533, D-536, A.
48. Ibid., col. 480, D-481, A-B.
49. Ibid., col. 413, C.
50. Ibid., col. 377, D-380, A.
51. M. Simeon, Pismata, str. XIV-XV.
52. Ibid., XIV-XVII.
53. V. Nikolaev, Feodalni otnošení, str. 29, 49.
54. V. N. Zlatarski, Isteri, II, str. 265.
55. Isak Komnen umrel po 1111 g. Poopstojno za tea vidi pedele.
56. F. Rački, Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost. Bogomili i patareni. II izdanje. Beograd, 1931, str. 306.
57. Theophyl., col. 497, B-C; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 175.
58. Ibid., col. 413, B.
59. Ibid., col. 333, D-336, A.
60. Ibid., col. 344, A-B.
61. Annae Comnenae Alexias, edit. A. Reifferscheidii, vol. II. Lipsiae, 1884, p. 19, 19-23; Sp. V. N. Zlatarski, Isteria, II, str. 254; F. I. Uspenskiū, Isteria Vizantijskou imperii, III, str. 120-121.
62. Sp. F. I. Uspenskiū, Isteria Vizantijskou imperii, III, str. 94 sl.; G. Ostrogorski, Isterija Vizantije. Beograd, 1959, str. 336 sl.; D. Angelov, Isteria na Vizanti, II. Sofi, 1963, str. 151 sl.
63. Anna, lib. IV, cap. 8; ib. I, p. 156, 3-10; Sp. V. N. Zlatarski, Isteria, II, 173; V. Nikolaev, Feodalni otnošení, str. 24.
64. Theophyl., col. 517, C.
65. Ibid., col. 496, C. Teofilakt tuka veli deka živeel vo "Makedo-

1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 2681, 2682, 2683, 2684, 2685, 2686, 2687, 2688, 2689, 2690, 2691, 2692, 2693, 2694, 2695, 2696, 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2706, 2707, 2708, 2709, 2710, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2716, 2717, 2718, 2719, 2720, 2721, 2722, 2723, 2724, 2725, 2726, 2727, 2728, 2729, 2730, 2731, 2732, 2733, 2734, 2735, 2736, 2737, 2738, 2739, 2740, 2741, 2742, 2743, 2744, 2745, 2746, 2747, 2748, 2749, 2750, 2751, 2752, 2753, 2754, 2755, 2756, 2757, 2758, 2759, 2760, 2761, 2762, 2763, 2764, 2765, 2766, 2767, 2768, 2769, 2770, 2771, 2772, 2773, 2774, 2775, 2776, 2777, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782, 2783, 2784, 2785, 2786, 2787, 2788, 2789, 2790, 2791, 2792, 2793, 2794, 2795, 2796, 2797, 2798, 2799, 2800, 2801, 2802, 2803, 2804, 2805, 2806, 2807, 2808, 2809, 2810, 2811, 2812, 2813, 2814, 2815, 2816, 2817, 2818, 2819, 2820, 2821, 2822, 2823, 2824, 2825, 2826, 2827, 2828, 2829, 2830, 2831, 2832, 2833, 2834, 2835, 2836, 2837, 2838, 2839, 2840, 2841, 2842, 2843, 2844, 2845, 2846, 2847, 2848, 2849, 2850, 2851, 2852, 2853, 2854, 2855, 2856, 2857, 2858, 2859, 2860, 2861, 2862, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2868, 2869, 2870, 2871, 2872, 2873, 2874, 2875, 2876, 2877, 2878, 2879, 2880, 2881, 2882, 2883, 2884, 2885, 2886, 2887, 2888, 2889, 2890, 2891, 2892, 2893, 2894, 2895, 2896, 2897, 2898, 2899, 2900, 2901, 2902, 2903, 2904, 2905, 2906, 2907, 2908, 2909, 2910, 2911, 2912, 2913, 2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2920, 2921, 2922, 2923, 2924, 2925, 2926, 2927, 2928, 2929, 2930, 2931, 2932, 2933, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2939, 2940, 2941, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952, 2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 2967, 2968, 2969, 2970, 2971, 2972, 2973, 2974, 2975, 2976, 2977, 2978, 2979, 2980, 2981, 2982, 2983, 2984, 2985, 2986, 2987, 2988, 2989, 2990, 2991, 2992, 2993, 2994, 2995, 2996, 2997, 2998, 2999, 3000, 3001, 3002, 3003, 3004, 3005, 3006, 3007, 3008, 3009, 3010, 3011, 3012, 3013, 3014, 3015, 3016, 3017, 3018, 3019, 3020, 3021, 3022, 3023, 3024, 3025, 3026, 3027, 3028, 3029, 3030, 3031, 3032, 3033, 3034, 3035, 3036, 3037, 3038, 3039, 3040, 3041, 3042, 3043, 3044, 3045, 3046, 3047, 3048, 3049, 3050, 3051, 3052, 3053, 3054, 3055, 3056, 3057, 3058, 3059, 3060, 3061, 3062, 3063, 3064, 3065, 3066, 3067, 3068, 3069, 3070, 3071, 3072, 3073, 3074, 3075, 3076, 3077, 3078, 3079, 3080, 3081, 3082, 3083, 3084, 3085, 3086, 3087, 3088, 3089, 3090, 3091, 3092, 3093, 3094, 3095, 3096, 3097, 3098, 3099, 3100, 3101, 3102, 3103, 3104, 3105, 3106, 3107, 3108, 3109, 3110, 3111, 3112, 3113, 3114, 3115, 3116, 3117, 3118, 3119, 3120, 3121, 3122, 3123, 3124, 3125, 3126, 3127, 3128, 3129, 3130, 3131, 3132, 3133, 3134, 3135, 3136, 3137, 3138, 3139, 3140, 3141, 3142, 3143, 3144, 3145, 3146, 3147, 3148, 3149, 3150, 3151, 3152, 3153, 3154, 3155, 3156, 3157, 3158, 3159, 3160, 3161, 3162, 3163, 3164, 3165, 3166, 3167, 3168, 3169, 3170, 3171, 3172, 3173, 3174, 3175, 3176, 3177, 3178, 3179, 3180, 3181, 3182, 3183, 3184, 3185, 3186, 3187, 3188, 3189, 3190, 3191, 3192, 3193, 3194, 3195, 3196, 3197, 3198, 3199, 3200, 3201, 3202, 3203, 3204, 3205, 3206, 3207, 3208, 3209, 3210, 3211, 3212, 3213, 3214, 3215, 3216, 3217, 3218, 3219, 3220, 3221, 3222, 3223, 3224, 3225, 3226, 3227, 3228, 3229, 3230, 3231, 3232, 3233, 3234, 3235, 3236, 3237, 3238, 3239, 3240, 3241, 3242, 3243, 3244, 3245, 3246, 3247, 3248, 3249, 3250, 3251, 3252, 3253, 3254, 3255, 3256, 3257, 3258, 3259, 3260, 3261, 3262, 3263, 3264, 3265, 3266, 3267, 3268, 3269, 3270, 3271, 3272, 3273, 3274, 3275, 3276, 3277, 3278, 3279, 3280, 3281, 3282, 3283, 3284, 3285, 3286, 3287, 3288, 3289, 3290, 3291, 3292, 3293, 3294, 3295, 3296, 3297, 3298, 3299, 3300, 3301, 3302, 3303, 3304, 3305, 3306, 3307, 3308, 3309, 3310, 3311, 3312, 3313, 3314, 3315, 3316, 3317, 3318, 3319, 3320, 3321, 3322, 3323, 3324, 3325, 3326, 3327, 3328, 3329, 3330, 3331, 3332, 3333, 3334, 3335, 3336, 3337, 3338, 3339, 3340, 3341, 3342, 3343, 3344, 3345, 3346, 3347, 3348, 3349, 3350, 3351, 3352, 3353, 3354, 3355, 3356, 3357, 3358, 3359, 3360, 3361, 3362, 3363, 3364, 3365, 3366, 3367, 3368, 3369, 3370, 3371, 3372, 3373, 3374, 3375, 3376, 3377, 3378, 3379, 3380, 3381, 3382, 3383, 3384, 3385, 3386, 3387, 3388, 3389, 3390, 3391, 3392, 3393, 3394, 3395, 3396, 3397, 3398, 3399, 3400, 3401, 3402, 3403, 3404, 3405, 3406, 3407, 3408, 3409, 3410, 3411, 3412, 3413, 3414, 3415, 3416, 3417, 3418, 3419, 3420, 3421, 3422, 3423, 3424, 3425, 3426, 3427, 3428, 3429, 3430, 3431, 3432, 3433, 3434, 3435, 3436, 3437, 3438, 3439, 3440, 3441, 3442, 3443, 3444, 3445, 3446, 3447, 3448, 3449, 3450, 3451, 3452, 3453, 3454, 3455, 3456, 3457, 3458, 3459, 3460, 3461, 3462, 3463, 3464, 3465, 3466, 3467, 3468, 3469, 3470, 3471, 3472, 3473, 3474, 3475, 3476, 3477, 3478, 3479, 3480, 3481, 3482, 3483, 3484, 3485, 3486, 3487, 3488, 3489, 3490, 3491, 3492, 3493, 3494, 3495, 3496, 3497, 3498, 3499, 3500, 3501, 3502, 3503, 3504, 3505, 3506, 3507, 3508, 3509, 3510, 3511, 3512, 3513, 3514, 3515, 3516, 3517, 3518, 3519, 3520, 3521, 3522, 3523, 3524, 3525, 3526, 3527, 3528, 3529, 3530, 3531, 3532, 3533, 3534, 3535, 3536, 3537, 3538, 3539, 3540, 3541, 3542, 3543, 3544, 3545, 3546, 3547, 3548, 3549, 3550, 3551, 3552, 3553, 3554, 3555, 3556, 3557, 3558, 3559, 3560, 3561, 3562, 3563, 3564, 3565, 3566, 3567, 3568, 3569, 3570, 3571, 3572, 3573, 3574, 3575, 3576, 3577, 3578, 3579, 3580, 3581, 3582, 3583, 3584, 3585, 3586, 3587, 3588, 3589, 3590, 3591, 3592, 3593, 3594, 3595, 3596, 3597, 3598, 3599, 3600, 3601, 3602, 3603, 3604, 3605, 3606, 3607, 3608, 3609, 3610, 3611, 3612, 3613, 3614, 3615, 3616, 3617, 3618, 3619, 3620, 3621, 3622, 3623, 3624, 3625, 3626, 3627, 3628, 3629, 3630, 3631, 3632, 3633, 3634, 3635, 3636, 3637, 3638, 3639, 3640, 3641, 3642, 3643, 3644, 3645, 3646, 3647, 3648, 3649, 3650, 3651, 3652, 3653, 3654, 3655, 3656, 3657, 3658, 3659, 3660, 3661, 3662, 3663, 3664, 3665, 3666, 3667, 3668, 3669, 3670, 3671, 3672, 3673, 3674, 3675, 3676, 3677, 3678, 3679, 3680, 3681, 3682, 3683, 3684, 3685, 3686, 3687, 3688, 3689, 3690, 3691, 3692, 3693, 3694, 3695, 3696, 3697, 3698, 3699, 3700, 3701, 3702, 3703, 3704, 3705, 3706, 3707, 3708, 3709, 3710, 3711, 3712, 3713, 3714, 3715, 3716, 3717, 3718, 3719, 3720, 3721, 3722, 3723, 3724, 3725, 3726, 3727, 3728, 3729, 3730, 3731, 3732, 3733, 3734, 3735, 3736, 3737, 3738, 3739, 3740, 3741, 3742, 3743, 3744, 3745, 3746, 3747, 3748, 3749, 3750, 3751, 3752, 3753, 3754, 3755, 3756, 3757, 3758, 3759, 3760, 3761, 3762, 3763, 3764, 3765, 3766, 3767, 3768, 3769, 3770, 3771, 3772, 3773, 3774, 3775, 3776, 3777, 3778, 3779, 3780, 3781, 3782, 3783, 3784, 3785, 3786, 3787, 3788, 3789, 3790, 3791, 3792, 3793, 3794, 3795, 3796, 3797, 3798, 3799, 3800, 3801, 3

66. Theophyl., col. 308, B; 508, C.
67. Ibid., col. 376, B.
68. Ibid., col. 336, D-337, A-B-C-D; 388, B-C.
69. Ibid., col. 381, D.
70. Ibid., col. 384, C.
71. Ibid., col. 376, B-C.
72. M. Drinevz, Sčineniä, II, str. 61. Toj smteta deka Teofilakt stanal arhiepiskop okolu 1071 g.
73. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen literatur (527-1453) München, 1897, S. 133. Toj se opredeluva za 1078 g.
74. K. Gelzer, Der Patriarchat von Achrida. Leipzig, 1902, S. 8. Ovoj naučnik go prifatil vremeto koe što go opredelil Krumbacher.
75. Vidi kaj P. Gautier, L'épiskopat de Théophylacte Héphestos, p. 159-160.
76. E. Golubinskiu, Kratkiu očerkz pravoslavnah cerkveu, str. 43, 257-258. Spored ovoj naučnik Teofilakt ja dobil arhiepiskopskata dolžnost ne porano od 1084, tuku vo 1084-1085 g.
77. F. Rački, Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost, str. 304. Rački ja prifatil pretpostavkata od Golubinski.
78. K. Irečekz, Istorij na bulgaritö, Sofij, 1929, str. 161, 167. Ovoj naučnik bez da navleguva vo razrešuvanjeto na ova prašanje se opredelil deka Teofilakt postanal arhiepiskop okolu 1085 g.
79. G. Uspenskiu, Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva, str. 8 i sl. Uspenski poobstojno mu obrnal vnimanie na problemot okolu datata na naznačuvanjeto na Teofilakt za arhiepiskop vo Ohrid. Vrz osnova podatocite od prepiskata na Teofilakt toj došol do zaključok deka svojata arhiepiskopska karijera Teofilakt ja započnal porano od 1084 g.
80. D. Cuhlevz, Istorija na Bulgarskata crkva, I, str. 872, bel. 3 i 4. Ovoj naučnik bez da dađe svoi rezultati vo razrešuvanjeto na ovoj problem, go prifatil gledišteto deka Teofilakt ja započnal svojata arhiepiskopska karijera porano od 1084 g., t. E. toa od Uspenski.
81. I. Snčgarov, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 198, bel. 9. Ovoj naučnik isto taka ne obrnal pogolemo vnimanie za osvet-

luvanjeto na prašanjeto okolu datata na naznačuvanjeto na Teofilakt za arhiepiskop. Potpirajki se voglavno vrz rezultatite od Vasilevski se opredelil deka Teofilakt se opredelil deka Teofilakt stanal arhiepiskop po 1085 g.

82. V. Nikolaev, Edin feodalen institut od XI vek v našite zemi..., str. 109-110, 178. Ovoj naučnik smeta deka pismata isprateni do ~~Grigorij Pakurian~~ Grigorij Pakurian od strana na Teofilakt bile vsušnost adresirani do golemiot domestik na Zapadot a ne do nekoj negovi rodnini, pa trgnuvajki od toa deka toj zažinal 1086 g. se izjasnil deka Teofilakt postanal arhiepiskop pred 1086 g. Vrz osnova na vestite od pismoto na Teofilakt isprateno do Triadiškiot episkop, vo koe se veli deka ovoj episkop gi obračkal Ermencite vo pravoslavna vera, toj se izjasnil deka Teofilakt došol vo Ohrid ušte vo prvite godini od vladeenjeto na Aleksej Komnen. Nikolaev za žal ne ostanal dosleden na svojot stav. Nenavleguvajki vo suštinata na problemot toj padnal vo kontradikcija koga, vo objaveno delo istata godina (1951): "Feodalni otnošeniä v pokorenata ot Vizantiä i Bulgariä ...", na str. 37, 48, se izjasnil deka Teofilakt stanal arhiepiskop vo 1090 g., t.e. za datata što ja predložil Zlatarski. Vo istoto delo pak, na str. 30 še iskažal deka Teofilakt došol za arhiepiskop vo Ohrid "možebi vo 1090 g. (ako ne bil tamu i porano)".

83. V. G. Vasilevski, Vizantiä i Pečenögi, str. 138 sl. Vrz osnova vestite od Teofilaktovite dva trudovi: "Carsko vospitanie" i "Slovo kon samodržecot gospodin Aleksej Komnen", Vasilevski se izjasnil deka korespodencijata na Teofilakt treba da se datira od 1090-1008 g., t.e. deka Teofilakt došol za arhiepiskop vo Ohrid vo 1091 g. Vakvoto svoje gledište pokasno toj go potkrepil i so nekoj podatoci od korespodencijata na Teofilakt, vo rec. na "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva od Uspenski, koga se izjasnil deka Uspenski ne e vo pravo koga veli deka Teofilakt stanal arhiepiskop porano od 1084 g. (Vidi poobstojno za ova polemika vo spomnatata rec. na "Obrazovanie...", str. 148 sl.).

84. F. Chalandon, Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène, p. XXIII-XXIX. Chalandon isto taka mu obrnal izvesno vnimanie na vremeto

koga došol Teofilakt za arhiepiskop vo Ohrid. I toj, kako pred nego Uspenski i Vasilevski, ne se složil so gledišteto na Krumbaher deka Teofilakt postanal arhiepiskop vo 1078 g. Spored nego, Teofilakt ja započnal arhiepiskopskata kariera po mesec januari 1090 g. ili pak vo početokot na 1091 g. Takvoto svoje opredeluvanje Salandon go zavzel koga trgnal od podatocite na dvata Teofilaktovi trudovi: "Carsko vospitanie" i "Slovo kon samodržecot gospodin Aleksej Komnen", govo izgovoren, spored nego, na 6 januari 1090 g. Podocna od početokot na 1091 g. ne se opredelil bidejki smetal deka Teofilaktovoto pismo, isprateno do Nikifor Melesin, sodrži podatoci koi zboruvaat deka ovoj adresant na Teofilakt bil ispraten vo 1091 g. da ja organizira "bugarskata" vojska.

85. M. Simeon, Pismata, str. XI sl. Simeon obrnal poobstojno vnanie na datata koga bil naznačen Teofilakt za arhiepiskop, a i na hronologijata na negovite pisma. Trgnuvački od dvata truda na Teofilakt: "Carsko vospitanie" (napišano spored nego okolu 1089-1090 g. koga Konstantin imal 15-16 godini i za koe vreme Teofilakt bil vo Carigrad i ispolnuval dolžnosti: gakov na "Sv. Sofija", vospitatel na Konstatin i načalnik na carigradskite retori) i "Slovo kon samodržecot gospodin Aleksej Komnen" (govor održan spored Krumbaher (K. Krumbacher, Geschichte..., 1891, S. 192 g.) vo 1092 g.), Simeon se izjasnil deka Teofilakt bil izdignat vo čin na ohridski arhiepiskop okolu 1091/1092 g.; koja data protivoreči na datata koga bil održan govorot, t.e. pred 1 januari 1092 g., bidejki građanskata godina 1092 zafakala osum meseci porano od crkovnata.

86. V. N. Zlatarski, Nametnici-upravitelji na Bŭlgarija prez caruvaneto na Aleksij Komnin. Byzantinoslavica, IV. Praha, 1932, str. 139-152, 371-398; od istiot: Istori, II, str. 254 sl. Ovoj naučnik smeta deka Teofilakt ja započnal arhiepiskopskata kariera vo 1090 g. i toa esenta. Do togaš, smeta toj, Teofilakt bil vo Carigrad i vršel tuka važni funkcii: megu 1083 i 1090 g. bil učitel i vospitatel na Konstantin Porfirogenit, sinot na Mihailo VII Duka i deka kako takov go napisal svoeto delo "Carsko vospitanie" i toa ne pokasno od 1089-1090 god., pa bidejki negovata "Reč kon samodržecot gospodin Aleksej Komnen" bila održana na 6 januari 1090 g., zaključil Zlatarski deka

- vo ^{ova} vreme Teofilakt bil vo Carigrad kade togaš patriarhot Nikolaj Gramatik(1084-1111) go izdignal vo episkopski čin,a potoa imperatorot go naznačil za arhiepiskop na Ohridskata arhiepiskopija.
- 87.Ksanalatos(D.Kanalatos, Beiträge..., S.15-16) na prašanjeto za vremeto koga došel Teofilakt za arhiepiskop vo Ohrid ne obrnal nekoe naročno vnanie, tuku se zadovolil da go prihati datiranjeto od Šalandon i negovite sledbenici, t.e. deka arhiepiskopskata karijera Teofilakt ja započnal okolu 1090 g. Toj duri dava i eden pregled na datirani pisma od negovite prethodhici(str;20-21). Datite na ovie pisma se podudaraat so negovoto gledište deka Teofilakt postanal arhiepiskop okolu 1090 g. Megutoa, vo ovoj pregled, za žal, ne se dađeni predlaganite dati za neкои pisma od Uspenski, od koi neкои i nie gi primivme kako poverodostojni.
- 88.R.Katičić, Βιογραφικὰ περὶ Θεοφύλακτου, σελ. 364-372. Katičić obrnal poobstojno vnanie na prašanjeto za datumot koga došel Teofilakt na čelo na Ohridskata arhiepiskopija. Potpirajki se vrz podatocite od Teofilaktovoto delo "Reč~~ī~~ kon samodržecot gospodin Aleksej Komnen", ovoj naučnik go potkrepil gledišteto na Vasilevski, koe go smetal za ispravno, deka Teofilakt postanal arhiepiskop vo 1091 g. Katičić smeta deka se vo pravo naučnicite koi zaključile deka oficijalniot govor bil održan na 6 januari 1090 g., zošto vo vreme na praznikot vodiši sekogaš se održuvale govori vo čest na carot i na dvorjanite oficijalni retori. Koga go održal govorot, veli Katičić, Teofilakt bil majstor na retorite, pa so ogled na toa deka kako arhiepiskop prestanal da bide majstor na retorite, što e i razbirlivo, a koe go potvrđuvale i vestite od edno negovo pismo, može da se usvoi deka rakopolaganjeto za arhiepiskop na Teofilakt stanalo 1091 g. Deko vo ova godina bil Teofilakt veli arhiepiskop, smeta Katičić, pokažuvaat i podatocite od 5-to i 9-to po Mamijska pisma, koi bile napišani vo 1091 g., a bile ispratani na kesarot Nikifor Melesin, koj što ja organiziral vojskata na temata "Bugarija"(t.e. Makedonija) točno vo 1091 g.
89. Francuskiot naučnik Gotie, koj vo 1961 g. učestvuvaše so svoj referat na XII Međunaroden kongres na vizantoložite vo Ohrid, a čie

rezime e objaveno (P. Gautier, *Essai sur la date d'intronisation de Theophylacte d'Achrida* (1088/1089), p. 124-125), specijalno se bavel so razrešuvanje na problemot za datata na rakopolaganje na Teofilakt za arhiepiskop. Gotie ne se složil so svoje prethodnici-istraživači deka govorot od Teofilakt, upaten do aftokratorot Aleksej Komnen, bil izgovoren pred i po 1088 g. Vo vrska so vremeto koga bil održana ovoj govor, toj napišal specijalen trud, vo koj istaknal deka Teofilakt go održal ovoj govor ne vo svojstvo na arhiepiskop, tuku ušte kako učitel na retorite na 6 januari 1088 g. (P. Gautier, *Le discours de Theophylacte de Bulgarie a l'autocrator Alexis Ier Comnène* (6 janvier 1088). REB, t. XX. Paris, 1962, p. 93-130). Prifakajki takvo gledište, Gotie se opredelil deka pred 1088 g. Teofilakt ne postane arhiepiskop. Od druga strana toj smeta deka taa dolžnost Teofilakt ja prevzel ne podocna od 1090 g. Toa opredeluvanje Gotie go zasnovaval vrz podatocite od traktatot na optužbata podnesen od Grcite protiv Latinite, a koj spored nego bi trebal da se dakira pokasno od proletaka 1090 g. Zatoa Gotie došol do zaključok deka Teofilakt boravel vo Ohrid ušte pred proletta na 1090 g., so zabeleška deka zasega nemože da se precizira piveke. Vrz osnova na seto toa Gotie se izjasnil deka "bidejki Teofilakt bil ušte učitel na retorite vo početokot na 1088 g., no go gledame kako arhiepiskop vo početokot na 1090 g., proizleguva deka možel da bide naznačen bilo 1088 bilo vo 1089 g.". Ova datiranje Gotie go potkrepil so dopolnitelni podatoci i vo svojata ponova statija: "L' episkopat de Théophylacte Héphaistos...", p. 159-169.

90. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 148 sl.

91. G. Cedrenus ~~Georgius~~ CSHB, vol. II. Bonnae, 1839, p. 739, 5-13; Sp. V. N. Zlatarski, *Istoriq*, II, str. 120-121, 161; P. Gautier, L' episkopat de Théophylacte Héphaistos, p. 160.

92. Cedrenus, p. 742, 18-22; Sp. V. N. Zlatarski, *Istoriq*, II, str. 121; P. Gautier, cit. delo, str. 160.

93. I. Sntgarovz, *Istoriq na Ohridskata arhiepiskopiq*, I, str. 197-198; V. N. Zlatarski, *Istoriq*, II, str. 121; P. Gautier, L' episkopat..., p. 160.

94. Sp. V. N. Zlatarski, *Naměstnici-upraviteli na Bzlgariq*, str. 139-145, 160. Trgnuvajki od toa deka Jovan Duka bil ispraten da se bori

protiv Čaha vo 1092 g., Zlatarski smeta deka pismoto Teofilakt go ispratil ne porano od 1093 g. Ne e ubedljivo datiranje od Gotie deka Jovan Duka bil ispraten da se bori protiv Čaha, odnosno smenet od položajot duka na Drač vo 1091 g. (P. Gautier, L' episkopat..., p. 163-164), bidejzki kako pravilno utvrdil Litavrin (G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijski v XI-XII vv. Moskva, 1960, str. 289, bel. 4) Jovan Duka bil dvapati povikan da vojuva protiv Čaha: edniot pat esenta-zimata 1090, a vtoriot vo proletta 1092 g. Litavrin smeta deka po prvata ekspedicija Jovan Duka se vratil vo Drač, ne prekratuvajki pritoa negovata dolžnost, a deka duri po vtorata ekspedicija, vo letoto ili esenta 1092 g. bil smenet od upravničkata dolžnost nad Drač. Ottuka ovie podatoci ni davaat i nam za pravo so sigurnost da konstatiram deka pismoto Teofilakt go ispratil pri krajot na 1092 ili vo tekot na 1093 g.

95. Theophyl., col. 509, D.

96. Ibid., col. 325, A.

97. Ibid., col. 517, C.

98. Sp. P. Bezobrazovz, Boemundz Tarentskiŭ. ŽMNP, čast 6 CCXXVI. S. - Peterburgz, 1883, str. 66.

99. Theophyl., col. 416, B-C; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 90. Spored nas Simeon go ima popravilno prevedeno zborot *χρυσάματα* so "materijalnite predmeti", otkolku Uspenski (E. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 41-42) i Snegarov (I. Snegarovz, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 84), koi go prevele so "imoti", bidejki pod ovoj izraz ne se podrazbiraat i nepokretnite imoti na crkvite (nivi i sl.) tuku samo pokretnite.

100. Anna, lib., IV, cap. 8; I, p. 156, 3-28 + 157, 27; Sp. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 173; P. Bezobrazovz, Boemundz Tarentskiŭ, str. 62.

101. Sp. P. Bezobrazovz, Boemundz Tarentskiŭ, str. 62-64.

102. Ibid., 63-65.

103. V. G. Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva"..., str. 149-151.

104. I. Snegarovz, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, II I, str. 199, be
1883x289.

105. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 358.
106. R. Katičić, Βιογραφικὰ περὶ Θεοφύλακτου, c. 377-380.
107. Ū. Ivanov, Bolgarski starini iz Makedonije, str. 563-564.
108. Θ. Uspenski, Obrazovanje vtorogo bolgarskogo carstva, str. 6-7.
109. M. Simeon, Pismata, str. XXI-XXII.
110. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 264.
111. N. S. Deržavin, Istorija Bolgarii, II, str. 108.
112. G. Codinus, De officiis, ed. Bonnae, cap. 20, p. 101-105; Sp. M. Simeon, Pismata, str. XXI.
113. M. Simeon, Pismata, str. XXI.
114. Vidi za toa vo 1-to po Lamija Teofilaktovo pismo (Theophyl., col. 501-505). Sporedi za hronologijata na ova pismo kaj Θ. Uspenski, Obrazovanie..., str. 8-10; V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie... str. 154 sl.; K. Roth, Studie zu den Briefen des Theophylactos Bulgarus. Ludwigshafen, 1900, 1-22; M. Simeon, Pismata, str. 182-187; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 511-515.
115. Theophyl., col. 332, A.
116. Θ. Uspenski, Obrazovanie..., str. 6-7.
117. Theophyl., col. 376, B.
118. Ibid., col. 517, C.
119. Ibid., col. 308, B; 508, C.
120. I. Sntgarov, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 222-223; A. Iširkov, Zapadnite kraia na bolgarskata zemlja. Bŭlŭški i materijali za 11 karti. Sofija, 1915, str. XXV-XXVI; M. Simeon, Pismata, str. XXXI-XXXIV; D. A. Xanalato, Beiträge..., S. 59-61; R. Katičić, cit. delo, str. 383-385.
121. R. Katičić, c. d., str. 384-385.
122. F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 305. Podocna na slično gledište zastanal i R. Grujić, Teofilakt Ohridski, arhiepiskop i crkovni pisac (1084-1108). Narodna enciklopedija SHS, knj. IV. Zagreb, 1929, str. 537.
123. A. Milev, Žitie na Kliment Ohridski. Sofija, 1955, str. 16.
124. Theophyl., col. 525, B.
125. Ibid., col. 518, B.

126. Theophyl., col. 544, A.
127. Sp. I. Sn̆garov̆, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 268-274; A. Milev, Žitie na Kliment Ohridski, str. 16 sl.
128. Vidi kaj I. Sn̆garov̆, c. d., str. 268 i bel. 2.
129. E. Golubinskiŭ, Kratkiŭ očerkz istorii pravoslavnych cerkveŭ, s. 13.
130. V. G. Vasilevskiŭ, Vizantiŭ i Pečen̆gi, str. 138, 149, 329.
131. ♂. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 2, 15, bel. 1.
132. F. Chalandon, Essai sur le règne Alexis Ier Comnène, p. XXVII.
133. I. Sn̆garov̆, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 204, bel. 2.
134. M. Simeon, Pismata, str. XXXI-XXXIII.
135. V. N. Zlatarski, Istorij, II, str. 350.
136. D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 16.
137. V. Nikolaev, Feodalni otnošenij..., str. 33, 48.
138. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen litteratur..., (1891-I izd.), S. 191.
139. P. Gautier, L' episkopat..., p. 169; Sp. S. G. Mercati, Poesie di Bulgaria. Studi bizantini, I (Naples 1924), p. 180, 186. Nie go nemavme pri raka ovoj trud.
140. P. Gautier, L' episkopat..., p. 169-170.
141. Theophyl., col. 377, B-C-D-380, A.
142. Anna, II, p. 296, 8-9; Sp. V. N. Zlatarski, Istorij, II, str. 358, bel. 2. Zlatarski ne e prav koga smeta deka ovaa vest od Ana ~~XXXXXXXXXX~~ e pogrešna. Da ne se složi so podatokot od Ana go naterala vesta od Teofilakt od 12-to po Meursija pismo, vo koe kako vidovme soopštuva deka sevastokratorot Isak Komnen umrel. Trgnuvajki od toa deka Teofilakt umrel vo 1109 g., a sudenijeto na pop Vasilij i negovite privrženici stanalo 1111 g. smetal deka treba soopštenieto od Ana da se smeta za pogrešno. Opreduvajki se taka, Zlatarski vsušnost go usvoil pogrešното gledište od Vasilevski (V. G. Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str. 326, bel. 1) i Simeon ("Pismata...", str. 196-197).
143. Theophyl., col. 344, D-345, A; 348, B-C; 520, B-C-D.
144. Sp. D. Angelov, Istorij na Vizantiŭ, II, Sofij, 1963, str. 173-174.
145. Za da gi privleče na svoja strana obrnatite pavlikiani, Aleksej

- Kommen izdal gramota so koja im razdelil na povidnite pavlikiani podaroci i gi priključil vo redovite na vojskata. Spored Delger, ova gramota bila izdadena vo 1115 g. (F. Delger, Regesten der Kaiserlichen kunden des oströmischen Reiches, II. Leipzig, 1924-1927, br. 1268) Kako ispravno ova datiranje go prifatile i: V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 365, bel. 1; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 423, bel. 23; D. Angelov, Istorija na Vizantijska, II, str. 174.
146. Sp. G. Uspenski, Obrazovanie..., str. 2-3; M. Simeon, Pismata, str. ~~XXXX~~ II-III.
147. G. Uspenski, Obrazovanie..., str. 2-3.
148. Ibid., 3.
149. M. Simeon, Pismata, str. III. Kaj Simeon ima edna mala zbrka, koga navедуva deka 19-to pismo po Meursija se povtoruva i vo 26-to po Lamija. Vsušnost se povtoruva, so mali izmeni, 19-to po Meursija so 24-to po Lamija. Za ova i samiot avtor se poprava na str. 69.
150. G. Uspenski, Obrazovanie..., str. 3.
151. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 349, bel. 1.
152. Za rakopisite i izdaniyata na ova žitie vidi: D. T. Laskov, Žitie na Sv. Kliment Ohridski..., str. 11-115; A. Milev, Žitie na Kliment Ohridski, str. 3-29.
153. Sp. G. Uspenski, Obrazovanie..., str. 2 i od priloženieto str. 15. ~~Uspenski~~ Uspenski ne ni dava podatoci od koj vek se vaticanskite rakopisi. Takvi podatoci naogame kaj Lerou-Molinghen. Taa navедуva deka postojat dva vaticanski rakopisi: edniot ^{od} 1313 g. (Vaticanus 509), a drugiот od XVI vek (Vaticanus 432) (A. Lerou-Molinghen, Prélogomènes a une édition critique des "Lettres" de Théophylacte de Bulgarie ou de l'auto^{rite} ~~rité~~ de la "Patrologie Grecque" de Migne. Byzantion, t. XIII. Bruxelles, 1938, p. ~~253-262~~ 255 bel.).
154. Sp. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 12, bel. 3. Litavrin ne izvestuva deka neodamna bil napraven mikrofilm od Atonskite rakopisi na Teofilaktovi trudovi, koj sega se čuva vo Bibliotekata na Kongresot vo Vašington. Za žal ne ni e dostapen opisot na tie trudovi, što go izvršil E. W. Saunders, A. Descriptive Check List of Selected Manuscripts in the Monasteries of Mount Athos. Washington, 1957.

155. Sp. G. G. Litavrin, Bolgariž i Vizantiž, str. 12, bel. 3. Budimpeštanski ot rakopis na Teofilaktovite pisma, spored izvestuvanjeto od Litavrin, e od XVIII vek. Toj gi sodrža polovinata od pismata izdadeni vo PG od Minje. Sp. za opisot na rakopisite od Maria Kubinyi Libri manuscripti graeci in bibliothecibus budapestinensibus asservati. Budapestini, 1956, p. 14-15. Ovoj trud go nemavme pri raka ~~156. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie..."~~ Pokraj gorespomnatite rakopisi, postojat ušte nekolku rakopisi na Teofilaktovi trudovi: Laurentianus X. 13 (XVIe S.); Berolensis Philippicus 1447 (XVIe S.) (Vidi: A. Leroy-Molinghen, Prelégomènes..., p. 255 bel.).
156. Θ. Uspenski, Obrazovanie..., str. 3.
157. Ibid., 2.
158. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 168.
159. Θ. Uspenski, Obrazovanie..., str. 15-16 (priloženieto); Sp. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 319.
160. M. Simeon, Pismata, str. I-V; 1-238. Vo istoto spisanie, kade se izdadeni pismata, Simeon go ima prevedeno i Žitieto na Tiverioplskite mačenici (str. 239-269).
161. M. Andreeva, Rec. na "Pismata na Teofilakta Ohridski...", str. 476.
162. M. Simeon, Pismata, str. IV-V.
163. A. Leroy-Molinghen, Prelégomènes..., p. 253-262.
164. Ibid., 253-254.
165. A. Leroy-Molinghen, Les lettres de Théophylacte de Bulgarie. Métropolitite Syméon. Lettres de Théophylacte d' Ochrida, archevêque de Bulgarie (Recuell de l' Académie bulgare des seinces, t. XXVII Classes d'Hist., de Philos. et de Sc. Soc., 15). Sofia, 1931. Byzantion, t. XI. Bruxelles, 1936, p. 770-771.
166. V. Nikolaev, Feodalni otnošení..., str. 205-228.
167. So zagrižuvačko oko na tekstot na pismata od Teofilakt, što gi izdal Minje, pogledal ušte vo XIX vek Uspenski. Megutoa, toj ne se složil so gledišteto na tie naučnici, koi ne im go dale mestoto na Teofilaktovite pisma kako važni izvori za istorijata na "Bugarija" ~~xxxxxt.e~~ Makedonija vo vremeto na vizantiskoto gospodstvo, "vo najgolem stepen poradi žalnata sostojba na iz-

danieto na tekstot na prepiskata" na Teofilakt(Θ. Uspenskiū, Obrazovanie..., str. 1-2). Na ukažuvanje to od Uspenski se suprostavil Vasilevski. Toj se iskažal deka ukažuvanje to od Uspenski e preuveličeno, bidejki "so isključok na nekolku mesta tekstot e voopšto dostapen za razbiranje"(V.G. Vasilevskiū, Rec. na "Obrazovanie...", str. 168).

Izvesno somnenie na tekstot na Teofilaktovite pisma, što gi izdal Minje, iskažala i Lerua-Molingen. Taa se izjasnila deka ima izvesni greški i propusti vo navedenoto izdanie. Da zastane na takvo gledište vlijaelo sporeduvanje to hoe taa go izvršila na nekolku pisma izdadeni kaj Minje so kodeksite (A. Leroy-Molinghen, Prelégomènes..., p. 253-262; od istata: Les lettres..., p. 770-771). Poradi takvite iskažuvanja i Dujčev posumnal na tekstot od Minjevoto izdanie, kagax se izjasnil: "Ako navistina tolku nezadovolitelen e tekstot kojšto e daden vo Minje, a toj služel za osnova na site dosegašni isleduvači, nepovolja izniknuva mačno prašanje: dali ne se bile pred vremeni i pogrešni, veke po osnova, prevodot na mitropolit Simeon i pokraj site popravki, a isto i isleduvanje to na Ksanalatos? Najmaloto, što bi trebalo da se očkuva po negovoto kritičko izdanie na Teofilaktovite pisma, e-da se vnesat golemi promeni i dopolnjenja vo prevodot na mitropolit Simeon, a možebi i vo isleduvanje to na Ksanalatos. Dvajcata isleduvači meğutoa gò imaat toa opravdanie, što nikoj dosega ne go smetal tekstot vo Migne za tolku povreden"(Iv. Dujčev, Rec. na knigata od D.A. Xanalatos, Beiträge zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Makedoniens im Mittelalter... Makedonski pregled, g. XII, kn. 2. Sofi, 1940, str. 136). Ne e vo pravo Dujčev koga veli deka pred Lerua-Molingen nikoj ne go smetal tekstot kaj Minje za povreden, zošto kako ukažavme ponapred; slični somnevanja iskažale i drugi, a osobeno Uspenski.

168. V. Nikolaev, Feodalni otnošení, str. 44.

169. Srauvajki go tekstot kaj Minje so toj od budimpeštanskiot rakopis, Litavrin utvrdil do koj adresant vsušnost bilo isprateno pismoto, adresirano "do sevastot Pakurian". Kaj Minje ne e dadeno imeto na adresantot: *Τῷ ἑβαστῷ Πακουριανῷ* (Theophyl., col. 409, A). Bidejki vo budimpeštanskiot rakopis se veli deka toa pismo

Teofilakt go ispratil do: Τῷ Σεβαστῷ Πικουριανῷ κυρῷ
 Νικολαῷ (2 Fol. Graec., f. 46^v) Litavrin došel do zaključok
 deka adresantot se vikal Nikolaj Bakuriani, koj bil eden od rodni-
 nite na Grigorija Bakuriani, t.e. onoj što se spomenuva vo Barzski-
 te anali. Za nego pretpoložil ušte porano i Meursija, izjasnuvajki
 se deka toj bil pobeditelot nad "Persijancite i Frankite" vo 1073
 g. (Theophyl., col. 409, C.n. 36). Vidi za toa G.G. Litavrin, Bolgari⁴ i
 Vizanti⁴, str. 101, bel. 91.

170. Ar. B-dana, Kratko načertanie za tova, ^{ago} Bŕlgarsko Arhiepiskopstvo
 i crkavno svŕyennonačalie ne zavisŕlo otŕ Carigr. Patriarha vŕ
 stari vremena, a imenno otŕ 553 do 1797 g. Bŕlgarski kniŕici, ŕ.I, kn.
 I, ŕnuaria, 1860, str. 189-193.

171. E. Golubinskiŕ, Kratkiŕ očerki pravoslavnaŕ cerkveŕ..., str. 43.

172. V.G. Vasilevskiŕ, Vizanti⁴ i Pečenŕgi... Truda, I, str.

173. Pođ izrazot "Bugarija" Vasilevski ja podrazbira temata "Bugari-
 ja". Poobstojno za toa nie ke đademe vo tretata glava, koga ke sta
 ne zbor za voeno-administrativnata uprava vo Makedonija.

174. V.G. Vasilevskiŕ, c.d., str. 138.

175. F. Rački, Borba Juŕnih Slavena za drŕavnu neodvisnost u XI vieku.
 RAD JAZU, knj. XXV. Zagreb, 1873, str. 80-149; knj. XXVII (1874), str. 77-
 130. Istoto đelo e izdađeno po vtor pat 1931 g. vo Belgrad, zaedno
 so drugoto đelo na Rački "Bogomili i patareni": "Borba Juŕnih Sla-
 vena za drŕavnu neodvisnost. Bogomili i patareni, od P-ra Franje
 Račkoga, II izd. Beograd, 1931. Ođ ova izdanie se koristime i nie.

176. Vidi vo uvodot na II-to izd. na "Borba Juŕnih Slavena...", s. XXI.

177. Za ovie izdanija poobstojno vidi vo bugarskoto izdanie na kniga-
 ta od K. Irečekŕ, Istori⁴ na bŕlgaritŕ. Sofi⁴, 1929, str. XI-XVI.

178. K. Irečekŕ, c.d., str. 152, 156.

179. Œ. Uspenskiŕ, Obrazovanie..., str. 1-2. Vakvoto iskaŕuvanje na Uspen-
 ski ne e točno, bidejki kako navedovme pogore, Rački vo golema me-
 ra gi iskoristil Teofilaktovite pisma, ukaŕuvajki naedno deka se
 tie dragocenni izvori za izuŕuvanjeto istorijata na Makedonija.
 Da se izjasni Uspenski taka e priŕina toa što ~~nikomu~~ nemu ne mu
 bil poznat trudot od Rački, koj go publikuval vo R JAZU (Sp. za toa

M.Drinovz, Rec. na "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva" od
 G.Uspenskiu. Zapiski Imperatorskoj Akademii Nauk, t.39 (Prilozhenie
 br.8). S.Peterburg, 1880. Istata recenzija e preizdata vo "Sčine
 ni" na M.S.Drinovz, t.III. Sofi, 1915, ~~xxx~~ Od ovdeka i nie se koris
 ttime. Za ukažuvanje to od Drinov deka ^{na} Uspenski ne mu bil poznat tru
 dot od Rački vidi na str.249.

180.V.G.Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str.162,168.

181.K.Dinkov, Istori na bulgarskata crkva. Sofi, 1954, str.7.

ZABELEŠKI ZA VTORA GLAVA

- 1.V.Nikolaev, Feodalni otnošenja..., str.140.
- 2.Ibid., 140-141.
- 3.Ibid., 147.
- 4.D.A.Xanlatos, Beiträge..., S.66.
- 5.G.G.Litavrin, Krestanstvo Zapadnoŭ i južozapadnoŭ Bolgarii v XI-XII vv., str.227.
- 6.G.Cankova-Petkova, Feodalno to zemevladienie v južnite i južozapadnite bolgarski zemi pod vizanttiŭsko vladičestvo. Izvestia na instituta za istoria, 8.Sofia, 1960, str.305.
- 7.G.G.Litavrin, Krestanstvo..., str.227.
- 8.G.G.Litavrin, Bolgaria i Vizantia, str.73.
- 9.Θ.Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str.16.
- 10.A.P.Každān, Feodalnye otnošenja v Bolgarii v IX-načale XI v. Načalo feodalnoŭ razdroblenosti. "Istoria Bolgarii", t.I. Moskva, 1954, str.94.
- 11.Ŭ.Ivanov, Bolgarski stazini iz Makedonia, str.555.
- 12.G.G.Litavrin, Bolgaria i Vizantia, str.388.
- 13.Georgius Cedrenus, II, p.528-529; Zonarae epitome historiarum. PG, t.134. Paris, 1864, p.192; Sp.G.G.Litavrin, Bolgaria i Vizantia, s.38.
- 14.Theophyl., col.529, A-B-C-D.
- 15.Ibid., col.449, C; 452, A.
- 16.G.G.Litavrin, ~~Bolgaria i Vizantia~~ Krestanstvo..., str.228.
- 17.M.M.Freŭdenberg, Razvitie feodalnyh otnošenij v vizantiŭskoj derevne v XI-XII vv. UZVGPI. Velikie Luki, 1956, str.123.
- 18.K.Marks-F.Engels, Sočinenia, t.XXVII, str.680; F.Engels, Krestianskaja vojna v Germanii. Moskva, 1953, str.121.
- 19.A.P.Každān, Agrarnye otnošenja v Vizantii XIII-XIV vv. Moskva, 1952, str.83.
- 20.K.Marks-F.Engels, Sočinenia, XV, str.635.
- 21.A.P.Každān, Agrarnye otnošenja..., str.86.
- 22.Ibid., 89.
- 23.Theophyl., col.449, C; Sp.M.Simeon, Pismata, str.129.

24. A. P. Každan, *Agrarnae otnošeniâ...*, str. 74.
25. K. Marks-F. Engels, *Sočineniâ*, XXVII, str. 695; Obstožno za opština-
ta-marka sporedi kaj A. I. Neuskhin, *Voznikovenie zavisimogo*
krestianstva v Zapadnoû Evrope VI-VIII vekov. Moskva, 1956.
26. Theophyl., col. 457, C.
27. Ibid., col. 452, A; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 129.
28. P. Mutaščev, *Voûniški zemi i voûnici v Vizantiâ prěz XIII-*
XIV v. SpBAN, kn. XXVII. Sofiâ, 1923, str. 54.
29. Theophyl., col. 532, D-533, A; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 217.
30. Willermi Tyrensis, *Historia rerum in partibus transmarinis ges-*
tarum a tempore successorum Mahumeth usque ad annum Domini
1184. Bongars, *Gesta Dei per Francos etc.*, t. I, p. 658; Sp. V. N. Zla-
tarski, *Istoriâ*, II, str. 236-237; G. G. Litavrin, *Bolgariâ i Vizantiâ*
str. 425-426.
31. Vo vreme na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vo Ohrid se sret-
nuvaat najmnogu kolonisti Ermenci, Turci, Pečenezi, Kumani. Poob-
stožno za niv ke stane zbor vo tretata glava od našata rabota.
32. Theophyl., col. 313, C.
33. S. Uspenskiû, *Obrazovanie...*, str. 28, bel. 1.
34. Theophyl., col. 313, B-C.; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 4-5. Po smrtta
na sopstvenikot na zemjata imotot go nasleduvale ženata ili
sinovite. Zatoa feudalcite nastojuvale, kako jasno nablegnuva
Teofilakt, da gi likvidiraat tie naslednici, kako bi go prigrabi-
le tie imotot na zaginatiot sopstvenik (Sp. S. Uspenskiû, *Obrazo-*
vanie..., str. 28 i bel.).
35. Theophyl., col. 336, B-C-D.
36. G. Ostrogorski, *Pour l'histoire de la féodalité Byzantine*. Bru-
xelles, 1954, p. 139.
37. L. Petit, *Le Monastère de Notre-Dame de Pitié en Macédonie*. IRAIK
t. VI, 1900, p. 35.
38. N. Svoronos, *Recherches sur le cadastre byzantin et la fiscalité*
au XIe et XIIe siècles: le Cadastre de Thebes. Paris, 1959, p. 142
39. G. Ostrogorski, *Vizantijska seoska opština*. Glas SANU, knj. 10, 1961⁴
str. 155/

40. G. Ostrogorski, Vizantijska seoska opština, str. 155.
41. M. J. Sroznov, Borba za puti razviti^a feudalⁿh otnošení v Vizantii, Vizantijskie očerki, Moskva, 1961, str. 53 sl.
42. A. P. Každan, G. G. Litavrin, Očerki istorii Vizantii i ^{južn}h slav^{an}. Moskva, 1958, str. 180.
43. G. G. Litavrin, Bolgari^a i Vizanti^a, str. 59.
44. Ibid., 58.
45. Ibid., 63.
46. M. J. Sroznov, O haraktere i sušnosti vizantijskou^o obzini po Zemledeľ^{sk}o^m zakonu. VVr, X. Moskva, 1956, str. 44; A. P. Každan, Vizantijskaja obzina v IX-X vv. UZVGPI, 1955, str. 93-94.
47. K. Marks-F. Engels, Sočineni^a, XV, str. 639.
48. M. M. Freudentberg, Razviti^e feudalⁿh otnošení..., str. 113.
49. F. I. Uspenski^u, K^o istorii krest^{ians}kogo zemlevladieni^a v Vizantii. ŽMNP, č. CCXXV, Invar^r. S.-Peterburg, 1883, str. 64-67.
50. Ibid., 64. Toa gledište go priľatil i M. M. Freudentberg, c. d., 114, b.
51. Theophyl., col. 473, C.
52. Ibid., col. 524, A.
53. F. Engels, Sbornik "Ob Anglii". Moskva, 1952, str. 10; Sp. M. M. Freudentberg, c. d., str. 120-121; A. P. Každan, Formirovanie feudalⁿogo pomesti^a v Vizantii X vv. VVr, XI, 1956, str. 105.
54. Theophyl., col. 449, A; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 128.
55. Ibid., col. 445, C.
56. Ibid., col. 456, A-B.
57. Ibid., col. 536, A.
58. P. Tivčev, Narastvaneti^a na edroto zemevladenie v^zv Vizanti^a prez XII v. Izvesti^a na instituta za istori^a, 9. Sofi^a, 1960, str. 215.
59. Theophyl., col. 388, B.
60. Ibid., col. 332, C.
61. Ibid., col. 497, B-C.
62. Ibid., col. 516, D-517, A.
63. Ibid., col. 516, D.
64. Sp. G. G. Litavrin, Bolgari^a i Vizanti^a, str. 79.
65. Theophyl., col. 389, A.

66. Theophyl., col. 529, A-B-C.
67. Ibid., col. 424, A.
68. D. A. Xanlatos, Beiträge..., S. 28-29.
69. M. Simeon, Pismata, str. 171.
70. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 311.
71. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 90.
72. Ibid., 89-90. Vakvo misljenje iskažale ušte: A. P. Každan, Derevnja i gorod v Vizantiji IX-X vv. Moskva, 1960, str. 141-142; G. Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie v južnite i jugozapadnite bulgarski zemi pod vizantijsko vladicestvo. Izvestija na instituta za istorija, 8. Sofia, 1960, str. 280-284.
73. A. P. Každan, Derevnja i gorod, str. 176.
74. G. Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str. 282-283.
75. Theophyl., col. 449, C.
76. Sp. A. P. Každan, Derevnja i gorod, str. 175.
77. Sp. D. A. Xanlatos, Beiträge..., S. 53-55; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 347, bel. 131; "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 308-309.
78. G. Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str. 281.
79. Theophyl., col. 444, D-445, A.
80. Vidi vo 17-to i 18-to po Fineti pisma (Theophyl., col. 338-349).
81. L. Petit, Le Monastère de Notre-Dame..., p. 35, 21-25
82. Theophyl., col. 445, A.
83. Ibid., col. 457, A.
84. Ibid., col. 344, B.
85. L. Petit, Le Monastère de Notre-Dame..., p.
86. Theophyl., col. 445; D.
87. Ibid., col. 433, B.
88. Tivčev smeta deka rezka granica megu feudalnata sopstvenost na Teofilakt i taa na Ohridskata crkva nemalo (P. Tivčev, Narastvaneto na edroto zemevladenie v Vizantijska, str. 232).
89. Theophyl., col. 533, D.
90. Ibid., col. 449, C; Sp. G. Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str. 283.
91. Theophyl., col. 533, D-536, A-B; Sp. A. P. Každan, Derevnja i gorod, str. 141 bel. 84. koji sosema pravilno go kritikova stavot na Ksana-

- 92.Theophyl., col.533, D.
- 93.Ibid., col.533, D-536, A-B.
- 94.Ibid., col.536, A.
- 95.Ibid., col.316, B.
- 96.Ibidem
- 97.F.I.Uspenskiŭ, Istorija Vizantiŭskoŭ imperii, III.Moskva-Leningrad
1948, str.131-132.
- 98.Theophyl., col.448, B-C.
- 99.Ibid., col.533, D.
- 100.G.Cankova-Petkova, Feodalno to zemevladenie..., str.280; Sp. i G.G.
Litavrin, Bolgariŭ i Vizantiŭ, str.80.
- 101.Theophyl., col. ~~44~~ 524, A; 533, D-536, A.
- 102.Ibid., col.473, C-D.
- 103.Ibid., col.444-452.
- 104.Ibid., col.432, ~~G~~-D-433, A-B.
- 105.Ibid., col.424, A.Mitropolit Simeon pogrešno go razbral tekstot
koga go prevel taka kako da Teofilakt go imal dobieno za otsta-
penite planinski mesta "seloto koe se naogalo vo Ohrid"("Pisma-
ta...", str.96).Uspenski dal ^{inakov} ~~poveren~~ prevod.Toj smeta deka
dobila za otstapenite planini "ohridskata crkva mestence"("Obra-
zovanie...", str.40).Litavrin pak se izjasnil deka seloto koe go
dobil Teofilakt za otstapenite planinski pasišta bilo Mogila(
Bitolsko)("Bolgariŭ i Vizantiŭ...", str.82-87).Za najtočen pre-
vod go smetame toj kojšto go dala Cankova-Petkova:"prinadleža-
šteto na crkvata selo do Ohrid..."(G.Cankova-Petkova, Feodalno to
zemevladenie..., str.295, bel.1.).
- 106.Theophyl., col.448, B-G-D-449, A-B.
- 107.Ibid., col.338, C.
- 108.Ibid., col.445, C.
- 109.Ibid., col.448, C-D-449, A-B.
- 110.Ibid., col.489, B-C.
- 111.G.G.Litavrin, Bolgariŭ i Vizantiŭ, str.88.Toa osobeno se gleda
od 17-to po Fineti pismo,kade Teofilakt megudrugoto veli:"...
nie, ^{na}kojšto e povereno da se raspoređuvame so crkovnite prihodi,
ne priznavame za spravedljivo da potpaĝame pod smetkite na

- šoveški den so isključok na onie nešta, koi donesuvaat javna osuda... i mislime, i se ubeduvame i sebe si i drugite, DEKA SAMO BOG OČEKUVA+ ME DA SAKA OD NAS SMETKA" (Podvlekol B.P.) (Theophyl., col. 341, D; Sp.M. Simeon, Pismata, str. 21).
112. Theophyl., col. 445, C-D.
113. Ibid., col. 312, D.
114. Ibid., col. 500, A.
115. Ibid., col. 520, C.
116. Ibid., col. 516, A-B-C.
117. G.G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 118.
118. Theophyl., col. 417, A-B.
119. G.G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 119.
120. Sp. G. Ostrogorski, Pronija. Prilog istorii feudalizma u Vizantiji i u južnoslovenskim zemljama. Beograd, 1951, str. 11-12; od istiot: Istorijska Vizantije, str. 350-351; M.M. Freudenberg, O feudalnoju votčine v Vizantii XI-XII vv. VVr, XVIII, 1961, str. 16 sl.
121. G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 351.
122. Ibid., 351.
123. M.M. Freudenberg, O feudalnoju votčine v Vizantii XI-XII vv., s. 16 sl.
124. Ibid., 17.
125. Theophyl., col. 365, A-B-C-D-368, A. Za svojot odnos so haristiki, Teofilakt megudrugoto eve što mu napišal na hartofilaksot Nikifor: "Vie znaete na kakva visokopostavena ličnost e potčinen Grigorij i kolku mu e potreben toj poradi svojata srčnost na crkovnata služba, so koja se odlikuva vo crkovnata muzika kako gikon i prvenec megu pejačite. Toa najprvin treba da se ima vo predvid, a potoa ti znaeš podobro od site drugi, deka ne e bezopasno da gi prima čovek onie, koi gi napuštaat drugite manastiri ili crkvi bez soglasnost na nivnite ~~prerazgovori~~ pretpostaveni. Kako, vpročem, možeš jas da go zadržam vo mojata crkva toj običen i diven čovek bez da bil toj snabden so razrešenje od LICETO/KOJEŠTO GO VLADEE MANASTIROT i bez da ima barem pismo od igumenot, koe bi ne pretpazuvalo od glavobolie? Neli znaeš podobro od site, deka brkačite na se,

sledačite na episkopite, obično gi ostavaat pravilata vo nekoj ~~xxx~~ agol mulesani i mrsni, ili rasfrleni po sredinata, gordo gi gazat, a koga stane potreba... gi obogatuvaat kako rožbi..., gi protivost vuvaat protiv nas i strogo ne izobličuvaat za nivnoto narušuvanje. Zatoa ne go zadržav čovekot kaj sebe tuku mu dašov na znanie, deka bi bilo potrebno da zeme od poslušnite pismeno razrešenje, a od igumenot eden vid otpusna preporaka. No, bidejki sega se naučiv od negovo pismo, deka upravnicite na manastirot ne mu davale napismeno otpuštuвање, ne znajam što da pravam, zašto nemožam da se iskažam kolku kopneam da go ubrojam vo klirot na crkvata, na koja sum pre-stojatelj, no se bojam od zavista i zlobata na lugeto, koi možat da ja potpalat zatišenata svirepost na lošotilite. Međutoka, ako tvojata svetost misli, deka otkako mi predstavi toj preporučeno pismo, potpišano od igumenot, ...vo takov slučaj neka dojde i ke bide primen so zadovolstvo. No, ako sogledaš, deka toš ne e dosta, a treba i bezdrugo i razrešenje od pogornite, ke se nasekiram, navistina, zato što se lišuvam od takov čovek..." (Sp. M. Simeon, Pismata, str. 41-42; D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 34-35; V. Nikolaev, Feodalni otnošení, str. 137; G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 124).

126. Sp. M. Levčenko, Vizantijski feodalizam X-XII vv. "Sbornik dokumentov po socialno-ekonomičeskoj istorii Vizantii". Moskva, 1951, str. 136; G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 351.
127. Theophyl., col. 525, C; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 327-328 i bel. 3, kade e dašena ispravka na tekstot kaj Minje sprema budimpeštanskiot rakopis.
128. D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 33; V. Nikolaev, Feodalni otnošení, str. 136.
129. Theophyl., col. 537, B.
130. M. M. Frejdenberg, O feodalnoj votčine..., str. 27-28.
131. M. M. Frejdenberg, Monastarska votčina v Vizantii XI-XII vv. UZVEPI, t. 4, v. p. 2. Velikie Luki, 1959, str. 56.
132. G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 351. Toj smeta deka imperatorot imal želba preku haristikiite da go ograniči manastirskoto ~~xx~~ zemjovlađenje koe postojano rastelo.

133. Poobstojno za pronijata vidi: G. Ostrogorski, Pronija, str. 11 sl., a i navedenata tamu literatura; A. P. Každan, Agrarnie otnošenia v Vizantii, str. 202 sl., i navedenata tamu literatura; G. G. Litavrin Bolgaria i Vizantiq, str. 144 sl.; P. Tivčev, Narastvaneto na edroto zemevladenie..., str. 238 sl.; D. Angelov, Istoriq na Vizantiq, II, str. 139 sl.
134. G. Ostrogorski, Pronija, str. 16-17.
135. G. G. Litavrin, Bolgaria i Vizantiq, str. 151.
136. Theophyl., col. 472, C-D-473, A.
137. Vizantiŭskiŭ vremenik, VI, 1953, str. 366; Sp. Iv. Duŭčev, Edno kratko opisanie na Vardara ot XII v. MPr, g. XIII, kn. 3. Sofiq, 1942, s. 4-5; G. G. Litavrin, Bolgaria i Vizantiq, str. 151.
138. Theophyl., col. 533, D-536, A-B.
139. G. Cankova-Petkova, Feodalното zemevladenie..., str. 281, 299.
140. G. G. Litavrin, Bolgaria i Vizantiq, str. 147.
141. D. A. Xanalatoŭ, Beiträge..., S. 31-33.
142. V. G. Vasilevskiŭ, Materiali dlq vnŭtreneŭ istorii vizantiŭskogo gosudarstva. ŹMNP, č. 202, aprel, 1879, str. 401. Ovoj trud nie go nemavne pri raka, pa zatoa mislenjeto na Vasilevski go davame sprema G. G. Litavrin, Bolgaria i Vizantiq, str. 148 i bel. 251.
143. A. P. Každan, Rec. na "Pour l'histoire de la féodalité Byzantine" od G. Ostrogorskiŭ. VVr, X, 1956, str. 224; od istiot: Derevnq i gorod str. 141-142.
144. G. G. Litavrin, Bolgaria i Vizantiq, str. 147-148.
145. Theophyl., col. 532, A-B.
146. Ibid., col. 533, D-536-A.
147. Ibid., col. 313, B-C; Sp. 9. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 28, bel. 1.
148. Ibid., col. 405, C.
149. Ibid., col. 549, A-B.
150. Ibid., col. 316, A.
151. Ibid., col. 372, A-B.
152. Ibid., col. 533, D-536, A-B.
153. Ibid., col. 340, A.

154. Theophyl., col. 500, B; Sp. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 137, bel. 218.
155. Ibid., col. 452, A.
156. Ibid., col. 337, C.
157. Ibid., col. 337, bel. 37.
158. M. Simeon, Pismata, str. 18-19.
159. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 271; V. Nikolaev, Feodalni otnošeni, str. 90.
160. V. G. Vasilevski, Materiali..., str. 401, 415; Sp. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 130.
161. F. Uspenski, K istorii krestjanskogo zemevladienija, str. 66-67.
162. M. M. Frejdenberg, Razvitie feodal'nych otnošeni..., str. 114, bel. 6; od istiot: O feodal'noj votčine v Vizantii, str. 9.
163. M. M. Levčenko, Rec. na "Agrarnoe otnošeni v Vizantii XIII-XIV vv." A. P. Každana. VVr, 1953, str. 280.
164. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 131.
165. Theophyl., col. 445A.
166. Ibidem
167. Ibid., col. 448, C-D-449, A.
168. Ibid., col. 433, D.
169. V. Nikolaev, Feodalni otnošeni, str. 154-155.
170. Theophyl., col. 549, A-B.
171. Vakva politika vodele sprema domašnite feudalci i Turcite, koga gi potčinile balkanskite zemji (Sp. I. S. Dost, Borba serbskogo naroda protiv tureckogo iga XV-načale XIX v. Moskva, 1958, str. 13; B. Džurdžev, O uticaju turske vladavine na razvitan naših naroda. GIDBH, g. II. Sarajevo, 1950, str. 41).
172. Theophyl., col. 308; B; 508, C.
173. Ohričanite sami go povikale Boemund i mu go predale gradot. Među toa, tvrdinata ne možel da ja prezeme bidejki ja branel jak vizantiski garnizon (Sp. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 175).
174. V. I. Lenin, Sočineni, t. III. Leningrad, 1941, str. 157.
175. D. Angelov, Agrarnite otnošeni v Severna i Sredna Makedonija prez XIV vek. Sofija, 1958, str. 37.
176. Theophyl., col. 529, A-B-C.

- 177.Theophyl., col.449, C-D-452, A.
- 178.G.Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str.295.
- 179.D.Angelov, Agrarnite otnošeniã v Severna i Sredna Makedoniã, str.36.
- 180.G.Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str.295.
- 181.Ibid., 294; Sp.D.Angelov, Agrarnite otnošeniã..., str.36.
- 182.Theophyl., col.524, A; 536, A; Sp.G.Cankova-Petkova, c.d., str.295.
- 183.Ibid., col.449, A.
- 184.Ibidem
- 185.Ibid., col.445, C-D; 516, C.
- 186.Ibid., col.449, A.
- 187.Ibid., col.424, A; 445, C.
- 188.Ibid., col.444, D-445, A.
- 189.Ibid., col.513, A. Deka pod ovoj izraz se podrazbiraat "gospodarski vladenija" a ne "carski vladenija", kako pogrešno se izjasnile Uspenski, Simeon, Zlatarski i Nikolaev, a i avtorite na "Historija naroda Jugoslavije", I, nie ke dademe obrazloženiã podole vo našata rabota.
- 190.Theophyl., col.424, A. Mitropolit pogrešno go ima svaten tekst kaj Minje, koga go prevel: "za potrebite na krepostnite robi" ("Pismata...", str.96). Potočno go ima prevedeno ova mesto Cankova-Petkova: "za da i' služad (na crkvata, b.m.) negovite parici" ("Feodalno zemevladenie..." (str.295, bel.1).
- 191.Toa se gleda i od prepiskata na Teofilakt, koga posledniot naveduva vo edno pismo deka poradi čestiot nabor Ohridskata oblast bila dosta ogolena od rabotno naselenie (Theophyl., col. 532, C-D-533, A).
- 192.K.A.Osipova, Sistema klasm v Vizantii X-XI vv. "Vizantiuškie očerki". Moskva, 1961, str.174-185.
- 193.Vidi gñ 17-to, 18-to i 19-to po Fineti pisma.
- 194.Theophyl., col.444, D-445, A-B.
- 195.Ibid., col.405, C.
- 196.Ibid., col.500, A-B.
- 197.Ibid., col.313, G; Sp. G.Uspenskiũ, Obrazovanie..., str.28, bel.1.
- 198.Ibid., col.341, D.

199. Toa se zaključuva, kako vidovne, ne samo od toa što Teofilakt tul imal mnogu kult, kula, ribnjaci, vođenici i sl., tuku i od negovo zavzemanje da ne se odzeme vo neograničen broj naselenieto od taa oblast vo vizantiskata vojska.
200. Theophyl., col. 360, A.
201. Sp. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 310; G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 80 sl.; G. Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str. 280; P. Tivčev, Narastvaneto na edroto zemevladenie..., str. 232.
202. Theophyl., col. 432, C.
203. Ibid., col. 524, A; 536, A; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 162.
204. Na primer vladenijata na golemiot domestik na Zapadot Grigori; Bakuriani (Pakurian) bile raspostraneti po razni oblasti, koi gi polzuvale negovi bliski rodnini (Sp. za toa: V. Nikolaev, Edin feodalen institut..., str. 99-173). Do eden rodnina na Grigorij Bakuriani ispratil nekolku pisma i Teofilakt, napomnuvajki pritoška deka toj vladeal so luže, a što znači i zemjeni vladenija. Pismata vsušnost se ispratani do Nikolaj Bakuriani (Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 101, bel. 91).
205. Theophyl., col. 533, D.
206. Ibid., col. 372, B.
207. Ibid., col. 472, C-D-473, A.
208. Sp. P. Tivčev, Narastvaneto na edroto zemevladenie..., str. 244.
209. G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 349-352.
210. ~~210~~ Ograničeni broj selani koi gi dobivale od državata feudalci-te, se označuvale so izrazot *ῥησινοί* (Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 87; A. P. Každan, Derevn i gorod, str. 176, sl).
211. Theophyl., col. 316, B. Zavisnoto naselenie se označuvalo so izrazot "parici" vo X-XIV vek samo vo Makedonija, Vizantija i Bugarija. Vo Srbija toa naselenie se označuvalo so izrazot "meropsi"; vo Bosna so "kmeti" (Sp. D. Angelov, Agrarnite otnošenja..., str. 93 i bel. 3, a i navedenata tamu literatura po ova prašanje; M. Miletic, *Circa la parola Μεροπες. Orienta-lia christiana periodica*, fasc. I. Roma, 1965, 201-232.

212. Theophyl., col. 557, B.
213. Ibid., col. 444, C; 449, D.
214. Ibid., col. 500, B.
215. Ibid., col. 424, A.
216. M. Simeon, Pismata, str. 5, 129.
217. Ibid., 126, 178, 237.
218. Ibid., 132.
219. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 294, sl.
220. V. Nikolaev, Feodalni otnošenja, str. 112-113.
221. G. Cankova-Petkova, Igozapadnite bŭlgarski zemi prez XI vek spored "Strategikon" na Kekavmen. Izvestija na IBI, t. 6. Sofija, 1956, str. 614.
222. A. P. Každan, Derevnja i gorod, str. 97.
223. M. M. Frejdenberg, Diskussija v Vizantii XI-XII v. UZVGPI, t. 3. Veliki Luki, 1958, str. 355-356.
224. M. M. Frejdenberg, O feodalnoju votčine v Vizantii XI-XII vv., s. 14
225. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 198-200.
226. Ibid., 176.
227. "Istorija Bolgarii", I, str. 108; Sp. G. Ostrogorski, O vizantiskim državnim seljacima i vojnicima. Glas SAN, Odelj. druž. nauka, CCXIV. Beograd, 1954, str. 40-41.
228. Theophyl., col. 424, A.
229. Ibid., col. 449, C-D.
230. M. Simeon, Pismata, str. 129.
231. Ů. Ivanovz, Bŭlgarski starini iz Makedonija, str. 547-562.
232. S. Lišev, Nŭkoi dannii za feodalnite otnošenija v Bŭlgarija prez X v IIBI, VI. Sofija, 1956, str. ; Sp. od istiot: Za stokovoto proizvodstvo vzv feodalna Bŭlgarija. Sofija, 1957, str. 49-51.
233. K. A. Osipova, Razvitie feodalnoju sopstvenosti na zemlja i zakrepaenie krestanstva v Vizantii X v. VVr, X, 1956, str. 78.
234. Theophyl., col. 449, C-D; Sp. G. Cankova-Petkova, Feodalnoto zemevladenie..., str. 283-284.
235. A. P. Každan, Derevnja i gorod, str. 175. Ovoj avtor i vo drugoto svoje delo: "Formirovanie feodalnogo pomestija...", str. 116-117, naveduva deka patronatot ne gi pravil selanite vednaš lično zavisni.

- 236.Theophyl., col.452, A.
- 237.Ibid., col.444, C.
- 238.Ibid., col.452, A.
- 239.Ibid., col.529, A+B-C-D.
- 240.Ibid., col.516, A-B-C.
- 241.V.Nikolaev, Feodalni otnošenja, str.131 sl.
- 242.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.176; Sp. "Istorija Bolgarii", I, str.108; D.Angelov, Voprasi na feudalizma v bolgarskite zemi pre XIII-XIV v.IP, g.XVII, br.1, 1961, str.78.
- 243.Sp.P.Tivčev, Za klasovata borba vzv vizantijskoto selo prez XII v IP, g.XVII, br.1, 1961, str.78.
- 244.Theophyl., col.449, C.
- 245.G.Gankova-Petkova, Feodalna renta v bolgarskih zemljah pod vizantijskom vladicestvom.VVr, XIX, 1961, str.9. Spored Litavrin parikat sevgarat raspolagal so zemja 40-50 modii prvo kacestvo(G.G.Litavrin, ~~Bolgarija i Vizantija~~ Krestjanstvo..., str.244).
- 246.Theophyl., col.449, C.
- 247.G.G.Litavrin, Krestjanstvo..., str.243.
- 248.Ibid., 233; Sp.D.Angelov, Voprasi na feudalizma v bolgarskite zemi, str.78.
- 249.Theophyl., col.313, C.
- 250.Ibid., col.449, B.
- 251.G.G.Litavrin, ~~Bolgarija i Vizantija~~ Krestjanstvo..., str.233.
- 252.Theophyl., col.529, B-C.
- 253.Ibid., col.529, B.
- 254.Sp. A.P.Kazdan, Agrarnoe otnošenija..., str.134; G.G.Litavrin, Krestjanstvo..., str.234; D.Angelov, Istorija na Vizantija, II, str.10 sl.
- 255.Theophyl., col.449, A-B.
- 256.Sp.M.M.Freudenberg, Monastarska votčina v Vizantii XI-XII vv., str.72-73.
- 257.Ibid., 72 sl.
- 258.Ibid., ~~72~~ 73.
- 259.Theophyl., col. ⁴⁴⁵ ~~448~~, A-B; ~~457~~ ~~458~~
- 260.Ibid., col.452, A-B; 457, C.
- 261.V.Nikolaev, Feodalni otnošenija..., str.67-69.

262. M. M. Freudenberg, Monast rska votčina v Vizantii XI-XII vv., 73.
263. Ovoj termin vo izdadenite pisma od Minje ne se stetnuva bidejk tekstot e osakaten: ἡ... κληρικοὺς ἢ ἑτέροισι τινὲς ἀφείλετο (Theophyl., col. 517, A-B). Mitropolit Simeon ne uspeal da go ispravi tekstot. Vo vrska so toa toj se izjasnil deka "tuka e povreden tekstot i mačno možat da bidat popolnети eden ili dva zbora" ("Pismata...", str. 200, beleškata). Rasipaniot tekst uspeala da go ispravi, odnosno popolni, Belgijankata Lerrua-Molingen: ἡ λόγῳ χειρικοῦ ἢ ὁρωτζίνας ἀφείλετο (A. Leruy-Molinghen, Prolegomènes..., p. 257). Deko vakvata popravka e ispravna pokažuva i tekstot na ova pismo vo budimpeštanskiot rakopis: ἡ λόγος χειρικοῦ ἢ ὁρωτζίνας ἀφείλετο (2 Fol. Graec., f. 7^v; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 189, bel. 72).
264. A. Leroy-Molinghen, Trois mots slaves dans les lettres de Theophylacte de Bulgarie. "Annuaire de l' Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves", t. VI. Bruxelles, 1938, p. 117.
265. V. Nikolaev, Feodalni otnošenija..., str. 184.
266. G. G. Litavrin, Nalogovaja politika ..., str. 109; od istiot: Krestjanstvo..., str. 237; od istiot: Bolgari i Vizanti, str. 189 sl.
267. G. Cankova-Petkova, Feodalnaja renta v bolgarskih zemljah, s. 16-17
268. Theophyl., col. 517, A-B; 525, C.
269. G. Cankova-Petkova, c. d., str. 17.
270. Sp. za takvi primeri: R. M. Grujić, Lična vlastelinstva srpskih crkvenih predstavnik u XIV i XV veku. GSND, knj. XIII. Skoplje, 1934, str. 58-64.
271. Theophyl., col. 517, A.
272. Ibid., col. 341, C-D; Sp. za slično: R. M. Grujić, Lična vlastelinstva srpskih crkvenih predstavnik..., str. 53-58; M. M. Freudenberg, O feodal nou votčine..., str. 26 sl.; M. L. Abramson, Votčina v južnoj Italii IX-XI vv. "Vizantijskie očerki". Moskva, 1961, str. 152.
273. Theophyl., col. 517, B; 525, C.
274. G. G. Litavrin, Krestjanstvo..., str. 241.
275. D. Angelov, Agrarnite otnošenija..., str. 111; od istiot: Vžprosi na

- feodalizma v bulgarskote zemi..., str.79; G.Cankova-Petkova, Feodalna renta..., str.17; G.G.Litavrin, Bolgari⁴ i Vizanti⁴, str.187.
276. G.G.Litavrin, Krest⁴nastvo..., str.236-237; od istiot: Bolgari⁴ i Vizanti⁴, str.187.
277. Theophyl., col.337, B. Brauning, kojšto isto go iskoristil ovoj podatok od Teofilakt, pogrešno go razbral smisolot na tekstot koga se : izjasnil deka Teofilakt vo krajot na XI vek spomenuva za toa deka "bugarsko dete od pet ~~xxx~~ godini, se zelo vo ropstvo od danočnite činovnici" (R.Brauning, Rabstvo v Vizantijskou imperii (600-1200). VV: XIV, 1958, str.51). Sp. pravilen prevod: M.Simeon, Pismata , str.18; G.G.Litavrin, Krest⁴nastvo..., str.235-236; od istiot: Bolgari⁴ i Vizanti⁴ str.186.
278. Theophyl., col.405, C.
279. Ibid., col.372, B.
280. "Studi Bizantini", I. Roma, 1925, 189-190. Ovoj trud ni beše nedostape: Vidi za vestite od Teofilakt kaj G.G.Litavrin, Bolgari⁴ i Vizanti⁴ str.186.
281. Theophyl., col.500, A-B.
282. Jus Graeco-Romanum, III, ed. G.E.Zacharie von Lingenthal. Lipsiae, 185' p.405.
283. R.Brauning, Rabstvo v Vizantijskou imperii , str.52.
284. G.G.Litavrin, Bolgari⁴ i Vizanti⁴, str.183, 396, 408.
285. A.P.Každan, Derevn⁴ i gorod, str.77 sl.
286. E.Lipšic, Ob osnovnih spornih voprosah rannevizantijskogo feodalizma. Vopros⁴ istorii, 6. Moskva, 1961, str.109-110.
287. Theophyl., col.508, A.
288. R.Brauning, Rabstvo v Vizantijskou imperii, str.51-52.
289. Od pokasni izvori se doznava deka postoele celi ~~xxx~~ zavisni sela na otroci (Sp.D.Angelov, Agrarnite otnošení..., str.110).
290. V.P.Mutafčieva, Za priloženieto na rabski⁴ trud v Osmanskoto stopa stvo prez XV-XVI v. "Isledvani⁴ v čest na Marin Drinov" Sofi⁴, 1960, str.511 sl.
291. Ibid., 512-513 sl.
292. "Studi Bizantini", I, s.189-190; Sp. G.G.Litavrin, Bolgari⁴ i Vizanti⁴ str.187.

293. A.P. Každan, *Derevnŭ i gorod*, str. 78.
294. Jus. Graeco-Romanum, III, p. 402, 403; Sp. I. Sakxovŭ, *Edna novela na Aleksij Komnin za robj bŭlgari*. "Sbornikŭ vŭ čestŭ na Vasilŭ N. Zlatarski". Sofijŭ, 1925, str. 367-387; A.P. Každan, *Derevnŭ i gorod*, str. 77-78, bel. 86; G.G. Litavrin, *Bolgariŭ i Vizantiŭ*, str. 183-184.
295. "Studi Bizantini", I, str. 190; Sp. G.G. Litavrin, *Krestŭnstvo...*, str. 236.
296. Theophyl., col. 532, C-D-533, A.
297. Ibid., col. 372, B.
298. Za toa se zboruva vo "Strategikonot" na Kekavmen, kade se istaknuva deka vo vreme na vojna ili vostanie robovite često pati ja potkrepuvale stranata na feudalniot gospodar (Cecaumeni Strategicon et incerti Scriptŭris de officiis regis libelus. Ed. V. Wassilevskij et V. Jernstedt. Petropoli, 1896, p. 65, 4-5, 68, 7-8; Sp. G. Cankova-Petkova, *Ogozapadnite bŭlgarski zemi prez XI vek spored "Strategikona" na Kekavmen*, str. 605; M.M. Freŭdenberg, *O feudalnoŭ votčine v Vizantii*, str. 27-28.).
299. G.G. Litavrin, *Bolgariŭ i Vizantiŭ*, str. 193.
300. Theophyl., col. 445, C-D.
301. Ibid., col. 313, C.
302. Ibid., col. 500, A.
303. Ibid., col. 448, C-449, A.
304. Ibid., col. 380, C; 468, A; 481, C; 514, C-D.
305. Ibid., col. 472, C-D-473, A.
306. Ibid., col. 416, D.
307. Vo ovoj period se razvila mestna makedonska živopisna škola (Sp. V.N. Lazarev, *Živopis XI-XII vekov v Makedonii*, str. ~~181-182~~ 181 sl.)
308. M.M. Freŭdenberg, *O feudalnoŭ votčine v Vizantii*, str. 18 sl.
309. Ŭ. Ivanovŭ, *Bŭlgarski stŭmini izŭ Makedoniŭ*, str. 550-562.
310. Theophyl., col. 448, B.
311. Ibid., col. 448, C.
312. G.G. Litavrin, *Krestŭnstvo...*, str. 240.
313. Ibid., 240; od istiot: *Bolgariŭ i Vizantiŭ*, str. 194.
314. Theophyl., col. 448, C.
315. Ibid., col. 448, B.

316.Theophyl., col.448, D-449, A.

317.Ibid., col.448, B.

318.Ibid., col.445, A-B.

319.Ibid., col.500, B.

- 320.Za razvitokot na imunitetot vo Vizantija postoi opširna postara i ponova literatura.Od postarite avtori zaslužuvaat da se spomenat: . kovenko, K istorii immuniteta v Vizantii. r ev, 1908 str.55 sl.; K.N.Uspenskiu, Oskussii-immunitet v Vizantijskou imperii.VVr, XXIII(1917-1922), str.74 sl. Od ponovite naučnici pogolemo vnimanie obrnate:A.P.Každan, Agrarnie otnošenija..., str 95 sl.; od istiot: Formirovanie feodalnogo pomestija v Vizantii, str.121 sl.; od istiot: Oskussii i oskussata ^{v Vizantii XII vv.} "Vizantijskie očerki". Moskva, 1961, str.186 sl.; B.T.Gorinov, Poznevizantijskii immunitet.VVr, XI(1956), str.177 sl.; od istiot: Poznevizantijskii feodalizam. Moskva, 1962, str.156 sl.; G.Ostrogorskiu, K istorii immuniteta v Vizantii.VVr, XIII(1958), str.55 sl.; D.Angelov, Agrarnite otnošenija v Severna i Sredna Makedonija prez XIV vek, str.123 sl.; od istiot: Voprasi na feodalizma v bolgarskite zemli prez XIII-XIV vek, str.72 sl.; od istiot: Istorija na Vizantija, II, str. 143 sl.; M.M.Freudenberg, Oskussii v Vizantii XI-XII v.UZVGPI, v. p.3(1958), str.339 sl.; od istiot: O feodalnou votčine v Vizantii XI-XII vv., str.15 sl.; G.Cankova-Petkova, Feodalnoto zemevladenie..., str.295 sl.; K.V.Hvostova, Nekotore voprosi istorii immunitetnih gramot makedonskih monastireu v XIV v.VVr, XIX(1961), str.38 sl.; G.G.Litavrin, Bolgari i Vizantija, str.219 sl.
- 321.D.Angelov, Agrarnite otnošenija..., str.123; K.V.Hvostova, Nekotore voprosi istorii immunitetnih gramot..., str.38.
- 322.A.P.Každan, Oskussii i oskussata, str.215.
- 323.Theophyl., col.448, B; 449, A.
- 324.V.Nikolaev, Feodalni otnošenija..., str.117; G.Ostrogorskiu, K istorii immuniteta v Vizantii, str.95 sl.; M.M.Freudenberg, Oskussii v Vizantii XI-XII v., str.354 sl.
- 325.A.P.Každan, Oskussii i oskussata, str.212 sl.; od istiot: Derevna i gorod, str.179 sl.
- 326.G.Cankova-Petkova, Feodalnoto zemevladenie..., str.296; G.G.Litavrin, Bolgari i Vizantija, str.321 sl.

- 327.E.E.Lipšic,Ob osnovnih spornih vprašanjih istoriji ranevizantijskog feudalizma, str.110.
- 328.Theophyl., col.413, C-D.
- 329.Ibid., col.529, C.
- 330.Ibid., col.497, B-C.
- 331.Ibid., col.484, C-D; 517, C-D.
- 332.Ibid., col.533, D-536, A.
- 333.Ibid., col.344, B; 533, D-536, A.
- 334.D.A.Xanlatos, Beiträge..., S.58-59.
- 335.Theophyl., col.512, A-513, A. Litavrin smeta deka tuka stanuje zbor za feudalci koji se koriste od danočen imunitet.Tie-imale često pati pod sebe i sopstveni sveštenici poradi što nemele potreba da baraat duhovni usluge od oficijalnoto duhovenstvo na svojata eparhija(G.G.Litavrin,Bolgarija i Vizantija, str.361).
- 336.Theophyl., col.449, A-B.
- 337.Ibid., col.528, C-D.
- 338.Ibid., col.533, D-536, A.
- 339.Ibid., col.313, C-D-316, A-B-C-D-317, A; 448, B-C.
- 340.M.M.Freüdenberg, O feudalnoju votčine v Vizantii, str.14.
- 341.A.P.Každan, Derevnja i gorod, str.177.
- 342.M.M.Freüdenberg, O feudalnoju votčine v Vizantii, str.14.
- 343.A.P.Každan, Derevnja i gorod, str.177.
- 344.Theophyl., col.316, B.
- 345.Ibid., col.345, D; 433, A-B.
- 346.Ibid., col.500, B.
- 347.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.215-216.
- 348.Theophyl., col.516, D-517, A-B; 525, C-D.; Sp. ispravkata na tekstot od Minjevoto izdanie kaj A.Leroy-Molinghen, Prélogomènes..., p. 255-261; V.Nikolaev, Feodalni otnošenijs, str.212-215; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.318, bel.33.
- 349.Theophyl., col.533, D-536, A-B.
- 350.Ibid., col.448, B.
- 351.Ibid., col.448, C.
- 352.Ibid., col.529, A-D.
- 353.Ibid., col.536, A-B.

354.Theophyl.,col.536,A-B.

355.Ibidem

356.Istaknuvanjeto od Teofilakt deka na privilegijate na crkvata bila stavena izvesna pregrada(Theophyl.,col.448,B),odnosno deka prihodite na arhiepiskopijata bile smaleni za razlika od porano(Theophyl.,col.388,C),jasno go potvrđuva toa.

357.M.M.Freudentberg,O feudalnoŭ votčine v Vizantii,str.15.

358.Theophyl.,col.365,B-C-D-368,A.

359.M.M.Freudentberg,O feudalnoŭ votčine v Vizantii,str.27 sl.

360.Theophyl.,col.537,B.

361.Ibid.,col.365,B-C-D-368,A.

362.Ibid.,col.516,A-B-C;Sp. gi popravkite od M.Simeon,Pismata,str.198;G.G.Litavrin,Bolgariŭ i Vizantiŭ,str.233,bel.98.

363.V.Nikolaev,Feodalni otnoŝeniŭ,str.178;sp. i str.130.

364.Ibid.,131.

365.M.M.Freudentberg,O feudalnoŭ votčine v Vizantii,str.15.

366.G.G.Litavrin,Bolgariŭ i Vizantiŭ,str.234.

367.Θ.Uspenskiŭ,Obrazovanie...,str.32,bel.

368.Na sudenjeto učestvuvala pokraj imperatorot Aleksej Komnen,negoviot brat Isak Komnen,patriarhot Nikolaj Gramatik, i drugi visoki prestavnici od svetovnata i duhovna vlast(Sp.D.Angelov,Bogomilstvoto v Bzlgariŭ,Sofiŭ,1961,str.226-232).

369.Theophyl.,col.345,D.

370.Ibid.,col.345,A,D;348,C;520,B-C-D.

371.Ibid.,col.349,B.

372.Ibid.,col.389,A.

373.Ibid.,col.445,A.

374.Ibid.,col.528,C-D.

375.Takov na primer bil raspopeniot kaluger,koj spored Teofilakt bil "opŝtestveno i državno zlo"(Theophyl.,col.516,C).

376.Gorjanov na primer smeta deka sudskiot imunitet iaku se zarodil vo XI vek negoviot razvitok započnal pokasno vo XIII i XIV vek(B.T.Gorjanov,Pozdnevizantiŭskiŭ imunitet,str.187,199;sp.i od VVr(1957,XII tom),str.114-115;Každyan isto taka nesvrzuvajki ja ekskusijata so imunitetot,smeta deka sudskiot imunitet e

- karakteren samo za pòkasna Vizantija makar što toj se zarodil ušt
vo IX-X vek(A.P.Každan,Formirovanie feodalnogo pomest^{ca},str.106;
od istiot:žskussi^ž i žskussat^{ca},str.202 sl.).
- 377.Theophyl.,col.516,B;532,B.
- 378.Ibid.,col.337,C.
- 379.F.I.Uspenskiu,K^zistorii krest^{ca}nskogo zemevledeni^a v Vizantii,
str.64.Uspenski sosema pravilno smeta deka postoele dva vida
kasta:državni i privatni.Poslednite se prisvojuvale zaedno so
selskite stasi od vlastelite,so što^{vo} tie mesta izniknuvale bo-
gati gospodarski stopanstva(c.d.,str.64-65).
- 380.D.Angelov,V^zprosi na feudalizma v bzlgarskite zemi,str.71.
- 381.Theophyl.,col.524,A-B. Simeon ne e prav koga zborot *στρατός* go
svatil deka i vo ovoj slučaj značel vojska(M.Simeon,Pismata,sti-
209).Uspenski go rastolkuval ovoj izraz kako lugeto na Roman,
odnosno negovata svita(F.I.Uspenskiu,K^zistorii krest^{ca}nskogo
zemevladeni^a v Vizantii,str.66).Litavrin ~~isto~~ smeta deka ovoj
izraz g^o označeval odredot na Roman(G.G.Litavrin,Bolgari^a i
Vizanti^a,str.83).
- 382.G.G.Litavrin,Bolgari^a i Vizanti^a,str.240.
- 383.F.I.Uspenskiu,K^zistorii krest^{ca}nskogo zemevladeni^a v Vizantii,
str.65.
- 384.M.M.Freūdenberg,O feodalnoū votčine v Vizantii,str.28.
- 385.Theophyl.,col.516;B.
- 386.Ibid.,col.432,C-D-433,A-B.
- 387.Ibid.,col.481,C.
- 388.Ibid.,col.360,A.
- 389.Ibid.,col.457,A.
- 390.Ibid.,col.516,C.
- 391.Ibid.,col.308,B;508,C.
- 392.Ibid.,col.518,D-520,A.
- 393.Ibid.,col.325,A;480,C.
- 394.Ibid.,col.536,A.
- 395.Ibid.,col.520,C.
- 396.Ibid.,col.517,C-D.

397. Theophyl., col. 524, D-525, A.
398. Ibid., col. 333, D-336, A.
399. Ibid., col. 469, C.
400. Ibid., col. 433, D-436, A-B.
401. Ibid., col. 388, B-C.
402. V. I. Lenin, Sočineni~~a~~, t. III, str. 158.
403. Theophyl., col. 400, D; 445, D.
404. Za pokasni nazivi sp. D. Angelov, Agrarnite otnošení~~a~~..., str. 147.
405. Theophyl., col. 476, D.
406. Ibid., col. 445, A.
407. ~~Trif~~ B. Nedkov, Bzlgari~~a~~ i szsednite i' zemi prez XII vek spore~~a~~
Idrizi. Sofi~~a~~, 1960, str. 37-44.
408. Theophyl., col. 477, A.
409. Ibid., col. 400, D.
410. B. Nedkov, Bzlgari~~a~~ i szsednite i' zemi..., str. 37-41.
411. Theophyl., col. 532, D.
412. A. P. Každan, Agrarni~~e~~ otnošení~~a~~..., str. 46.
413. Theophyl., col. 500, B.
414. Ibid., col. 316, C.
415. Ibid., col. 448, B-C.
416. Vakviot sistem na oranje na zemjata vlečel koreni ušte od anti-
kata, a bil vo upotreba kako vo XI-XIII vek, taka i podocna (Sp.
A. P. Každan, Agrarni~~e~~ otnošení~~a~~..., str. 43-44. Vidi ja i posočena~~a~~
ta literatura). Ovoj sistem na oranje na zemjata se koristel
vo Makedonija vo vreme na Samuil (G. G. Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~,
str. 15), a i podocna vo XIII i XIV vek (Sp. D. Angelov, Agrarni-
te otnošení~~a~~..., str. 153).
417. Theophyl., col. 532, B.
418. Ibid., col. 400, D.
419. Ibid., col. 313, C.
420. Sp. G. G. Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str. 15.
421. Ibid., 15.
422. Theophyl., col. 400, D; 476, D.
423. Ibid., col. 449, A-B.

424. A.P. Každan, Agrarni e otnošení..., str. 45-46.
425. Theophyl., col. 424, A.
426. Ibid., col. 445, C.
427. Ibid., col. 449, A-B.
428. Ibid., col. 448, B-C.
429. Ibid., col. 445, C.
430. Ibid., col. 485, A.
431. Lj. Lape, Odbrani četiva za istorijata na makedonskiot narod, I. Skopje, 1951, str. 61.
432. V. Mošin, Ljetopis popa Dukljanina. Zagreb, 1950, str. 81-82.
433. Theophyl., col. 472, C.
434. Ibid., col. 520, C-D.
435. Ibid., col. 400, D.
436. Ibid., col. 316, C.
437. Ibid., col. 332, B.
438. Ibid., col. 504, C; 508, A.
439. Lj. Lape, Odbrani četiva za istorijata na makedonskiot narod, I, str. 95.
440. Ibid., 121.
441. A.P. Každan, Agrarni e otnošení..., str. 49.
442. Theophyl., col. 372, B. Vo drugo pismo Teofilakt naveduva deka siromasite koi nemale ptici za hrana za vreme na post dobiva~~l~~ le ribi od crkvata (Theophyl., col. 517, D-520, A).
443. Theophyl., col. 448, C; Sp. G.G. Litavrin, Bolgari~~4~~ i Vizanti~~4~~, str. 322, bel. 43.
444. Ibid., col. 380, C; 517, D-520, A.
445. Ibidem
446. Ibid., col. 380, C.
447. B. Nedkov, Bzlgari~~4~~ i szsednite i' zemi..., str. 39.
448. Ibid., 37.
449. G.G. Litavrin, Bolgari~~4~~ i Vizanti~~4~~, str. ~~18~~ 19.
450. Theophyl., col. 445, C-D.
451. Ibid., col. 312, D.

452. Theophyl., col. 337, B-C.
453. Ibid? col. 337, D-340, A.
454. B. Nedkov, *Bolgarija i susednite i' zemi...*, str. 37.
455. Ibidem
456. Theophyl., col. 424, A; Sp. G. Cankova-Petkova, *Feodalното zemevladenie...*, str. 295, bel. 1.
457. Theophyl., col. 312, D.
458. "Studi Bizantini", I, Roma, 1925, p. 189-190. Ova delo mi beše nedostapno. Podatocite se zemeni od G. G. Litavrin, *Krestanstvo...*, str. 236, 239; od istiot: *Bolgarija i Vizantijska*, str. 193.
459. Theophyl., col. 449, A-B.
460. V. Nikolaev, *Feodalni otnoseni*, str. 154-155.
461. G. G. Litavrin, *Bolgarija i Vizantijska*, str. 129-131.
462. Viza e denes mal grad vo podnožieto na Strandža planina 52 klm jugozapadno od Lozengred.
463. B. Nedkov, *Bolgarija i susednite i' zemi...*, str. 75.
464. Theophyl., col. 313, C.
465. Ibid., col. 500; B.
466. Ibid., col. 472, C-D-473, A.
467. Ibid., col. 456, C. Teofilakt tuka naveduva deka parikot Lazar se vrtel okolu praktorite, t.e. gi pomagali so cel tie da go snabdat pokraj drugoto i so počisti i popriskojni ališta, kakvi što nosele predstavitelite na feudalnata klasa.
468. Za sveštениčko obleklo Teofilakt spomenuva vo 7-to po Lamijsko pismo (Theophyl., col. 516, A). Za zanaetčii-šivači koji bile zavisni od manastirov i koji mu prigrutuvale i dostavuvale razni predmeti sp. D. Angelov, *Agrarnite otnoseni...*, str. 189 sl.
469. Sp. za toa D. Angelov, ~~agrarните otnoseni...~~ Istorija na Vizantijska, II, str. 152-154, kako i posochenata tamu literatura.
470. Deka proizvodite na Balkanot se prodavale po niski ceni naveduva i Idrizi. Toj soopštuvaa deka na pazarot vo Niš proizvodite se prodavale po mnogu niski ceni (B. Nedkov, *Bolgarija i susednite i' zemi...*, str. 71).

471. I. Sakxovz, Trgovništva vo Makedonija prěz VII-XIV vćkove. Makedonija, g. I, kn. VI. Sofija, 1922, str. 19.
472. Ibidem
473. Theophyl., col. 456, C.
474. Vo vizantiskata satira "Timarion" od XII vek za ova se veli: "Denot na sveti Dimitrija (vo Solun-b.m.), -e takov golem praznik, kako Panatinei vo Atina ili Panionii vo Milet; toa e veličanstveno makedonsko veselie, i se sobira na nego narod ne samo tamošniot, makedonskiot, no sekakov i od sekade: Grci od razni oblasti na ~~Elx~~ Elada, mizijskite pleminja, koi go naseluvaaat prostranstvoto duri do Istr i predelite na Skitija, Kampanci, Italijci, Iberi, Luzitan- ci, Kelti zad Alpite. Nakratko zboruvajki, duri krajbrežieto na Okeanot ispraka molenici koi da se poklonat na toj svetec-taka e golema negovata slava po cela Evropa. Jas sum čovek od daleka- ta Kapadokija... ništo ne mi se otrgna od moeto vñimanie. Zatoa jas se iskačiv na brdenceto, koe se izvišuvaše na red ⁵⁰panagirski- ot plošad, i bez prečđi se razgledaš. Panagirot izgledaše vaka: šatorite na trgovcite, izgredeni eden sproti drug... Ako pak tebe, moj ljubezni drugar, te interesira... što jas vidov, koga se spušći- tiv od brdenceto, -togaš prestavi si na sebe, -se na svetov, što se sozdava od racete na tkajačite..., stoki od Beotija i Peloponez, se što trgovskite korabi uvezuvaaat za Elinite od Italija. Ne po- mal del vnesuva isto taka Fenikija, Egipet, Ispanija... Site tie trgovci uvezuvaaat napravo vo stara Makedonija i Solun...". Pona- tamu se veli deka na panagirot imalo doneseno golem broj konji, goveda, ovci, t.e. "sevozmožni životni", koi gi otkupuvale dojdeni- te trgovci (Za se vidi: "Vizantijska satira "Timarion". Perevod S. V. Polakovoŭ i I. V. Felenkovskoŭ. Predislovie F. E. Lipšic. VVr, VI, 1953, str. 367-368).
475. Theophyl., col. 485, A.
476. Ibid., col. 372, A-B.
477. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 131.
478. K. V. Hvostova, Nekotore voprosi ~~xxxxxxx~~ istorii imunitetnih gramot makedonskih monastereŭ v XIV v., str. 38; Sp. A. P. Kažadan, For

- mirovanie feudalnogo pomestja..., str.103.
- 479.K.V.Hvostova, Nekotore voprosi..., str.38; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.201; P.Tivčev, Za klasovata borba v vizantijskoto selo prez XII vek. IPr, g.XVII, kn.1. Sofija, 1961, str.87.
- 480.K.V.Hvostova, Nekotore voprosi ..., str.38.
- 481.M.M.Freidenberg, O feudalnoju votčine v Vizantii, str.15.
- 482.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.201-219; G.Cankova-Petkova, Feodalna renta..., str.6-25; P.Tivčev, Za klasovata borba..., 88sl
- 483.Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.201-219; G.Cankova-Petkova, Feodalna renta..., str.6-25.
- 484.D.A.Xanlatos, Beiträge..., S.40 sl.
- 485.V.Nikolaev, Feodalni otnošenijska, str.158 sl.
- 486.M.M.Freidenberg, Monastarskaja votčina v Vizantii XI-XII v., 73.
- 487.Sp.P.Tivčev, Za klasovata borba..., str.83, i navedenata literatura
- 488.Theophyl., col.517, A; 424, A.
- 489.Stanuva zbor za seloto koe crkvata go dobila do Ohrid vo razmena za otstapeni planinski mesta. Za toa taa posedovala carski hrisovul(Theophyl., col.424, A; Sp.G.Cankova-Petkova, Feodalno zemevledenie..., str.295, bel.1).
- 490.Theophyl., col.424, A. Simeon ne e vo pravo koga ovoj del od pismoto go prevel: "za muždite na krepostnite si robi"; Sp.popraviler prevod kaj G.Cankova-Petkova, Feodalno zemevledenie..., str.284; od istata: Feodalna renta..., str.21; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.213.
- 491.Theophyl., col.449, B.
- 492.Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.203. Ovoj podatok go nateral Freidenberga da se iskaže deka feudalcite nastojuvale da sozdadat priselnicite parički stopanstva, bidejki na toj način tie bile po produktivni za svoje gospodari(M.M.Freidenberg, Monastarskaja votčina..., str.72).
- 493."Studi Bizantini", I, p.189; Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.213.
- 494.Theophyl., col.372, B.; Sp.ispravkata na tekstot kaj M.Simeon, Pisnata, str.47, bel.

- 495.Sp. za takvi primeri G.Cankova-Petkova, Feodalna renta?..., 21 ;
- 496.Ibidem
- 497.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.218-219.
- 498.Sp.A.P.Každan, Agrarnoe otnošenijs..., str.118; P.Tivčev, Za klasovata borba..., str.83. Vo "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 311, e iskazano misljenje deka taa dostigala vo XI-XII vek do 20 dena vo godinata.
- 499.Theophyl., col.532, A-B.
- 500.Ibid., col.533, A.
- 501.M.M.Freudenberg, Monastarskaja votčina..., str.73; Sp.A.P.Každan, Derevnja i gorod, str.175.
- 502.A.P.Každan, Derevnja i gorod, str.177.
- 503.Theophyl., col.393, A: *καταρκτηστής καλέηρε τὰ τῶν ἐλεεινῶν ὡς δὲ ὁ κατεπάνος, καὶ τὸν χούν ἐλικμάτε*; Sp. G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.326.
- 504.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.326.
- 505.D.A.Xanlatos, Beiträge..., S.46.
- 506.V.Nikolaev, Feodalni otnošenijs, str.197-199.
- 507.G.Cankova-Petkova, Feodalna renta..., str.18 i bel.112 kade e iskazano kritika na prevodot od Simeon.
- 508.P.Tivčev, Za klasovata borba..., str.84.
- 509.Theophyl., col.376, B.
- 510.Ibid., col.388, B.
- 511.Od Idrizi se doznava deka skoro site makedonski gradovi bile izgradeni na nepristapni planini ili brda.Na primer na takvi mesta bile izgradeni:Ohrid,Polog(Vo naukata seušte se vodi po-lemika dali postoeł togaš grad Polog.Vo posledno vreme Tomoski mu obrnal specijalno vnimanie na toj problem.Toj došol do zaključok deka podatokot od Idrizi ne e siguran, zašto toj gi sobiral podatocite od nesigurni izvori:trgovci, i sl.Pogađajki i od vesti te na drugi sovremenici Tomoski se izjasnil deka vo XI i XII vek ne postoeł grad Polog, tuku ~~razna~~ oblast Polog koja se delela na dva dela(T.Tomoski, Dali postoeł grad Polog.GINI, g.I, br.1 Skopje, 1957, str.271-275), Deko postoeł oblast Polog se izjasnil i Litavrin(G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str.317), Stru-

- mica, Serrez, Lerin, Voden, Maleševo i dr. (B. Nedkov, *Bulgaria i susednite i' zemi...*, str. 37-41).
512. Theophyl., col. 517, C. Kula imal i Teofilakt vo Ohrid (Ibid., col. 516, C).
513. Sp. G. Cankova-Petkova, *Feodalna renta*, str. 17; P. Tivčev, *Za klasovata borba...*, str. 84.
514. Theophyl., col. 529, A-B-C-D.
515. Ibid., col. 532, B.
516. Ibid., col. 525, C; Sp. V. Nikolaev, *Feodalni otnošenija*, str. 214-215.
517. P. Mutaščiev, *Vojniški zemi i vojnici vo Vizantija prez XIII-XIV vek*. SpBAN, kn. XXVII, Sofija, 1923, str. 69.
518. A. Leroy-Molinghen, *Prolégomènes...*, p. 261; D. A. Xanlatos, *Beiträge...*, S. 49-50; G. G. Litavrin, *Bulgaria i Vizantija*, str. 327.
519. M. Simeon, *Pismata*, str. 211 i bel. Toj smeta deka Teofilakt vo pismoto zboruva za mesenje na leb. Toa gledište go prifatile: G. Cankova-Petkova, *Feodalna renta*, str. 19; P. Tivčev, *Za klasovata borba...*, str. 85.
520. Theophyl., col. 525, C-D.; Sp. pismoto kaj V. Nikolaev, *Feodalni otnošenija*, str. 214-215.
521. Sp. P. Tivčev, *Za klasovata borba...*, str. 84; D. Angelov, *Istorija na Vizantija*, II, str. 131.
522. Theophyl., col. 472, C-D-473, A.
523. Ibid., col. 497, B-C.
524. Takvi čuvari na prohod-klisuri videl vo okolinata na Strumica 1326 g. vizantiski pisatel Nikifor Gregora (Vidi: Lj. Lape, *Odbrani četiva za istorijata na makedonskiot narod*, I, str. 121).
525. G. Cankova-Petkova, *Feodalna renta*, str. 17.
526. P. Tivčev, *Za klasovata borba...*, str. 84. Ovoj avtor duri smeta deka angarijata-kastroktisija ^{trebalo} ~~morala~~ obavezno da ja ispolnuva naselenieto od zagrozenite oblasti, dodeka naselenieto od drugite oblasti ja plakalo kako ~~mnogo~~ paričen danok kastroktisijata. Spored nego, komutiranjeto na ovaa obaveza stanalo od X vek.

- 527.G.G.Litavrin;Bolgariā i Vizantiā, str.328-329.
- 528.K.V.Hvostova,Nekotore voprosy istorii immunitetnakh gramot..., str.46 sl.
- 529.Theophyl., col.533;D-536,A.
- 530.Ibidem
- 531.Ibid., col.448,B-C.
- 532.Ibid., col.517,A.
- 533.Ibid., col.457,B-C.
- 534.Ibid., col.500,B;Sp.G.G.Litavrin,Bolgariā i Vizantiā, str.205-206
- 535.Theophyl., col.469,B-C.
- 536.Ibid., col.344,D-345,A,D;348,A-B-C-D.
- 537.Ibid., col.468,B.;Sp.M.Simeon,Pismata, str.148.
- 538.Ibid., col.481,C.
- 539.Ibid., col.497,A.
- 540.Ibid., col.360,A.
- 541.Ibid., col.517;D-520,A.
- 542.Ibid., col.380,C.
- 543.Ibid., col.481,C-D;517,D-520,A.
- 544.U.Ivanovz,Bzlgarski starini izz Makedoniā, str.560-561.
- 545.Jus Graeco-Romanum,III.Ed.C.E.Zacharie ~~xxx~~ a Lingenthal.Lipsiae 1856-1884,p.323;Sp.G.G.Litavrin,Bolgari i Vizanti , str.359,bel 30 kade e dadena i literatura;Sp.i G.Cankova-Petkova,Feodal na renta, str.14,koja sosema pravilno go kritikova pogrešnoto istol. kovanje na podatocite od strana na Ksanalatos,koj navel deka razmerot na kananikonot vo novelata označuvail deka po tolku trebalo da dava sekoe semejstvo(D.A.Xanalatos,Beiträge...,S.39).
- 546.Sp.G.G.Litavrin,Bolgariā i Vizantiā, str.360-361.
- 547.Theophyl., col.512,A.
- 548.Θ.Uspenskiū,Obrazovanie..., str.37,bel.1.
- 549.I.Snġgarovz,Istoriā na Ohridskata arhiepiskopiā,I, str.67.
- 550.M.Simeon,Pismata, str.195.
- 551.V.N.Zlatarski,Istoriā,II, str.328.Ovoj naučnik pokraj toa što go razbral podatokot od Teofilakt deka zbori da nemal arhiepiskopot pravo da zema kananikon od carskite vladenija,iskažal mislenje deka kananikonot gi obfakal crkovnite žemji i del od zemjovladetelskite.
- 552.V.Nikolaev,Feodalni otnošeniā, str.181.

553. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 308.
554. Jus Graeco-Romanum, III, p. 432.
555. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 361. Gledišteto na Litavrin kako ispravno go prifatil i Angelov (D. Angelov, Istorija na Vizantijska, II, str. 136).
556. Jus Graeco-Romanum, III, p. 317, ²²; Sp. A. P. Každan, Derevnja i gorod, str. 253. Ovoj naučnik e sosema vo pravo koga veli deka imperatorskite vladenija se označuvale so (c. d. str. 164-165).
557. Tupiskon de Grégoire Pakurianos pour le monastère de Pétrizos (Bačkovo). VVr, XI (1904), p. 13, ²⁷-14; Sp. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 99-100.
558. Theophyl., col. 512, C.
559. Ibid., col. 389, A.
560. Sp. I. Sntgarov, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 82.
561. N. Skablanovič, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkovja v XI v. k. S. - Peterburg, 1884, str. 367.
562. Theophyl., col. 520, C-D.
563. Ibid., col. 341, D?
564. Ibid., col. 448, B-C; 449, A-B.
565. Ibid., col. 337, B: *πράκτορας ἔχεις πικρούς; ἄλλ' οὐ πικροτέρους τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν οἷ τῶν πέντε παλτίων, ἐν εἰς δουλείας ἀπάγουσιν, ὥσπερ ἄλλοι τῶν ἀποπεμπτομένων ἢ ἀποδεκτομένων κτηνῶν.*
 ("Feodalni otnošeni...", str. 184)
 Nikolaevne e vo pravo koga naveduva deka dobitokot se odzemat spored Teofilakt na deset edno životno od strana na praktorite, bidejki od pismoto jasno se glada deka često pati toj se odzemat i na pet edno životno.
566. Theophyl., col. 316, C.
567. Ibid., col. 316, C.
568. F. Miklosich et J. Müller, Acta et diplomata graeca medii aevi sacra et profana, V, Vindobonae, 1860-1890, p. 137, ¹³; 143, ²⁵; VI, p. 2, ³²; 20, ³⁴; 22, ²⁵; 28, ⁴; 47, ¹⁰; Sp. P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 85; G. Cankova-Petkova, Feodalna renta, str. 20.

569. F. Dölger, Aus den Schatzkammerzn des Heilingen. München, 1948, br. 64, 31, S. 178; br. 35, 88, S. 102; Sp. G. Cankova-Petkova, Feodalna renta, str. 20.
570. D. A. Xanálatos, Beiträge..., S. 52.
571. G. G. Litavrin, Bolgariq i Vizantiq, str. 332. Litavrin smeta deka osven toa pismoto zboruva i za po prosti zemanja koišto i Teofilakt gi daval na činovnicite (Theophyl., col. 533, D; 352, A).
572. V. Nikolaev, Feodálni otnošeniq, str. 194.
573. Theophyl., col. 517, D-520, A.
574. P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 85.
575. A. P. Každan, Ekskussi i ekskussata, v Vizantii XI-XII vv., s. 201. Sp. F. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung. Leipzig, 1927, S. 61; G. G. Litavrin, Bolgariq i Vizantiq, str. 328.
576. Theophyl., col. 529, A-B-C-D; Sp. go prevodot zaedno so ispravkite na tekstot od M. Simeon, Pismata, str. 214-215; Sp. i G. G. Litavrin, Bolgariq i Vizantiq, str. 329, bel. 70.
577. D. A. Xanálatos, Beiträge..., S. 47 sl.
578. Ibid., 78; Sp. ja kritikata od G. G. Litavrin, Bolgariq i Vizantiq, str. 329, bel. 70.
579. M. Simeon, Pismata, str. 216.
580. V. Nikolaev, Feodálni otnošeniq, str. 189-190.
581. Sp. G. G. Litavrin, Bolgariq i Vizantiq, str. 181-sl.
582. Ibidem, 330.
583. Theophyl., col. 532, B.
584. Ibid., col. 532, D-533, A.
585. Sp. S. Božev, Titli i službi v oblastното upravljenje na starovremenska Bzlgariq (spored gramotite na bzlgarskite care). Izvestia na Istoričeskoto družestvo v Sofiq, kn. XI-XII (1931-1932), str. 236; P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 85; "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 308. Tuka e iskažano mislenje deka osiguruvanjeto stan i hrana na činovnicite značelo aplekton; Litavrin ("Bolgariq i Vizantiq, str. 331, bel. 76) smeta deka mitatonot značel obaveza da se dostavuva kvartira na vojskata

- i činovnicite; Čankova ("Feodalna renta...", str. 18) se izjasnila deka mitatonot značel obezbeduvanje hrani i kvartiri od naselenieto za vojskata po mnogu niski ceni.
586. Theophyl., col. 473, C-D-476, A; Sp. D. A. Xanatalos, Beiträge..., S. 48-49; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 331 i bel. 76; P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 85. Bez osnova e somnenieto na Nikolaev ("Feodalni otnošenijska...", str. 190-191) deka mislenjeto od Xsanalatos bilo somnitelno, bidejki tuka ne stanuvalo zbor za takva obaveza.
587. F. I. Uspenskijski, Istorija Vizantijskoj imperii, III, str. 90.
588. Theophyl., col. 532, C-533, A.
589. Sp. P. Tivčev, Za učastieto na bolgari vo vizantijskata vojska, str. 84-85.
590. Rački go pogrešil liceto što go spomenuva Teofilakt, koga se izjasnil deka toa bil Mihailo Taronit ~~traxa~~ (F. Rački, Borba Južnih Slavena za državnu neodvisnost..., str. 309), zašto od drugi izvori se doznava deka toa bil Mihailo Duka (Sp. G. Uspenskijski, Obrazovanie..., str. 20-priloženieto). Deko utvrđuvanjeto od Uspenski bilo točno, se izjasnile i: V. G. Vasilevskijski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 167-168; M. Simeon, Pismata, str. 166 sl.; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 335; P. Tivčev, Za ~~kix~~ učastieto..., str. 89.
591. Theophyl., col. 484, C-D-485, A.
592. Opstojno za ova sp. vo tretata glava na našata rabota.
594. Albertus Aquenatus, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, IV. Paris, 1879, lib. IV, sap. XL, p. 417; Sp. P. Tivčev, Za učastieto..., str. 88.
595. Willermi Tyrensis, Historia rerum in partibus transmarinis gestarum a tempore successorum Mahumenth usque ad annum Domini 1184-Bongars, Gesta Dei per Francos, I, p. 658-659; Sp. P. Tivčev, Za učastieto..., str. 88; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 236-237.
596. Raumund de Aguilars Canonici Podiensis Historia francorum qui ceperunt Hierusalima: Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III. Paris, 1866, p. 235-236; Sp. P.

- Tivčev, Za učastieto..., str. 88.
597. G. G. Litavrin, Bolgariā i Vizantiā, str. 151.
598. Theophyl., col. 524, A-B. Vakvite feudalci često gi koristele i za svoi celi (Sp. M. M. Freūdenberg, O feodalnoū votčine..., s. 27-28).
599. Theophyl., col. 313, C; 405, C-D.
600. H. G. Litavrin, Bolgariā i Vizantiā, str. 211.
601. Sp. G. Cankova-Petkova, Feodalna renta, str. 23-25.
602. S. Lišev, Za stokovoto proizvodstvo v zv feodalna Bzlgariā, str. 70; od istiot: Za pronikvaneto i rolata na parite v zv feodalna Bzlgariā, str. 152 sl.
603. Theophyl., col. 500, A.
604. Sp. za takvi primeri kaj M. M. Freūdenberg, O feodalnoū votčine.. str. 19 sl.
605. Theophyl., col. 372, A-B.
606. Ibid., col. 400, D.
607. Ibid., col. 388, C.
608. Ibid., col. 405, C.
609. Ibid., col. 316, B.
610. Ibid., col. 533, D-536, A-B.
611. G. Cankova-Petkova, Feodalното zemevladenie..., str. 299. Slično gledište ima zastapeno i Delger (F. Dölger, Beiträge..., S. 101).
612. G. G. Litavrin, Bolgariā i Vizantiā, str. 82-85.
613. Theophyl., col. 533, D-536, A.
614. Ibid., col. 536, A.
615. Ibid., col. 516, D: $\xi\upsilon\chi\omicron\lambda\epsilon\omega\ \tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota$. Ovoj del od tekstot bil popraven od strana na pokasnite istražuvači i prevodači. Simeon na primer predložil da se čita: $\xi\upsilon\chi\omicron\lambda\omicron\chi\acute{\iota}\omicron\upsilon\ \tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota$ ("Pismata..", str. 200). Toa go usvoila i Lerua-Molingen ("Prolégomènes...", p. 256). Predlogot od Simeon bil usvoen i od Nikolaev ("Feodalni otnošeni...", str. 212-213) i Cankova-Petkova ("Feodal na renta...", str. 8, bel. 39). Vo budimpeštanskiot rakopis (f. 7^v) se čita: $\xi\upsilon\chi\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\upsilon\ \tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\iota$; Sp. G. G. Litavrin, Bolgariā i Vizantiā, str. 318, bel. 33.
616. D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 40-41.

617. V. Nikolaev, Feodalni otnošenja, str. 183-184; P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 82.
618. G. Uspenskiu, Obrazovanie..., str. 26, bel. 1.
619. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 162.
620. V. G. Vasilevski, Materiali..., str. 366; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 314.
621. A. Solovjev-V. Mošin, Grčke povelje srpskih vladara. Beograd, 1936, str. 442 sl.
622. M. Simeon, Pismata, str. 200, 203-204.
623. A. P. Každan, Agrarni otnošenja..., str. 122-123.
624. D. Angelov, Agrarni otnošenja..., str. 213, bel. 1.
625. F. Dölger, Beiträge..., S. 53.
626. F. Dölger, Zum Gebührenwesen der Byzantiner; "Etudes dédiées à la mémoire d'André Andréadès". Athènes, 1939, p. 5, 26; Sp. G. Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str. 298, bel. 6; od istata: Feodalna renta, str. 6-7.
627. A. Leroy-Molinghen, Prolégomènes..., p. 257-258; Snegarov ("Istori na Ohridskata arhiepiskopi...", I, str. 67) isto tako pravilno go razbral Teofilakta koga se izjasnil deka svgologionot bil pozen jen danok.
628. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 320-321.
629. Sp. V. Mutačeva, Feodalna renta, prisvojvana ot lenni držatel s ogled na našite zemi prez XV-XVI v. IIBI, t. VI, 1957, str. 179-181.
630. G. Cankova-Petkova, Feodalna renta, str. 8, bel. 36, 9; od istata: Feodalno zemevladenie..., str. 298, bel. 6.
631. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 318.
632. Ibid. 316-317.
633. Ibid., 315.
634. Ibid., 316-317.
635. G. Cankova-Petkova, Feodalna renta, str. 8-9.
636. Theophyl., col. 448, B.
637. Ibid., col. 449, C-452, B.
638. Ibid., col. 449, C.
639. Ibid., col. 448, C.

640. Theophyl., col. 448, B-C.
641. Ibid., col. 533, D-536, A.
642. Ibid., col. 424, A; 457, C-D; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari⁹ i Vizanti⁹, str. 324, bel. 46.
643. A. Solovjev-V. Mošin, Grčke povelje..., str. 431.
644. F. Miklosich-J. Müller, Acta et diplomata, VI, p. 15, 11-14; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari⁹ i Vizanti⁹, str. 82.
645. G. G. Litavrin, Bolgari⁹ i Vizanti⁹, str. 324. Ksanalatos ("Beiträge...", S. 41-42) i Cankova-Petkova ("Feodalsna⁹ renta...", str. 10) se izjasnile deka enomionot bil sličen na desetinite. Na sprotivno gledište zastanal Každan koga se izjasnil deka toj se odlikoval od desetinite-deka bil danok za koristenje na pasišta (A. P. Každan, Agrarn⁹e otnošení⁹..., str. 123-124, bel. 3).
646. Sp. P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 80; G. Cankova-Petkova, Feodalsna⁹ renta, str. 10. Vo pokasnite dokumenti kapnikonot se odbeleževal so izrazot "dimnina" (Sp. D. Angelov, Agrarnite otnošení⁹..., str. 211-212).
647. F. Dölger, Beiträge..., S. 54; Sp. G. Cankova-Petkova, Feodalsna⁹ renta, str. 10.
648. G. G. Litavrin, Bolgari⁹ i Vizanti⁹, str. 177-178; Sp. P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 80.
649. D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 40.
650. V. Nikolaev, Feodalni otnošení⁹; str. 184.
651. G. Cankova-Petkova, Feodalsna⁹ renta, str. 17.
652. Od pokasni dokumenti se doznava deka otroci vo Makedonija imale ne samo krupnite manastiri i crkvi, tuku i svetovnite feudalci. Otročkite domakinstva se sretnuvaat zaedno so paričkite. Taka na primer, od Končanskiot praktik se gleda deka vo selo Konča od 45 kući 44 bile na parici a edna na otrok; vo Tmorani imalo 33 parički semejstva i 15 ~~pari~~ otročki i t. n. (Sp. D. Angelov, Agrarnite otnošení⁹, str. 108-110).
653. Sp. G. G. Litavrin, Bolgari⁹ i Vizanti⁹, str. 189, bel. 72, kađe e dađeno ispravka na tekstot od Minjevoto izdanie po sravnuvanje to so budimpeštanskiot rakopis.
654. Theophyl., col. 341, D.

655. Theophyl., col. 517, D-520, A.
656. Ibid., col. 449, A-B.
657. Ibid., col. 449, B. Ovoj podajok go nateral Frejdenberga da se iskaže deka Teofilakt daval dobitok na tie selani za stopanski potrebi (M. M. Frejdenberg, Monastarska i votčina v Vizantii XI-XII vv., str. 72). Spored Každan, parikot-preselnik vo X vek predstavuval selanin koj arenduval tuđa zemja, zošto toj uplatuval kapnikon a i drugi davački daval (A. P. Každan, Formirovanie feodalnogo pomestja, str. 110).
658. Sp. F. Dölger, Beiträge..., S. 52; P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 80.
659. G. Cankova-Petkova, Feodal na renta, str. 10-11.
660. Vo minjevoto izdanie tekstot e osakaten, poradi što ne se spomenuva aerikonot, kako što e slučaj i so otročinata (Theophyl., col. 517, A-B). Ottuka i vo prevodot na Uspenski ("Obrazpvanie...", str. 21) i vo toj na Simeon ("Pismata...", str. 200) se prepušteni ovie dva danoci. Tekstot uspeala da go popravi Lerua-Molingen ("Prolégomènes...", p. 257). Ovaa isprava kako točna ja potvrđuva i budimpeštanskiot rakopis (Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizantii, str. 325; bel. 49).
661. Cecaumeni Strategicon et incerti Scriptoris de officiis regis libellus, ed. V. Wasilewsky et V. Jernestadt. Zapiski Inš.-fil. fakulteta, SPb. univ. - ta, t. XXXVIII, 1896, p. 40, 3-26 Sp. A. Solovjev-V. Mošin, Grčke povelje..., str. 384.
662. Georgius Cedrenus, edit. Bonnæ, II, 1839, p. 521; Sp. A. Solovjev-V. Mošin, Grčke povelje..., str. 384.
663. L. Petit, Le monastère de Notre-Dame de Pitié en Macédoine..., p. 38, 24-39; Sp. G. Cankova-Petkova, Feodal na renta, str. 7-8.
664. F. Miklosich-J. Müller, Acta et diplomata, p. 47; Sp. B. T. Goranov, Pozdnevizantijski i immunitet, str. 198.
665. B. A. Bančenko, O taŭnou istorii Prokopi. Vvr, III (1890), str. 57-511.
666. A. P. Každan, Agrarni otnošenija..., str. 56; od istiot: Derevnja i gorod, str. 150; Sp. ja i navedenata tamu literatura, a isto taka i V. Nikolaev, Feodalni otnošenija, str. 213, bel. 3; F. Dölger, Das Byzantinische Zeitschrift, XXX (1929-1930), S. 450-457; G. G. Lit-

- tavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 324-325; G. Cankova-Petkova, ²Gozapad-
nite bzlgarski zemi..., str. 606-607, bel. 4; od istata: Feodalna² renta,
ta, str. 10-11; P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 83.
667. A. P. Každan, Derevn² i gorod, str. 150 i posočenata tamu literatura.
668. P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 83.
669. G. Cankova-Petkova, Feodalna² renta, str. 11.
670. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 325.
671. Theophyl., col. 516, D.
672. Ibid., col. 525, C.; Sp. ~~xxxxxičnix primexixkajx M. M. Freuđenberg, O x fne
xixxnonxvotčinexxxxx, str. 26~~ G. G. Litavrin, c. d., 327-328, bel. 63.
673. Theophyl., col. 341, C-D; Sp. za slični primeri kaj M. M. Freuđenberg,
O feodalno² votčine..., str. 26.
674. A. P. Každan, Formirovanie feodalnogo pomest², str. 118.
675. Theophyl., col. 448, C.
676. Ibid., col. 449, A. Snegarov ("Istori² na Ohridskata arhiepiskopi².
...", I, str. 69) se izjasnil deka za odavna srinatite vodenici na
Teofilakt mu bilo zemeno za site godini naednaš.
677. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 321-322.
678. G. Cankova-Petkova, Feodalna² renta, str. 16.
679. P. Tivčev, Za klasovata borba..., str. 86.
680. V. Nikolaev, Feodalni otnošení², str. 187.
681. Ibid., 187.
682. V. Nikolaev, Edin feodalen institut..., str. 149.
683. Cecaumeni Strategicon, p. 36, 11-20; Sp. M. M. Freuđenberg, O feodalno²
votčine..., str. 25. Ovoj naučnik smeta deka sovetite na Kekavmen
bile upateni do pomalite zemjovladeteli (c. d., str. 25-26).
684. V. N. Beneševič, Zaveznie vizantijskogo bořina XI v. ŽMNP, Mađ, 1907,
str. 223-224; Sp. M. M. Freuđenberg, O feodalno² votčine..., str. 26.
685. $\tau\omicron\mu\kappa\acute{o}\nu$, 13-14; Sp. V. Nikolaev, Edin feodalen institut..., str. 123-
124.
686. Ibid., 48; Sp. V. Nikolaev, c. d., str. 139-140.
687. S. Novaković, Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka.
Beograd, 1912, str. 627; Sp. D. Angelov, Agrarnite otnošení²..., str.
188. Ovoj naučnik smeta deka melenjeto na žitoto bilo zadolženie

na zavisnite selani čija profesija bilo vođeničarstvoto.

688.Theophyl.,col.448,C.;Sp. i drugi podatoci za strugite kaj A.Le-
roy-Molinghen,Tr^{is} mots Slaves...,p.111-113;G.~~Litavrin,Bol-~~
~~gari i Vizanti~~^{G.Litavrin,Bol-}gari i Vizanti^g,str.322,bel.43.

689.Theophyl.,col.449,A: καὶ ἐπὶ τινὶ τοπαρίῳ λυμναίῳ,
ἔχοντι ἄγρην δίδοντι πέννηδας τρισκάδεκα κεφα
λαίων ὅκτω καταλέγουσι ἔξεδωκετο.
30voj del od pismoto naučnicite
go imaat najrazlično protolkuvano.Taka,Uspenski("Obrazovanie..."
str.36) se izjasnil deka od lovišteto se odzemalo trinaeset
oboli na osum štuki.Vasilevski smetal pak deka Teofilakt treba
da ~~plati~~ vnese osum statii od trinaeset("Material...",str.422
Snegarov zastanal na gledište deka Teofilakt trebalo da vnese
13 oboli ~~na~~ na 8 ribi("Istori...",I,str.69).Simeon smetal deka
Teofilakt trebalo da plati osum na trinaeset("Pismata...",str.
~~128~~ 128).Zlatarski smeta¹ deka Teofilakt ~~trebalo~~ trebalo da plati
trinaeset oboli vrz osnova na 8 statii("Istori...",II,str.300
bel.1).Nie go smetame za najubedljivo mislenjeto na Litavrin ko
smeta deka zborot κεφαλαίων gi označuvail strugite.Spored ne-
go,Teofilakt sakal da kaže deka mesto usum diabola od osum
strugi se zemalo 13 diaboli(G.G.Litavrin,Bolgari^g i Vizanti^g,
str.323,bel.44;sp.gi i drugite ispravki).

690.Theophyl.,col.449,A;Sp. go prevodot od G.G.Litavrin,Bolgari^g i
Vizanti^g,str.323.

691.Grčkiot naučnik Ksanalatos vrz osnova Teofilaktovoto soopšte-
nie se izjasnil deka danokot za ribnite lovišta se izračunuval
vo nomizmi(D.A.Xanalatos,Beiträge...,S.43).Spored Nikolaev,vo
ova Teofilaktovo pismo se odbeležuvailo kolku trebalo da se pla-
ti za eksploatiraneto od Teofilakt ezero-ribnik.Toj isto taka
misli deka ovoj danok se plakal ne vo natura tuku vo pari("Fe-
odalni otnošení...",str.187).Deka ovoj danok se plakal vo pa-
ri se iskažal i Litavrin("Bolgari^g i Vizanti^g...",str.323,bel.
45).Sravnuvajki gi vestite kaj Teofilakt so tie od drugite
sovremeni izvori,Litavrin se iskažal deka obolot najverojatno
odgovaral na miliarsijata,a diabolot na dve miliarsi.Na toj

način, smeta toj, Teofilakt platil za osum strugi ne povečke od dve nomizmi; 13 diaboli bile ravni na 26 miliarsi. Od edna struga, znači, se zemalo samo dve miliarsi (diabol). Megutoa, na takvoto iskušvanje na Litavrin stavil zabeleška Každan. Toj smeta deka obolot što go spomenuva Teofilakt odgovaral na keratijata, a diabolot na miliarsijata. Taka gledano, istaknuva toj, razmerot na obavezata se smaluva dvapati pomalo (A.P. Každan, Recenzija na "Bolgarij i Vizantijski v XI-XII vv." od G.G. Litavrin. Kratkie soobšenijskaja Instituta slavjnovedenija, 37 (1963), str. 103).

692. Theophyl., col. 472, C-D. So lakt se označuvale razmerite vo dolžina, širina i dlabočina na brodovite, odnosno korabite (Sp. M.M. Frejdenberg, O feodalnoju votčine..., str. 20).

693. Theophyl., col. 472, D. Sporeduvanjeto od Teofilakt glasi: "Tja, koritence (korabot, b.m.) mi dava povod da i' stavam na rekata i treto ime Aheron". Rekata Aheron se naogala vo Tesalija, koja minavala prez ezeroto Aherusija i se vlivala vo Jonskoto More. Spored grčkata mitologija, site grčki mrtovci trebale da ja preplivat ova reka so edna mala lodka, upravuvana od Haron, koj dobival od sekoj mrtovec po eden ovol (para) i zatoa Grecite stavuvale na ustata na sekoj mrtovec po eden ovol za da mu plati na Haron (Sp. M. Simeon, Pismata, str. 155).

694. V. Nikolaev, Feodalni otnošenijskaja, str. 187-188.

695. G.G. Litavrin, Bolgarij i Vizantijski, str. 332, bel. 79.

696. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 309-310.

697. B. Nedkov, Bolgarij i sosednite i' zemi..., str. 37.

698. M.M. Frejdenberg, O feodalnoju votčine..., str. 20.

699. G. Rouilland-P. Collnig, Actes de Lavra, I. Paris, 1937, br. 50; Sp. za toa i slični podatoci za ekskusija na korabi kaj A.P. Každan, Ekskussija i Ekskussatja v Vizantiji XII, str. 191-194; M.M. Frejdenberg, Ekskussija v Vizantiji XI-XII vv., str. 344.

700. D. Angelov, Agrarnite otnošenijskaja..., str. 227-228. Spomenatata "βρο-
δάρηα" od XIV vek odgovarala na vizantijskiot termin δελφιν-
τόν (c.d., str. 228); Sp. i A. Solovjev-V. Mošin, Grčke povelje..., str.
419-420. Tuka brodarinata e istolkuvana deka imala poširok zna-

čaj odkolku dawačkata za iskoristuvanje brod.

701. D. Angelov, Agrarnite otnošení..., str. 228.

702. A. P. Každan, Ekskussija i ekskussata v Vizantii..., str. 194. Ovoj naučnik ne e ubedliv koga naveduva deka ekskussijata na korabite nemala ništo opšto so imunitetot, tuku deka bila samo danočna privilegija. Nie sme na mislenje deka korabite oslobođeni od uplatuvanje taksi i sl. za državata, se koristele od feudalcite za lično z bogatuvanje, koga se xx iziskovalo za premin na reki i sl. da se naplatuva od preminuvačite.

703. Sp. za toa podatocite od Kekavmen kaj G. Cankova-Petkova, gozapađnite zemi..., str. 605-607. Kaj Teofilakt nema direktni podatoci za toa, tuku indirektni. Ksanalatos smeta deka izvestuvanjeto od Teofilakt deka bezkontrolirano i proizvolno se odzemale danocite od oddelnite lica, pokažuva deka toa mozele da bidat otкупnici na danoci (D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 53-55). Litavrin se složil so takvoto gledište od Ksanalatos, zošto spored nego, podatocite od Teofilakt koji zboruvaat deka sobiračite na danocite gi odveduvale vo ropstvo decata svedočilo za toa (G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 347, bel. 131).

704. Theophyl., col. 513, A; Sp. spored tekstot od budimpeštanskiot raskopis kaj G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 361, bel. 35.

705. I. Snegarev, Istoriija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 300. Toj ne e prav koga smeta "deka godišni eparhialni parični dostavki nemalo barem do toa vreme, koga takvi se bile vovedeni vo Carigradskata crkva za mitropolitite (vo 1324)".

706. D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 39, bel. 108; Sp. F. Dölger, BZ, 35 (1935, 13, Ann. 2.

707. S. Lišev, Za pronikvaneto i rolata na parite..., str. 152-153.

708. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 361-362.

709. S. Lišev, Za pronikvaneto i rolata na parite..., str. 145-146; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantija, str. 359-360.

710. A. P. Každan, Rec. na "Bolgarija i Vizantija...", str. 101-102.

711.Theophyl., col.445, C; 500, A.

712.Zatoa danočnite činovnici gi smetale episkopite kako golemi bogataši(Theophyl., col.316, C).

713.Jus Graeco-Romanum, III, p.321, 366-367; Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.362; G.Cankova-Petkova, Feodalna renta, str.14

714.Theophyl., col.444, D-445, A.

715.Sp.F.Dölger, Zum Gebührenwesen der Byzantiner..., S.5-6; Sp.G.Cankova-Petkova, Feodalna renta, str.15-16.

716.Theophyl., col.533, D.

717.Ibid., col.449, C-D.

718.Ibid., col.452, A-B.Eden modij zemja iznesuval dve jažinja vo dolžina i edno vo širina(okolu 840 m^2); Sp.F.Dölger, Beiträge. ;", S.85; G.Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str. 281, bel.10.Vo XIV vek na vizantiskiot modij odgovaral terminot "Mazra", koj iznesuval okolu 684 m^2 (Sp.A.Solovjev-V.Mošin, Grčke povelje..., str.399; I.Božić, Dohodak carski.Beograd, 1956 str.50; E.P.Naumov, K voprosu ob evolucii feodalnoju renta v Serbii, Severnou i Centralnou Makedonii i Zete v pervou polovine XIV v.UZIS, t.XXIV(1962), str.20).

719.Theophyl., col.316, B.

720.Sp.za različnite merenja na zemjata kaj: F.I.Uspenskiu, Vizantijski zemlemer. Nablodenija po istorii sel'skogo hozjajstva Trud VI Arheologičeskogo sjezda v Odese, t.II.Odesa, 1888, str 279 sl.; G.G.Litavrin, Nalogova politika Vizantii v Bolgarii v 1018-1185, str.101 sl.; G.Cankova-Petkova, Feodalno zemevladenie..., str.282 sl.; P.Tivčev, Za klasovata borba..., str.87 sl.

721.Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.215 sl.; G.Cankova-Petkova, Feodalna renta, str.9.

722.P.Tivčev, Za klasovata borba..., str.87; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.219.

723.Theophyl., col.457, B-C.

724.V.Nikolaev, Feodalni otnošenija, str.111; Sp. ja i kritikata od Litavrin("Nalogova politika Vizantii v Bolgarii...", 107)

725.M.M.Freudentberg,O feodal'noŭ votčine...,str.15.

726.D.Ouhlevz,Istoriâ na Bŭlgarskata cŕkva,I,str.848;F.I.Uspen-
skiu,Istoriâ Vizantiŭskoŭ imperii,III,str.131-132.

ZABELEŠKI ZA TRETA GLAVA

- 1.Theophyl., col.516, D.
- 2.Ibid., col.497, B-C.
- 3.E.E.Lipšic, Ob osnovnih spornih vprašanjih zgodovine zgodnje vizantijskega feudalizma, str.110.
- 4.Theophyl., col.496, C; 517, C.
- 5.Baronz V.Rozenz, Imperator Vasiliŭ Bolgaroboŭca. S. Peterburg, 1883, str.59.
- 6.Georgius Cedrenus. Bonnæ, II, p.533; Sp.V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.79; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijskaja, str.295.
- 7.Theophyl., col.437, B.
- 8.Ibid., col.413, C-D.
- 9.Ibid., col.437, B-C-D.
- 10.Grigorij Kamatir uspeal postepeno da zavzame važno mesto v centralni upravi na Vizantiji. Beden po poteklo, otprvin uspeal da se zdobie sočin protosikrit-kancelar v Carigradu, a pokasno postal logotet-ministar. Vasilevski smeta, da Grigorij Kamatir postal poznat v drugi polovini od carovanja na Aleksej Komnen. Spored nego, Grigorij bil prost carski sekretar okoli 1090 g. (V.G.Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str.326-327; Sp. i M. Simeon, Pismata, str.45).
- 11.Theophyl., col.369, A.
- 12.Ibidem
- 13.Ibid., col.308, B; 508, C.
- 14.N.Skablanović, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkov v XI v. k 6, str. 182-189.
- 15.Theophyl., col.532, D-533, A.
- 16.L.Petit, Le monastère de Notre Dame..., xxx p.34, 36, 39.
- 17.Theophyl., col.481, A-B; Sp.V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.276, bel.2; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijskaja, str.296.
- 18.Theophyl., col.369, B.
- 19.Ibid., col.469, B.
- 20.Ibid., col.524, C; Sp.pravilnata ispravka na tekstot od S.Uspenskiŭ Obrazovanie..., str.45, bel.

- 21.Theophyl., col.528, C.
- 22.Ibid., col., 393, A.
- 23.Vidi za nego M.Simeon, Pismata, str.69; G.G.Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str.
- 24.Theophyl., col.393, A; Sp.M.Simeon, Pismata, str.223-224; G.G.Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str.326.
- 25.Theophyl., col.497, B-C.
- 26.Vidi za gledišto na naučnicite kaj G.G.Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str.250-309.
- 27.Ibid~~a~~, 272.
- 28.Ibid., 265-266.
- 29.Ibid., 273.
- 30.V.N.Zlatarski, Nam~~e~~stnici-upraviteli na B~~o~~lgari~~a~~..., IV, sv.2, str.388.
- 31.V.N.Zlatarski, Ansbertovi~~a~~tz "župan~~a~~ ili satrap~~a~~ na B~~o~~lgari~~a~~" ne e bil Dobromir~~a~~ Hriz~~a~~.GSU, Istor.-filolog. fak., kn.XXIX, 6(1933) str.13-14; od istiot: Istor~~i~~~~a~~, II, str.262.
- 32.Mitropolit Simeon smeta deka toj bil Jovan Komnen, sin na pogolemiot brat na imperatorot Isak Komnen(M.Simeon, Pismata, 184-186
- 33.Theophyl., col.504, A.
- 34.Ibid., col.468, A-B. Simeon se izjasnil deka spomnatoto lice bil Nikifor Vrienij(sin), zetot na imperatorot Aleksej Komnen(M.Simeon, Pismata, str.129-130; 148-149; Sp. i G.G.Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str.292).
- 35.Theophyl., col.444, D-445, A-B-C-D.
- 36.Ibid., col.532, A-B. Za titulata "sevast" sp.P.Petrov, O titlah "sevast" i "protosevast" v srednovkovom bolgarskom gosudarstve VVr, XV(1959), str.52-64.
- 37.Theophyl., col.529, A-B-C-D.
- 38.Ibid., col.532, C-D-533, A. Dek a i dvete pisma bile isprateni do nego sp.M.Simeon, Pismata, str.215-216; G.G.Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str.291-292.
- 39.Vidi za toa kaj G.G.Litavrin, Bolgari~~a~~ i Vizanti~~a~~, str.289-290.
- 40.Anna, lib.VII, cap.9; ib.I, p.253; Sp.V.N.Zlatarski, Istor~~i~~~~a~~, II, str.

- 255-256. Ovoj naučnik ne e prav koga veli deka Jovan Duka bil povikan "od Bugarija", zašto Ana veli deka vtoriot pat bil povikan "od Epidamnon" (Sp. pravilnata kritika na Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 289, bel. 4).
41. Theophyl., col. 512, B.
42. V. N. Zlatarski, Istorij², str. 253-256.
43. Theophyl., col. 569, C-D.
44. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 289, bel. 4.
45. *Νέος Έλληνισμός*, 13, 1916, *ελ.* 10; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 272, bel. 100. Vo knjigata na ovoj avtor po se izgle-
da e napravena pečatna greška, koga se naveduva deka vo 50-te go-
dini na XI vek bil Aleksej duka na Drač i Ohrid, zošto jasno ista-
knuva avtorot deka se odnesuva za vnukot na Ana Komnena od XII.
46. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 272-273.
47. Ibid., 267.
48. Theophyl., col. 393, A. Dek a katapanot vo ovoj period ne ja držel
vlasta na temata-katapanat Bugarija pokažuvaat i drugite sovre-
meni izvori. Taka, od Kekavmen se doznava deka Drač pokraj duka
imal i svoj katapan (V. G. Vasilevski², *Sov²ta* i rasskaza vizanti²-
skogo božrina XI v²ka, str. 24). Od drug izvor doznavamo isto taka
deka i Solun (Tesalonika) imal svoj duka i katapan (F. Dölger, *Aus
den Schatzkammern des heiligen Berges. München, 1948, br. 35, 45-49;*
Sp. G. Čankova-Petkova, *Feodalno to zemevladenie...*, str. 301).
49. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 266.
50. Ibid., 326. Toj go koristel podatokot od Teofilakt vo vrska so
rasvetluvanjeto na problematikata okolu kastroktisijata.
51. G. G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 286.
52. Theophyl., col. 393, A.; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 69-70.
53. Skablanovič i Simeon zastanale na gledište deka okružnite upra-
viteli nemale isti nazivi, tuku deka ^{so} takvi se označuvale stra-
tezite, dukite i katapanite. Spored niv, stratezite se zanimavale
so dolžnosti od miren karakter; dodeka pak dukite i katapanite
vršele voeni dolžnosti, zaradi što često pati se vikale igemoni.

- No, smetaat tie, sekogaš ne bilo taka, zošto često tie ja vršele i ednata i drugata kompetencija na vlast, t.e. stratezite se bavele so voeni raboti, a i dukite i katapanite so građanski raboti od miren karakter (N. Skablanovič, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkovz.., str. 186-187; M. Simeon, Pismata, str. 70).
54. Theophyl., col. 484, C; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 268, bel. 77.
55. Theophyl., col. 416, D.
56. Ibid., col. 532, D-533, A.
57. M. Simeon, Pismata, str. 33, bel. 1.
58. Ibidem
59. Theophyl., col. 393, A.
60. Ibid., col. 528, C-D.
61. Vo svojata korespodencija Teofilakt navедуva deka go napuštal Ohrid i boravel vo Pelagonija (Theophyl., col. 441, A) i Solun (Ibid. col. 485, A).
62. N. Skablanovič, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkovz...., str. 189-190, 352. Ovoj naučnik e na mislenje deka samite termini "strateg" i "sudija" se upotrebuvale vo izvorite od XI vek često kako sinonimi (c.d., str. 187-188). Sp. i G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 295, bel. 18. Litavrin poađajki od pretpostavkata deka spomenatiot od Teofilakt arhont na Prespa Makromvolit možel da vliase na donesenite rešanija, t.e. nanovo da se obnovi sudskoto delo megu Vutov i Lambin (Theophyl., col. 532, A-B), se iskažal deka ovoj arhont bil vsušnost strategot na Prespa.
63. Toj bil Grigorij Paleolog, badjanakot na imperatorot Aleksej Komnen, koj bil oženet za sestrata na imperatoricata Irina (Vidi: V. N. Zlatarski, Istori, II, str. 314-315). Teofilakt i vo 4-to po fine-
~~to pismo navедуva deka one što gospodarele zboruvale kako fara-~~
~~onot. Za ispolnuvanje na svoje celi si gi prisvojuvale na svoje~~
~~strana i pretpostavka (Theophyl., col. 313, C-D 316, A-B 319).~~
64. Theophyl., col. 489, B-C; Sp. prev. od M. Simeon, Pismata, str. 171; Sp. i V. N. Zlatarski, Istori, II, str. 314-315. Teofilakt i vo 4-to po Fineti pismo navедуva deka one što gospodarele zboruvale kako faraonot. Za ispolnuvanje na svoje celi si gi prisvojuvale na

- svoja strana i praktorite(Theophyl., col.313, C-D-316, A-B-C-D).
- 65.Theophyl., col.368, D-369, A; Sp.M.Simeon, Pismata, str.44.
- 66.Ibid., col.528, C.
- 67.Ibid., col.445, C-D.Zlatarski poagajki od vestite na Teofilakto-
voto pismo "Do Paleolog", zaključil isto deka Teofilakt se izbavil
od Iasit i negovite luge(V.N.Zlatarski, Istorij, II, str.315).
- 68.G.G.Litavrin, Bolgarij i Vizanti, str.286.
- 69.V.N.Zlatarski, Istorij, II, str.314.
- 70.Sp.G.G.Litavrin, Bolgarij i Vizanti, str.286-287.
- 71.Theophyl., col.533, D-536, A-B.
- 72.V.N.Zlatarski, Istorij, II, str.312.
- 73.Ibid., 256-257.
- 74.Theophyl., col.485, C.
- 75.V.N.Zlatarski, Istorij, II, str.253-262, 534; od istiot:Naměstnici-
upraviteli..., str.139-158; 371-396. Za Jovan Duka i Nikifor Vri-
enij Zlatarski ne kažuva kade im bilo sedišteto, tuku samo nave-
duva vo "Bugarija".Bidejki Drač ne go smeta Zlatarski za takov
centar, togaš izleguva deka kako takov go ima vo predvid Skopje.
- 76.N.Bănesku, Les duchés byzantins.Bucarest, 1946, p.150-151, 156, 159.
Ovoj trud ni beše nedostapen.Za rezultatite na Banesku sp.G.G.
Litavrin, Bolgarij i Vizanti, str.288, 292, bel.9.
- 77.G.G.Litavrin, Bolgarij i Vizanti, str.273, 288-293.
- 78.V.G.Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str.326.Nikifor Mele-
sin bil maž na Evdokija, sestrata na Aleksej Komnen.Pred da doj-
de Aleksej na vlast, toj za vreme vladeenjeto na imperatorot Ni-
kifor Votaniijat se pobunil vo Mala Azija, okolu gradovite Kizik
i Nikeja, tuka go vospostavil svojot carski prestol.No, pokasno
koga Aleksej go svalil od prestolot na Votaniijata i zastanal
na čelo na vizantiskata država, na Nikifor Melesin mu ja dal ti-
tulata kesar i go ispratil da ja upravuva Solunskata oblast(Sp.
i M.Simeon, Pismata, str.196).
- 79.Theophyl., col.512, C.
- 80.Vo ceremoniite, spored vestite od Ana, prv odel imperatorot Alek-
sej, po nego negoviot brat Isak Komnen, koj za da se odlikuva od
Melesin, imperatorot za nego izmislil nova titula sevastokrator,

- Vardarskata oblast (Sp.V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.304, bel.3).
- 104.Theophyl., col.516, A-B.
 - 105.V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.301-304.
 - 106.M.Simeon, Pismata, str.107.
 - 107.Theophyl., col.432, C-D-433, A-B; Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.301; M.Simeon, Pismata, str.117; V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.278; G.Cankova-Petkova, Feodalното zemevladenie..., str.281.
 - 108.Theophyl., col.345, D.
 - 109.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.301-302.
 - 110.M.Simeon, Pismata, str.107; V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.340.
 - 111.Theophyl., col.424, A.
 - 112.Nicetes Choniata Historia.Bonnae, 1835, p.267-268; Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.301.
 - 113.D.A.Xanalamatos, Beiträge..., S.52.
 - 114.Theophyl., col.452, A.
 - 115.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.303. Litavrin duri smeta deka strategot često ~~maxxxx~~ gi vršel funkcijite na anagrafevsot i praktorot. Ova gledište možeme da go potvrdime od vestite na Kekavmenoviot Strategikon. Tamu se veli deka "sudijata na Peloponez i Elada" Nikifor bil dobro podgotven vo građanski i voeni raboti. Poradi toa toj bil naznačen za "vodač i pisar" na suvozemnite i morski odredi (V.G.Vasilevski, Sovetski i razkaz o vizantijskogo bojarina XI veka, str.103-105).
 - 116.Theophyl., col.532, A-B.
 - 117.Ibid., col.516, B; Sp.M.Simeon, Pismata, str.198; G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.233-234.
 - 118.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.303. Ovoj naučnik e na mislenje deka postoeala ~~na~~ hierarhija na sudii; sudijite na pomalite oblasti bile potčineti na sudijite od pogolemite (c.d., str.304). Cankova isto smeta deka pokraj temni imalo i drugi sudii (G.Cankova, Feodalното zemevladenie..., str.301).
 - 119.Theophyl., col.532, A.
 - 120.Ibid., col.532, B.

121. G.G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 304.
122. F. Dölger, Beiträge..., S. 61; Sp. G.G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti² str. 304. Skablanovič duri zastanal na gledište deka praktorot bil i sudija po prašanjata od odanačuvanjeto (N. Skablanovič, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkov²..., str. 352).
123. Theophyl., col. 528, C.
124. Ibid., col. 333, D; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 16.
125. Ibid., col. 393, A.
126. Ibid., col. 333, D-336, A.
127. Ibid., col. 549, A-B.
128. Ibid., col. 517, B; Sp. V. Nikolaev, Feodalni otnošeni², str. 213-214.
129. M. Simeon, Pismata, str. 204.
130. G.G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 305-306.
131. Theophyl., col. 517, A-B. Tie posrednici, spored Nikolaev, bile prestaynici na provinciskata uprava (πρακτωρ²) (V. Nikolaev, Feodalni otnošeni², str. 190; Sp. G.G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 304, bel. 61).
132. Opstojno za toa vidi kaj G. Ostrogorski, O vizantijskim državnii seljacima i vojnicima, str. 25-27 sl.; Sp. i G.G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 306.
133. Strategicon, p. 5.10; 40.4; Sp. M.M. Frejdenberg, O feodalno² votčine..., str. 28, bel. 195. Takvata služba Kekavmen da ja otkaže kako bi postanal nezavisen sopstvenik (Strategicon, p. 76.15). Spored Frejdenberg toa zboruva za pojava sreden zemjovladetel da se stremi da postane krupen feudalec (M.M. Frejdenberg, O feodalno² votčine..., str. 28, bel. 195). Sp. opstojno za toa dali Kekavmen bil feudalec kaj G.G. Litavrin, Bal li Kekavmen, avtor "Strategikona" feodalom? "Vizantijskie očerki", Moskva, 1961, str. 217-240.
134. Theophyl., col. 517, A-B; Sp. G.G. Litavrin, Bolgari² i Vizanti², str. 324-325, bel. 49.
135. Theophyl., col. 497, B-C.
136. Sp. za karierata na Kamatir kaj M. Simeon, Pismata, str. 176.
137. Theophyl., col. 540, A-B.

138. Theophyl., col. 336, B-C.
139. Ibid., col. 372, A-B.
140. Ibid., col. 549, A-B.
141. Arh. B-dana, Kratko načertanie za tova, ^uko Bŕlgarsko Arhiepis-
kopstvo i cirkovno svr^uenomačalie ne e zavistlo otz Carigr.
Patriarha..., str. 188-192 sl.
142. M. Drinovz, Sžčineniž, II, str. 56-57.
143. F. Rački, Borba Južnih Slavena za državnu neodvisnost..., s. 305.
144. V. G. Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str. 150-151.
145. D. Cuhlevz, Istorij na Bŕlgarskata cirkva, I, str. 846 sl. Ovoj
naučnik inaku smeta deka nastanale značajni korekcii vo afto-
nomijata na crkvata koga imperatorot započnal da gi izbira
arhiepiscope (c. d., str. 848).
146. I. Snŕgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiscope, I, str. 81-85.
147. K. Stožnovz (Vŕlkanovz), Ohridskata arhiepiscope (1018-1767).
MP, g. I, kn. X (1922), str. 30-31.
148. M. Simeon, Pismata, str. 92-93.
149. V. N. Zlatarski, Istorij, II, str. 330-331.
150. V. Nikolaev, Feodlni otnošení, str. 66 sl.
151. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 302; G. Ostrogorski, Isto-
rija Vizantije, str. 295-296.
152. M. Andreev-D. Angelov, Istorij na bŕlgarskata dŕžava i pravo.
Sofij, 1959, str. 120-121.
153. V. N. Lazarev, Živopis XI-XII vekov v Makedonii, str. 110-111. Ovo;
avtor se iskažal deka aftokefalното ohridsko arhiepiscope
zavzemalo edno od prвите mesta vo vizantiskata crkovna hie-
rarhija.
154. G. G. Litavrin, Bolgariž i Vizantiž, str. 351-357. Litavrin e na
mislenje deka aftokefalnoста na Ohridskata arhiepiscope oz-
načuvala polna nezavisnost od carigradskiot patriarh; Sp. i
zaedničkiot trud: A. P. Každan-G. G. Litavrin, Očerki istorii Bol-
garii i Južnih slav^un. Moskva, 1958, str. 181-182.
155. N. S. Deržavin, Istorij Bolgarii, II, str. 93, 107-108.
156. "Istorij Bolgarii", I. Moskva, 1954, str. 107, 112.

157. Theophyl., col. 416, D-417, A-B-C; Sp. prev. od M. Simeon, Pismata, str. 90-91.
158. Ibid., col. 537, B.
159. Osobeno toa se gleda od napišane kniga: "Θεοφυλάκτου ἐκ
 χειρὸς Βουλγαρίας προσέλαβεν τινὲς τῶν αὐτοῦ
 ὁμιλητῶν περὶ ὧν ἐγκαλοῦνται λατρεῖν",
 kade Teofilakt gi izložil latinskite obredi i dogmatski odli-
 ki (Sp. poobstojno kaj I. Snčgarovz, Istorija na Ohridskata arhie-
 piskopija, I, str. 272-273).
160. Theophyl., col. 388, C-D; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 65; V. N. Zlatarski
 Istorija, II, str. 334, bel. 2.
161. Takvo mislenje iskažal Rački ("Borba Južnih Slavena...", s. 305).
162. Na takvo gledište zastanal Snegarov ("Istorija na Ohridskata
 arhiepiskopija...", I, str. 65, 83, 188).
163. Theophyl., col. 337, D-340, A.
164. Ibid., col. 416, D; Sp. I. Snčgarovz, Istorija na Ohridskata arhie-
 piskopija, I, str. 189. Za enorijata opšto vidi F. Granić, Crkovne-
 pravne glose i privilegije cara Vašilija II Ohridskoj arhi-
 episkopiji. GSND, knj. XIII (1934), str. 7, bel. 19.
165. Theophyl., col. 484, C.
166. I. Snčgarov, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 189.
167. Theophyl., col. 524, D-525, A; Sp. I. Snčgarovz, Istorija..., I, s. 190.
168. Ibid., col. 525, A; Sp. I. Snčgarovz, Istorija..., I, str. 190; M. Simeon,
 Pismata, str. 212.
169. Theophyl., col. 344, B; 348, D.
170. Ibid., col. 525, A; Sp. I. Snčgarovz, Istorija..., I, str. 190. Ovoj na-
 učnik smeta deka moravskiot episkop go upravuval i Braniče-
 vo. Sp. i M. Simeon, Pismata, str. 212.
171. Theophyl., col. 525, A.
172. Ibid., col. 337, 353; 429-432; 525, A.
173. Ibid., col. 321, C; 336, D.
174. Ibid., col. 432, A.
175. Ibidem
176. Ibid., col. 528, B-C-D.
177. Ibid., col. 545, A-B-C-D-548, A. Taa bila sosedna so Voden, se

- naočala okolu Pela, starata prestolnina na Makedonija (Sp. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 191).
178. Theophyl., col. 321, C-D. Snegarov smeta deka nepostoela Vodenska tuku Moglenska eparhija. Spored nego, spomenuvanjeto od Teofilak za izbor na vodenski episkop, pokažovalo deka ~~xxxx~~ sedišteto na Mogleški~~ot~~ episkop bilo vo Voden. Takvoto gledište go smeta me za pogrešno, zašto Teofilakt naveduva deka trebalo da se izbere episkop na Voden (Sp. 6. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 23, bel. 1.
179. Theophyl., col. 525, A.
180. Ibid., col. 544, D; Sp. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 191; M. Simeon, Pismata, str. 227.
181. Theophyl., col. 321, A. Za mestopoložbata sp. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 168-170, 189; ~~M. Simeon, Pismata, str. 227~~; V. N. Zlatarski, Istorij, II, str. 245 i lit. vo bel. 2.
182. Ibid., col. 520, A-B-C-D; 529, A-B-C-D; Sp. za mestopoložbata I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 167-168, 190; M. Simeon, Pismata, str. 206-207; V. N. Zlatarski, ~~Istorij, II, str. 245~~ De se e namiralz Devolz. Izvestiŭ na Istor. D-vo, kn. V (1922), str. 35-45
183. Ibid., col. 321, C-B. Taa se naočala vo Južna Makedonija, vo Solunskoto pole. Snegarov se ima izjasneto deka za vladeenjeto so ova eparhija ohridskite arhiepiskopi počesto se borele so carigradskiot patriarh (I. Snčgarovz, Istorij..., I, str. 187).
184. Ibid., col. 488, A-B.
185. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 189-192. Snegarov ne možel da go utvrdi centarot na ova eparhija, t.e. nejzinoto sedište kade se naočalo. Odgovor na ova prašanje se obidel da daje Litavrin. Spored nego, vo krajot na XI vek ili duri vo XII vek bilo sozdađeno posebno episkopstvo na Vlasite, šii centar bil Vranje i se naočal na jugoistok od Priština (G. Litavrin, Bolgariŭ i Vizantiŭ, str. 353 i naznačenata tam literatura za problemot).
186. F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 363.
187. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 184.

188. Sp. V. G. Vasilevski, *Sovēta i razkaza vizantijskogo božrına XI v.*, str. 97; M. Simeon, *Pismata*, str. 62, 159. Kitros ležel na mestoto na ~~stena~~ Pidna. Se naogal na bregot na Solunskiot zaliv, na levo koga se odi za Solun. Denes Kitros go ima nazivot Katerini.
189. Theophyl., col. 537, B. I Rački smeta deka Teofilakt stoel na čelo i na "vladikata" vo Ser. Toj pritoa misli deka postoeła Serška eparhija. Takviot stav ne može da go prifatime zošto nema podatoci i vo drugite sovremeni izvori deka postoeła Berska eparhija. Od druga strana ne e prav Dinkov koga smeta deka Ser ne vleguval pod crkovna uprava na ohridskiot arhiepiskop (K. Dinkov, *Istoriā na Bzlgarskata crkva*. Sofiā, 1954, str. 50).
190. Dekā Jovan Debarski vladeel so 32 eparhii, sp. G. G. Litavrin, *Bolgariā i Vizantiā*, str. 352; K. Dinkov, *Šit. delo*, str. 50.
191. I. Snēgarov, *Istoriā na Ohridskata arhiepiskopiā*, I, str. 295.
192. Theophyl., col. 344, B; 344, D-345; 348, A; 348, D; 349, A-B; 429, A-B-C-D-432, A.
193. I. Snēgarov, *Istoriā na Ohridskata arhiepiskopiā*, I, str. 290.
194. Theophyl., col. 469, B-C-D; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 151-152.
195. Ibid., col. 344, D-348, D; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 22-24.
196. Ibid., col. 429, A-B-C-D-432, A; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 112-113.
197. Ibid., col. 534, D-525, A-B; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 210.
198. G. G. Litavrin, *Bolgariā i Vizantiā*, str. 357.
199. Ibidem
200. Theophyl., col. 529, B-C.
201. Ibid., col. 389, A.
202. I. Snēgarov, *Istoriā na Ohridskata arhiepiskopiā*, I, str. 295.
203. Theophyl., col. 389, A.
204. I. Snēgarov, *Istoriā na Ohridskata arhiepiskopiā*, I, str. 294.
205. Theophyl., col. 365, B-C-D-368, A.
206. Ibid., col. 344, B.
207. Ibid., col. 520, B.
208. Ibidem
209. *Jus Graeco Romanum*, III, p. 321, 366; Sp. G. G. Litavrin, *Bolgariā i Vizantiā*, str. 326.

- 210.G.G.Litavrin,Bolgariž i Vizantiž, str.373.
- 211.Theophyl.,col.516,B.
- 212.Ibid.,col.416,D.
- 213.Ibid.,col.537,B.
- 214.Ibid.,col.525,C.
- 215.Ibid.,col.529,B.
- 216.Ibid.,col.444,D-445,A.
- 217.Opstojno za crkvnite kazni vidi:I.Snčgarovž,Istoriž na Ohrid
skata arhiepiskopiž,I, str.203-215.
- 218.Teofilakt osudil"mnozina" ohrižani i drugi luge od makedonski
te oblasti,koga pritož gi mačel duševno,zošto spored nego pod
ležale na crkovna kazna(Theophyl.,col.444,D-445,A).
- 219.Theophyl.,col.389,A.
- 220.G.G.Litavrin,Bolgariž i Vizantiž, str.362.
- 221.Vo svojata korespodencija Teofilakt go veli i tož:deka koga
imperatorot dožgal vo Makedonija odel kon tož da gi uredi
crkvnite raboti,kako bi crkvata uspešno ja vršela svojata
zedača,da vliaa smiruvački vrz pastvoto(Theophyl.,col.497,B-C
Za vizantiski ot politički sistem bilo karakteristično tesnata
vrška mež vlasta na imperatorot i crkvata,prišto crkvata se
potčinuvala na svetovnata vlast(Sp.N.N.Voronin,Andrež Bogo-
lžbskiž i Luka Hrizoverg(Iz istorii rusko-vizantižskih ot-
noženii XII v.),VVr,XXI(1962),str.48 sl.).
- 222.Theophyl.,col.336,A;376,A-B-C.
- 223.Ibid.,col.525,B.
- 224.Ibid.,col.381,D.
- 225.E.Golubinskiž,Kratkiž očerkiž istorii pravoslavnih cerkvež ,
str.40.
- 226.F.Rački,Borba Južnih Slavena...,str.305-307.
- 227.Ž.Žspenskiž,Obrazovanie...,str.19,58,66-73,103-104.
- 228.D.Cuhlevž,Istoriž na Bžlgarskata crkva,I, str.861-862.
- 229.V.N.Zlatarski,Istoriž,II, str.265 sl.
- 230.N.S.Deržavin,Istoriž Bolgarii,II, str.108-109.

231. V. Nikolaev, Feodalni otnošenja, str. 36-37.
232. "Istoriја Bolgarii", I, str. 112.
233. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 133, 307-308, 315. Ostrogorski smeta дека во krajot na XI vek se završtil vo Makedonija vizantiskiot sistem na upravuvanje. Vo toa vreme Vizantija postignala golemi uspesi i na poletu na grečizacijata na crkvata, a što dovelo да до krajot na XII vek se grečizira i del od naselenieto okolu Solun.
234. I. Duščev, Vstaniето v 1185 g. i negovata hronologija. IIBI, kn. 6 (1956), str. 331.
235. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantiја, str. 363-375.
236. A. Iširkov, Zapadnitъ kraja na bilgarskata zemlja. Bъlъški i materiјli sъ 11 karti. Sofija, 1915, str. XXV-XXVI.
237. I. Snegarov, Istoriја na Ohridskata arhiepiskopiја, I, str. 222-223. Vakvoto pogrešno gledište ovoj naučnik ne go izmenil i vo negovoto ponovo delo: "Kъm istorijata na Ohridskata arhiepiskopiја-patriaršija". MP, g. XII, kn. 1 (1940), str. 35, a i vo Rec. na "Žitie na Kliment Ohridski" ot A. Milev. IIBI, VII (1957), str. 425-426. Tuka Snegarov isto istaknuva дека preku žitietо na Kliment Ohridski a i toa na Tiveriopolskite mačenici Teofilakt nastojaval да go probudi čustvoto na Bugarite za nivnoto slovensko minato.
238. M. Simeon, Pismata, str. XXXI.
239. Ibidem
240. Ibid., XXIV.
241. D. A. Xanalatos, Beiträge..., S. 59-61.
242. F. Dölger, (BZ, 39 (1939), S. 217).
243. R. Katičić, Βιογραφικὰ περὶ θεοφυλάκτου, σελ. 383-385.
244. Sp. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantiја, str. 368-373.
245. Theophyl., col. 497, B-C.
246. M. J. Sroznov, "Razdelenie cerkveŭ" v 1054 godu. Voprosy istorii, 8 (1956), str. 48.
247. Theophyl., col. 525, B.
248. Ibid., col. 508, B.

249. Theophyl., col. 332, C.
250. Ibid., col. ~~317, D~~ 496, C; 517, C.
251. Ibid., col. 332, C-D.
252. Ibid., col. 332, A; 376, A-B-C.
253. V. A. Mošin, Serbska redakcija Sinodika v nedeljo pravoslavlja. VVr, XVI (1959), str. 349-350, 360, 392.
254. Baron V. Rozenč, Imperator Vasiliŭ Bolgarobouča, str. 59; Sp. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 29.
255. V. N. Zlatarski, Vstaniето na Petra Dŭlana v 1040-1041 godina. BIB, g. IV, 1 (1931), str. 94.
256. Georgius Cedrenus, II, Bonnae, 1839, p. 718-719; Sp. ~~V. N. Zlatarski~~ G. G. Litavrin, Bolgaria i Vizantija, str. 408.
257. J. N. Ljubarskiŭ, Mirovozzrenie Anna Komnena. UZ VGPI, v. 4 p. 24 (196 str. 152).
258. Theophyl., col. 308, B; 508, C.
259. Ibid., col. 384, C.
260. Ibid., col. 332, C.
261. Ibid., col. 373, D-376, A-B-C; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 54-55.
262. Ibid., col. 427, A-B-C-D-429, A; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 109-110.
263. Ibid., col. 549, A.
264. Ibid., col. 333, D-336, A; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 16.
265. Ibid., col. 344, B.
266. Ibid., col. 409, C-413, D; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 87-89.
267. Ibid., col. 321, A.
268. Ibid., col. 416, D.
269. Ibid., col. 472, C.
270. Ibid., col. 448, C.
271. Ibid., col. 364, D.
272. Ibid., col. 392, B; Sp. ispravkata na tekstot i prevodot kaj M. Simeon, Pismata, str. 67, bel.
273. Ibid., col. 504, C. Deka Greците imale razvieno čustvo za svojat narodnost, sp. F. I. Uspenskiŭ, Istorija Vizantiŭskoŭ imperii, III, str. 564 sl. Ovoj naučnik, meĝutoa, greši koga smeta deka izrazo

γένος vo XIII vek značel nacija. Ovoj izraz Rački go ima razbrano kako rod (F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 182, bel. 1), a Milev narod (A. Milev, Žitje na Kliment Ohridski, str. 35-37).

274. Theophyl., col. 496, B-C; Μηκέτα τοιαύτην ἔχε φύειν ἐν τῇ τῆς ἐχούσης ἡμᾶς Μακεδονίᾳ στενοχωρίᾳ· ἀλλὰ λῦσον ἐπὶ τὴν λάρυσσαν. Ἡ γὰρ θρασυαλία τοῦτο οὐκ ἐλπίστια, καὶ ἢ πεδὶς ἢ φαρδάλος;
Sp. M. Simeon, Pismata, str. 174.

275. Takvo mislenje iskažale: N. Skablanovič, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkov', str. 224-225; G. G. Litavrin, Bolgari i Vizantiia, str. 266, 269; G. Ostrogorski, O vizantijskim državnim seljacima..., str. 43. Toj smeta deka Makedonija, bilo vo antički ili sovremen smisol Vizantijsite ne ja vikale "Makedonija", tuku koga vleguvala vo sostav na bugarskata država ja vikale pod pojmot Bugarija."

276. Theophyl., col. 500, A.

277. Ibid., col. 532, C-D.

278. Ibid., col. 524, A.

279. Ibid., col. 444, D-445, A; 448, C-D-449, A.

280. V. Beševliev, Rec. na knigata "Τὰ ἐθνολογικὰ θνύματα εἰς τοὺς Βουλγαρινοὺς συγγραφεῖς" οὗ κ. Ἀμαντος Ἑλληνικά, II, 1929, 17-18, Izvestia na ID vz Sofiia, kn. XI-XII (1931-1932), str. 348-350.

281. Theophyl., col. 189, C-D.

282. Ů. Ivanov, Bolgarite vz Makedoniia. Sofiia, 1917, str. 17-18; Sp. za toa i B. Panov, Opštestveno-političkite priliki vo Strumičkata oblast od krajot na VI do početokot na X vek. GINI, g. V, br. 2 (1961), str. 214 i bel. 67.

283. D. Angelov, Kongresot na vizantologite v Ohrid. IP, g. XVII, br. 6 (1961), str. 117. Toj i vo deloto "Agrarnite otnošení v Severna i Sredna Makedoniia prez XIV v.", na str. 5 se iskažal deka "makedonskite zemji se bile naseleni so bugarsko naselenie..."

284. Theophyl., col. 529, D.

285. Ibid., col. 201, A-B.

286. Pod Obrite treba da se razberat Avarite. Sp. za toa: B. Panov; Opštestveno-političkite priliki vo Strumičkata oblast..., str. 203-204 i bel. 18.

287. Deko pod "Bugarije" treba da se razberat Slovenite, sp. Ŭ.Ivanovz, Bzlgarite v: Makedonija, str.17; Sp. B.Panov, c.delo, s.214, be
288. Theophyl., col.200, A-B-C; Sp.M.Simeon, Pismata, str.266, priturkata⁶⁷
289. Ibid., col.189, C-D; Sp.M.Simeon, Pismata, str.256, priturkata.
290. D.Laskovz, Žitie na Sv. Klimenta Ohridski. Napisal: Blaž. Teofilaktz, Ohridski Bzlgarski Arhiepiscopez. Sofija, 1916, str.46, 49-50, 52-53, 58, 64-66; Sp.A.Milev, Žitie na Kliment Ohridski, str.65, 67-69, 71, 75, 77-79.
291. Deko Teofilakt znael Makedonija oti bila naselena od Slovenite se gleda od žitieto na Kliment Ohridski, kađe toj istaknuva dek Kiril i Metodija "gi iznajdele slovenskite bukvi", bidejki "Slovenskiot ili Bugarski rod (τὸν ἐξ ὁλοθενῶν γένος ἐχτὸ οὖν Βουλγαρῶν) ne go razbiraše napišanoto na grčki jazik Pisanie" (Vidi: D.Laskov, Žitie na Sv. Klimenta Ohridski, str.18-19; Sp.A.Milev, Žitie na Kliment Ohridski, str.35-37. Ŭvoj naučnik zborot γένος go ima prevedeno "narod".
292. Za site tie izrazi, sp. pogore vo našata rabota.
293. Theophyl., col.508, C. Za Vizantijsite Samuil značel "tiranin bugarski" (Sp.V.G.Vasilevskiu, Soveta i raskaza vizantijskogo boxrina, str.60). Dali ova ne kažuva deka Samuil bil proglašen za "tiran" samo zatoa što negovata država ne bila priznaena oficijalno od Vizantija?
294. Opstojno za ova vidi: B.Panov, Opštestveno-političkite priliki vo Strumičkata oblast od krajot na VI do početokot na X vek, str.215-233.
295. Theophyl., col.308, B; 508, C.
296. Ibid., col.200, C-213, C.
297. D.Laskovz, Žitie na Sv. Klimenta Ohridski, str.65.
298. Theophyl., col.508, B; Sp.D.Laskovz, Žitie na Sv. Klimenta Ohridski, str.65, bel.1.
299. Na takvo gledište zastanale: N.L.Tunickiu, Sv.Kliment, episkop slovenskiu. Sergiev Posad, 1913, str.62-89; V.N.Zlatarski, Istoriq, II, str.266-267; N.S.Deržavini, Istoriq Bolgarii, II, str.108-109 i dr.
300. D.Angelov, Vizantijski vliania varhu srednovekovna Bzlgariq. IP; g.V, kn.5 (1949), str.597. Deko hristijanskata crkva bila

- povikana so propovedi da gi zadušuva narodnita dviženja, sp.A. P.Každan, O nekotora h sporna h voprosah istorii stanovleni j feo- dal n a h o t n o š e n i j v R i m s k o j i m p e r i i . V D I , 3 (1 9 5 3) , s t r . 1 0 5 .
- 301.Theophyl., col.201, C-D-204, A-B; Sp. i vo slednite koloni.
- 302.D.Laskovz, Žitie na Sv. Klimenta Ohridski, str.65-67.
- 303.Theophyl., col.340, C-Dx
- 304.Ibid., col.516, D; Sp.G.G.Litavrin, Bolgari j i V i z a n t i j e , s t r . 3 7 0 - 3 7 1 .
- 305.Ibid., col.337, C; 508, A-B-C-D-509, A.
- 306.V.N.Lazarev, Živopis XI-XII vekov v Makedonii, str.111.
- 307.Spored nas Litavrin e napolno prav koga došol do zaključok de- ka asimilacijata ja opfati lo samo gospodarečkata klasa, dodeka narodot si gi začuval svoje te kulturni tradicii (G.G.Litavrin, Bolgari j i V i z a n t i j e , s t r . 3 7 4) .
- 308.V.N.Lazarev, Živopis XI-XII vekov v Makedonii, str.111.
- 309.N.F.Kolesnicki j , Ob etničk eskom i gosudarstvenom razviti i sred- ne vekovou Germanii (VI-XIV vv.). Sbornik "Srednie veka", 23. Mos- kva, 1963, str.186-187.
- 310.Sp.S.A.Nikitin, L.B.Valev, Obsuždenie "Istorii Bolgarii" bolgar- skimi istorikami. Vopros i istorii, 1 (1955), str.189.
- 311.M.Drinovz, S z č i n e n i j , II, str.62-63; Ū j Ivanovz, B l g a r s k i s t a r i n i i z M a k e d o n i j , s t r . 5 1 - 5 2 .
- 312.N.S.Deržavin, Istorij Bolgarii, II, str.109.
- 313.Theophyl., col.508, B; Sp.M.Simeon, Pismata, str.188-189.
- 314.Ibid., col.448, C.
- 315.M.Drinovz, S z č i n e n i j , II, str.63. Ovoj naučnik pogrešno go dati- ral psaltiro t, koga navel deka to j bil napišan vo krajot na XII vek, bidejki vladeenjet o na Asen II (vo čie vreme bil napi- šan psaltiro t) ne traelo o d 1186-1196 g., tuku podocna vo 1218-1241. Ivanov smeta deka Asen II go zavzel Ohrid po Klakotni- čkata bitka 1230, i deka psaltiro t bil napišan ~~xxxxxxxxxxxx~~ po ovas godina (Ū j Ivanovz, B l g a r s k i s t a r i n i i z M a k e d o n i j , s t r 51-52). Dek a psaltiro t bil napišan vo XIII vek, se izjasnil i Balasčev (G.Balasčevz, Grad z Ohrid z. S z v r e m e n a i l u s t r a c i j , g. II, br.23 i 24. Sofi j , 1914, str.14).

316. M. Drinovz, *Szčineni*, II, str. 62-63.
317. Ū. Ivanovz, *Balgarski starini iz Makedoni*, str. 51-52. Deko po selata i manastirite prodolžuvale da se neguva slovenskata knižnina svedoči i Bitolskiot triod od XII vek, napišan od Georgi Gramatik od c. Vapi (Debarsko). Toj go napišal vo Sveti Vrači (Kičevsko), istočno od Kičevo; kađe e začuvana stara crkvička (Ū. Ivanovz, c. d., 454).
318. Theophyl., col. 392, B.
319. Ibid., col. 525, B.
320. Ibid., col. 332, C.
321. Ibid., col. 352, A.
322. Ibid., col. 324, A.
323. Ibid., col. 436, A-B.
324. Ibid., col. 396, B-C; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 71-72.
325. Ibid., col. 548, B; Sp. ispravkata na tekstot i prev. kaj M. Simeon, *Pismata*, str. 229, bel.
326. Ibid., col. 533, B; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 218.
327. Ibid., col. 320, C.
328. Za kolonizatorskata politika na Vizantija vo prethodnite peri-odi vidi: B. Panov, *Opštestveno-političkite priliki vo Strumičkata oblast...*, str. 217-235.
329. G. Uspenskiŭ, *Obrazovanie...*, str. 66-67; Sp. i M. Simeon, *Pismata*, str. 114-115, bel. 1.
330. Vidi kaj G. Uspenskiŭ, *Obrazovanie...*, str. 67-68.
331. Theophyl., col. 520, B-C-D; Sp. M. Simeon, *Pismata*, str. 205-206.
332. Ibid., col. 345, A-348, D.
333. Anna Comnina, lib. III, cap. 12; ib. I, p. 160, ²²⁻²⁴; Sp. V. N. Zlatarski, *Istori*, II, str. 172. Ovoj odred vo posledniot moment pred bitkata dezertiral i so toa doprinel da pretrpi poraz Aleksej I.
334. Do takvi Ermenci se napišani 14-to po Fineti i 7-to i 25-to po Meursija pisma. Najverojatno ovie pisma Teofilakt gi ima isprateno do Nikolaj Bakuriani, člen na poznatoto semejstvo na Grigorij Bakuriani, golemiot domestik na Zapadot. Ova go utvrdil Litavrin koga go sporedil tekstot od Minjevoto izdanie so toj od budimpeštanskiot rakopis. Toj utvrdil deka pismoto od Teofi-

lakt isprateni do Pakurian(25-to po Meursija) bilo vsušnost adresirano do Nikolaj Bakuriani: *Τῷ Σεβαστῷ τῷ Πακουριανῷ κυρῷ Νικολᾶω* (2 Fol. Graec., f. 46; Sp. G. G. Litavrin, Bolgari i Vizantiq, str. 101, bel. 91). Vo razreševanje to na ovoj problem zel učestvo i Katičik vo posledno vreme. Toj vsušnost posebno go izučil ova prašanje. Spored negovite rezultati nemalo ni edno pismo koi glasele do Pakurian, deka bile isprateni do golemiot domestik Grigorij Bakuriani (Pakuriani). Spored nego, dve od ovie pisma bile isprateni do ednoimeniot Grigorij Pakuriani, zetot na Golemiot drungarij Nikifor Komnen, koj 1094 g. bil duka na temata Bugarija. Ednoto od ovie pisma, naveduva potamu Katičik, bilo isprateni do Nikolaj Pakuriani. I dvajcata Pakuriani bile rodnini na Golemiot domestik Grigorij Bakuriani. No kakva e nivnata vrska so nego, veli toj, ne ni e poznato. I pokraj vakviot zaključok, Katičik ne ja isključil možnosta deka edno novo kritičko izdanie na Teofilaktovite pisma, deka bi moželo sa donese i novi zaključoci. Toj smeta, vo vrska so toa, deka datiranje to na pismata ne e sekogaš vistinsko, zašto možel nekoj od prepisuvačite da go potpolni prezimeto Pakuriani so imeto na Grigorij Pakuriani, imajki go vo predvid Golemiot domestik. Vo takov slučaj bi izgledalo deka tri te pisma se isprateni do Nikolaj Pakuriani. No, zaključuva Katičik, zasega treba da se ograničime na Grigorij i Nikolaj Pakuriani, kako adresanti na Teofilaktovite pisma, dodeka konačno ne se pokaže nedostavernosta na ova razmisluvanje (R. Katičič, *Δε πρὸς Πακουριανούς ἐπιστολὰὶ τοῦ Θεοφιλῆκτος ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος. Ἀνατύπωση ἐκ τοῦ λ', 1960, τόμου τῆς ἑπεταυρίας τῆς ἑταυρίας Βυζαντινῶν σπουδῶν. Ἀθήναι, 1960, σελ. 386-397*). Nam ni se čini deka iskazuvanje to na Litavrin, deka ispratenite pisma do Pakuriani bile vsušnost isprateni do Nikolaj Bakuriani, a koe go potvrđuva i budimpeštanskiot rukopis (koj ostana nepoznat na Katičik) e poblisko do vistinata.

335. Ovoj podatok mu poslužil na Simeon kako eden od glavnite dokazi, koga go sravnil so podatocite od Tipikot na Bačkovskiot manastir, izdaden od Grigorij Bakuriani, Golemiot domestik, vo 1083 g., kađe se veli deka toj bil veke star, deka pismata od Teofilakt ne bile isprateni do Golemiot domestik Grigorij Ba-

kuriani, tuku do nekoj pomladi členovi od negovih rod (M. Simeon Pismata, str. 50).

336. Theophyl., col. 333, D-336, A.

337. M. Simeon, Pismata, str. 50. Deka ova lice vršelo upravna dolžnost vo "Bugarija", se izjasnil i Katičik (R. Katičić, c. delo, str. 394).

338. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 71-72.

339. Sp. kaj G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 102, bel. 92.

340. Theophyl., col. 353, C-356, C; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 28-30.

341. Theophyl., col. 480, D-481, B; 489, D-493, B.

342. ~~История~~ Ф. Успенский, Образование..., str. 67.

343. M. Simeon, Pismata, str. 114.

344. I. Snčgarovz, Istorij na Ohridskata arhiepiskopij, I, str. 63.

345. V. N. Zlatarski, Istorij, II, str. 21, 276, bel. 2.

346. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 338-339, sp. ja i navedena literatura.

347. P. Bezobrazovz, Boemundz Tarentski, str. 56; Sp. i F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 29.

348. Raumund de Aguilers Canonici Podiensis Historia francorum qui ceperunt Hierusalima, p. 235-236; Sp. P. Tivčev, Za učastieto ..., str. 88; F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 324.

349. Theophyl., col. 409, D-413, D.

350. Ibid., col. 337, B.

351. "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 306.

352. Ioannis Zonarae, Epistome historiarum, edit. Dindorfii, vol. IV. Lipsiae, 1871, p. 241-242; Sp. V. N. Zlatarski, Istorij, II, str. 209, bel. 2; F. I. Uspenski, Istorij Vizantijskoj imperii, III, str. 114; St. Mladenovz, Pečenzi i Uzi-Kumani vo bulgarskata istorij. BIB, g. IV, 1 (1931), str. 120-121; M. Levčenko, Istorij na Vizantijska. Sofij, 1948, str. 272-274.

353. Balasčev e na mislenje deka Pečenezite i Kumanite koi se naselile vo XI vek vo Makedonija go primile hristijanството. Spored nego, toa naselenie bilo poznato na togašnite pisateli pod nazivot "mizijskite narodi" (Τὰ Ἑσθητιῶν Μουσῶν), kako što stoelc i vo natpisot na fasadata na Sv. Sofija vo Ohrid: καὶ τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων διναστεύαν εἰς ἓν συνάψουσαν ὡς πάλαι ποτὲ ἦν.

- (G.Balasčevz, Zaemaneto vzhovnata vlast u starit⁶ b⁶lgari.Mi-
nalo, g.II, 7(1912), str.332).
- 354.Nicephori Bryenii Commentarii.Bonnae, 1836, p.102; Sp.G.G.Litav-
rin, Bolgari⁷ i Vizanti⁴, str.409; V.N.Zlatarski, Istorij, II, str.
148.
- 355.Za navleguvanjeto i zavladuvanjeto na Normanite vo Italija,
Ba⁶kanot i Bliskiot Istok, vidi opstojno : P.Bezobrazov², Boe-
mund² Tarentski⁶, str.37-119.
- 356.P.Bezobrazov², Boemund² Tarentski⁶, str.57.
- 357.Ibid., 61-62, bel.2; Sp. i V.N.Zlatarski, Istorij, II, str.171; N.S.
Deržavin, Istorij Bolgarii, II, str.101.
- 358.Theophyl., col.308, B; 508, C. Simeon("Pismata...", str.190) pogre-
šno gi datiral nastanite od ova pisno što se spomenuvat, koga
se izjasnil deka tie zboruvale za vremeto od 1091/92 g.Toa ne
e točno, zašto kako vidovme Teofilakt došol za arhiepiskop vo
1081/82 g.Ottuka, prвите vpečatoci na Teofilakt od Makedonija
se odnesuvaat za ova vreme.
- 359.Sp.P.Bezobrazov², Boemund² Tarentski⁶, str.63-65.
- 360.Snegarov(Istorij²..."^I, str.78) pogrešno gi razbral svedenijata
od Ana Komnena, koga istaknal deka ohri⁶ganite go predale Ohrid
na Boemund za da go spasat gradot od razornuvanje i deka toa
stanalo vo 1097 g.Pravilno se izjasnile: Georgiev(Sv.Georgiev:
Prvilt² kr⁶stonosen² pohod² i b⁶lgarskit⁶ zemi.BIB, g.I, t.II,
(1928), str.98) i Zlatarski("Istorij...", II, str.175) deka Oh-
rid go zavzel Boemund so pomošta na ohri⁶ganite.
- 361.Theophyl., col.325, A. Teofilakt za ova veli: "No, bi⁶dejki se ~~xxi~~
sviknavme so pakostite na Frankite i gi nosime lošotiite po-
lesno, OTKOIKU PORANO(zašto vremeto e dobar učitel na s⁶)..."
(Sp.M.Simeon, Pismata, str.11).Od ovoj del na pismoto, koešto e
napišano vo 1097 g., jasno se gleda deka Teofilakt bil svedok
na normanskite zavladuvanja vo Makedonija i vo 80-te godini
na XI vek.
- 362.Sv.Georgiev², Prvilt² kr⁶stonosen² pohod²..., str.98; Sp. i F.
Rački, Borba Južnih Slavena..., str.237-238.

363. P. Bezobrazov, Boemund: Tarentski, str. 66.
364. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 175.
365. Sv. Georgiev, Prviti: Krastonosni pohod, str. 98.
366. P. Bezobrazov, Boemund: Tarentski, str. 67-70; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 176-178.
367. Theophyl., col. 388, B-C; Sp. prev. od M. Simeon, Pismata, str. 65. Ne e prav Simeon koga veli deka vestite od navedenoto pismo zboruvale za napadite na Normanite vo 1107 i 1108 g. ("Pismata...", str. 78). Takvo pogrešno datiranje ima usvoeno i Zlatarski ("Istorija...", II, str. 335, bel. 1). Ovie naučnici gi pomestile sobitijata vo XII vek, bidejki pogrešno utvrdile deka Teofilakt došol za arhiepiskop vo 90-te godini na XI vek.
368. Theophyl., col. 376, D-377, A; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 56. Dekaa Amalik bil vsušnost Boemund, sp. M. Simeon, Pismata, str. 78. Spored nas Simeon i ova pismo pogrešno go datiral deka e napišano vo 1107 ili 1108 g. Nie misleme deka pismoto e isprateno vo periodot 1083-1085 g.
369. Theophyl., col. 517, C; Sp. prevod. od M. Simeon, Pismata, str. 204.
370. F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 239.
371. Theophyl., col. 336, B-C; Sp. prevod. M. Simeon, Pismata, str. 17.
372. Theophyl., col. 332, C.
373. Ibid., col. 427, A-D.
374. Sinaherim bil asirski car koj vo 702 g.p.h. go nasledil svojot tatko Saragon na asirskiot carski prestol (Sp. M. Simeon, Pis., 79).
375. Theophyl., col. 397, B-401, A; Sp. prev. od M. Simeon, Pis., 73-75.
376. O. Uspenski, Obrazovanie..., str. 53 bel. 1, 2.
377. M. Simeon, Pismata, str. 78-79.
378. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 335, bel. 1, 336-337 sl. Spored nego, Taronit proizleguval od oblata Taron koja go obfakala severoistočniot del na Mesopotamija. Zlatarski smeta deka Teofilakt go narekol ušte Asirec bidejki stema Asirija ja držela oblata Taron, a go sravnil Taronit i so Senaherim, bidejki i toj bil žestok kako Jovan Taronit.
379. Theophyl., col. 525, B.

380.Theophyl., col.549, A.

381.Ibid., col.321, A; 389, A.

382.Ibid., col.528, B-C.

383.Ibid., col.484, C-D-485, A; Sp.M.Simeon, Pismata, str.164-165. Izrazi od Teofilakt *δούλον καὶ ὑποτάκτου* najrazlično gi prevele naučnicite. Rački gi prevel kako "sluga i odmetnik" ("Borba Južnih Slavena...", str.308); Uspenski kako "robot i otstapnik" ("Obrazovanie...", str.19, priloženie); Vasilevski go prifatil prevodot od Uspenski kako ispraven (V.G.Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str.166); Simeon gŭ prevel kako "robot i buntovnikot" ("Pismata...", str.164); Takov prevod prifatilŭ i Zlatarski ("Istoriŭ...", II, str.514); Vo najново vreme Litavrin go ina prifateno prevodot od Uspenski ("Bolgariŭ i Vizantiŭ..." str.335).

Iaku nekoj naučnici izrazot od Ana Komnena *δοῦλος*, iskažan za Boemund go prevele kako "vazal" (ŭ.N.Irebarskiŭ, M.M.Freŭdenberg, Devolskiŭ dogovor 1108 g. mežu Alekseem Komninom i Boemundom. VVr, XXI(1962), str.263, bel.9, 267), nie smetame deka prevodot od Uspenski "robot i otstapnikot" e najprifatliv, bidejki tie izrazi najmnogu odgovarale za Bodin, ŭoj ~~xxx~~ navistina bil vo zarobeništvo, a osven toa otstapil od dogovorot koj go sklučil so imperatorot (Sp. "Ljetopis popa Dukljanina", str.97).

384.F.Rački, Borba Južnih Slavena..., str.308-309.

385.K.Irečekŭ, Istoriŭ na bŭlgariŭtŭ, str.152, 156.

386.ŭ.Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str.4-5.

387.Ibid., 20, priloženieto.

388.In Alexiadem note pag.371, Parie, II, Bonn.650; Sp.V.G.Vasilevskiŭ Rec. na "Obrazovanie...", str.166.

389.V.G.Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str.165-168.

390.V.N.Zlatarski, Istoriŭ, II, str.323-325; 504-506; M.Simeon, Pismata, str.XXXII-XXXIII, 165-168; V.Nikolaev, Feodalni otnošenij, str.19; bel.7; P.Tivčev, Za učastieto na bŭlgari vŭv vizantiŭskata voŭska, str.88-89.

391. P. Srečković, Istorija srpskoga naroda, I. Beograd, 1884, str. 391-392. Ovoj naučnik pogrešno gi svatili podatocite od Teofilakt koga navel deka Bagora se prostirala među bugarskite i dukljanske planine, zašto kaj Teofilakt jasno stoji deka taa se prostirala među "bugarskite i dirahijskite" (Βουλγαρικοὶ καὶ Δυρραχικοὶ) planini (Theophyl., col. 484, C). Toj isto ne e prav koga smeta deka Mihailo Taronit bil ispraten da go napadne Bodina, bidejki kako navedovme toa bil Mihailo Duka.
392. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 335. Litavrin poagajki od svedenijata na Teofilaktovoto pismo, isprateno do negoviot učenik Nikita, halkedonskiot episkop, koji zboruvaat za toa što trebal toj da vlijae na majkata na protostratorot kako bi toj ne gi narušuvail kanonite na crkvata (Theophyl., col. 420, C-421, B), naveduva za toa deka protostratorot bil mlad čovek. Vrz osnova na toa, poagajki deka Mihailo Duka 1083 g. učestvuvail vo borbite protiv Normanite, Litavrin zaključil deka Zlatarski nema pravo koga veli deka Mihailo trebal da go napadne Boemund 1107 ili 1108 g., zašto togaš toj bil na okolu 50 godišna voзраст (G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. ~~426~~ 335, be 94).
393. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 426.
394. Sp. A. N. Lobarski, Mirovozzrenie Anna Komnena, str. 154.
395. Ljetopis popa Dukljanina, str. 96.
396. Ibid., 97, bel. 237. Vestite od Pop Duklanin zboruvaat isto deka togaš Bodin ja zavlada i Bosna i deka tuka go postavil da vladee knezot Stefan (Ljetopis..., 97, bel. 238).
397. Ljetopis popa Dukljanina, str. 97.
398. Anna Komnena, VII, 9; ~~IX, 25~~ Sp. V. Mošin ("Ljetopis popa Dukljanina", str. 97, bel. 239).
399. V. Ćorović, Istorija Jugoslavije. Beograd, 1933, str. 78-79; Sp. od isti: Istorija Bosne, I, Beograd, 1940, str. 152-154.
400. Anna Komnena, VII, 9, I, 253; Sp. K. Jireček, Istorija Srba, I. Beograd, 1922, str. 175. Ovoj naučnik naveduva deka ne e poznata istorijata za ova Bodinovo ropstvo. No, smeta toj, negovata uloga potoa opaga a se zasiluva taa na Vukan; Sp. za toa i

- V.Ćorović, Istorija ~~Vizantijske~~ Jugoslavije, str.78-79. Toj e na misljenje deka Bodin bil zaroben 1090 g., no deka se oslobodil nekako, a potoa po povtornoto ropstvo negoviot ugled padnal megu negovite sorabotnici. Na mesto nego rastel sega ugledot na Vukan, koj od krajot na XI vek voдел ostri borbi so Vizantijska na Kosovo; Sp. za toa i V.N.Zlatarski, Istorija, II, 220.
401. Sp. za ova vostanie G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.397-410.
402. Theophyl., col.485, A.
403. M.Simeon, Pismata, str.56, 86.
404. V.G.Vasilevski, Soveta i razkaz vizantijskogo božrina XI v., str.60.
405. Ibid., 43-44.
406. Ljetopis popa Dukljanina, str.95.
407. Georgius Cedrenus, II, p.715; Sp.G.G.Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str.404; V.N.Zlatarski, Istorija, II, str.142, bel.1, 2. Ovoj naučnik smeta deka proglasuvanjeto na Bodin za car stanalo ne vo Priština tuku vo Prizren.
408. Ljetopis popa Dukljanina, str.95.
409. "Historija naroda Jugoslavije", I, str.312.
410. Theophyl., col.522, C.
411. Anna, lib.VIII, cap.7; II, p.19; Sp.V.N.Zlatarski, ~~Istorijski~~ Namestnici-upravitelji na Bolgarija, str.142; od istiot: Istorija, II, str.254-255; F.I.Uspenski, Istorija Vizantijskoj imperii, III, str.120-~~121~~
412. Sp.F.Rački, Borba Južnih Slavena..., str.314; F.I.Uspenski, Istorija Vizantijskoj imperii, III, str.120-121.
413. G.Ostrogorski, Istorija Vizantijske, str.340.
414. Theophyl., col.497, B-C.
415. "Historija naroda Jugoslavije", I, str.259. Bodin umrel okolu ~~1101~~ 1101 g.
416. Za pričinite i povodot na krstonosniot pohod, potoa za patišтата na dviženjeto na krstonoscite i sl., vidi obstojno: Sv.Georgievz, Prviletz krstonosen pohodz..., str.70 sl.; V.N.Zlatarski

- ski, Istorija, II, str. 222 sl.; F. I. Uspenskiŭ, Istorija Vizantiŭskoŭ imperii, III, str. 136 sl.; G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 34 sl.; M. A. Zaborov, Krestovae pohodi. Moskva, 1956; od istiot: Istorija krestovih pohodov v trudah zapadnogermanskih istorikov. VVr, XVII (1961), str. 201 sl.; D. Angelov, Istorija na Vizantija, II, str. 158 sl.
417. Sp. Sv. Georgiev, Prvihat krstonosen pohod..., str. 97-98.
418. Sp. Sv. Georgiev, c.d., str. 101-104; D. Angelov, Istorija na Vizantija, II, str. 162; od istiot: Bogomilstvoto v Bŭlgaria, str. 215-216; P. Tivčev, Za učastieto na bŭlgari v vizantiŭskata vojska, str. 87. Sp. red ovoj naučnik brojot na Boemundovata vojska iznesuval okolu 10 iljadi.
419. Raumund de Agulers, p. 235-236; Sp. P. Tivčev, Za učastieto..., 88. Deka i vojskata na Rajmund Tuluski vršela plačkosuvanje na naselenieto kade ke pominala, sp. Sv. Georgiev, Prvihat krstonosen pohod..., str. 104.
420. Tuka Teofilakt nablegnuva za normanskata zavladuvanja vo 80-te godini.
421. Theophyl., col. 324, C-D-325, A-B; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 10-11. Pod "Frankite" se podrazbiraat Normanite. Toa se zaklučuva i od vestite na 26-to pismo po Meursija. Vo nego Boemund e narečen Franak (Theophyl., col. 413, B-C), makar što toj bil Norman (Sp. S. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 11, priloženieto). Ovoj naučnik utvrdi deka ~~krstonoscite~~ pismoto do Kerkirskiot episkop Teofilakt go ispratil vo vreme na dviženjeto na krstonoscite niz Makedonija ("Obrazovanie...", str. 10-11, priloženie). Ova datiranje kako ispravno go prifatil i Sv. Georgiev, c.d., str. 71, a i dr. naučnici.
422. Theophyl., col. 409, D-413, D; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 87-88.
423. Ibid., col. 413, B; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 88.
424. S. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 17, priloženie.
425. V. G. Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str. 319-320.
426. M. Simeon, Pismata, str. 89-90.
427. F. I. Uspenskiŭ, Istorija Vizantiŭskoŭ imperii, III, str. 164-165.
428. Ostrogorski isto ne smeta deka Boemund bil otkupen od Vizantija. Toj se ina izjasneto deka nego go otkupile krstonoscite (G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 344).

429. M. Simeon, Pismata, str. 90.
430. Sp. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 240 i bel. 1., kade e navedena literatura za problemot. Ovoj naučnik e na mislenje deka eden del od otkupot go dal Balduin Edeski a drugi ot Kog Vasil.
431. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 331.
432. F. I. Uspenski, Istorija Vizantijskou imperii, III, str. 165-166; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 240; G. Ostrogorski, Istorija Vizantije, str. 344; A. N. Lebarski, M. M. Freudenberg, Devoljski dogovor 1108 g. mežu Alekseem Komninom i Boemundom, str. 261.
433. Obstojno za gotveni ot pohod na Boemund vidi: P. Bezobrazov, Boemund Tarentski, str. 94-103; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 240-242; F. I. Uspenski, Istorija Vizantijskou imperii, III, str. 166-167.
434. Za pripremite na Aleksej Komnen vidi: P. Bezobrazov, Boemund Tarentski, str. 103; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 242-243.
435. Theophyl., col. 532, D-533, A.
436. Čvrsto na takvo gledište zastahal Zlatarski ("Istorija...", II, str. 324-325, 503-515). Toa gledište kako ispravno e pri rateno i vo "Historija naroda Jugoslavije", I, str. 310. Vo najno vo vreme toa gledište go ima pri rateno i P. Tivčev, Za učastieto..., str. 88-89. Tivčev, negutoa, smeta deka bi trebalo seušte da se pravat proučavanja po ovoj problem, bidejki seušte ne može da se tvrdi dali naborot bil sobiran za borba so Boemund ili Srbite (c.d., 89, bel. 51).
437. Takvo gledište ima pri rateno G. G. Litavrin, Bolgari i Vizanti, str. 334-335, bel. 94, 336.
438. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 324.
439. Vidi str. 248-252.
440. Theophyl., col. 532, A-B.
441. Izvornite podatoci ne se slagaat vo odnos na brojot na Boemundovata vojska. Nekoi naveduvaat deka brojot iznesuval 3400, a drugi 34000 duši. Sp. P. Bezobrazov, Boemund Tarentski, str. 104.
442. Anna, ib. II, p. 174-178, 189-190; Sp. P. Bezobrazov, Boemund Tarentski, str. 104-106; V. N. Zlatarski, ~~istorija, II, str. 324~~ De se e namiral

Dovolz, str. 35-45; od istiot: Istoriq, II, str. 243-245.

443. Sp. P. Bezobrazovz, Boemundz Tarentskiū, str. 106; V. G. Vasilevskiū, Rec. na "Obrazovanie...", str. 167.
444. V. G. Vasilevskiū, Rec. na "Obrazovanie...", str. 165-168; M. Simeon, Pismata, str. 164-168; V. N. Zlatarski, Istoriq, II, str. 246, bel. 1.
445. M. Simeon, Pismata, str. 158.
446. V. N. Zlatarski, Istoriq, II, str. 503-507.
447. Theophyl., col. 469, C. Poagajki od ovoj podatok, Zlatarski došol do zaključok deka soborot trebal da završi na denot na sv. Ahil, t. e. na 15 maj. Toj smeta deka za takviot način Teofilakt se rakovodel glavno od 8-to pravilo na VI Vselenski sobor. So ogled na toa deka Veligden prez 1108 g. bil na 5 april, Zlatarski se izjani deka 15 maj se naogal prez Pedeseticata ili po Veligden (V. N. Zlatarski, Istoriq, II, str. 506).
448. theophyl., col. 488, A-B.
449. M. Simeon, Pismata, str. 169-170.
450. Sp. za ova kaj P. Bezobrazovz, Bomemundz Tarentskiū, str. 106-107; V. N. Zlatarski, Istoriq, II, str. 246-252.
451. Za točkite na Devolskiot dogovor vidi: N. Lebarskiū, M. M. Freūdenberg, Devolskiū dogovor 1108 g..., str. 260-271.
452. Ibid., 261-262.
453. Deka bogomilstvoto se pojavilo prez vrme vladeenjeto na Petar (927-969) i deka Makedonija bila središte na ova diviženje, a oven toa i za suštinata i razvitokot na toa diviženje, vidi obstojno: D. Angelov, Bogomilstvoto ~~xxxx~~ v Bzlgariq, str. 38 sl.
454. Vidi za toa: D. Angelov, Bogomilstvoto v Bzlgariq, str. 202, bel. 3, 203 sl.
455. Ibid?, 207.
456. Anna, lib. XV, cap. 8; II, p. 295, 8-20; Sp. V. N. Zlatarski, Istoriq, II, 355
457. A. P. Lebedevz, Istoričeskie očerki sostoaniq vizantiūskogovostočnoui cerkvi otz konca XI-go do polovinq XV-go veka. Moskva, 1902, str. 118-119.
458. Theophyl., col. 400, B; Sp. ~~6. Uspenskiū, Obrazovanie...~~ ^{ispraveniot tekst i prevod kaj} ~~xxxxxxx~~ ^{xxxxxxx} M. Simeon, Pismata, str. ~~xxxx~~ 75.
459. Theophyl., col. 444, C-D-445, A; Sp. ~~6. Uspenskiū, Obrazovanie...~~ ^{6. Uspenskiū, Obrazovanie...}, str.

33-34; Sp. i M. Simeon, Pismata, str. 126.

460. G. Uspenskiŭ, Obrazovanie..., str. 34, bel. 2.

461. V. G. Vasilevskiŭ, Rec. na "Obrazovanie...", str. 165.

462. M. Simeon, Pismata, str. 134.

463. V. N. Zlatarski, Istoriŭ, II, str. 354-355.

464. I. Snŭgarovŭ, Istoriŭ na Ohridskata arhiepiskopiŭ, I, str. 231-232.

465. Ibid., 232, bel. 1.

466. G. G. Litavrin, Bolgariŭ i Vizantiŭ, str. 425-426.

467. D. Angelov, Bogomilstvoto v Bolgariŭ, str. 214-215.

468. Vidi za ova vo I-ta glava od našata rabota. Kako pak bil faten vođačot na bogomilite Vasilij zaedno so golem broj apostoli-ne govi ŭčenici, a i razobličeno negovoto učenje, vidi: F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 365 sl.; A. P. Lebedevŭ, Istoričeskie očerki sostojniŭ vizantiŭsko-vostočnoŭ cerkvi..., str. 118 sl.; I. Snŭgarovŭ, Istoriŭ na Ohridskata arhiepiskopiŭ, I, str. 232 sl.; V. N. Zlatarski, Istoriŭ, II, str. 356 sl.; V. Nikolaev, Edin feodaln institut ..., str. 177 sl.; D. Angelov, Bogomilstvoto..., str. 226 sl. B. Primov, Bogomilskiot dualizem. Proizhod sŭznost i opŭstvenopolitičesko značenje. Izvestiŭ na instituta za istoriŭ, 8(1960), str. 118 sl.

469. Anonymi Gesta Francorum et aliorum Hierosalymitanorum, ed. B. A. Lees. Oxvord, 1924, 8; Sp. D. Angelov, Bogomilstvoto..., str. 215-216. Ova soopšrenie od Tirski različno e razbrano od istražuvačite. Taka, Georgiev se izjasnil deka vestite od Tirski pokažuvale deka vo eretičkiot grad "bila silno zastapena bogomilskata eres; nikoj ne ŭtoa, ne znae dali site bile eretici" (Sv. Georgiev, Perviot kŕstonosenŭ pohod..., str. 103). Spored Zlatarski, podatocite od Tirski, a i tie od Teofilaktovoto pismo ne se dokaz deka imalo masovno bogomilsko dviženje vo vreme na Teofilakt. Toj smeta deka pod "ereticite" ne treba da se gledat samo bogomilite, bidejki togaš vo "Bugarija" postoele i drugi eretici (V. N. Zlatarski, Istoriŭ, II, str. 354-355). Nešto slično se izjasnil i Obolenski. Ovoj naučnik smeta deka spomenatite eretici od Tirski bile vsušnost pavlikijani (D. Obolensky, The Bogomils. A Study in Balkan Neo-manichaeism. Cambridge, 1948, 163, bel. 2). Isto taka Obolenski se откаžal da gleda vo bogomilite borci

- protiv krstonoscite. Nam poubedlivi ni izgledaat iskažuvanjata na tie naučnici, koi smetaat deka vestite od Tirski zboruvaat za eretici-bogomili. Takvo gledište zastapile: ~~N.~~ Trifunovz, Beseda na Kozma Presvitera i neuniata avtorz. SpBAN, kn. XXIX(16), str. 52-53; I. Snegarovz, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 232; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 425-426; D. Angelov, Bogomilstvo to..., str. 215-216.
470. Theophyl., col. 457, C. Lazar im obekal na selanite deka ako se buntuvaat protiv Teofilakta ke dobile olesnuvanje od danocite, a koe tie go sakale, kako veli Teofilat, "kako med".
471. Vidi za slicno kaj: D. Angelov, Bogomilstvoto..., str. 213-214. Ovoj avtor naveduva deka bogomilite se regrutirale voglavno od: gradskata siromaštija, sitnite zemjodelci, zanaetciite i dr. lica.
472. Vidi: A. P. Lebedevz, Istoriceskie očerki..., str. 118-119; P. Mutafčievz, Istorija na bulgarskij narodz, I. Sofia, 1943, str. 29-30.
473. Sp. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 415 sl.; D. Angelov, Bogomilstvoto ..., str. 218 sl.; B. Primov, Bogomilskij dualizam, str. 122, bel. 1, kade e dadena pravilna kritika na pogresното tretiranje na ova prasanje od Obolenski.
474. Theophyl., col. 324, A.
475. Ibid., col. 308, B; 508, C.
476. Ibid., col. 444, D.
477. F. Rački, Borba Južnih Slavena..., str. 363. takvoto gledište se potvrduva koga se zemat vo predvid i podatocite od Teofilakt, koga izvestuva deka ohriğanite ne sakale nikakvo "prijateljstvo zošto čezneele" za čestitite im vremenja".
478. E. Uspenskiu, Obrazovanie..., str. 32, bel. 3. Toj smeta isto deka kalugerot bil propovednik na nekoe novo učenje. Toa nemože da se prihati, bidejki bogomilstvoto se pojavilo, kako vidovme, mnogu porano (Sp. za toa: B. Primov, Bogomilskij dualizam, str. 119).
479. V. G. Vasilevski, Rec. na "Obrazovanie...", str. 164-165.
480. M. Simeon, Pismata, str. 199.
481. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 303. Ovoj naučnik ne e prav koga

veli deka prifakanjeto na ovoj kaluger od Iasitovite luge, koi bile protivnici na Teofilakt, pokažovalo deka toj ne bil bogomil tuku eden od protivnicite na birnicite (c.d., 303-304).

482. D. Angelov, Bogomilstvoto, str. 215, bel. 28. Ovoj naučnik, inaku, pret položuva deka Vasilij propoveduval delamično vo Južna Trakija kade izmalo togaš dosta slovensko naselenie (D. Angelov, Zur Geschichte des Bogomilismus in Thrakien in der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts. BZ, 51 (1958), S. 377; Sp. od istiot: Bogomilstvoto, 227

483. G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 425.

484. Theophyl., col. 516, A-B-C; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 197-198.

485. Sp. I. Sntgarov, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 232-233; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 355-356; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 424-425; D. Angelov, Bogomilstvoto, 226-232.

486. Vidi: V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 358; B. Primov, Bogomilskiot dualizam, str. 120. Ovoj avtor se slaga so izvestieto od Ana deka megu prvite sledbenici na Vasilij imalo i ženi, koi isto go ras postranuvali nasekade eretičskoto dviženje; Sp. i D. Angelov, Bogomilstvoto, str. 227, bel. 77.

487. Theophyl., col. 516, B.

488. Karl Marks, Hronologičeskie zapiski. Arhiv Marksa i Engelsa, t. V, str. 188; Sp. M. V. Levčenko, Istorija na Vizantijska, str. 271.

489. A. P. Lebedev, Istoričeskie očerki sostojanija vizantijsko-vostočnoj cerkvi, str. 116.

490. Sp. za toa: D. Angelov, Bogomilstvoto, str. 206-217; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 416-417; B. Primov, Bogomilskiot dualizam, str. 109-134.

491. Anna Comnena, I, p. 160, 22-24; Sp. V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 172

492. V. Nikolaev, Edin feodalen institut..., str. 172. Za Bačkovskiot

Petrički monastir, koj stanal središte na takvata misija; potoa za ličnost na osnivačot Grigorij Bakuriani, kako i za suštinata i razvitokot na pavlikianskata eres, vidi: V. Nikolaev, c.d., 97-184; V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 179 sl.; G. G. Litavrin, Bolgarija i Vizantijska, str. 415 sl.; D. Angelov, Bogomilstvoto, str. 216 sl.; B. Primov, Bogomilskiot dualizam, str. 110 sl.

493. Theophyl., col. 345, A; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 22.
494. Ibid., col. 348, B-C; Sp. M. Simeon, Pismata, str. ~~205-206~~ 24.
495. Ibid., col. 520, A-B-C-D; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 205-206.
496. Sp. I. Sn⁶garovz, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 234.
497. Theophyl., col. 345, D; Sp. M. Simeon, Pismata, str. 23.
498. Delger go datira obrakanjeto na plovdivските pavlikiani vo 1115 g. koga Aleksej izdal i edna novela so koja na považni te koi se vratile vo crkvata im bile dađeni razni podaroci i mesto vo vojskata (F. Dölger, Regesten der Kaiserurken des oströmischen Reiches. Teil. II. Leipzig, 1924-1927, br. 1268, str. 55; Sp. i V. N. Zlatarski, Istorija, II, str. 365, bel. 1.; G. G. Litavrin, Bolgari i Vizantija, str. 422-423. Primov pak smeta deka Aleksej se obidel da gi privleče pavlikianite vo pravoslaviето vo 1114 g. (B. Primov, Bogomilskiot djalizam, str. 122-123).
499. Sp. I. Sn⁶garovz, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 236. M. Simeon, Pismata, str. 29.
500. Theophyl., col. 353, C-356, C. Teofilakt tuka dava opširno obrazloženie što učela pravoslavната crkva a što ermenskata. Vo pismoto e istaknato deka pravoslavната crkva uči deka ~~dvete~~ Hristos e bog čovek ili bogočovek so dve prirodi, so dve volji: božija i čoveški vo edno lice. Ermencite pak uče deka dvete prirodi vo Hristos se slele vo edno taka što Hristos, sinot boži i imal edna priroda i edna volja, zatoa i gi imenuvale monofiziti i monatemiti, a koi krivi i eretički učenja bile osuđeni na Četvrtiot i Šestiot vselenski sobori, svikani prvot vo Halkedon 451, a vtoriot vo Carigrad 680 (Sp. M. Simeon, Pismata, str. 30; I. Sn⁶garovz, Istorija na Ohridskata arhiepiskopija, I, str. 236, 273-274).
501. Bidejki bogomilstvoto stanalo masovo dviženje vo Makedonija vo vremenoto na Teofilaktovoto arhiepiskopuvanje vo Ohrid, i so ogled na toa deka istoto bilo upraveno protiv feudalната eksploatacija, a i zvaničната crkovno-svetovna vlast, možeme slobodno da kažeme deka Simeon od osnova greši koga veli deka nemalo borba meѓu pastvoto i Teofilakt, tuku meѓu nego i predstavitelite na graѓanskata vlast (M. Simeon, Pismata, XXXI).

IZVORI
I
LITERATURA

I. I Z V O R I

- ALBERTUS AQUENATUS, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, IV, Paris, 1879.
- ANNAE COMVENAE, Alexias, edit. A. Reifferscheidii, vol. I-II, Lipsiae, 1884.
- ANONYMI GESTA Francorum et aliorum Hierosolymitanorum, ed. B.A. Lees, Oxford, 1924.
- BARON V. ROZEN, Imperator Vasilius Bolgorobouca, S.-Peterburg, 1883.
- VASILEVSKI V.G., Sovet i razskaz vizantijskogo bohrina XI veka, S.-Peterburg, 1881.
- WILLELMI TYRENSIS, Historia rerum in partibus transmarinis gestarum a tempore successorum Mahumeth usque ad annum Domini 1184, Bongars, Gesta Dei per Francoſ etc. t. I, p. 629-1046.
- GEORGII CEDRENI, Compendium historiarum, GSHB, vol. II, edit. I. Bekkeri, Bonnae, 1839.
- GEORGII CODINUS, De officiis, ed. I. Bekkeri, Bonnae, 1839.
- SVEROMAS N., Recherches sur le cadastre byzantin et la fiscalité aux XIe et XIIe siècles: le Cadastre de Thebes, Paris, 1959.
- IVANOV U., Bŕlgarski starini iz Makedonii, Sofi, 1931.
- IOANNIS ZONARAE, Epitome historiarum, edit. L. Dindorfii, vol. IV, Lipsiae, 1871.
- JUS GRAECO-ROMANUM, III, ed. C.E. Zacharie von Lingenthal, Lipsiae, 1857.
- CECAUMENI STRATEGICON et incerti scriptoris de officiis regis libelus, ed. V. Wassilevsky et V. Jernstedt, Petropoli, 1896.
- LAPE LJ., Odbrani četiva za istorijata na makedonskiot narod, I, Skopje, 1951.
- LASKOV D.T., Žitie na Sv. Klimenta Ohridski, Sofi, 1916.
- LJETOPIS POPA DUKLJANINA, izd. V. Mošin, Zagreb, 1950.
- MILEV A., Žitie na Kliment Ohridski, Sofi, 1955.
- MIKLOSICH F. ET MÜLLER J., Acta et diplomata graecamedii aevi sacra et profana, V. Vindobonae, 1860-1890.

- NEDKOV B., *Bulgaria i susednite ū zemj prez XII vek spored Idrisi*
Sofia, 1960.
- NICETES CHONIATA *Historia*. Bonnae, 1835.
- NICEPHORI BRYENII *Commentarii*. Bonnae, 1836.
- NOVAKOVIĆ S., *Zakonski spomenici srpskih država srednjega veka*. Beograd, 1912.
- PETIT L., *Le Monastère de Notre-Dame de Fitlié en Macédoine*. ITRAK, VI(1900), p.1-153.
- POLAKOVOU S.V., PELENKOVSKOU I.V. *Predislovie LIPSIC F.B., Vizantijska satira "Timarion"*. VVr, VI(1953), s.
- RAUMUND DE AGUILERS *Canonici Podiensis Historia francorum qui ceperunt Hierusalima; Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III*. Paris, 1866.
- ROULLAND G.-COLNIP P., *Actes de Lavra*, I. Paris, 1937.
- STUDI BIZANTINI, I. Roma, 1925.
- SOLOVJEV A.-MOŠIN V., *GRČKE POVELJE SRPSKIH VLADARA*. BEOGRAD, 1936.
- THEOPHYLACTI ARCHIEPISCOPI BULGARIAE *EPISTOLAE*, ed. J.P. Migne, PG, t.CXXVI. Paris, 1864.
- TUPICON DE GRIGORIE PAKURIANOS *pour le monastère de Pétrizos (Bačkovo)*. VVr, XI(1904).

II. L I T E R A T U R A

- ABRAMSON M.L., *Votčina v južnoj Italiji IX-XI vv. Vizantijskie očerki*. Moskva, 1961, 137-173.
- ANDREEVA M., *Rec. na "Pismata na Teofilakta Ohridski... Prevelo ot grčki Mitropolit Simeon"*. Byzantinoslavica, t. V. Praha, 1933-1934, 476-479.
- ANDREEV M.-ANGELOV D., *Istoriq na bŭlgarskata država i pravo*. Sofia, 1958.
- ANGELOV D., *Vizantijski vlianiq v rhu srednovkovna Bŭlgariq*. IP, g.V, br.5(1949), 587-601.
- ANGELOV D., *Agrarnite otnošení v Severna i Sredna Makedoniq prez*

XIV vek. Sofiá, 1958.

ANGELOV D., Zur Geschichte des Bogomilismus in Thrakien in der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts. BZ, 51 (1958),

ANGELOV D., Vzpri na feudalizma v bŕlgarskite zemi prez XIII-XIV v. IP, g. XVI, kn. 6 (1960), 61-91.

ANGELOV D., Bogomilstvoto v Bŕlgariá, Sofiá, 1961.

ANGELOV D., Kongresŕt na vizantolozite v Ohrid. IP, g. XVII, 6 (1961)

ANGELOV D., Istorik na Vizantiá, II. Sofiá, 1963.

BALASČEV G., Začmaneto v rhovnata vlastŕ u staritŕ bŕlgari. Minalo, g. II, 7 (1912), 325-340.

BALASČEV G., Gradŕ Ohridŕ. Sčvremena ilustarciá, g. II, br. 23 i 24. Sofiá, 1914,

BANESCU N., Les duchés byzantins. Bucarest, 1946.

BEZOBRÁZOV G. P., Boemundŕ Tarentskiŕ. ŽMNP, častŕ XXXVI. S. Peterburgŕ, 1883, 97-119.

BEZOBRÁZOV G. P. V., Vizantiŕskiŕ pisatelŕ i gosudarstvenŕŕ dŕŕtelŕ Mihailŕ Pselŕ. Moskva, 1890.

BOBČEV G., Titli i sluŕŕbi vŕ oblastното upravljenje na starovremenska Bŕlgariá (spoređ gramotite na bŕlgarskite care). Izvestiá na Ist. družestvo v Sofiá, kn. XI-XII (1931-1932), 228-248.

BOŒIĆ I., Dohodak carski. Beograd, 1956.

BRAUNING R., Rabstvo v Vizantiŕskoj imperii (600-1200). VVr, XIV (1958), 38-56.

B-DANA AR., Kratko načertanie za tova, ŕo Bŕlgarsko Arhiepiskopstvo ne zavistŕlo otŕ Carigr. patriarha vŕ stari vremena, a imeno otŕ 553 do 1797 g. Bŕlgarsko kniŕŕici, č. I, kn. I, ŕnuaria, 1860, 188-198.

VASILEVSKIŕ V. G., Vizantiá i pečentŕgi (1084-1194). Trudŕ, t. I. Sank-peterburgŕ, 1908, 1-147.

VASILEVSKIŕ V. G., Rec. na "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva" Geodora Uspenskogo. ŽMNP, častŕ CCIV, I-14, ŕvgustŕ. S. - Peterburgŕ, 1879, 144-217; 318-348.

- VASILEVSKIŮ V.G., *Materiala dŭl vnutrenŭi istorii Vizantiŭskogo gosudarstva.* ŽMNP, č.202, aprŭl, 1879.
- VORONIN N.N., Andreŭ Bogolŭbskiŭ i Luka Hrizovert (Iz istorii rus ko-vizantiŭskih otnoŭeniŭ XII v.VVr, XXI(1962), 29-51.
- GAUTIER P., Essai sur la date d'intronisation de Theophylacte d'Achrida (1088/1089). XIIe Congrès international des études byzantines (Résumés des communications). Ochride 1961, 124-125.
- GAUTIER P., Le discours de Theophylacte de Bulgarie a l'autokrateur Alexis Ier Comnène (6 janvier 1088). REB, t.XX. Paris 1962, 93-130.
- GAUTIER P., L'épiskopat de Théophylacte Héphaiosios archevêque de Bulgarie. REB, t.XXI. Paris, 1963, 159-178.
- GELZER K., Der Patriarchat von Achrida. Leipzig, 1902.
- GEORGIEV SV., Prvŭitŭ krŭstonosenŭ pohodŭ i bŭlgarskiŭ zemi. BIB, g.I, t.II (1928), 69-117.
- GOLUBINSKIŮ E.E., Kratkiŭ oŭerkŭ pravoslavniŭhŭ cerkveniŭ bolgarskoŭ serbskoŭ i romenskoŭ ili moldo-vlaŭskoŭ. Moskva, 1871.
- GORŖNOV B.T., Pozdnevizantiŭskiŭ imunitet. VVr, XI (1956), s.177-199; XII (1957), 97-117.
- GORŖNOV B.T., Pozdnevizantiŭskiŭ feodalizm. Moskva, 1962.
- GRUJIĆ R., Teofilakt Ohridski, arhiepiskop i crkveni pisac (1084-1108). Narodna enciklopedija SHS, pod red. na S.Stanojević, knj.IV. Zagreb, 1929.
- GRUJIĆ R.M., Lična vlastelinstva srpskih crkvenih prestavnika u XIV i XV veku. GSND, knj.XIII. Skopje, 1934, 47-68.
- GRANIĆ F., Crkovnopravne glose na privilegije cara Vasilija II Ohridskoŭ arhiepiskopiji. GSND, knj.XIII (1934), 1-11.
- DERŽAVIN N.S., Istorij Bolgarii, II. Moskva-Leningrad, 1946.
- DINKOV K., Istorij na bŭlgarskata crkva. Sofij, 1954.
- DŽURŖEV B., O uticaju turske vladavine na razvitak naŭih naroda. GIDBN, g.II. Sarajevo, 1950, 19-92.
- DOLGER F., Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung. Leipzig-Berlin, 1927.

- DOLGER F., Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches. Teil II. Leipzig, 1924-1927.
- DOLGER F., Das $\alpha\epsilon\rho\kappa\omicron\nu$. BZ, XXX (1929-1930), 450-457.
- DOLGER F., Zum Gebührenwesen der Byzantiner. "Etudes dédiées à la mémoire d' André Andreadès". Athènes, 1939.
- DOLGER F., Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München, 1948.
- DRINOV M., Sčinenia, II. Sofi, 1911.
- DRINOV M., Rec. na "Obrazovanie vtorogo bolgarskogo carstva" od S. Uspenskiu. ZIAN, 39 (Prilozhenie br. 8). S.-Peterburg, 1880.
- DRINOV M., Sčinenia, III. Sofi, 1915.
- DUCANGE, Familiae augustae Byzantinae, I.
- DOSTAN I. S., Borba serbskogo naroda protiv tureckogo iga X-XV- načale XIX v. Moskva, 1958.
- DUUČEV I., Rec. na deloto od D. A. Xanalatos, Beiträge... MF, g. XII, kn. 2. Sofi, 1940, 134-143.
- DUUČEV IV., Edno kratko opisanie na Vardara ot XII v. MF, g. XIII, kn. 3 (1942), 1-7.
- DUUČEV I., Vžstanieto v 1185. g. i negovata hronologija. IIBI, 6 (1950).
- ENGELS F., Krestniska vojna v Germanii. Moskva, 1953.
- ENGELS F., Sbornik "Ob Anglii". Moskva, 1952.
- ZABOROV M. A., Krestovae pohodi. Moskva, 1956.
- ZABOROV M. A., Istorija krestovih pohodov v trudah zapadnoevropejskih istočnikov. VVr, XVIII (1961), 291-312.
- ZLATARSKI V. N., Vžstanieto na Petra Dělana v 1040-1041 godina. BIB, g. IV, t. 1. Sofi, 1931, 99-114.
- ZLATARSKI V. N., De se namiral: Devolt. IIB, kn. V (1922), 35-45.
- ZLATARSKI V. N., Namestnici-upraviteli na Błlgari presč caruvaneto na Aleksia Komninz. Byzantinoslavica, IV/1 (1932), s. 139-152; IV/2 (1932), 371-398.
- ZLATARSKI V. N., Ansbertovič: "župan ili satrap na Błlgari" ne e bil: Dobromir: Hriz. GSU, Istor.-filolog. f., kn. XXIX, 6 (1933), 1-20.
- ZLATARSKI V. N., Istorija na błlgarskata država presč srčdnit vėkove, II. Sofi, 1934.

IVANOV Ů., Bǎlgaritǎ vǎ Makedonij. Sofij, 1917.

IREČEK K., Istorij na bǎlgaritǎ. Sofij, 1929.

ISTORIǎ BOLGARII, I. Moskva, 1954.

ISIRKOV A. Zapadnitǎ kraija na bǎlgarskata zemǎ. Bǎlǎški i materi-
ǎli sǎ 11 karti. Sofij, 1915.

JIREČEK K., Istorija Srba, I. Beograd, 1922.

KAŽDAN A.P., Agrarnie otnošenij v Vizantii XIII-XIV vv. Moskva, 1952.

KAŽDAN A.P. Feodalnoie otnošenij v Bolgarii v IX-načale XI v. Načalo feodalnoǎ razdroblenosti. "Istorij Bolgarii", I. Moskva, 1954.

KAŽDAN A.P., O nekotoryh spornyh voprosah istorii stanovlenij feodalnoh otnošenij v Rimskoj imperii. VDI, 3(1953),

KAŽDAN A.P., Rec. na "Pour l'histoire de la féodalité Byzantine" od G. Ostrogorskij. VVr, X(1956), 218-229.

KAŽDAN A.P., Formirovanie feodalnogo pomestija v Vizantii X vv. VVr, XI(1956), 98-122.

KAŽDAN A.P., Vizantijska obščina v IX-X vv. UZ VGPI. Velikie Iuki, 1955

KAŽDAN A.P., LITAVRIN G.G., Očerki istorii Bolgarii i Južnih slavan. Moskva, 1958.

KAŽDAN A.P., Iskussi i Iskussate. ^{Vizantia X-XII vv.} Vizantijskie očerki. Moskva, 1961 str. 186-217.

KAŽDAN A.P., Gorod i derevnij v Vizantii v XI-XII vv. XIIe Congrès international des études byzantines. Ochrde, 1961, 31-42.

KAŽDAN A.P., Derevnij i gorod v Vizantii IX-X vv. Moskva, 1960.

KAŽDAN A.P., Rec. na "Bolgarii i Vizantii v XI-XII vv." od G.G. Litavrin. Kratkie soopšeni Instituta slav novedeni, 37(1963), 97-103.

KATIČIĆ R., Βιογραφικά περί Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ λ', 1960, τόμου ἐπετηρίδος τῆς ἐταιρείας σπουδῶν. Ἀθήναι, 1960, σελ. 361-385.

KATIČIĆ R., Αἰ πρός Πακουριανούς ἐπιστολαί Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ λ', 1960, τόμου τῆς ἐπετηρίδος τῆς ἐταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν. Ἀθήναι, 1960, σελ. 386-392.

KOLESNICKIJ N.F., Ob etničeskoi i gosudarstvenom razvitii srednevekovou Germanii (VI-XIV vv.). Sbornik "Srednie veka 23. Moskva, 1963, 183-198.

- KRUMBACHER K., Geschichte der byzantinischen litteratur (527-1453)
München, 1891; od istiot II-to izdanie od 1897.
- LAZAREV V.H., Živopis XI-XII vekov v Makedonii. XII-e Congrès
international des études byzantines. Ochride, 1961, 105-134.
- LEVČENKO M., Istorija na Vizantijskija Sofija, 1946.
- LEVČENKO M., Vizantijskij feodalizm X-XII vv. "Sbornik dokumentov
po socijalno-ekonomičeskoj istorii Vizantii. Moskva,
1951.
- LEVČENKO M., Rec. na "Agrarnoe otnošenijs v Vizantii XIII-XIV vv."
A.P. Každana. VVr, VII (1953), 280-282.
- LEBEDEV A.P., Istoričeskie očerki sostojnija vizantijsko-vostočnoj
cerkvi ot konca XI-go do polovini XV-go v ka. Mos-
kva, 1902.
- LENIN V.I., Sočinenija, III. Leningrad, 1941.
- LIPSIC E., Ob osnovnih spornih voprosah istorii rannevizantijskogo
feodalizma. Voprosy istorii, 6 (1961), 96-111.
- LITAVRIN G.G., Nalogovaja politika Vizantii v Bolgarii v 1018-1185.
VVr, X (1956), 81-111.
- LITAVRIN G.G., Krestjanstvo Zapadnoj i jugozapadnoj Bolgarii v XI-
XII vv. UZIS, XIV (1956), 226-250.
- LITAVRIN G.G., Bolgarija i Vizantijskija v XI-XII vv. Moskva, 1960.
- LEROU-MOLINGHEN A., Les lettres de Théophylacte de Bulgarie. Métro-
polite Syméon. Lettres de Théophylacte d'Ochri-
da, archevêque de Bulgarie (Recueil de l'Académie
bulgare des sciences, t. XXVIII - Classes de Hist.,
de Philos. et de Math. Sc. Soc., 15). Sofi, 1931.
Byzantion, t. XI. Bruxelles, 1936, 770-771.
- LEROU-MOLINGHEN A., Prolégomènes à une édition critique des "Le-
ttres" de Théophylacte de Bulgarie ou de l'
autorité de la "Patrologie Graecque" de Migne.
Byzantion, t. XIII (1938), 253-262.
- LEROU-MOLINGHEN A., Trois mots slaves dans les lettres de Théophy-
lacte de Bulgarie. "Annuaire de l'institut de
Philologie et d'Histoire orientales et slaves"
t. VI. Bruxelles, 1938,

- LIŠEV S., Nekoi dannii za feodalnite otnošenii v Bŭlgariia ~~xxxi~~
 prez X v. IIBI, VI. Sofiā, 1956,
- LIŠEV S., Za stokovoto proizvodstvo vtv feodalna Bŭlgariia. Sofiā,
 1957.
- LIŠEV S., Za pronikvaneto i rolŭta na parite vtv feodalna Bŭlgariia. Sofiā, 1958.
- LOBARSKIŬ Z.N., FREUDENBERG M.M., Devolskiŭ dogovor 1108 g. meŭdu
 Alekseen Komninom i Boemundom. VVR, XXI (1962), 260-275.
- LOBARSKIŬ Z.N., Mirovozrenie Annŭ Komnenŭ. UZ VGPI, v p. 24 (1964),
- MARKS K.-ENGELS F., Sočineniia, t. XV; XXVII.
- MARKS K., Hronologiĉeskie vopiski. Arhiv Marksa i Engelsa, t. V.
- MLADENOV St., Peĉenŭzi i Uzi-Kumani v bŭlgarskata istoriia. BIB,
 g. IV, t. 1 (1931), 115-136.
- MOŠIN V.A., Serbskaia redakciia Sinodika v nedelno pravoslaviia. VVR,
 XVI (1959), 317-395.
- MUTAFĈIEV P., Voŭniški zemi i voŭnici v Vizantiia prŭz XIII-
 XIV v. SpBAN, kn. XXVII (1923), 1-114.
- MUTAFĈIEV P., Istoriia na bŭlgarskiia narod, I. Sofiā, 1943.
- MUTAFĈIEVA V.P., Feodalna renta prisvoŭvana ot lemmia darŭatel
 s ogleŭ na naŭite zemi prez XV-XVI v. IIBI, 6 (1957)
- MUTAFĈIEVA V.P., Za priloŭenieto na robskiia trud v ņmanskoto
 stopanstvo prez XV-XVI v. "Isledvaniia v ĉest na
 Marin Brinov". Sofiā, 1960, 505-521.
- NIKOLAEV V., Edin feodaln institut ot XI vek v naŭite zemi s s
 speciālno prednaznaĉenie. Manastirŭt na Grigoriŭ Ba-
 kuriani (Pakurian)-sredie na vizantiŭski prezeli-
 tizm meŭdu plovdivskite armeno-pavliĉiani. IIBI, 1-2
 (1951), 97-186.
- NIKOLAEV V., Feodalni otnošenii v pokorenata ot Vizantiia Bŭlgariia
 otrazeni v pismata na Teofilakt Ohridski, arhier
 piskop bŭlgarski. Sofiā, 1951.
- NIKITIN S.A., VALEV L.B., Obsuŭdenie "Istoriia Bolgarii" bolgarski
 mi istorikami. Voprosŭ istorii, 1 (1955), 188-190.

- NAUMOV E.P., K voprosu ob evolucii feodal'noj renty v Serbii, Severnoj i Centralnoj Makedonii i Zete v pervoj polovine XIV vv. *Uzris*, XXIV(1962), 255-279.
- NEUSCHIN A.I., Voznikovenie zavisimogo krest'anstva v Zapadnoj Evrope VI-VIII vekov. Moskva, 1956.
- OBOLENSKY D., The Bogomils. A Study in Balkan Neo-manichaeism. Cambridge, 1948.
- OSIPOVA K.A., Razvitie feodal'noj sopstvenosti na zemle i zakrepyenie krest'anstva v Vizantii X v. *VVr*, X(1956), 66-88.
- OSIPOVA K.A., Sistema klasov v Vizantii X-XII vv. *Vizantijskie očerki*. Moskva, 1961, 174-185.
- OSTROGORSKI G., Pronija. Prilog istoriji feudalizma u Vizantiji i u južnoslovenskim zemljama. Beograd, 1951.
- OSTROGORSKI G., Pour l'histoire de la féodalité byzantine. Bruxelles, 1954.
- OSTROGORSKI G., O vizantijskim državnim seljacima i vojnicima. Glas SAN. Odelj. druž. nauka, CCXIV, 3. Beograd, 1954, 23-46.
- OSTROGORSKI G., K istorii immuniteta v Vizantii. *VVr*, XIII(1958), s. 55-107;
- OSTROGORSKI G., Istorija Vizantije. Beograd, 1959.
- OSTROGORSKI G., Vizantijska seoska opština. Glas SAN, knj. 10(1961), 141-159.
- PANOV B., Opštestveno-političkite priliki vo Strumičkata oblast od krajot na VI do početokot na X vek. *GINI*, g. V, br. 2. Skopje, 1961, 201-245.
- PANČENKO B.A., O tačnoj istorii Frokopi. *VVr*, III(1890), 57-511.
- PETROV P., O titlah "sevast" i "protosevast" v srednevekovom bolgarskom gosudarstve. *VVr*, XV(1959), 52-64.
- PRIMOV B., Bogomilskij dualizam. Proizhod, raznost i opštestveno-političesko značenje. *Izvestija na inst. za istorija*, 8(1960), 1873.
- RAČKI F., Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost u XI veku. Rad JAZU, knj. XXV. Zagreb, 1873, 149; XXVII(1874), 77-130.
- RAČKI F., Borba Južnih Slovena za državnu neodvisnost. Bogomili i patareni. izd. II. Beograd, 1931.
- ROTH K., Studie zu den Briefen des Theophylaktos Bulgarus. Ludwigschafen, 1900.

- SAKAROV I., Trgovlita v Makedonija pr6z VII-XIV v6k6. Makedonija, g.I, kn.VI. Sofija, 1922, 9-23.
- SAKAROV I., Edna novela na Aleksija Komnina za robija b6lgari. "Sbornik v6 6est6 na Vasil6 M. Zlat6rski". Sofija, 1925,
- SIMEON M., Pismata na Teofilakta Ohridski, arhiepiskop6 b6lgarski, s6 priturka na negovoto m66eni6estvo na svetit6 15 sve6enom66enici, postradali v6 Tiveriopol6, imenuvan6 na b6lgarski Strumica, v6 caruvaneto na zlo6estiv6 toli6na 6t6t6pnik6. Sbornik6 na BAN, kn.XXVII. Sofija, 1931, 1-XXV, 1-23.
- SKABLANOVIC N., Vizanti6skoe gosudarstvo i cerkov6 v6 XI v6k6. S.-Peterburg6, 1884.
- SN6GAROV I., Istorija na Ohridskata arhiepiskopija (6t6 osnovaneto 6 do zavlad6vaneto na Balkanski6 poluoostrov6 6t6 ture6it6), I. Sofija, 1924.
- SN6GAROV I., K6m istorijata na Ohridskata arhiepiskopit6-patriar66ia MP, g.XII, 1(1940), 1-43.
- SN6GAROV I., Rec. na "6itie na Kliment Ohridski" 6t A.Milev. IIBI, VII(1957),
- SRE6KOVI6 P., Istorija srpskogo naroda, I. Beograd, 1884.
- STO6ANOV6 (V6ELKANOV6) K., Ohridskata arhiepiskopija (1018-1767). MP, g.I, kn.X(1922),
- STO6ANOV M., O karaktere i su6nosti vizanti6skoi ob6ini po Zemledel66eskome zakonu. VVr, X(1956), 27-48.
- STO6ANOV M., "Razdelenie cerkve6" v 1054 g. Vopros6 istorii, 8(1956)
- TEODOROV6-BALAN6 A., Sveti Kliment6 Ohridski v6 kni6evnija podem6 i v6 nau6noto direne. Sofija, 1919.
- TIV6EV P., Narastvaneto na edroto zemevladenie v6v Vizanti6a prez XII v. Izvestija na Inst. za istorija, 9. Sofija, 1960, 215-242.
- TIV6EV P., Za klasovata borba v6v vizanti6skoto selo prez XII v. IP, g.XVII, 1(1961),
- TIV6EV P., U6astieto na b6lgari v6v vizanti6skata vo6ska. p6ez vizanti6skoto iz6. 6P, g.XIX, 62.6(1963), 542.79-94.
- TOMOSKI T., Dali postoe6 grad Polog. GINI, g.I, br.1. Skopje, 1957, 277-276.

- TRIFUNOV² 10., Bes⁶data na Kozma Prezvitara i neuni⁶ta avtor². SpBAN, kn.XXIX(16).Sofia,1923,1-77.
- TUNICKI^U N.L., Sv. Kliment², episkop² slovenski^U.Sergiev² Posad,1913
- ĆOROVIĆ V.,Istorija Jugoslavije.Beograd,1933.
- USPENSKI^U O.,Obrazovanje vtorogo bolgarskogo carstva.Odessa,1879.
- USPENSKI^U F.I.,K² istorii krast⁶nskogo zemlevladi⁶ni⁶v Vizantii.
ZMNP,č.CCXV.^{pozab⁶}Invar².S.-Peterburg,1883,30-87;301-360.
- USPENSKI^U F.I.,Vizanti^Uskie zemlem⁶ra.Nabl⁶deni⁶po istorii sel⁶sko-
go hoz⁶istva.Trud⁶VI Arheologičeskogo s⁶ezda v Ode-
ss⁶,t.II.Odesa,1888,272-341.
- USPENSKI^U F.I.,Istori⁶ krestov⁶h pohodov².S.-Peterburg²,1900.
- USPENSKI^U F.I.,Istori⁶ Vizanti^Usko^U imperii,III.Moskva-Leningrad,
1948.
- USPENSKI^U K.N.,Ėkskussi⁶-immunitet v Vizanti^Usko^U imperii.VVr,XXII.
(1917-1922),74-117.
- FARMAKOVSKI^U B.V.,Vizanti^Uski^U pergamen⁶ni^U rukopis⁶ni^U svitok² s²
miniaturami,prinadle⁶žaji^U Russkomu arheologičeskomu
institutu v Konstantinopol⁶.IRAIK,VI,v p. 2-3.Sofia
1901,
- FREUDENBERG M.M.,Razvitie feodal⁶nah otno⁶seni^U v vizanti^Usko^U de-
revne v XI-XII vv.UZ VGPI.Velikie Luki,1956,105-134
- FREUDENBERG M.M.,Monast⁶rska⁶ votčina v Vizantii XI-XII vv.UZ VGPI,
t.4,v p.2.Velikie Luki,1958,56-77.
- FREUDENBERG M.M.,Ėkskussi⁶ v Vizantii XI-XII v.UZ VGPI,t.3.Velikie
Luki,1958,339-365.
- FREUDENBERG M.M.,O feodal⁶no^U votčine v Vizantii XI-XII vv.VVr,XVI
(1961),8-30.
- XANALATOS D.A.,Beiträge zur Wirtschafts-und Sozialgeschichte Ma-
kedoniens im Mittelalter,hauptächlich auf Grund der
Bri⁶fe des Erzbischofe Theophylaktos von Achrida.
München,1937.
- HVOSTOVA K.V.,Nekotore⁶ vopros⁶ istorii immunitet⁶nah gramot makedo-
skih monast⁶re^U v XIV v.VVr,XIX(1961),241-279.

HISTORIJA naroda Jugoslavije, I. Zagreb, 1953.

CANKOVA-PETKOVA G., Hozapadnite bŕlgarski zemi prez XI vek spore
"Strategikona" na Kekavnen. IIBI, 6(1956), 589-631.

CANKOVA-PETKOVA G., Feodalnote zemevladenie v ŕŕnite i hozapadni-
te bŕlgarski zemi pod vizantiŕsko vladičestvo. Iz-
vestiŕ na inst. za istoriŕ, 8. Sofiŕ, 1960, 273-309.

CANKOVA-PETKOVA G., Feodalna ŕ renta v bolgarskih zemlŕh pod viz-
antiŕskim vladičestvom. VVr, XIX(1961), 3-25.

GUHLEV D., Istorŕ na bŕlgarskata cŕkva, I. Sofiŕ, 1910.

CHALANDON F., Essai sur le rŕgne d' Alexis Ier Comnŕne. Paris, 1904

ŕ KOVENKO P. ŕ., K istorii immuniteta v Vizantii. Drŕev, 1908.

S P I S O K N A S K R A T E N I C I

- BIB-----Bŕlgarska istoričeka biblioteka
 BZ-----Byzantinische Zeitschrift
 B.M.-----Beleška moja
 VVr-----Vizantijskiŭ vremenik
 VDI-----Vestnik drevneŭ istorii
 GINI-----Glasnik na Institutot za nacionalna istorija
 GSND-----Glasnik Skopskog naučnog društva
 Glas SAN-Glas Srpske akademije nauka
 GIDBH----Godišnik Istoriskog društva Bosne i Hercegovine
 GSU-----Godišnik na Sofijskiŭ universitet
 ŽMNP-----Žurnal Ministerstva narodnogo prosvetnija
 ZIAN-----Zapiski Instituta Akademija nauk
 IIBI-----Izvestija na Instituta za bŕlgarska istorija
 IID-----Izvestija na Istoričeskoto društvo vo Sofija
 IP-----Istoričeski pregled
 IRAIK----Izvestija Ruskogo arheologičeskogo instituta v Konstan-
 tinopole
 MP-----Makedonski pregled
 PG-----Patrologiae cursus completus. Series Graeca
 Rad JAZU-Rad Jugoslovenske akademije znanosti i umetnosti
 REB-----Revue des Etudes Byzantines
 Sbornik na BAN-Sbornik na Bŕlgarskata Akademiya na naukite
 SpBAN----Spisanie na Bŕlgarskata Akademiya na naukite
 SHS-----Srba Hrvata i Slovenaca
 UZ VGPI-Učenje zapiski Velikolukskogo gosudarstvenogo pedago-
 gičeskogo instituta
 UZIS-----Učenje zapiski Instituta slavnovedenija